

Michael Ondaatje

ANILIN
HAYALETİ

ROMAN

İngilizce aslından çeviren
AYLİN YENGİN

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

web sayfamız: <http://www.canyayinlari.com>

e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Özgün adı
Anil's Ghost

**MICHAEL ONDAATJENİN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
KİTAPLARI**

İNGİLİZ CASUS / *roman*
ANILIN HAYALETİ / *roman*

Kanada'nın Toronto kentinde yaşayan şair ve romancı *Michael Ondaatje*, 54 yaşındadır. 1992 yılında Booker Ödülü'nü kazanan romanı *The English Patient* dışında *In the Skin of a Lion*, *Coming Through Slaughter* ve *The Collected Works of Billy the Kid* adlı romanları, üç şiir kitabı ve *Running in the Family* adı altında hazırladığı anıları vardır.

Yazarın notu

1980'lerin ortalarından 1990'larm başlarına dek Sri Lanka, özellikle üç grubun neden olduğu bir krizin tam ortasmdaydı: hükümet, güneyde hükümet karşıtı asiler ve kuzeyde ayrılıkçı gerillalar. Gerek asiler, gerekse ayrılıkçı gerillalar hükümete karşı savaş açmışlardı. En sonunda hükümet, asilerle ayrılıkçı gerillaları ele geçirmek için yasal ve yasadışı birliklerini göndermişti.

Anil'in Hayaleti, bu politik dönem ve tarihi an içinde yazılmış bir kurgu roman. Öyküde sözü geçenlere benzer örgütler olmasına ve benzer olaylar yaşanmasına karşın, tüm kahramanlar ve olaylar hayal ürünüdür.

Günümüzde Sri Lanka'daki savaş farklı bir biçimde sürüyor.

M.O.

ANIL'IN HAYALETİ

11.02.2023

*İş aramaya Bogala'ya geldim,
Yetmiş iki kulaç derinliğindeki maden ocaklarına indim,
Ocağın içinde bir sinek kadar görünmez oldum.*

*Yalnızca gün ışığına çıktığımda, Hayatım
güvende.*

*Şükürler olsun maden kuyusundaki yapı iskelesine, Şükürler
olsun maden ocağının başındaki çığırğa, Şükürler olsun
çığırğa bağlı olan zincire.*

—Sri Lanka, Madenci Türküsü

Ekip, sabahın beş buçuğunda araziye vardığında, aile üyelerinden bir-ikisi onları bekliyor olurdu. Anil'le öbürleri çalışırken, bütün gün orada kalırlar, hiç ayrılmazlardı; birinin sürekli hazır bulunması için nöbetleşe kalırlardı; kanıtın yeniden ortadan kaybolmasından kor-karmışçasına. Bu ölümün nöbetiydi, belli belirsiz şekillerin.

Gece boyunca arazi, kenarlarına ağırlık yapsın diye taşlar ve demir parçaları konmuş plastik örtülerle kaplanırdı. Aileler, bilim adamlarının üç aşağı beş yukarı ne zaman geleceklerini bilirlerdi. Uzaktan, dört çekerli araçlarının gürültüsünü duyunca örtüyü kaldırırlar, toprağın altındaki kemiklere biraz daha yaklaşırlardı. Bir sabah Anil, çamurun içinde çıplak bir ayak izine rastladı. Bir başka gün bir taçyaprağına.

Aileler, adli tıptan gelenlere çay demlerdi. Guatemala sıcağının en dayanılmaz olduğu saatlerde, gölge versin diye onlara palmiye ya da muz ağacı yaprağı tutarlardı.

içlerinde, çukurdakinin oğulları olup olmadığı hakkında çift taraflı bir korku olurdu sürekli, çünkü çukurdakinin oğulları olmaması, aramayı sürdürmek demektir. Bedenin bir yabancıya ait olduğu ortaya çıkarsa, aile haftalar süren bir bekleyişten sonra kalkıp giderdi. Batıya, dağlık bölgelerdeki kazılara doğru giderlerdi. Kayıp oğulları her yerde olabilirdi.

Bir gün Anil ve çalışma arkadaşları, öğle tatillerinde biraz serinlemek için, yakınlardaki bir ırmağa doğru gittiler. Döndüklerinde, mezarın içinde oturmuş bir kadına rastladılar. Ayaklarını altına kıvrımış, dua edermiş gibi

oturuyordu, dirseklerini bacaklarına dayamış, iki cesetten geriye kalanlara bakıyordu. Bir yıl önce bölgede meydana gelen bir adam kaçırma olayı sırasında kocasını ve erkek kardeşini kaybetmişti. Şimdiyse bu iki adam hasırın üstünde yan yana öğleden sonra uykusuna yatmış gibi görünüyorlardı. O bir zamanlar ikisinin arasındaki dişil güç olmuştu, onları bir araya getiren kişi. Tarladan kulübelere döneceklerdi, kadının kendileri için pişirdiği öğle yemeğini yiyip bir saat uyuyacaklardı. Haftanın her günü o bu sürecin bir parçasıydı.

Anil'in dağarcığında, kadının yüzünü betimlemeye yeterli hiçbir sözcük yok. Ama kadının omuzlarındaki o sevginin hüznünü hiç unutmayacak, hep anımsayacak. Kadın, yaklaştıklarını duyunca ayağa kalkıp çalışmalarına engel olmamak için geriledi.

Anil mart ayının başında Katunayake Havaalam'na vardı, gün ağarmadan az önce. Hindistan'ın güney kıyısından beri şafakla yarışıyorlardı; sonunda iniş pistine karanlıkta adım atmışlardı.

Havaalanından çıktığında hava aydınlanmıştı. Güneyde, *şafağın bir gökgürültüsü gibi doğduğunu* okumuştı, sınıfındakiler arasında bu cümlenin gerçeğe dönüştüğünü görenin yalnızca kendisi olduğunu biliyordu. Ona umulmadık bir gökgürültüsü gibi gelmiyordu oysa. Önce tavuklarla at arabalarının gürültüsü duyulurdu, ardından hafif sabah yağmuru ya da evin bir başka yerinde, gazete kağıdıyla gıcırdatarak pencereleri silen bir adam.

Açık mavi renkli Birleşmiş Milletler etiketi taşıyan pasaportu kontrol edildikten hemen sonra, yanına genç bir görevli yaklaştı. Bavullarını taşımakta güçlük çekmesine karşın ona yardımcı olmadı.

"Ne kadar oldu? Burada doğmuştunuz değil mi?"

"On beş yıl."

"Sinhala dili konuşuyor musunuz?"

"Biraz. Bakın, Colombo'ya giderken yolda konuşma-sam olur mu, çok yorgunum da, yalnızca çevreyi seyretmek istiyorum. Ya da, geç olmadan biraz *todi*¹ içmek. Gabriel'in Salonu hâlâ açık mı, şu kafa masajı yapılan yer?"

"Evet, Kollupitiya'daki. Babasını tanırdım."

"Babam da babasını tanırdı."

¹ *Todi*: Hindistan'da bazı hurma ağaçlarından elde edilen tatlı bir şıra.

Görevli, tek bir bavula bile dokunmadan, çantaların arabaya yüklenmelerini sağladı. "Todi!" dedi gülererek. "On beş yıl sonra ilk aklınıza gelen bu demek. Mirasyedinin dönüşü."

"Mirasyedi değilim."

Bir saat kadar sonra, kendisi için kiralanmış küçük evin önünde, görevliyle el sıkıştı.

"Yarın, Bay Diyasena ile bir toplantı yapılacak."

"Teşekkür ederim."

"Burada arkadaşlarınız var, değil mi?"

"Pek sayılmaz."

Anil, yalnız olmaktan mutluydu. Colombo'da bir sürü akrabası vardı, ama onlara geleceğini bildirmemişti. Çantasından bir uyku ilacı çıkardı, vantilatörü çalıştırdı, bir saronga sarınıp yatağa girdi. En çok özlediği şey vantilatörlerdi. On sekiz yaşında Sri Lanka'dan ayrıldığından beri, burasıyla tek bağı, anne babasının her yıl Noel'de gönderdikleri (görev icabı giydiği) saronglardı, bir de gazetelerde yüzmeyle ilgili çıkan haber kesikleri. Anil genç kızlığında olağanüstü bir yüzücüydü ama ailesi bu konuda hiçbir gayret göstermemişi; yeteneği de böylece körelmişti. Sri Lankalı aileler için asıl önemli olan iyi bir kriket oyuncusu olmaktı çünkü ancak bu şekilde iş hayatında göz kamaştırıcı bir hızla yükselebilir ya da Royal-Thomian maçının gözde oyuncularından biri olabilirdiniz. Anil, on altı yaşındayken Mount Lavinia Oteli'nin düzenlediği iki millik yüzme yarışını kazanmıştı.

Her yıl yüzlerce insan denize koşardı, bir mil uzaktaki şamandıraya kadar yüzer, sonra da başladıkları sahile geri dönerlerdi, en hızlı erkek ve kadın yüzücü, gazetelerin spor sayfalarında bir-iki gün boy gösterirdi. Babasının ofisinde, o ocak sabahı, dalgaların arasından çıkarken çekilmiş bir fotoğrafı vardı - *The Observer* fotoğrafın altına, 'Anil Kazandı!' diye yazmıştı. Ailenin uzak yakın her bireyi fotoğrafı dikkatle incelemişti (Avustral-

ya'da, Malezya'da ve İngiltere'dekiler olduğu kadar, adada yaşayanlar da), kazandığı başarı için değil daha çok nasıl görüldüğü için. Kalçaları geniş mi çıkmıştı?

Fotoğrafçı Anil'in yorgun gülümsemesini yakalamayı başarmıştı, sağ kolunu yukarı kaldırmış, başındaki lastik boneyi çıkartırken, arka planda bulanık görünen bir sürü insanla birlikte (bir zamanlar kim olduklarını biliyordu). Bu siyah beyaz fotoğraf, uzun zaman ailenin simgesi haline gelmişti.

Çarşafı ayağıyla yatağın ucuna doğru itip yüzünü esintiye döndü ve karartılmış odada öylece yattı. Adada geçmişine ait bir şey yoktu artık. Son on beş yılını bu erken yakaladığı üne aldirmeden geçirmişti. Anil acı olaylarla dolu belgeler ve haberler okumuştı, üstelik Sri Lanka'yı uzaktan izleyerek yorumlayabilecek kadar uzun bir süredir dışarıda yaşıyordu. Ama burası, ahlaksal açıdan daha da karmaşık hale gelmişti. Sokaklar hâlâ sokaktı, halk hâlâ halk. Alışveriş yapıyorlardı, iş değiştiriyorlardı, gülüyorlardı. Oysa burada olanlarla. kıyaslanınca, en karanlık Yunan tragedyaları bile masum kalırdı. Kazığa geçirilmiş kafalar. Matale'de, bir hindistancevizi ağacının kovuğundan çıkarılan iskeletler. Anil üniversitedeyken, Arkilokus'un sözlerini çevirmişti: *Savaşın konukseverliğiyle onlara ölümlerini bıraktık ki, bizi hatırlayabilsinler.* Ama burada ne ölünün ailesine bırakılmış bir iz vardı ne de düşmanın kim olduğuna ait bir bilgi.

14 numaralı mağara, bir zamanlar Shanxi Eyaletindeki Budist mağara tapınakları arasında en güzeliydi, içeri girildiğinde, sanki dev tuz blokları çıkartılmış gibi dururdu. Bodhisattvaların resmi -yirmi dördüncü yeniden doğuşları— duvarlardan balta ve bıçklarla sökülmişti, kenarları yara izlerini simgelemek için kırmızıydı.

"Hiçbir şey ebedi değildir," demişti onlara Palipana. "Bu eski bir düş. Sanat yapıtları yanar, eriyip gider. Tarihin ince alayıyla sevilme - bu çok önemli değildir." Bunu arkeoloji öğrencilerine, ilk derslerinde söylemişti. Kitaplar ve sanat hakkında konuşmuştu sık sık; hayatta kalan tek şey olan 'düşüncenin üstünlüğünden' söz etmişti.

Burası gerçek bir cinayet mahalliydi. Bedenlerinden ayrılmış başlar. Kesik eller. Geriye bir şey kalmamıştı, 1918'de Japon arkeologların burayı keşfetmesiyle birlikte, birkaç yıl içinde tüm heykeller alınıp götürülmüştü, Bodhisattvaları Batı'daki müzeler satın almıştı. Kolsuz, bacaksız ve başsız üç gövde heykeli Kaliforniya'daki bir müzedeydi. Başlardan biri, Sind Çölü'nün güneyinde, hacı yoluna bitişik bir ırmakta kaybolmuştu.

Krallara Yaraşır Bir Ahret.

Ertesi sabah, Anil'den, Kynsey Road Hastane-si'ndeki iki adli tıp öğrencisiyle görüşmesini istediler. Buraya geliş amacı bu değildi, ama yine de kabul etti. İnsan hakları konusundaki araştırmasında kendisiyle birlikte çalışmak için hükümetin seçtiği arkeolog Bay Diyasena ile görüşmemişti henüz. Adamın kent dışında olduğu ve Colombo'ya döner dönmez onu arayacağıyla ilgili bir mesaj bırakılmıştı.

İlk getirdikleri ceset daha yeni ölmüş birine aitti, Anil buraya varduktan sonra öldürülmüştü. Adamın, akşamın erken saatlerinde, o Pettah Çarşısı'nda gezinirken öldürüldüğünü düşündükçe elleri titremeye başladı. Öğrenciler birbirlerine baktılar. Genelde ölüm zamanını, kendi programıyla kıyaslamazdı, oysa şu an Londra'da, San Diego'da saatin kaç olduğunu kestirmeye çalışıyordu. Beş buçuk saat. On üç buçuk saat.

"Yani bu sizin ilk cesediniz mi?" diye sordu bir tanesi.

Anil başını salladı. "İki kolunun da kemiği kırık." Buradaydı işte, tam gözünün önünde.

Gençlere baktı. Bunlar henüz mezun olmamış öğrencilerdi, şaşkınlık duyacak kadar gençtiler. Ceset tazeydi. O hâlâ biriydi. Genellikle politik bir cinayete kurban gidenler çok daha geç bulunurlardı. Anil, kesikleri ve sıyrıkları gözden geçirmek için, parmakları teker teker deney şişesinin içindeki mavi sıvıya daldırdı.

"Yirmi yaşlarında. Öleli on iki saat olmuş. Katılıyor musunuz?"

"Evet."

"Evet."

Sinirli görünüyorlardı, hatta korkmuş.

"Adlarınız neydi?"

Anil'e söylediler.

"Önemli olan, ilk izleniminizi yüksek sesle söylemektir. Sonra yeniden düşünün. Hata yapabileceğinizi kabullenin." (Onlara ders vermesi gerekir miydi?) "Eğer ilk keresinde yanıldysanız, taslağı yeniden biçimlendirin. Belki gözünüzden bir şey kaçmıştır. Parmaklara zarar vermeden kolu nasıl kırmış olabilirler? Çok tuhaf. İnsan kendini korumak için elini kaldırır. Genellikle de parmaklar zarar görür."

"Belki de dua ediyordu."

Anil durup konuşan öğrenciye baktı.

Getirilen öbür cesedin kaburgalarında kırıklar vardı. Bu da, suya karmüstü çakılmadan önce, yüksek bir yerden düşmüş olduğunu gösteriyordu - en az yüz elli metreden. Bedenindeki tüm hava boşalmıştı. Bu da helikopter demekti.

Ertesi sabah erkenden, Ward Meydanı'ndaki kiralık evde uyandı, arzuları ve bildirileriyle meşgul koha kuşlarının seslerini izleyerek bahçenin karanlığına doğru yürüdü. Çayını içerek durdu. Yağmur çiselemeye başlayınca anacaddeye doğru gitti. Üç tekerlekli taksi yanında durunca bindi. Taksi önüne çıkan daracık da olsa her olanağı değerlendirerek, yoğun trafiğin içine doğru hızla daldı. Anil sıkıca kayışlara tutundu, ayak bilekleri açık kapılardan sızan yağmurdan ıslanıyordu. *Bajaj*, havalandırmalı bir arabadan daha serindi, Anil kornalarının ördeğe benzer sesinden hoşlanıyordu.

Colombo'daki o ilk günlerinde, yağmur başlayınca hep yalnız oldu. Gömleğinde yağmurun izleri, ıslak havada toz kokusu. Az sonra bulutlar dağılacak ve şehir, yağmura teslim olmuş, birbirlerine bağırıp çağırın in-

sanlarla dolu bir köye dönüşecekti. Kısa süreli bir yağış-sa eğer, yağmuru pek de emin olamadan kabulleneceklerdi.

Anil'in anne babası yıllarca önce bir parti vermişti. Çatlak topraklı bahçelerine upuzun bir masa kurmuşlardı. Mayıs ayının sonlarıydı ama kuraklık dönemi çok sürmüş ve henüz musonlar başlamamıştı. Yemeğin sonlarına doğru birden yağmur başladı. Havanın değiştiğini fark eden Anil onların uykusundan uyandı ve yatak odasının penceresine doğru koşup dışarı baktı. Konuklar şiddetli yağmurun altında telaşla koşturuyor, koşarak antika sandalyeleri evin içine taşıyorlardı. Ama babasıyla yanındaki kadın masada oturmayı sürdürdüler, çevrelerindeki toprak bir çamur deryasına dönüşürken onlar mevsim değişikliğini kutladılar. Beş dakika, on dakika, öylece oturup konuştular, Anil onların bunu, yağmurun gelip geçici bir sağanak olmadığından, süreceğinden emin olmak için yaptıklarını düşündü.

Ördek sesli kornalar.

Yağmur Colombo'yu sular altında bırakırken, *bajaj* da kestirme yollardan arkeoloji bürolarına doğru ilerliyordu. Orada burada, küçük dükkânların ışıkları göze çarpıyordu. Anil öne doğru eğildi. "Sigara, lütfen." Şoför ani bir hareketle kaldırıma yanaştı ve dükkânlardan birine doğru bağırdı. Satıcı elinde üç farklı paketle dışarı çıktı, Anil, Gold Leaf marka paketi seçti ve parasını ödedi. Yeniden hareket ettiler.

İçine gömdüğü çocukluk anıları yeniden canlanmıştı, birdenbire buraya geri dönmüş olduğuna sevindi. Sri Lanka'ya gidecek adli tıp uzmanı bir antropolog arayan Cenevre'deki İnsan Hakları Komisyonu'na başvurduğunda, pek de istekli sayılmazdı. Seçilmeyi beklemiyordu çünkü artık İngiliz pasaportuyla yolculuk etse de, adada doğmuştu. Ve bu da, bir insan hakları uzmanı için uygun değildi. Yıllar boyunca, Uluslararası Af Örgütü ve buna benzer insan hakları örgütleri, İsviçre'ye çok sayıda şikâyet mektubu göndermişlerdi; mektuplar orada kalakalmıştı. Başkan Katugala, adadaki organize suç ör-

gütleri hakkında herhangi bir bilgisi olmadığını savunuyordu. Ama bu konuda baskılar artınca hükümet, ticari ilişki içinde olduğu Batılı ülkeleri sakinleştirmek için, yerel görevlilerle yabancı danışmanları bir araya getirme kararı aldı ve böylece Cenevre örgütüne adli tıp uzmanı olarak seçilen Anil Tissera, Colombolu bir arkeologla bir ekip oluşturdu. Bu, yedi hafta sürecek olan bir projeydi. İnsan Hakları Merkezi'ndeki hiç kimse bu konuda çok umutlu değildi.

Anil arkeoloji bürolarına girer girmez, onun sesini duydu:

"Demek yüzücü sensin!" Kırk yaşlarında, geniş omuzlu bir adam ona doğal bir tavırla yaklaşıp elini uzattı. Onun Bay Sarath Diyasena olmamasını umdu, ama oydu.

"Yüzücülük, uzun zaman önceydi."

"Yine de... Seni Lavinia Tepesi'nden hatırlıyor gibiyim."

"Nasıl olur?"

"St. Thomas'ta okudum. Hemen yanı başında. Tabii senden biraz daha büyüğüm."

"Bay Diyasena... şu yüzme konusunu bir daha açma-sak, olur mu? O köprünün altından çok sular aktı."

Arkeolog, daha sonra Anil'in alışıcağı kesin ve zaman kazanmaya yönelik kendine özgü bir tavırla, "Tamam, tamam," dedi. Asyalıların aynı zamanda olumsuz bir anlam da içeren, başlarını daireler çizercesine sallamalarını andırıyordu. Sarath Diyasena'nın iki kez yinelenmiş 'tamam'ı, nezaket icabı yapılan resmi ve kararsız bir anlaşmaydı, aynı zamanda olayın beklemeye alındığını da gösteriyordu.

Anil, daha ilk cümlelerinde kavga etmemek için ona gülümsedi. "Sizinle tanışmak gerçekten büyük bir mutluluk. Yazılarınızın birçoğunu okudum."

"Elbette ki, sizden farklı bir çağda yaşıyorum. Ama çoğu yeri biliyorum, en azından...."

"Birlikte kahvaltı edebilir miyiz?" diye sordu Anil, Sarath Diyasena'nın arabasına doğru ilerlerlerken.

"Evli misiniz? Aileniz var mı?"

"Evli değilim. Yüzücü değilim."

"Tamam."

"Artık her hafta yeni bir ceset buluyoruz. Terör en tırmandığı sırada, seksen sekiz-seksen dokuz düzeyindeydi, elbette evveliyatı da var. Her iki taraf da, öldürüyor ve delilleri saklıyor. *Her iki taraf da*. Bu gayri resmi bir savaş, hiç kimse dış güçleri kendine yabancılaştırmak istemiyor. Yani gizli birlikler ve çeteler. Orta Amerika gibi değil. Cinayetleri tek işleyen hükümet değildi. Üç düşman kamp vardı, hâlâ da öyle - biri kuzeyde, ikisi güneyde— silah kullanıyorlar, propagandayı, korkuyu, karmaşık posterleri işlerine alet ediyorlar. Batı'dan geliştirilmiş silahlar ithal ediyorlar ya da kendileri ev yapımı silahlar üretiyorlar. Bundan birkaç yıl önce insanlar ortadan kaybolmaya başladı. Ya da toprağın altına gömülmüş, tanınmayacak halde yanmış cesetler bulundu. Ortada suçlanacak kimse yok. Ve hiç kimse kurbanların kimliklerini teşhis edemiyor. Ben bir arkeologum yalnızca. Komisyonunuzla hükümetin bir ekip kurma kararı, benim düşüncem değildi - bana kalırsa, bir adli tıp uzmanıyla, bir arkeologu eşleştirmek zaten saçma bir fikir. Yani anlayacağınız dava dışı infazlarla karşı karşıyayız. Failleri belki asiler, belki hükümet, kimbilir, belki de ayrılıkçı gerillalar. Her tarafın işlediği cinayetler."

"Hangisinin en kötü olduğunu bilmiyorum. Raporlar bir felaket."

Sarath Diyasena bir çay daha sipariş etti ve gelen yemeklere baktı. Anil lor peyniriyle hurmalı bir şekerleme istemişti. Yemeklerini bitirdiklerinde, "Gel," dedi arkeolog, "seni gemiye götüreceğim. Çalışacağımız yeri göstereyim..."

Bir zamanlar Doğu hatlarında yolcu gemisi olarak çalışmış olan *Oronsay'm* içindeki tüm değerli makineler ve pahalı mobilyalar boşaltılmıştı. Eskiden Asya'yla Avrupa arasında seyreliyordu - Colombo ile Port Said arasında, Süveyş Kanalı'nın daracık geçitlerinden süzülür, Tilbury Limanı'nda konaklardı. Sonra 1970'lerde yalnızca yerel seferlere çıkmaya başlamış. Kargo taşıması için, turist sınıfındaki yolcu kamaraları yıkılmış. Kaprisli yolcuların yerini, çay, içme suyu ve kauçuk ürünleri almış, bir de gemi acentesinin ortaklarının iş arayan maceraperest yeğenleri gibi birkaç kişi. Geriye yalnızca, hâlâ Asya'nın sıcaklığını yaşatabilen, deniz suyu, pas, yağ ve kargosundaki hafif bir çay kokusunu barındıran, Do-ğu'ya özgü bir gemi kalmıştı.

Oronsay üç yıldan beri Colombo Limanı'nın kuzeyinde, kullanılmayan bir rıhtıma çekilmişti. Artık karanın bir parçası sayılan bu görkemli gemi, Kynsey Road Has-tanesi'nin deposu ve çalışma alanı olarak kullanılmaktaydı. Colombo'daki hastanelerde laboratuvar açığı olduğundan, Sarath'la Anil bu eski yolcu gemisinin bir bölümünü üs olarak kullanacaklardı.

Reclamation Caddesi'nden çıkıp iskeleye doğru yürüdüler.

Anil bir kibrit çaktı, gemi ambarının içinde parlayan ışık koluna odaklandı. Sağ koluna bağladığı pamuklu 'nazar' bilekliğini gördü, sonra kibrit söndü. Arkadaşının taktığı, *raksa bandana* dedikleri bilekliğin pembe rengi, bağlandığından bu yana oldukça solmuştu. Labo-ratuvarıda, eline plastik bir eldiven geçirdiğinde, bileklik daha da solgun görünmüştü gözüne, sanki buzun içindeymiş gibi.

Yanı başındaki Sarath, kibrit yanarken fark ettiği el fenerini yaktı ve ikisi birlikte, ışığı izleyerek metal duvara doğru ilerlediler. Duvarın önüne vardıklarında, Sarath avucunun içiyle metale sertçe vurdu ve duvarın arkasındaki kıpırtıyı duyular, sıçanların sesiydi bu. Bir

kez daha vurdu ve yeniden bir kıpırdanma duyuldu. "Karısı eve gelince basılıp yataktan fırlayan bir kadınla erkeğin sesleri gibi," diye mırıldandı Anil, sonra durdu. Onu, evliliğin yapısıyla dalga geçecek kadar iyi tanımıyordu. Az kalsın, *tatlım ben geldim*, diye ekleyecekti.

Tatlım ben geldim, diyecekti ölüm saatini araştırdığı bir cesedin yanına çömelerek. Sözler, o anki ruh haline göre iğneli ya da sevecen bir sesle döküldü ağzından, elini cesedin üzerine iyice yaklaştırıp vücut ısını ölçerken, daha çok bir fısıltı halindeydi sesi. *Cesedin*, artık *kadının* ya da *erkeğin* değil de cesedin.

"Bir kez daha vur," dedi Anil.

"Çekiç kullanacağım." Bu kez metalik ses, karanlığın içinde yankılandı ve durduğunda sessizlik hâkim oldu.

"Gözlerini kapat," dedi Sarath. "Kükürt lambası yakacağım." Oysa Anil, geceler boyunca kükürt ışığıyla aydınlanan taşocaklarında ya da kükürtle sıvanmış bodrumlarda çalışmıştı. Lambanın gözenekli ışığı, büyük odayı ve Anil'in sonradan, arkasında bir avize bulduğu, köşedeki devrik bar tezgâhını aydınlatmıştı. Bu kasvetli yer, onların deposu ve çalışma laboratuvarı olacaktı, havadaki lizol kokusu dayanılmazdı.

Anil, Sarath'ın hiç zaman kaybetmeden, bazı arkeolojik buluntularını boş yerlere yerleştirmeye başlamış olduğunu fark etti. Yerde, şeffaf plastik torbalara sarılı kemik parçaları ve sıkıca bağlanmış kafesli sandıklar vardı. Anil buraya Ortaçağ'dan kalma şeylerle uğraşmak için gelmemişti.

Sarath kutuları açıp son kazıda bulunanları çıkartırken, bir yandan da Anil'in duyamadığı bir şeyler mırıldanıyordu.

"...büyük olasılıkla altıncı yüzyıl. Bandarawela yakınlarındaki kutsal bir keşiş mezarı olduğunu sanıyoruz."

"Hiç iskelet bulundu mu?"

"Şimdiye dek üç tane. Bir de aynı döneme ait fosilleşmiş ahşap kaplar. Her şey aynı zaman dilimine ait."

Anil eldivenlerini yukarı doğru çekti ve ağırlığına bakmak için kemiklerden birini eline aldı. Zamanı doğru tahmin edilmiş görünüyordu.

"İskeletler önce yapraklara, sonra da kumaşlara sarılı olarak bulundular," dedi Sarath. "Üzerlerine taşlar konulmuş, sonra bunlar zamanla kaburgaların arasından, göğüs boşluğuna kaymışlar."

Bir ceset gömüldükten yıllarca sonra, toprak yüzeyinde küçük bir kayma olurdu. Üzerine konulan taşın çürüyen etten açılan boşluğa düşüyse ruhun göçünü haber verirdi. Doğanın bu töreni, Anil'i her zaman etkilemişti. Bir keresinde, Anil henüz çocukken, Kuttapiti-ya'da, yanlışlıkla yeni gömülmüş bir tavuğun mezarına basmıştı, ağırlığının etkisiyle, tavuğun içinde kalan hava gagasından dışarı çıkmıştı - boğuk bir ciyaklama duymuş ve dehşet içinde sıçramıştı, yüreği ağzına gelmişti. Hayvanın gözlerini kırptırmasından, hâlâ canlı olmasından korkarak üzerindeki toprağı eşelemişti. Ama hayvan ölüydü. Gözleri toprak doluydu. Anil, o öğleden sonra olanların etkisini hâlâ üzerinden atamamıştı. Onu bir kez daha gömmüş ve geri geri giderek mezarın yanından uzaklaşmıştı.

Kalıntıların arasından aldığı bir kemiği ovalıyordu. "Bu da aynı yerden mi? On altıncı yüzyıldan kalmış gibi durmuyor."

"Tüm bu kalıntılar keşişlerin mezarlarından alınma, bunlar hükümetin koruması altındaki arkeolojik alanlardır. Başka kimsenin oraya giriş hakkı yok."

"Ama bu kemik - o zamana ait değil."

Sarath yaptığı işi bırakıp Anil'e baktı.

"Orası hükümet koruması altındaki bir bölge. İskeletler Bandarawela mağaralarının yakınlarındaki doğal oyukların içine gömülmüşlerdi. İskeletler ve ayrıca kemikler. Başka bir döneme ait bir şey bulma şansın yok."

"Oraya gidebilir miyiz?"

"Sanırım. İzin almayı denerim."

Geminin güvertesine doğru çıktılar, gün ışığına ve gürültüye doğru. Colombo Limanı'nın ana kanalındaki motorlu gemileri, tıklım tıklı su yollarına doğru bağırarak megafonları duyabiliyorlardı.

Buradaki ilk hafta sonunda, Anil bir araba kiralayıp Rajagiriya'nın bir mil ötesindeki bir köye gitti. Ağaçların arkasındaki küçük bir alana park etti; o kadar küçüktü ki, orada bir evin olabileceğine inanamamıştı. Büyük ve benekli sinameki yaprakları avluya dökülmüştü. Evde kimse yokmuş gibi duruyordu.

Anil, Colombo'ya vardığının ertesi günü bir mektup göndermiş ama yanıt alamamıştı. Buraya kadar boşuna gelmiş olabilirdi, yanıt almamanın ne anlama geldiğini bilmiyordu, yanıt vermemek onu kabul ettikleri anlamına mı geliyordu, yoksa bu adreste artık kimsenin oturmadığı mı? Kapıyı çaldı, tam pencerelerin önündeki demirlerden içeri bakarken, birisinin sundurmaya çıktığını duyup hızla arkasını döndü. Anil, ufak tefek yaşlı kadını güçlükle tanıyabilmişti. Karşılıklı durdular. Anil ona sarılmak için ilerledi. Tam o sırada genç bir kadın evden çıkıp hiç gülümsemeden onları izlemeye başladı. Anil, bu duygusal ânı gözetleyen haşin gözlerin farkındaydı.

Anil geri çekildiğinde, yaşlı kadın ağlıyordu; ellerini kaldırıp Anil'in saçlarını okşadı. Anil kadının kollarını tuttu. Aralarında kayıp bir dili konuşuyorlardı sanki. Lalitha'yı yanaklarından öpmek için eğilmek zorunda kaldı, öylesine küçük ve zayıftı ki. Anil doğrulduğunda yaşlı kadın öylesine bitkin görünüyordu ki, genç kadın —*kimdi acaba?*— yaklaşıp onu bir sandalyeye oturttu, sonra gitti. Anil, Lalitha'nın yanına oturup sessizce elini tuttu, içinde bir acı hissediyordu. Yanlarındaki masada çerçeveli büyük bir fotoğraf duruyordu, Lalitha onu alıp

Anil'e uzattı. Lalitha elli yaşındayken, sorunlu kocası ve kucağına iki bebek almış kızıyla birlikte. Parmağıyla önce bebeklerden birini işaret etti, ardından da karanlık evi. Demek ki o genç kadın, torunuydu.

Genç kadın bir tepsinin içinde kurabiyeyle çay getirdi ve bir süre büyükannesiyile Tamil dilinde konuştu. Anil konuşulanlardan yalnızca birkaç sözcük anlayabilmişti, o da konuşanların hareketlerinden çıkarttığı kadarıyla. Bir zamanlar yeni tanıştığı birine bir cümle söylemiş, adam ona boş gözlerle bakmış, sonradan Anil'e, yanlış bir vurgulama yaptığı için adamın bir şey anlamadığı söylenmişti. Adam vurgusundan, söylediğinin bir ı soru mu, bir açıklama mı, yoksa bir emir mi olduğunu çıkaramamıştı. Lalitha, Tamil dilinde konuşmaktan rahatsız olmuş gibiydi ve fısıldıyordu. Tokalaştıktan sonra, Anil'e bir daha bakmayan torunu ise yüksek sesle konuşuyordu. Anil'e bakıp, "Büyükanne ikinizin fotoğrafını çekmemi istiyor," dedi ingilizce. "Buraya geldiğini hatırlamak için."

Bir kez daha içeri girdi, sonra elinde bir Nikon'la dönüp birbirlerine biraz daha yaklaşımlarını istedi. Tamil-ce bir şeyler söyledi ve Anil henüz hazırlanamadan fotoğraflarını çekti. Bir tane yeterliydi. Kendine güveni sonsuzdu.

"Burada mı yaşıyorsun?" diye sordu Anil.

"Hayır. Burası ağabeyimin evi. Ben kuzeydeki mül-I teci kamplarında çalışıyorum. On beş günde bir hafta sonları gelmeye çalışıyorum, ağabeyimle karısı bir yerlere gidebilsinler diye. Büyükanne i en son gördüğünde kaç yaşındaydım?"

"On sekiz yaşındaydım. O zamandan beri uzaklardayım."

"Annen baban buradalar mı?"

"Öldüler. Ağabeyim de gitti. Burada yalnızca babamın arkadaşları var."

"Yani burada bir bağı yok, öyle mi?"

"Yalnızca Lalitha. Beni bir bakıma o büyüttü." Anil > daha fazlasını söylemek isterdi, Lalitha'nın, ona çocukluğunda gerçekleri öğreten tek insan olduğunu.

"O hepimizi büyüttü," dedi torunu.

"Ağabeyin, o ne iş..." "O ünlü bir pop şarkıcısı oldu!" "Sen de kamplarda çalışıyorsun..." "Dört yıldan beri."

Lalitha'ya dönüp baktıklarında, yaşlı kadın uyuyakalmıştı.

Anil, Kynsey Road Hastanesi'ne girdi ve daha girişte, kendini bir patırtı gürültünün ortasında buldu. Yeni fayanslar döşemek için, beton duvarları yıkıyorlardı. Öğrenciler ve öğretim üyeleri hızla yanından geçtiler. Bu gürültünün, yaralarını tedavi etmek için gelen ya da ilaç tedavisi gören hastaları rahatsız edebileceği, kimsenin umurunda değil gibiydi. Hepsinden beteri, Başhekim Pe-rera'nın sesiydi, binayı temiz tutmadıkları için asistan ve doktorları, 'şeytanlar' diye azarlıyordu. Bağırta o kadar süreğendi ki, çalışanların birçoğu bunu duymuyorlardı bile.

Dr. Perera kısa boylu, zayıf bir adamdı ve hastanede tek bir dostu vardı, bir zamanlar hastanedeki ününün farkında olmadan, yardım istemek için onu görmeye gelen ve korkusu zamanla arkadaşılığa dönüşen genç bir kadın patolog. Binadaki meslektaşlarının geri kalanı, birbirlerine anonim notlar ve afişler gönderip ondan uzak kalmayı yeğliyorlardı. (Afişlerden bir tanesi, doktorun Glasgow'da bir cinayet zanlısı olarak arandığıyla ilgiliydi.) Perera'nın sorunu, çalışanların disiplinsiz, tembel, akılsız, pis ve inatçı olmalarıydı. O yalnızca toplum önünde konuştuğu zaman adli tıp ve politikayla ilgisi üzerine akıllı ve entelektüel yorumlar yapardı, içindeki yumuşak başlı benliği, ancak sahnede ortaya çıkıyordu anlaşılan.

Anil, Colombo'ya gelişinin ikinci akşamında, Perera'nın konuşmalarından birine tanık olmuş ve görüşleri onu şaşkınlığa uğratmıştı. Oysa şimdi, birkaç malzeme almak için uğradığı hastanede, doktorun gerçek doğasıyla karşılaşmıştı, birilerini ısırmaya çalışarak ortalarda dolanan köpek. Anil hayretler içinde ona bakarken, bıkkınlık içindeki çalışanlar, hizmetliler, işçiler ve rehabet içinde yürüyen hastalar, Kerberos'la aralarına bir mesafe koymak için, Perera'dan uzaklaşmaya çalışıyorlardı.

Anil'in yanına genç bir adam yaklaştı. "Sen

Anil Tissera'sın, değil mi?" "Evet."

"Amerika'da burs kazanmıştın."

Anil bir şey söylemedi. Yurtdışından gelen ünlü kişi izleniyordu.

"Zehirlenme ve yılan sokmaları hakkında kısa bir konuşma yapar mısın, otuz dakikalık bir şey?"

Hiç kuşkusuz, yılan sokmaları hakkında, Anil kadar bilgi sahibiydiler ve bu konunun seçilmesinde bir art niyet olduğuna emindi - yurtdışında eğitim görenlerle, burada eğitim görmüş olanlar arasındaki düzeyi karşılaştı; tırmak istiyorlardı.

"Pekâlâ, olur. Ne zaman?"

"Bu akşam nasıl?" diye sordu genç adam.

Anil başını salladı. "Öğle yemeğinde benimle temasa geçip yerini bildirin." Bu sözleri, Dr. Perera'nın önünden geçerken söylemişti.

"Seni"

Anil başhekime döndü.

"Sen yeni gelensin, değil mi? Tissera?"

"Evet efendim, iki gece önceki konuşmanızı dinledim. Üzgünüm, ben..."

"Baban... şeydi... değil mi?"

"Efendim?"

"Baban Nelson K. Tissera'ydı değil mi?"

"Evet."

Korberos: Cehennemin kapısını bekleyen üç başlı köpek. (Çev.)

nil'in Hayaleti

"Onunla, Spittel's Hastanesi'nde çalışmıştık."

"Evet..."

"*Şu padaya'lara* bak. Bak - koridorlardaki şu pisliğe bak. Burası hastane mi yani? Pislik herifler, tuvalete çevirdiler burayı. Şu an bir işin var mı?"

İşi vardı ama planını değiştirebilirdi. Dr. Perera'yla oturup babası ve eski günler hakkında konuşmayı istiyordu, ama bunu sakın ve yalnız başına olduğunda yapmak istiyordu, bu çılgınlığın ortasında değil. "Korkarım bir hükümet toplantım var, efendim. Ama bir süre daha Colombo'dayım. Görüşebileceğimizi umarım."

"Görüyorum ki elbisen Batılı tarzda."

"Alışkanlık işte."

"Yüzücüsün, değil mi?"

Anil başını abartılı bir şekilde sallayarak doktorun yanından uzaklaştı.

Sarath, tam karşısında oturmuş, Anil'in kartpostalını tersten okuyordu. Kasıtsızca bir merak. O çivi yazıla-ş rına, taşların üzerindeki silik yazılara alışkın biriydi. 1 Bu onun için kolay bir çeviriydi, arkeoloji bürolarının loş ışığında bile.

Büroların içinde en çok duyulan ses, daktiloların dü-;, zenli tıkırtısıydı. Anil'e fotokopi makinesinin yanındaki ^k masa verilmişti, makine düzgün çalışmadığı için, masasının çevresinde sürekli şikâyet edenlerin uğultusu vardı.

"Gopal!" dedi Sarath, her zamankinden biraz daha yüksek sesle ve asistanlardan biri masasına geldi. "İki çay. Boğa sütü."

"Derhal efendim." Anil güldü.

"Bugün çarşamba. Sıtma ilacını unutma." "Aldım bile."

Sarath'm bu ilgisi onu şaşırtmıştı. Çay, içinde koyu kıvamlı bir sütle geldi. Anil fincanı alıp şerefe kaldırdı.

"Hizmetkârların rahatına. Mağrur hükümete. Kendi ordusunca desteklenen her politik düşünceye."

"Ülkeyi ziyarete gelmiş bir gazeteci gibi konuşuyorsun."

"Bu olayları görmezden gelemem." Sarath fincanını masaya bıraktı. "Bak, ben taraf tut-imuyorum. Eğer demek istediğin buysa, tabii. Dediğin gi-; bi, herkesin kendi ordusu var."

Anil kartpostalı eline alıp başparmakları arasında çevirdi. "Üzgünüm. Kendimi yorgun hissediyorum. Bü-

tün sabahımı, insan Hakları Hareket Dairesi'nde, rapor inceleyerek geçirdim. Ümitsiz görünüyor. Daha geç saatte akşam yemeğine ne dersin?"

"Olmaz."

Anil bir açıklama bekledi ama Sarath hiçbir şey söylemedi. Yalnızca gözlerini duvardaki haritadan, kartpostalın üzerindeki kuşa çevirip durdu. Bu arada kalemini sürekli masaya vuruyordu.

"Bu kuş nereden?"

"Şey... hiçbir yerden." O da içine kapanmasını bilirdi.

Bir saat kadar sonra yağmurun altında koşuyorlardı ve arabaya binene dek sıırıslık olmuştular. Sarath, onu Ward Meydanı'nda bıraktı ve arka koltuktan eşyalarını alırken ıslanmaması için, arabayı sütunlu girişin altına çekti. "Yarın görüşürüz," dedi Anil kapıyı kapatırken.

Anil içeri girer girmez, kartpostalı bulmak için çantasını boşalttı. Amerika'daki arkadaşı Leaf in yazdıklarını yeniden okumak onu rahatlatmıştı. Batı'yla biraz iletişim. Mutfağa gitti, aklına yine Sarath geldi. Bir süredir onunla birlikte çalışıyordu ama hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Devlete bağlı Arkeoloji Bölümü'nde önemli bir görevi vardı, peki hükümetle ilgisi neydi? İnsan haklarıyla ilgili araştırma ve raporunda Anil'e yardımcı olurken, bir yandan da hükümetin gözü kulağı rolünde miydi? Bu durumda Anil kimin için çalışıyordu?

Politik bir gerginlik sırasında yapılan adli işlere kötü gözle bakılırdı, 'ulusun iyiliği' için yapılan üç boyutlu satranç hamleleri, gizli oyunlar ve sessiz demeçler, Anil bunları biliyordu. Kongo'da, insan hakları üzerine çalışan bir grup fazla ileri gitmişti ve topladıkları tüm veriler bir gecede ortadan kaybolmuş, kâğıtları yanmıştı. Tıpkı, yeniden toprağa gömülmüş geçmişe ait bir kent gibi. İçlerinde Anil'in de program asistanı gibi önemsiz bir rolde yer aldığı araştırmacı grubun, ilk uçağa atlayıp

evlerine dönmekten başka yapacak bir şeyleri kalmamıştı. Cenevre'deki uluslararası yetkililerin de öyle. Politik gerginliğin olduğu yerde, mektup kağıtlarındaki ya da Avrupa'daki büroların kapılarındaki şatafatlı harflerin bir anlamı yoktu. Hükümet gitmeni istediğinde, gitmek zorundaydım Yanına hiçbir şey almadan. Ne tek bir saydam, ne bir film karesi. Havaalanında giysilerini didik didik ararlarken, Anil neredeyse çıtırçıtlak halde, bir taburenin üzerine oturup beklemişti.

Leaftern gelen bir kartpostal. Bir Amerikan kuşu. Buzdolabından birkaç pirzolayla bir bira çıkarttı. Okunacak kitabı, alınacak duşu vardı daha. Daha geç saatte Gaile Face Green'e, yeni otellerden birinde bir içki içmeye gidebilir, sarhoş olup şarkı söyleyen İngiliz kriket takımının oyuncularını izleyebilirdi.

Acaba ona uygun görülen ortağı, oyunu kurallarına göre mi oynuyordu? Yalnızca işini seven bir arkeolog muydu? Geçen gün, arabayla Colombo dışında bir geziye çıktıklarında, Anil'e birkaç tapmak göstermişti, sonra tarihi bir kazı yerinde çalışmakta olan öğrencilerinden birkaçına rastlamış ve neşeyle onlara katılmıştı, kısa süre sonra onlarla birlikte mika parçacıkları toplamaya başlamış ve sanki doğal ve yetenekli bir keşifçiymiş gibi, > onlara toprağın içinde demir kalıntıları bulabilecekleri-: ni anlatmıştı. Sarath'ın tüm bilmek istedikleri, bir bakıma toprakla ilişkiliydi. Anil, onun çevresindeki sosyal dünyayı anlamsız bulduğundan kuşkulanıyordu. Anil'e, en büyük arzusunun, günün birinde, adanın güneyinde artık var olmayan bir ada hakkında bir kitap yazmak olduğunu söylemişti. Adadan geriye bir tek sur bile kalmamıştı, ama yine de öyküsünü anlatmak istiyordu. Öykü, toprakla arasındaki o karanlık alışverişten, bölgeyle ilgili tarih bilgisinden ortaya çıkacaktı — ticaret yolları ya da belli bir kralın en sevdiği muson kenti olması, tıpkı günlük yaşamı öven şiirlerde olduğu gibi. Öğretmeni Bay Palipana'nın ona ezberlettiği şiirlerden birinden alıntı yapmıştı.

Bu, Sarath'ın en dışavurumcu, neredeyse hevesli denilebilecek haliydi, Lavinia Tepesi'nde yedikleri bir akşam yemeğinden sonra. Sahile vuran dalgaların önünde durmuş, eliyle şehrin kabataslak resmini çizmişti. Çizdiği hayali çizgiler arasından, dalgaları görmüştü Anil, kıvrımları ve bükümleriyle, tıpkı ona doğru yaklaşan ani bir heyecan gibi.

Trenin her yanı polis kaynıyordu. Adam elinde bir kuş kafesiyle yürüyordu. Vagonlar arasında ilerlerken, öbür yolculara bakıyordu. Oturacak yer kalmamıştı, yere oturdu. Sarong, sandalet ve tişört giymişti. Ağır ağır kayalık geçitleri aşıp sonra birden manzaralı yollara çıkan bir trendi. Adam, Kurunegala'ya varmadan bir mil kadar önce bir tünel olduğunu biliyordu ve tren, tünelin derin karanlığına gömülecekti. Bu korkunç bir gürültü anlamına gelse de, birkaç pencere açık kalacaktı, temiz havaya gereksinimleri vardı. Tünel bitip de gün ışığına çıktıklarında, inmek için hazırlanacaklardı.

Tren karanlığa girer girmez ayağa kalktı. Birkaç saniye boyunca ampullerin loş ışığı ortalığı aydınlattı, sonra ışık söndü. Kuşların cıvıltılarını duyabiliyordu. Üç dakikalık karanlık.

Adam, hükümet görevlisinin olduğunu sandığı yere doğru hızla ilerledi, koridorun yanına. Karanlığın içinde, onu saçından yakaladı ve boynuna bir zincir dolayıp onu boğmaya başladı. Yine karanlıkta, içinden saniyeleri saymaya başladı. Adam bütün ağırlığıyla, üzerine düştüğünde bile ona güvenmedi, zinciri gevşetmedi.

Bir dakikası kalmıştı. Adamı kollarından tutup ayağa kaldırdı. Onu dik tutmaya çalışarak, açık pencereye doğru sürükledi. Sarı ışıklar bir saniye kadar yanıp söndü. Bu, herhangi birinin hayalindeki bir tablo olabilirdi.

Görevliyi havaya kaldırıp açık pencereden aşağı itti. Dışarıda esen rüzgâr, başıyla omuzlarını geriye doğru savuruyordu. Adam onu daha hızlı itti ve görevli tünelin gürültüsünün içinde yok oldu.

Anil, Guatemala'daki adli tıp ekibiyle birlikte çalıştığı sırada, Cullis'le görüşmek için Miami'ye gitmişti. Vardığında, yorgunluktan bitkin düşmüş haldeydi. Çevrede dizanteri, sarılık ve sarıhumma kol geziyordu. Anil ve çalışma arkadaşları, ceset çıkarttıkları köylerde yemek yiyorlardı; onlara verilen yemeği yemek zorundaydılar, çünkü köylüler yalnızca yemek pişirerek onlara yardım edebiliyorlardı. "Fasulye olsun diye dua et," diye mırıldanmıştı Cullis'e, üzerindeki çalışma giysilerini çıkartıp -son kalkan uçağa yetişmek için acele etmişti— aylardan beri ilk kez bir otelin küvetinde banyo yapmaya hazırlanırken. "Nohut yememen gerekir. Yemek zorunda kalırsan, kimseye görünmeden, ilk bulduğun yere kusmalısın." Eşsiz köpük banyosunda gerinmiş ve Cullis'e yorgun bir gülücük atmıştı, ona yeniden kavuştuğu için mutluydu. Cullis bu yorgun ve sabit bakışı, başından geçenleri anlatırken kullandığı bu yayvan konuşmayı tanıyordu.

"Daha önce hiç kazı yapmamıştım. Genelde laboratuvarında çalışırım. Arazide kazı yapıyorduk. Manuel bana bir fırça ve çubuk verdi. Toprağı del, sonra da fırçala, dedi. İlk gün beş ceset çıkardık."

Cullis küvetin kenarında oturmuş, gözlerini kapatmış, dünyadan kopmuş olan kadını izliyordu. Anil çok daha zayıftı. Adam onun giderek daha fazla işine âşık olduğunu düşündü, işi onu hem yoruyor, hem tazeliyordu.

Anil öne doğru uzanıp tıpayı çıkarttı, sonra yeniden arkasına yaslanıp çevresindeki suyun yok oluşunu izle-

di. Sonra yerdeki fayansların üzerinde durup havluyu hareketsiz bedenine, esmer omuzlarına bastırdı.

"Bir sürü kemiğin İspanyolca adlarını biliyorum," diye böbürlendi. "Biraz İspanyolca biliyorum. *Omöplato* şu: kürekkemiği. *Maxilar* — üst çene kemiği. *Occipital* — kafatasının arkasındaki kemik." Sözcükler ağzından, sanki anestezinin etkisiyle, geriye sayarmışçasma dökülüyordu. "Bu kazı yerlerinde her türlü insana rastlayabiliyorsun. Karşılarındaki kadının göğüslerini ellemeden tuzluğa uzanamayan Amerikalı ünlü patoloğlar var. Bir de Manuel. O da o toplumun bir parçası, bu yüzden bizim gibilerden daha az koruması var. Bir keresinde bana şöyle dedi: *Çok kazı yaptığımda ve yorulduğumda ve artık daha fazla çalışmak istemediğimde, üzerinde çalıştığım mezarın içindeki ben olabilirdim, diye düşünürüm. Birinin iskeletimi kazarken, durup dinlenmesini istemezdim...* İş bırakmak istediğimde, hep bunu düşünüyorum. Uykum var, Cullis. Doğru dürüst konuşamıyorum bile. Bana bir şeyler okur musun?"

"Norveç yılanları hakkında bir şeyler yazdım."

"Yo, hayır."

"Öyleyse bir şiir."

"Evet. Her zaman."

Anil yüzünde bir gülümsemeyle uyuyakalmıştı bile.

Cûbito. Omöplato. Occipital. Cullis, Anil'in karşısındaki masaya oturup adları defterine not etti. Anil beyaz çarşafların arasında derin uykudaydı. Elini, sanki toprağı süpürüyormuş gibi sürekli oynatıyordu.

Saat yedide uyandı, oda karanlık ve sıcaktı, Cullis'in hâlâ düş gördüğü geniş yataktan sessizce kalktı. Laboratuvarları özlemişti bile. Alüminyum masaların üzerindeki ışıkları açtıklarında, içini saran heyecanı özlemişti.

Miami'deki otel odasının, işli yastık kılıfları ve döşemeleriyle, bir butik havası vardı. Anil banyoya girip yüzünü yıkadı, kendine gelmek için saçını soğuk suyla ısı-

lattı. Duşa girdi, suyu açtığı sırada aklına bir fikir geldi. Kurulanmaya gerek bile duymadan, seyahat çantasını açıp içinden, mikrofonunu değiştirmek için Miami'ye getirdiği, modası geçmiş kocaman bir kamera çıkarttı. Adli tıp ekibinin kullandığı, ikinci el bir televizyon kamera-sıydı, seksenli yıllardan kalma bir şey. Anil onu kazı yerlerinde kullandığı için, ağırlığına ve kusurlarına alıştı. İçine bir kaset yerleştirip kamerayı ıslak omzuna yerleştirdi. Açma düğmesine bastı.

Odayı çekmeye başladı, sonra banyoya dönüp aynaya el sallarken kendini çekti. Havluların dokumasını yakın plandan çekti, arkasından da hâlâ akan duşu. Yatağın üzerine çıkıp Cullis'in başını, sol kolunu, bütün gece boyunca yanında yattığı yeri çekti. Yastığını. Cullis'e döndü, ağzını, o güzel kaburgalarını, sonra objektifi yataktan yere doğru çevirdi yeniden, kamerayı kıpırdatmadan ayak bileklerini çekti. Geri geri yürüyüp yerde duran giysilerine odaklandı, sonra da masanın üzerindeki defterine. El yazısına bir yakın plan.

Kaseti makineden çıkartıp Cullis'in valizine, giysilerinin altına yerleştirdi. Kamerayı çantasına koydu, sonra yanma yattı.

Güneş ışığının altında, yatakta uzanmış yatıyorlardı. "Çocukluğunu bir türlü hayal edemiyorum," dedi Cullis. "Benim için tam bir yabancı sayılırsın. *Colombo*. Uyuşuk bir yer mi?"

"İçerisi uyuşuk. Dışı çılgın."

"Oraya geri dönmeyeceksin, değil mi?"

"Hayır."

"Bir arkadaşım Singapur'a gitti. Her yer havalan-dırmalarla doluymuş! Bir hafta boyunca Selfridges'ta hapis kalmak gibi bir şeymiş."

"Bence Colombo'daki insanlar, Selfridges'ta olmaya can atarlardı."

¹ Selfridges: Londra'nın en ünlü mağazalarından biri.

Birlikte yaşadıkları en güzel zaman, bu kısa sakin anlardı, seviştikten sonra tembelce uzanıp sohbet ettikleri anlar. Cullis'e göre, Anil açık ve komikti ve güzel; Anil'e göre Cullis her zaman için, sürekli savunmada, ilginç ve evliydi. Üçünden ikisi iyi değildi.

Montreal'de tanışmışlardı. Anil bir toplantıya katılmak için gelmişti ve otelinin lobisinde rastlantı sonucu, Cullis'le karşılaşmıştı.

"Ben tüyüyorum," demişti Anil. "Yeter!"

"Birlikte akşam yemeği yiyelim."

"Programım var. Bu akşam arkadaşlarımla birlikte olmaya söz verdim. Bize katılsana. Günlerdir kâğıtlarla boğuşuyoruz. Benimle gelersen, Montreal'in en kötü akşam yemeğini yiyeceğine söz veriyorum."

Arabayla şehir dışına çıkmışlardı.

"Fransızca konuşur musun?" diye sormuştu. Cullis.

"Hayır. Yalnızca ingilizce. Biraz da Sinhala dilinde yazabiliyorum."

"Geçmişinle mi ilgili?"

Otobanın kenarında isimsiz bir alışveriş merkezi göründü ve Anil arabayı bir bowling salonunun yanıp sönen ışıklarının altına park etti. "Burada yaşıyorum," dedi. "Batı'da."

Cullis, onu dikkatle inceleyip kendilerine ne açıdan yardımcı olabileceğine karar vermeye çalışan yedi antropologla tanıştırdı. Dünyanın dört bir yanından gelen insanlar vardı. Avrupa ve Orta Amerika'dan kalkıp Montreal'e gelmiş ve tıpkı Anil gibi, bir başka saydam gösterisinden kaçmışlardı, şimdiyse bowling oynamaya hazırdılar. Bir makineden, dişçilerin kullandıkları bardaklara benzer plastik bardaklara doldurulan şarap, cips ve konserve humusla birlikte hızla tüketiliyordu. Bir pa-leontolog, bilgisayarda skor tablolarını ayarladı, aradan on dakika bile geçmeden, bowling salonundaki, Fransızca konuşmayan tek grup olan bu ünlü bilim adamı grubu, bowling ayakkabılarını giyip adeta birer gulyabani

gibi koşturmaya başladılar. Rekabet içinde hile yapıyordu. Bowling topları hızla parkeye fırlatılıyordu. Cul-lis, durmadan atış hatası yapan, bu yeteneksiz insanlarla değil oynamak, bir arada olmak bile istemezdi. Oyun ilerledikçe, Anil'le yaklaşıyorlardı, gitgide tebrik kucaklaşmaları da artmaya başladı. Cullis benekli ayakkabılarının içinde kendini bir kuş gibi hafif hissediyor, topu hedeflemeden atıyor ve labutları, bir kova dolusu çivi kadar çok gürültü çıkararak deviriyordu. Anil denemek istercesine gelip Cullis'i ensesinden öptü. Alışveriş merkeziden sarmaş dolaş ayrıldılar.

"Humustan olmalı. Yediğimiz gerçekten humus muydu?"

"Evet." Anil güldü.

"Seks gücünü artırdığı söylenir..."

"Eğer bir zamanlar ... diye bilinen sanatçıyı sevmediğini söylersen seninle yatmam... Şuramdan öp. Öğrenmem gereken zor bir göbek adın var mı?"

"Biggies."

"Biggies mı? Hani *Biggies Doğuya Uçuyor* ya da *Biggies Yatağını İslatıyor*'daki Biggies gibi mi?"

"Evet, işte o Biggies. Babam onun kitaplarıyla büyümüş."

"Asla bir Biggies'la evlenmek istemem. Her zaman bir tenekeciyle evlenmek istemişimdir. Bu sözcüğe bayılıyorum..."

"Tenekecilerin karıları olmaz. Gerçek bir tenekeci-y-se asla."

"Ama senin bir karın var, öyle değil mi?"

*

Anil bir gece, limandaki geminin içindeki laboratu-varda tek başına çalışırken elini bir neşterle yaraladı, başparmağını oldukça derin kesilmişti. Üzerine alkol döküp yara bandı yapıştırdı ve eve dönerken hastaneye uğramaya karar verdi; iltihaplanmasını istemiyordu - gemi sıçan kaynıyordu, Sarath'la Anil orada yoklarken,

malzemelerin üzerinde geziniyorlardı belki de. Anil yorgundu, onu hastanenin acil servisine götürmesi için bir *bajaj'a* işaret etti.

Uzun banklarda oturmuş ya da uzanmış bekleyen on beş kişi vardı. Arada sırada bir doktor ortalarda dolaşıyor ve bir sonraki hastayı işaret ederek, hastayla birlikte odaya giriyordu. Anil bir saati aşkın bir süredir oradaydı, sonunda beklemekten vazgeçti çünkü içeri hiç durmadan yeni yaralılar giriyordu ve onlarla karşılaştığında kendi yarası önemsiz gelmeye başlamıştı. Ama gitme nedeni bu değildi. Bu yüzden gitmedi. İçeri siyah paltolu bir adam girdi ve aralarına oturdu, giysileri kan içindeydi. Öbürleri gibi bir numara almak zahmetine girmeden, sessizce bankın üzerinde oturup birinin kendisine yardım etmesini bekledi. Bankın üzerinde üç kişilik boş yer olduğundan yayıldı, siyah paltosunu çıkartıp yastık yaptı, ama uyuyamadı ve gözlerini odanın içinde dolaştırıp Anil'e baktı.

Yüzü, paltosundan bulaşan kandan kıpkırmızı ve ıslaktı. Doğruldu, cebinden bir kitap çıkartıp hızla okumaya başladı, sayfaları çabucak çeviriyor, okuduklarını sindiriyordu. Bir ilaç yutup yeniden uzandı, bu kez kendinden geçti. Bir hemşire yanma yaklaşıp elini omzuna koydu; adam kımıldamayınca, hemşire elini kaldırmadı. Anil her ayrıntıyı anımsıyordu. Sonra adam yeniden doğruldu, kitabı cebine koydu, hastalardan birine işaret etti ve onunla birlikte gözden kayboldu. Adam doktordu. Hemşire paltosunu alıp kaldırdı. İşte Anil'in ayrılış nedeni buydu. Eğer bir hastanede kimin kim olduğunu arılamadıysa, ne şansı olabilirdi ki?

Sri Lanka'nın Ulusal Atlası'nda, adanın yetmiş iki farklı haritası yer alır - her biri adanın tek bir yönünü belirtir, tek bir saplantısını: yağış oranını, rüzgârları, göllerin yüzeysel sularını, yeraltındaki ender su yataklarını.

Eski çizimler, ürün dağılımını ve ülkedeki eski krallıkları gösterir; günümüz çizimleri zenginlik ve fakirlik oranını ve okuma yazma düzeyini.

Adanın jeolojik haritası, Negombo'nun güneyindeki Muthurajavela bataklığındaki bataklık kömürünü, Ambalangoda'dan Dondra Head'e uzanan sahildeki mercan kayalıklarını, Mannar Körfezi'nin kıyısındaki incileri ortaya çıkarır. Hatta toprağın daha altında, mika, zirkon, toryanit, pegmatit, arkoz, topaz, kırmızı renkte kireçtaşı, kalsiyum, magnezyum ve beyaz mermer gibi daha eski yataklara da rastlanabilir. Paragoda'da grafite, Katupita ve Ginigalpelessa'da yeşil mermere. Andigama'da katmanlarından ayrılabilen yumuşak kara kayalara. Boralessamuwa'da arıkil ve porselen kiline. Plumbago grafiti -damarlar ve ince tabakalar halinde- Sri Lanka'da tam yüz altmış yıldır, özellikle de dünya savaşları sırasında işletilen, arılık oranı çok yüksek bir madendir (yüzde doksan yedi karbon), en büyükleri Bogala, Kahatagaha ve Kolon-gaha olmak üzere, ülke çapında altı bin kuyu.

Bir başka sayfada, yalnızca kuşların yaşamı gösterilir. Sri Lanka'ya özgü dört yüz kuş çeşidinden yirmisi, örneğin mavi saksagan, mavi renkteki Hintli muhabbetku-şu, bülbülün altı değişik türü, ince ötüşlü alacalı ardıçku-şu, çamurcun, kaşıkçı ördeği, 'sahte vampirler', iğne kuyruklu çulluklar, Hindistan sukuşları, yüksekten uçan sol-

gun şahinler gibi. Sürüngenlerin haritasında pa-la-polanga denilen ve çevresini iyi göremediği gün ışığında, insanların olduklarını sandığı yerlere doğru durmadan sıçrayan, şimdi susulan ve korku dolu bir sessizliğe doğru atılan ve durmadan atılan bir köpeğinki kadar sivri dişleri olan yeşil renkli çukur engereğinin yaşadığı yerler gösterilir.

Denizlerle çevrili olan ülke, iki muson sisteminin etkisi altındadır - Kuzey Kutbu'nun kışına denk gelen Yüksek Sibirya ve Güney Kutbu'nun yazına denk gelen Yüksek Maskaren. Bu yüzden rüzgâr aralıkla mart arası kuzeydoğudan, mayısla eylül arası ise güneydoğudan eser. Öbür aylarda, gündüzleri denizden karaya doğru, geceleri ise aksi yönde hafif bir esinti olur.

Atlasta ayrıca izobar ve deniz seviyesinden yüksekliği gösteren sayfalar yer alır. Şehir adları yoktur. Yalnızca, şu an artık Ortaçağ¹ dan kalmamış gibi gelen meteoroloji dairesinin 1930 yılında, ülkedeki rüzgârları, yağış oranlarını ve basınçları kaydettiği, hiç bilinmeyen ve ziyaret edilmeyen Maha Illupalama şehrinin adı geçer bazen. Nehir adı yoktur, insan yaşamının tanımlaması yoktur.

Kumara Wijetunga, 17. 6 Kasım 1989 günü. Saat 23:30 civarında, evinden. Prabath Kumara, 16. 17 Kasım 1989 günü. Saat 03:20'de, bir arkadaşının evinden. Kumara Arachchi, 16. 17 Kasım 1989 günü. Gece yarısına doğru, evinden. Manelka da Silva, 17. 1 Aralık 1989 günü. Embilipitiya Merkez Koleji'nin sahasında kriket oynarken. Jatunga Gunesena, 23. 11 Aralık 1989 günü. Saat 10:30'da, evinin yakınlarında bir arkadaşıyla konuşurken. Prasantha Handuwela, 17. 17 Aralık 1989 günü. Saat 10:15 civarında, Embilipitiya'daki lastik merkezine yakın bir yerden. Prasanna Jayaivarna, 17. 18 Aralık 1989 günü. Saat 15:30'da, Chandrika Sarnıcı yakınlarından. Podi Wickramage, 49. 19 Aralık 1989 günü. Saat 07:30'da, Embilipitiya'nın merkezine giden yolda yürürken. Narlin Gooneratne, 17. 26 Aralık 1989 günü. Saat 17:00 civarında, Serena Askeri Kampı'na 15 metre uzaklıktaki bir çayhaneden. Weeratunga Samaraweera, 30. 7 Ocak 1990 günü. Saat 17:00'de, Hulandawa Panamura'da yıkanmaya giderken.

Gömleğin rengi. Sarongun deseni. Ortadan kaybolma saati.

İnsan Hakları Harekât Dairesi'nin Nadesan'daki merkezinde, bir oğlun, bir erkek kardeşin ya da bir babanın ortadan kaybolmadan önceki son haliyle ilgili ipuçları toplanıyordu. Ailelerinden gelen acı dolu mektuplarda, saati, yeri, giyim kuşamlarını, yaptıkları işi anlatan ayrıntılar vardı... *Yıkanmaya giderken. Bir arkadaşıyla konuşurken...*

Savaş ve politikanın gölgesinde, gerçekdışı gibi görünen neden ve sonuç ilişkileri yaşanıyordu. 1985 yılın da, Naipattimunai'de ortaya çıkarılan bir toplu mezarda, bir baba, oğlunun cesedini, tutuklandığı gün, ortadan kaybolduğunda giydiği kan lekeli giysisinden tanımıştı. Bir gömleğin cebinde bir kimlik bulunmuş, polis apar to par kazı yerine gitmiş ve ertesi günü Vatandaşlar Heyeti'nin başkanı -polisi olay yerine götüren kişi— tutuklanmıştı. Doğu tarafındaki toplu mezarda bulunan öbür ce setlerin kimlikleri -nasıl öldükleri, kim oldukları- asla bulunamamıştı. Ortadan kaybolanları polise bildiren bir kimsesizler yurdu bekçisi tutuklanmıştı. Bir insan hakları avukatı vurulmuş ve cesedi ordu tarafından kaldırılmıştı.

Amerika'dan ayrılmadan önce AniPe, çeşitli insan hakları grupları tarafından çok sayıda rapor gönderilmişti. İlk soruşturmalar sonucunda tutuklanan olmamış, hatta derneklerin protesto gösterileri bile, üst düzey polis ya da hükümet yetkililerine ulaşmayı başaramamıştı. Ölen gençlerin anne babalarının yardım çabaları yetersizdi. Yine de bulunan her şey, hatta Cenevre'deki yabancılara gönderilebilecek en küçük ayrıntı bile, esmekte olan haber fırtınasının içinde, kanıt olarak saklanıyordu.

Anil raporları alıp ortadan kaybolmalar ve öldürülmelerle ilgili dosyaları açtı. Her gün aynı şeyi yapmaktan nefret ediyordu. Oysa her gün bunu yapıyordu.

1983'ten bu yana, sürekli olağanüstü durumlar, ırkçı saldırılar, politik cinayetler yaşanıyordu. Kuzeyde, vatan toprakları için çarpışan ayrılıkçı gerilla gruplarının yarattığı terör ortamı. Güneyde, hükümete karşı ayaklanan isyancılar. Ve her ikisine karşı mücadele eden özel terör karşıtı güçler. Yakılan insanlar. Nehre ya da denize atılan insanlar. Gizlenen, sonra yeniden gömülen cesetler.

Modern silahlar ve güvenli ülkelerin desteğiyle yapılan yüzyıl savaşlarıydı bunlar, silah ve esrar kaçakçılarının savaşı. Politik açıdan düşman olan tarafların, kendi aralarında gizli maddi silah antlaşmaları yaptığı ortadaydı. *"Savaşın gerçek nedeni savaştı."*

Sarath arabayı doğuya, üç iskeletin bulunduğu Bandarawela'ya giden dik yamaca doğru sürüyordu. O ve Anil, Colombo'dan birkaç saat önce ayrılmışlardı ve şu anda dağ yolundaydılar.

"Biliyor musun, burada yaşıyor olsaydın, söylediklerine daha fazla inanırdım," dedi Sarath. "Buraya öylece gelip bir keşif yaptıktan sonra da gidemezsin."

"Kendimi kısıtlamamı istiyorsun, yani."

"Bir olayın arkeolojik boyutunu anlamamı istiyorum. Aksi halde, Gaile Face Oteli'nde kalıp sinekler ve yara kabukları hakkında raporlar hazırlayan gazetecilerden bir farkın kalmaz. Bu sahte bir özdeşleştirme ve suç. Yapmacık empati, yapmacık suç."

"Gazetecilerle alıp veremediğin bir şey var, öyle değil mi?"

"Batı'da böyle görülüyoruz. Olaylar burada farklı, tehlikeli. Bazen adalet gerçeğin değil, gücün yanındadır."

"Buraya geldiğimden beri, boşu boşuna bekletildiğimi hissediyorum. Açık olması gereken kapılar, kapalı duruyor. Ortadan kaybolanları araştırmak için buradayız. Oysa gittiğim ofislerden içeri giremiyorum. Sanki burada belli bir amaç için bulunmuyormuşum gibi," dedi Anil. "O gün çukurda bulduğum o küçük kemik parçası var ya, onun eski olmadığımı biliyordun, değil mi?"

Sarath hiçbir şey söylemedi. Anil de konuşmasını i sürdürdü: "Ben Orta Amerika'dayken bir köylü bize şö-/ le demişti: Askerler köyümüzü yaktıklarında, bunun ka-

nun olduğunu söylediler, ben de kanunun, ordunun bizi öldürme hakkı anlamına geldiğini düşündüm."

"Ortaya çıkarttığın şeye dikkat et."

"Kimin için ortaya çıkarttığına da."

"Evet doğru, ona da."

"Buraya davet edildim."

"Uluslararası araştırmaların pek bir anlamı yoktur."

"Bu mağaralarda çalışma izni çıkartmak zor oldu mu?"

"Zor oldu."

Anil adanın bu bölümüyle ilgili arkeolojik görüşlerini teybe kaydediyordu. Ancak aralarındaki konuşma, başka konulara kaymıştı ve Anil Sarath'a 'Gümüş Başkan' hakkında bir soru sormuştu - Başkan Katugala'yı halk, gür beyaz saçları yüzünden böyle çağırıyordu. Ka-tugala nasıl bir başkandı? Sarath yanıt vermedi. Sonra elini uzatıp Anil'in kucağında duran teybi aldı. "Teybin kapalı mı?" Kapalı olduğuna emin olduktan sonra sorusuna yanıt verdi. Anil kayıt cihazını en son bir saat önce kullanmıştı ve o sırada açık olduğunu bile unutmuştu. Ama Sarath unutmamıştı.

Ara yola sapıp bir motelin önünde durdular, yemek sipariş edip açık havada, derin vadinin kıyısında öğle yemeği yediler.

"Şu kuşa bak, Sarath."

"Bir bülbül."

Kuş havalanırken, Anil kendini onun yerine koydu, sonra birden vadiden ne kadar yüksekte olduklarını fark etti, altlarındaki manzara yeşil bir fiyordu andırıyordu, başı dönmeye başladı. Uzakta görünen ova, bembeyaz bir deniz gibiydi.

"Kuşları tanıyorsun, değil mi?"

"Evet. Karım onlar hakkında çok şey bilirdi."

Anil hiçbir şey söylemedi, Sarath'ın bu konuyu açmasını ya da en azından bir şeyler söylemesini bekledi. Oysa Sarath sessizce oturdu.

"Karın nerede?" diye sordu Anil, sonunda.

"Onu birkaç yıl önce kaybettim, şey yaptı - kendini öldürdü."

"Tanrım. Çok üzgünüm Sarath. Ben çok..."

Sarath'ın gözleri buğulanmıştı. "Birkaç ay öncesinde beni terk etmişti."

"Sorduğum için üzgünüm. Sürekli bir şeyler soruyorum, çok meraklıyım. İnsanları deli ediyorum."

Yeniden kamyonete bindiklerinde, "Babamı tanır mıydın?" diye sordu Anil, sessizliği bozmak için. "Kaç yaşındasın?"

"Kırk dokuz," dedi Sarath.

"Ben otuz üçüm. Onu tanır mıydın?"

"Onun hakkında çok şey duymuştum. Yaşça benden biraz büyüktü."

"Sürekli babamın çapkın olduğunu duyuyorum."

"Ben de duydum bunu. Biri çekiciyse, onun için böyle derler."

"Bence öyleydi. Keşke daha büyük olsaydım - hakkında bir şeyler öğrenmek için yani. Keşke."

"Bir keşiş vardı," dedi Sarath. "O ve ağabeyi hayatımdaki en iyi öğretmenlerdi - nedeni, ben büyüdükten sonra da bana bir şeyler öğretmiş olmaları. Büyüdüğümüzde de ailemize gereksinim duyarız. Yılda bir ya da iki kez, Colombo'ya geldiğinde görüşürdük, bana bir şekilde kendime karşı daha açık, daha dürüst olmasını öğretti. Narada çok neşeli biriydi. İnsanın zaaflarına gülerdi. Kendini her türlü dünyevi işten soyutlamıştı. Şehre geldiğinde, tapınaktaki küçük bir odada kalırdı. Ona kahveye giderdim, yatağın üzerinde otururdu, ben de koridordan getirdiği sandalyede. Arkeoloji hakkında konuşurduk. Sindhala dilinde birkaç kitapçık yazmıştı, ama bu alandaki gerçek ustalardan biri, kardeşi Palipana idi,

aralarında hiç kıskançlık yoktu. Narada ile Palipana. iki harika kardeş. Her ikisi de öğretmenimdi.

"Narada çoğunlukla, Hambantota yakınlarında yaşardı. Karımla birlikte onu ziyarete giderdik. Sıcak kum tepelerini aşıp işsiz gençleri bir araya getirdiği, deniz kıyısındaki toplulukla karşılaştık.

"Ölümü hepimizi derinden etkiledi. Odasında uyurken vuruldu. Genç ölen yaşlılarım da oldu, ama bu ihtiyar adamı daha çok özleyorum. Sanırım bana nasıl yaşlanacağımı öğretmesini bekliyordum. Her neyse, yılda bir, ölüm yıldönümünde, karımla birlikte sevdiği yemekleri pişirir, güneyde yaşadığı köye giderdik. O günlerde birbirimize daha çok yaklaşırdık. Ve bu, onu ölümsüz kılardı -'sürekli' demek belki daha uygun olur-, orada olduğunu, *mallung* ve sütlü tatlılar seven gençlerden oluşan bu topluluğun bir parçası olduğumuzu hissederdik."

"Annemle babam, ben Sri Lanka'dan ayrıldıktan sonra, bir araba kazasında öldüler. Onları bir daha görme fırsatım olmadı."

"Biliyorum. Babanın iyi bir doktor olduğunu duymuştum."

"Ben de doktor olmalıydım ama sonra adli tıbbı yöneldim. Sanırım hayatımın o döneminde, babam gibi olmak istemedim. Onlar öldükten sonra da, buraya geri dönmek istemedim."

Sarath koluna dokunduğunda, Anil uyuyordu.

"Aşağıda bir ırmak var. Yüzmek ister misin?"

"Burada mı?"

"Tam bu tepenin aşağısında."

"Oh evet. Bayılırım. Evet." Çantalarından birer havlu çıkarıp tepeden indiler.

"Bunu yıllardır yapmamıştım."

"Su soğuktur. Dağlardayız, tam iki bin metre yükseklikte."

Sarath önden yürüyordu, Anil'in düşündüğünden daha çevikti. Ne de olsa bir arkeolog, diye düşündü. Sarath ırmağın kıyısına vardı ve üstünü değiştirmek için bir kayanın arkasına geçti. "Giysilerimi çıkarıyorum!" diye bağırdı Anil, Sarath'm arkasını dönmeyeceğinden emin olmak için. "İç çamaşırlarım üzerimde kalacak." Anil, ormanın derinliklerinde kalan bu yerin, ne kadar karanlık olduğunu görmüştü, sonra bir ışık seline doğru yüzeceklerini fark etti.

Anil nehir kıyısına vardığında, Sarath ağaçlara bakarak yüzmeye başlamıştı bile. Anil sivri kayalıklara doğru iki adım attı ve suya balıklama daldı. Sarath'm "Vay, gerçek bir profesyonel," dediğini duydu.

Nehrin soğuk suyunun teninde oluşturduğu parlaklık, son kulaca dek sürdü - kolundaki tüyler diken diken olmuştu. Sıcak ve parlak güneşin altında tepeyi geri tırmandılar, Anil kamyonetin yanında durup saçlarını elleriyle hafifçe tarayarak kuruttu. Islak iç çamaşırlarını havlusuna sardı ve dağlara doğru yola çıkarken, üzerine yalnızca elbisesini giydi.

"Bu yükseklikte insanın başı ağrır," dedi Sarath. "Bandarawela'da güzel bir otel var ama onu yerine bir dinlenme tesisinde durup kendimize çalışacak bir yer yapalım, ne dersin? Böylece aletlerimiz ve bulduklarımız yanımızda kalabilir."

"Bana sözünü ettiğin keşiş var ya. Onu kim öldürdü?"

Sarath, sanki onu duymamış gibi, konuşmasını sürdürdü: "Ve kazı yerinin oralarda olmak isteriz... Nara-da'yı çömezlerinden birinin öldürdüğü hakkında söylentiler yayıldı, yani herkesin düşündüğü gibi politik bir cinayet değildi. O günlerde kimin kimi öldürdüğü belli değildi."

"Ama sen biliyorsun, öyle değil mi?"

"Şimdiyse hepimizin üzerine kan bulaştı."

Pansiyonun sahibiyle birlikte içeri geçip üç oda seçtiler.

"Üçüncü oda küf içinde, ama bu gece yatağı dışarı alıp duvarlarını boyayacaklar. Oda laboratuvara dönüşecek. Tamam mı?" Anil başını salladı, Sarath ise yapılacakları söylemek üzere müdüre döndü.

1911 yılında, Bandarawela bölgesinde, tarihöncesi kalıntılara rastlanmış ve yüzlerce mağara ve taş barınak ortaya çıkarılmaya başlanmıştı. Hindistan'dakiler kadar eski kafataslarıyla diş kalıntıları bulunmuştu.

İşte iskeletler tam orada, hükümetin koruması altındaki bu arkeolojik özel alanda bulunmuştu, Bandarawe-la mağaralarından birinin hemen dışında.

İlk birkaç gün boyunca, Sarath ve Anil eski yıkıntıları kaydedip ortadan kaldırmakla uğraştılar - tatlı su ve ağaçlarda yaşayan karıncadanbacaklılar, kuş ve memelilere ait kemikler, hatta uzak denizlerde yaşayan balıklara ait kılçıklar. Bölge sonsuz gibiydi. Aradan yirmi bin yıl geçmiş olmasına karşın, hâlâ bölgede yetişen yaban ekmekağaçlarının kömürleşmiş kabuklarını buldular.

Üç adet, neredeyse eksiksiz iskelet çıkartılmıştı. Ama birkaç gün sonra, bir mağaranın derinliklerinde kazı yaparlarken Anil, kemikleri hâlâ birbirlerine kenetli, bir bölümü yanmış, dördüncü bir iskelet buldu. Bu tarihöncesi bir şeye benzemiyordu.

"Baksana," dedi Anil (pansiyondaydılar ve cesedi inceliyorlardı), "iskelette, öbür kemiklerde rastlanılan kalıntılar var -cıva, kurşun, arsenik, hatta altın- ama iskelete ait değiller, çevresindeki topraktan sızmışlar. Ya da kemiklerden, bitişikteki toprağa geçmiş olabilirler. Bu elementler, tabut olsun ya da olmasın, sürekli kemiklerin içine ya da kemiklerden dışarı sızarlar. Bu iskeletin her yerinde kurşun kalıntıları var. Oysa onu buldu-

ğumuz mağarada kurşun yok, alman toprak örnekleri öyle gösteriyor. Anlıyor musun? Daha önceden başka bir yere gömülmüş olmalı. Birisi, iskeletin bulunmayacağından emin olmak için önlem almış olmalı. Bu sıradan bir cinayet ya da defin olayı değil. Onu önce gömmüşler, sonra da çıkarıp eski bir mezara taşımışlar."

"Bir cesedi gömmek, sonra da taşımak, bunun kesinlikle bir cinayet olduğu anlamına gelmiyor." "Ama bir cinayet olabilir, değil mi?" "Bir neden bulabilirsek, değil."

"Pekâlâ. Bak. Eline bir kalem al ve kemiğin üzerinde hareket ettir. Böylece kemiğin eğriliğini rahatlıkla görebilirsin. Olması gerektiği gibi düz değil. Ayrıca enine bir çatlak var, ama şimdilik bunu bırakalım, bu yalnızca bir kanıt daha." "Neyin kanıtı?"

"Eğrilme, kemikler henüz 'yeşilken', yani kemiğin üzeri etle kaplıyken oluşan yanmalarda görülür. Bir de üzerlerindeki et zamanla kuruyan ve sonradan yanan cesetler var — Bandarawela'da bulunan çoğu iskelette görülen şey bu. Bu, gömüldüğü sırada ölmemişti bile, Sa-rath. Daha da kötüsü, onu canlı canlı yakmaya çalıştılar."

Uzun süre, Sarath'm bir şey söylemesini bekledi. Pansiyondaki yeni boyanmış odanın içindeki dört sehpanın her birinin üzerinde birer iskelet vardı. Her birine birer etiket takmışlardı, TENKECİ, TERZİ, ASKER, DENİZCİ. Şu an hakkında konuştukları, Denizci'ydi. Masanın iki yanında karşılıklı duruyorlardı.

"Adada kaç tane cesedin gömülü olduğunu düşünebiliyor musun?" diye sordu en sonunda. Anıl'in söylediklerinin hiçbirini yadsımiyordu.

"Bu bir cinayet kurbanı, Sarath." "Cinayet mi?.. Yani herhangi bir cinayet mi?.. Yoksa politik bir cinayet mi, demek istiyorsun?"

"Tarihi bir kazı yerinde bulundu. Sürekli polis ya da hükümetin gözlemi altındaki bir yerde." "Doğru."

"Ve bu yeni bir iskelet," dedi Anil kesin bir tavırla. "En fazla, dört ya da altı yıl önce gömülmüş olmalı. Orada ne işi olabilir?"

"Yirminci yüzyıla ait binlerce ceset var, Anil. Kaç cinayet olduğunu tahmin..."

"Ama anlamıyor musun, bunu kanıtlayabiliriz! Bu bir fırsat, izi sürülebilir. Bu iskeleti yalnızca hükümet görevlilerinin girme yetkisi olan bir yerde bulduk."

Anil konuşurken, Sarath kalemini tahta sandalyenin kolçağına vuruyordu.

"Kemiğe karışan polenin cinsini belirlemek için, iskeletin yanmamış olan bölümlerine palinoloji testi yapabiliriz. Sende Wodehouse'un *Polen Tanecikleri* kitabı var mı?"

"Ofisimde," dedi Sarath sessizce. "Toprak örneklerine testler uygulamamız gerek."

"Bir adli yerbilimci bulabilir misin?"

"Hayır," dedi Sarath. "Başka hiç kimse olmaz."

Anil, dördüncü masanın üzerindeki iskeletin başından ayrılıp Sarath'm omzuna yavaşça vurduktan sonra, "Sana bir şey göstermek istiyorum," dedi. "Ne?" "*Şunu. Baksana...*" diye işaretleştiklerinden bu yana, yaklaşık yarım saattir karanlıkta fısıldaşıyorlardı.

Denizci'nin üzerini örtüp plastik örtüyü bantladılar. "Odayı kilitleyelim," dedi Sarath. "Seni o tapmağa götürmeye söz vermiştim. Bir saat sonra, ziyaret için en uygun saat olacak. Alacakaranlık davulcusuna yetişebiliriz."

Anil, Sarath'm birdenbire konu değiştirmesinden hoşlanmamıştı. "Sence burası yeterince güvenli midir?"

"Ne yapmak istiyorsun? Gittiğin yere onu da beraberinde mi götüreceksin? Merak etme. Burada onlara bir şey olmaz."

"Şey..."

"Yeter."

Anil bir anda, aklından geçenleri yüksek sesle söyle-yiverdi. Bir çırpıda. "Hangi tarafta olduğunu anlayama-

dim - sana güvenip güvenemeyeceğimi tam olarak bilmiyorum.

"

Sarath tam konuşacakken, sustu, sonra yavaşça konuşmaya başladı: "Sence ne yapabilirim?"

"Onları ortadan kaldırabilirsin."

Sarath silkinip duvara doğru yürüdü ve ışıkları yaktı. "Neden, Anil?"

"Hükümette görevli bir akraban var, değil mi?"

"Evet, var. Pek görüşmesek de. Belki bize yardımcı olabilir."

"Belki. Neden ışıkları yaktın?"

"Kalemimi bulmam gerek. Neden - birine bir işaret gönderdiğimi mi sandın?"

"Tam olarak nerede olduğunu bilmiyorum. Burada gerçeği söylemenin ne denli karmaşık sonuçlar doğurabileceğinin, bazen gerçeği söylemenin daha tehlikeli olduğunun farkındayım."

"Herkes korkuyor, Anil. Bu ulusal bir hastalık."

"Şu anda toprağın altında çok sayıda ceset var, böyle söyledin... öldürülmüş, kim oldukları bilinmeyen. Yani insanlar onların iki yüz yıllık mı, yoksa iki haftalık mı olduklarını bile bilmiyorlar, hepsi yakılmış. Bazı insanlar hayaletlerinin ölmelerine izin veriyorlar, bazılarıysa vermiyor. Bir şeyler yapabiliriz, Sarath..."

"Colombo'dan altı saat uzaklıktayız ve sen yine de fısıldıyorsun - bunu düşün."

"Şu anda tapmağa gitmek istemiyorum."

"Pekâlâ. Gitmek zorunda değilsin. Ben gideceğim. Sabaha görüşürüz."

"Olur."

"Işıkları söndürecekim," dedi Sarath.

"Çoğu zaman, dünyanın gözünde birer katil sayılırız, yalnızca cinayetler işlediğimizden değil, aynı zamanda cinayetlerin işlendiğini bildiğimizden." Bunlar, ömür boyu hapse mahkûm olmuş birinin sözleri. *El Hombre de la Mascara de Hierro (Demir Maskeli Adam)*. Anil içini rahatlatmak istiyordu, eski dostlarla, bir kitaptan alınma sözlerle, güvenebileceği seslerle. "*Burası ölü-oda,*" dedi Enjolas. Enjolas da kimdi? *Sefiller'deki* biri. Bu kitabı öylesine çok seviyor, öylesine insanlığa ilişkin duygularla dolu buluyordu ki öbür dünyaya beraberinde götürmek istiyordu. Kendi özel yaşamına gömülmüş, hiç kimseye açılmayan biriyle birlikte çalışıyordu. Paranoyak, paranoyasına dair her şeyi bilir diyordu şaka. Buradaki tek gerçek buydu belki de. Bandarawela yakınlarındaki bu pansiyonda, dört iskelele birlikte. *Colombo'dan altı saat uzaklıktayız ve sen yine de fısıldıyorsun — bunu düşün.*

Yurtdışında olduğu yıllarda, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki eğitimleri sırasında ister Bakerloo hattında olsun, ister Santa Fe çevresindeki otobanlarda, Anil hiç yabancılık çekmemişti. Dışarıda kendini bütün hissediyordu. (Denver ve Portland'm alan kodları hâlâ ezberin-deydi.) Ve tüm esrarengiz olayların kaynağına uzanan güzelce işaretlenmiş yollar olmasını beklerdi. Bilgi her zaman için açıklanabilir ve işlenebilir. Oysa burada, bu adada, kuşkulu kanunlara ve her yerde kendini belli eden korkuya karşı, tek koldan mücadele ettiğinin farkındaydı. Gerçek, söylentiler ve intikam arasında gidip geliyordu. Her yerde dedikodu yapıyordu, arabalarda,

berber dükkânlarında. Profesyonel bir arkeolog olan Sa-rath'm gündelik yaşamının, bakanların iş ve isteklerini yerine getirmeyi, bekleme odalarında, sesini çıkarmadan saatlerce beklemeyi gerektirdiğini düşündü Anil. Bilgi, saptırıldıktan ve değiştirildikten sonra halka yansıtılıyordu - sanki gerçek doğrudan doğruya söylene, değerini yitirmiş gibi.

Denizci'yi kundakladıkları plastik örtüyü gevşetti. Anil üzerinde çalıştığı her beden, bir ırkı, yaşı, yeri temsil ettiğine inanırdı, ama yine de şimdiye dek yaptığı keşifler arasında onu en çok etkileyen, birkaç yıl önce Laetoli'deki patikalarda bulunduğu izlerdi - neredeyse dört milyon yıl öncesinden kalma, bir domuzun, bir sırtlanın, bir suaygırının ve bir kuşun ayak izleri; bu garip birle-şim.'bir yirminci yüzyıl iz sürücüsü tarafından saptanmıştı. Birbiriyle hiçbir ilişkisi olmayan dört yaratık, henüz kuramamış volkanik küllerin üzerinde aceleyle yürümüşlerdi. Acaba neden kaçıyorlardı? Tarihi değer açısından yöredeki bu tür izler, bir altmış boyundaki bir insansından daha anlamlıydı (boyu, topuk izlerinden anlaşılabilir). Anil, dört milyon yıl önce Laetoli'den kaçan bu hayvan dörtlüsünü düşünmekten hoşlanıyordu.

Tarihin büyük bir kesinlikle kaydedilmiş anları, doğanın ya da uygarlığın sıra dışı eylemleriyle yan yanadır. Bunu biliyordu. Pompeii. Laetoli. Hiroşima. Vezüv (zavallı Pliny, 'kargaşa dolu duygularını' kaydederken yanardağın saçtığı dumandan zehirlenmişti). Heyelanlar ve insanoğlunun kaba şiddeti tarihi olmayan yaşamlara rasgele zaman-kapsülleri sağladı. Pompeii'de bir köpek. Hiroşima'da bir bahçıvanın gölgesi. Anil, tüm bu olayların arasında zamanın mesafesi olmadan insanoğlunun şiddetine ilişkin hiçbir mantık yürütülemeyeceğine kanaat getirdi. Şu an için tüm bulgular, Cenevre'ye rapor edilecekti, ama hiç kimse olanlara bir anlam veremeyecekti. Bir zamanlar anlamın, korkudan ve acıdan kaçış için bir geçit olduğuna inanırdı. Ama şiddetten zarar görenlerin dil yetilerini ve mantıklarını kaybettiklerini gördü. Kendini korumak için son çare, duygulardan vaz-

geçmekti. Öldürülen kişinin son olarak giydiği renkli ve desenli bir sarong, normal şartlarda yer bezi olarak kullanılabilecek bir kumaş parçası olabileceken, aile bireyleri için kutsal bir boyut kazanıyordu.

Korku içinde yaşayan bir ulusta, halkın üzüntüsü, kararsızlık dolu bir ortamda ezilip yok ediliyordu. Bir baba, oğlunun ölümüne karşı başkaldıracak olsa, bir başka aile bireyinin de öldürüleceğinden korkuyordu. Tanıdığınız biri ortadan kaybolduğunda sorun çıkartmazsanız, o kişinin hayata kalma şansı artardı. Ülkedeki korkutucu durum buydu. Ölüm ya da kayboluşun 'sonu yoktu', yani bu durumdan öylece kurtulamazdınız. Yıllar boyunca gece baskınları olmuş, gün ortasında insanlar kaçırılmış, cinayetler işlenmişti. Tek çare, bu savaşan yaratıkların kendi kendilerini tüketmeleriydi. Yasalardan tek geriye kalan, günün birinde güçlülerden intikam alabilme inancıydı.

Peki bu iskelet kimdi? Bu odada, dördünün arasında durmuş, tarihdışı ölümlerin arkasına gizleniyordu. *Ölü bir bedene değer biçmek: ne kadar garip bir şey! Tanımadığın, idam edilmiş bir adamın cesedini sehpadan indirmek, sonra da bir hayvanın sırtına yükleyip taşımak... ölü bir şeyi, gömülmüş bir şeyi, çürümeye başlamış bir şeyi. Kimdi bu? Tüm kaybolanları temsil eden bu ses. Ona bir ad vermek, öbürlerine de bir ad vermek anlamına geliyordu.*

Anil kapıyı kilitleyip pansiyonun sahibini aramaya gitti. Hafif bir akşam yemeği yemek istediğini söyledi, sonra bir gazozlu bir bira ısmarlayıp terasa çıktı. Başka müşteri yoktu, pansiyon sahibi Anil'in peşinden gitti.

"Bay Sarath - hep buraya mı gelir?" diye sordu Anil.

"Bazen madam, Bandarawela'ya geldiğinde. Colom-bo'da mı yaşıyorsunuz?"

"Çoğunlukla Kuzey Amerika'da. Bir zamanlar burada yaşadım."

"Avrupa'da yaşayan bir oğlum var - oyuncu olmak istiyor."

"Anlıyorum. Çok güzel."

Anil, cilalı sundurmadan bahçeye indi. Pansiyon sahibinden uzaklaşmanın en nazik yolu buydu. Bu akşam, bu tür kısa ve anlamsız konuşmalar yapacak havada değildi. Ama karanlığın içinde kıpkırmızı bir kor gibi parlayan ağacın yanma geldiğinde arkasını döndü.

"Bay Sarath buraya hiç karısıyla birlikte geldi mi?"

"Evet, madam."

"Nasıl biriydi?"

"Çok hoş biridir, madam."

Anil emin olmak istermiş gibi hafifçe omuzlarını silkip başını oynattı, adamın söylediklerinde bir kuşku belirtisi aradı.

"Biridir mi?"

"Evet madam."

"Ölmüş olduğu halde mi?"

"Hayır madam. Daha bu öğleden sonra Bay Sarath'a sordum ve bana iyi olduğunu söyledi. Bana selam söylemiş."

"Yanlış anlamış olmalıyım."

"Evet madam."

"Bu tür yolculuklarda, karısı da onunla birlikte gelir mi?"

"Bazen gelir. Radyo programları yapar. Bazen kuzeni gelir. Kendisi devlet bakanıdır."

"Adını biliyor musun?"

"Hayır, madam. Sanırım yalnızca bir kez geldi. Acılı karidesinizi beğendiniz mi?"

"Evet. Teşekkür ederim."

Anil, konuşmayı daha fazla uzatmamak için, yemek boyunca notlarını gözden geçirirmiş gibi yaptı. Sarath'm evliliğini düşündü. Onu evli bir erkek olarak düşünemi-yordu. Anil onu, çevresinde sessiz bir varlıkla yaşayan dul biri olarak hayal etmeye alışmıştı bile. Ama akşam olunca insan birilerine gereksinim duyar, diye düşündü. İnsan, kendi kendini gömdüğünün, başkalarından uzaklaştığının farkında olmadan, bir ölünün kaprislerinin izinden gider.

Akşam yemeğini bitirdikten sonra, iskeletlerin olduğu odaya döndü. Henüz uyumak istemiyordu. Sarath'la birlikte Bandarawela'ya gelen devlet bakanını düşünmek istemiyordu. Odadaki loş ışıkların altında okumasına olanak yoktu, bu yüzden bir gaz lambası bulup yaktı. Az önce, pansiyonun tek raflık kütüphanesi gözüne iliş-mişti. Agatha Christie. P.G. Wodehouse. Enid Blyton. John Masters. Her Asya kitapçısındaki olağan şüpheliler. Çocukluğunda ya da genç kızlığında hemen hemen hepsini okumuştı. Onun yerine kendi kitabını okumayı yeğledi: Bridges'in *Dünya Toprakları*. Anil, Bridges'i avucunun içi kadar iyi biliyordu, ama şu an kitapta yazanları, içinde bulunduğu duruma uyarlıyordu ve oku-

dukça öbürlerinden uzaklaştığını hissediyordu, karanlıktaki dört iskeletten.

Kısa süre sonra, sandalyede oturmuş, başı öne eğik halde uyuyakaldı, Sarath onu uyandırdı.

Sarath, Anil'in omzuna dokundu, sonra saçlarının arasından kulaklıklarını alıp kendi başına oturttu, teybi çalıştırdı ve odanın içinde dolanırken, her şeyi birbirine kenetleyebilen çellonun o uyumlu sesini dinledi.

Anil sanki havasız kalmışçasma yutkundu.

"Kapıyı kilitlememişsin."

"Hayır. Her şey yolunda mı?"

"Her şey tamam. Kahvaltı ayarladım. Geç oldu."

"Ben uyandım."

"Arka tarafta bir duş var."

"Kendimi iyi hissetmiyorum. Sanırım hastalanıyorum."

"Gerekirse akşama Colombo'da olabiliriz."

Yanma, tüm yolculuklarında beraberinde götürdüğü Dr. Bronner'ı almıştı. Antropologların sabunu! Duşa girdiğinde hâlâ yarı uykuluydu. Ayaklarını sert granite dayadı, soğuk su saçlarından akıp gidiyordu.

Gözleri kapalı, naneli sabunu yüzüne sıkıca bastırıp yüzünü yıkadı, sonra da duruladı. Omuz hizasındaki muz ağacına baktığında arkasındaki mavi dağları görebiliyordu, odağının dışındaki dünyayı, güzel.

Ama öğlene doğru, başına korkunç bir ağrı saplandı.

Anil kamyonetin arka koltuğunda oturuyordu, ateşi vardı, bu yüzden Sarath, Colombo'ya varmadan mola vermeye karar verdi. Hastalığı, içini kemiren bir hay-

vandı sanki, bir anda titremeye başlıyor, ardından ter içinde kalıyordu.

Sonra, gece yarısını biraz geçte, kendini deniz kıyısında bir odada buldu. Yala çevresindeki güney sahilini hiç sevmezdi, ne çocukluğunda, ne de şimdi. Ağaçlar sanki yalnızca gölge versin diye dikilmişti, ay bile bir sokak ; lambasıydı sanki.

Anil akşam yemeği boyunca, gözyaşları içinde sayıklamıştı. Karşısında oturan Sarath, ondan sanki kilometrelerce uzaktaymış gibi gelmişti. İçlerinden biri gereksiz yere bağırarak konuşuyordu. Açtı ama lokmalarını çiğ-neyemiyordu, en sevdiği acılı karidesi bile. Tek yapabil-fdiği, ılık çorbasını kaşıklayıp limonata içmekti. Öğleden 'sonra büyük bir gürültüyle uyanmıştı. Güçlkle yataktan çıkabilmiş ve otel binalarını birleştiren köprüden geçip koridorun sonunda gözden kaybolan maymunları görmüştü. Gördüklerine inanmıştı. Baş ağrısını gidermek için, dört saatte bir ilaç alıyordu. Ya başına güneş eçmişti ya sıtma olmuştu ya da sarıhumma. Colom-o'ya vardıklarında tahlillere başlayacaktı. "Güneşten .İmalı," diye mırıldandı Sarath. "Sana daha büyük bir kpka alacağım. Sana daha büyük bir şapka alacağım, ana daha büyük bir şapka alacağım." Sürekli fısıldıyordu. Anil ise sürekli, "Ne? Ne?" diyordu. Güçlkle ağzını çabiliyordu. Gerçekten maymunlar var mıydı? Öğleden onraları herkes uyurken, maymunlar havlu ve çamaşır plerine asılmış mayoları çalışıyorlardı. Otelin, güç kayna-^m kapatmamaları için dua etti Anil. Serinlemek için ir vantilatör ya da soğuk bir duş olmamasına dayana-azdı. Tek çalışan, telefondu. Gece bir telefon bekliyor-u.

¹ Akşam yemeğinden sonra, yanma limonata sürahi-iyle biraz buz alıp odasına çıktı ve hemen uyuyakaldı. aat on birde uyandı ve az sonra başlayacağını bildiği aş ağrısına karşı hap aldı. Giysileri terden sıırıslıklam-ı. Terlemek. Soluk almak. Tartışmak. Pervane çok ya-aş hareket ediyordu, hava koluna bile gelmiyordu. De-;zci neredeydi? Bir süredir onu düşünmemişti. Karanlı-

ğın içinde yuvarlanıp Sarath'm oda numarasını çevirdi.

"Nerede o?"

"Kim?"

"Denizci."

"Güvende. Kamyonetin içinde. Hatırlamıyor musun?"

"Hayır, orada olması - güvenli mi?"

"Sen istedin."

Anil telefonu kapadı, ahizenin yerine oturduğundan emin olduktan sonra, karanlıkta uzandı. Hava almak istiyordu. Perdeleri açtığında, aydan püsküren ışığı gördü. Karanlık kumsalda, sandallarını hazırlayanlar vardı. Lambayı yakarsa onlara, akvaryumdaki bir balık gibi görünecekti.

Anil odadan çıktı. Beklediği telefon gelene dek onu uyanık tutacak bir kitap bulmalıydı. Rafın üzerindeki kitaplara baktı, iki tane alıp aceleyle odasına döndü. Richard Attenborough'un *Gandhi'yi Ararken'i* ile Frank Sinatra'nın yaşamı. Perdeleri çekip lambayı yaktı ve terli giysilerini çıkarttı. Banyoya girdi, küvetin kenarına yaslanıp kafasını soğuk suyun altına tuttu, soğuk suyun onu kendine getirmesini bekledi. Birine ihtiyacı vardı, belki de Leaf e, birlikte şarkı söylemek için. Şu, Arizo-na'da birlikte söyledikleri şarkılardan birini...

Ağır hareketlerle banyodan çıkıp yatağın köşesine oturdu, kurulanmadan. Isınmıştı ama perdeleri açamı-yordu. Perdeleri açmak, giyinmek demektir. Okumaya başladı. Sıkılınca, öbür kitaba geçti, kısa süre sonra kafasındaki karakterlerin sayısı hızla arttı. Işık kötüydü. Sarath'm ona, Colombo'dan ayrılırken yanma aldığı en önemli şeyin, altmış vatlık bir ampul olduğunu söylediğini anımsadı. Sürünerek yatağın öbür tarafına geçip Sarath'ı aradı. "Ampulünü kullanabilir miyim? Buradaki ışık bir felaket." "Getiriyorum."

Zemini, Sunday Observer'dan koparttıkları sayfalarla kaplamışlardı. Keçeli kalem yanında mı? Evet. Anil

ona arkasını dönüp giysilerini çıkartmaya başladı, sonra da Denizci'nin iskeletinin yanına uzandı. Üzerinde yalnızca, kırmızı külotu kalmıştı, bir ironiyle giydiği şu ipekli. Onu herkesin içinde giyeceğini düşünmemişti. Kollarını göğsünde birleştirip tavana baktı. Bedeninin sert zeminin üzerinde olması hoşuna gidiyordu, gazetenin altından, cilalı betonun serinliğini duyuyordu, tıpkı çocukken hasırın üzerine yattığında hissettiği sertlik gibi.

Sarath, keçeli kalemle Anil'in silüetini çiziyordu. Bir süre için kollarını yere koyman gerekecek. Kalemin elleri nin ve kalçalarının çevresini çizdiğini hissedebiliyordu, sonra bacaklarını, her ikisini de, böylece çizgileri topuklarının altında birleştirdi.

Anil çizimin ortasından kalktı, arkasını döndü ve öbür iskeletlerin de silüetlerini çizmiş olduğunu gördü.

Kapı çalındı ve Anil yerinden kalktı. Hiç hareket et-' memişti.

Tüm gece boyunca bir türlü düşüncelerini koy-' verememiş,

hatta aslında düşünememişti. Uykulu okurken onu bir türlü bırakmayan paragrafların kollarına dolanmıştı. Ava Gardner'in, Sinatra hakkındaki bir şi-ı kâyeti dikkatini çekmişti. Çarşafa dolanıp kapıyı açtı.

Sarath ona ampulü uzatıp gözden kayboldu. Üzerinde bir tişörtle, bir sarong vardı. Anil tam da ona... Anil masayı odanın ortasına çekti ve ışığı söndürdü. Sıcak ampulü çarşafın yardımıyla gevşetti. Kabloda elektrik olmasın dan korktu. Kıyıya vuran dalgaların sesini duyabiliyor du. Başını güçlükle kaldırıp Sarath'm getirdiği ampulü yuvasına yerleştirdi. Sanki birden her şey ağırlaşmış ve . yavaşlamış gibiydi.

Yatağa uzandı, yine üşüyordu, inleyerek titremeye başladı. Çantasını karıştırdı ve içinden, uçaktan aldığı iki küçük viski şişesini çıkarttı. Sarath giysilerini çıkar-'•tıp kalemle silüetini çizmişti. Bunu gerçekten yapmış mıydı?

Telefon çaldı. Amerika'dan arıyorlardı. Bir kadın serf-

"Alo? Alo? Leaf? Tanrım, sensin! Mesajımı aldın demek."

"Aksanın değişmiş bile..."

"Hayır. Bu... bu yasal bir arama mı?"

"Sesin gidip geliyor."

"Öylemi?"

"İyi misin, Anil?"

"Hastayım. Çok geç oldu. Yo, yo. Her şey yolunda. Aramanı bekliyordum, hastayım ve bu beni herkesten daha da uzaklaştırıyor. Leaf. Sen iyi misin?"

"Evet."

"Söyle. Ne kadar iyisin?"

Sessizlik oldu. "Hatırlamıyorum. Yüzünü unutuyorum."

Anil güçlkle soluk alabiliyordu. Gözyaşlarını yastığa silmek için yüzünü ahizeden uzaklaştırdı. "Orada mısın? Leaf?" Telefon hattında, denizasıırı konuşmalara özgü o gürültüyü duydu. "Kız kardeşin seninle mi?"

"Kız kardeşim mi?" dedi Leaf.

"Leaf dinle, hatırlıyor musun - Cherry Valance'ı kim öldürdü?"

Telefonu sıkıca kulağını yapıştırdığında bir çatırtı duyuldu, sonra sessizlik.

Yan odadaki Sarath'ın gözleri açıldı, Anü'in ağlama sesi kulaklarından bir türlü gitmiyordu.

Sarath, elini kahvaltı tepsisinin üzerinden uzatıp Anil'in bileğini tuttu. Başparmağıyla nabzına baktı. "Bu öğleden sonra, Colombo'da olacağız. Gemideki laboratu-varda iskelet üzerinde çalışabileceğiz."

"Ve her ne olursa olsun, iskeleti yanımızda tutacağız," dedi Anil.

"Gözümüzü üzerinden ayırmayacağız. Bir birim. Bir maske. Hepsinin eski olduğunu iddia edeceğiz. Ateşin düşmüş."

Anil elini çekti. "Denizci'nin topuğundan küçük bir parça koparacağım - özel bir kimlik elde etmek için."

"Eğer birkaç polen ve toprak örneği daha alabilirsek, önce nereye gömülmüş olduğunu bulabiliriz. Sonra çalışmasını gemide yaparız."

"Buralarda, koza halindeki böcekler üzerinde bir çalışma yapmış bir kadın var," dedi Anil. "Bir makale okumuştum. Colombolu olduğuna eminim. Harika bir tezdi."

Sarath ona şakacı gözlerle baktı. "Bilmiyorum. Sen hastanedeysen, ben de fakülteye bir göz atarım."

Karşılıklı oturdular, sessizce.

"Buraya gelmeden, kız arkadaşım Leafe, *belki de orada beni mahvedecek olan insanla tanışırım*, demiştim. Sana güvenebilir miyim?"

"Bana güvenmek zorundasın."

Akşamın erken saatlerinde, Colombo'da, Mutwal Rıhtımı'ndaydılar. Anil, dört iskeleti *Oronsay'm* güvertesine taşıması için Sarath'a yardım etti.

"Yarın izin al," dedi. "Daha fazla araç gereç bulmam gerek. Bütün bir güne ihtiyacım olacak."

Sarath gittikten sonra, Anil bir süre gemide kalıp çalışmak istedi. Basamakları inip laboratuvara girdi, kapının yanma koydukları metal sopayı alıp duvarlara vurmaya başladı. Aceleyle. Karanlığın içinde hiçbir ses yoktu. Bir kibrit yakıp önünde tuttu ve ışığını izleyerek ilerledi. Güç kaynağının manivelasını indirdi, kısa süre sonra titrek bir uğultu duyuldu ve kamara aydınlandı.

Orada oturup onu izledi. Ateşi düşmüştü, kendini hafiflemiş hissediyordu. Kükürt ışığının altında, Colombo'da da Troy'da olduğu gibi, ölümüyle ilgili olguları ve gerçekleri göz önüne alarak yeniden iskeleti incelemeye başladı. Kalıcı gerçekler. Kırık bir kol. Parça parça yanıklar. Boyun omurunda hasar. Kafatasında küçük bir kurşun yarası olasılığı. Giriş ve çıkış.

Kemiklerdeki hasara bakıp Denizci'nin en son ne yaptığını okuyabiliyordu. Kendini patlamadan korumak için ellerini kaldırıp yüzüne tutmuş. Bir tüfekte vurulmuş, mermi önce kolundan girmişti, sonra da ensesinden içeri. Yerde yatarken, gelip onu vurmuşlar.

Coup de grace. En küçük, en ucuz mermi. Tükenmez-kalemiyle 22'nin yolunu çizebilirdi. Sonra onu yakmaya kalkışmışlar ve bu ateşin ışığında mezarını kazmaya başlamışlar.

Anil, Kynsey Road Hastanesi'ne girdi ve başhekimin kapısındaki yazının önünden geçti.

*Bırakın sohbet dursun Bırakın
kahkahalar sussun Burası ölümün,
yaşayana Yardım etmekten zevk
aldığı yer.*

Latince, Sinhala dilinde ve ingilizce yazılmıştı. Arada sırada, daha iyi bir donanıma ihtiyacı olduğunda gelip çalıştığı laboratuvara girdiğinde rahatladı, yalnız başına büyük bir odada olmak güzeldi. Laboratuvarı gerçekten seviyordu. Hafifçe öne doğru oturmanız için, taburelerde hep bir eğim vardı. Duvarlardaki raflarda, pancar renkli sıvılarla dolu şişeler diziliydi. Masaların arasında dolaşıp göz ucuyla bir kadavraya bakabilir, sonra bir tabureye oturup zamanın nasıl geçtiğini unutabilirdi. Ne susuzluk hissi, ne de açlık, yanında ne bir arkadaş isteği, ne bir sevgili. Yalnızca uzakta bir yerlerde, tahta bir çekiçle eski betonu delip gerçeğe ulaşmak istermişçesine yeri kazan birinin farkındalığı.

Anil masaya dayandı, kalça kemikleri masaya değiyordu. Parmaklarını koyu renk tahtanın üzerinde gezdirdi, bir kum tanesi, herhangi bir çentik, bir kırıntı ya da bir yapışkanlık bulmak için. Yalnızlığıyla baş başa. Masanınki kadar koyu renkte kollarında hiçbir takı yoktu, bileğini nazikçe uzattığında tıkırdayan halka bileziği dışında. Düşüncelere dalmış olduğu sessizliğin içinde, başka tek bir ses yoktu.

Bu binalar onun yuvasıydı. Ergenlik yılları boyunca yaşadığı beş ya da altı evindeki kuralı ve alışkanlığı, gelirinin altında yaşamaktı. Asla bir ev satın almamış ve kiraladığı daireleri dağınık bırakmıştı. Oysa şimdi, Co-lombo'daki evinde, içinde çiçeklerin yüzdüğü küçük bir havuz bile vardı. Bu, Anil için gereksiz bir lüks sayılırdı. Eve giren hırsız karanlıkta şaşırtacak bir şey. Anil akşamları işten eve döndüğünde, sandaletlerini çıkartıp ayaklarını havuzun sığ suyuna daldırıyordu, parmakları beyaz taçyaprakların arasında, kollarını kavuşturmuş, günün tüm olaylarından sıyrılmaya çalışıyordu, başına gelenler bir giysiymiş gibi, onlardan soyunuyordu. Bir süre orada öylece duruyor, sonra ıslak ayaklarla yatağına gidiyordu.

Kararlı bir kişiliği olduğunu kendi de biliyordu, başkaları da. Adı her zaman Anil olmamıştı. Ona tamamen uygunsuz iki ad verilmişti ve daha çok küçük yaşlardayken, ağabeyinin kullanmadığı göbek adı 'Anil'e sahip olmayı arzulamıştı. On üç yaşındayken, ağabeyini her türlü aile tartışmasında desteklemeye karşılık, adını satın almaya kalkışmıştı. Anil'in bu adı, hayatta her şeyden fazla istediğini bildiği halde, kardeşi anlaşılmaya yanaşmamıştı.

Anil'in bu kampanyası aile ortamında gerginlik ve öfke yaratmıştı. Her iki adıyla da çağrıldığında, yanıt vermeyi reddetmişti, hatta okulda bile. Sonunda anne babası yumuşamışlardı, ama alıngan ağabeyini göbek adından vazgeçmeye ikna etmeleri gerekiyordu. O zamanlar on dört yaşında olan ağabeyi, gelecekte bir gün bu ada gereksinim duyabileceğini savunuyordu. İki ad insana yetke verirdi, göbek adı doğasına farklı bir yön kazandırabilirdi. Üstelik işin içinde büyükbabası vardı. İçlerinde hiçbiri, bu adın hangi büyükbabaya ait olduğunu bilmiyordu. Anne babası pes etmişti ve en sonunda akrabaları, bir anlaşmaya varmalarını sağlamışlardı. Anil ağabeyine, biriktirmiş olduğu yüz rupiyi, onun uzun süredir göz koyduğu kalem setini, sokakta bulduğu

elli Gold Leaf sigaralık teneke kutuyu vermiş ve son olarak da kendisinden istediği cinsel iyiliği yapmıştı.

Ondan sonra Anil, ne pasaportunda, ne karnelerinde, ne de kayıt formlarında başka bir ad kullanılmasına izin vermemişti. Sonraları, çocukluğu aklına geldiğinde en iyi hatırladığı, bu ada karşı duyduğu açlık ve ada kavuştuğunda duyduğu mutluluktı. Bu adla ilgili her şeyden hoşlanıyordu, inceliğinden, kısalığından ve bir erkek adı olmasına karşın, kadınsı havasından. Yirmi yıl sonra bile aynı şeyleri hissediyordu. İsteddiği bu adın peşinden, görüp de kafasına koyduğu bir sevgili gibi gitmiş, hiçbir şey onu vazgeçirmemişti.

Anil, arkasında bıraktığı bu şehrin, on dokuzuncu yüzyıla ait havasını anımsamıştı. Duplication Cadde-si'nde, sepetlerindeki karidesleri yoldan geçenlere satmaya çalışan seyyar satıcılar, Colombo Seven'daki bembeyaz boyalı evler. Burası, eski para babalarının ve politik açıdan güçlü olanların yaşadıkları yerd. "Heaven Colombo Seven," diye şarkı söylerdi Anil'in babası, 'Che-ak to Cheak'in müziği eşliğinde akşam yemeği için hazırlanırken, küçük kızının kol düğmelerini gömleğine takmasını izlerdi. Aralarında sürekli bir fısıltı antlaşması vardı. Ve Anil, gittiği danstan, toplantıdan ya da acil ameliyattan kaçta dönerse dönsün, babasının ertesi sabah Otters Kulübü'ne giden yolun boş sokaklarından geçerek onu yüzme okuluna götüreceğini bilirdi. Eve dönüş yolunda, küçük dükkânlardan birinde dururlar ve birer bardak süt içip her biri İngilizce dergilerin parlak sayfalarına sarılı şekerlemelerden yerlerdi.

Hatta muson aylarında bile, Anil sabahın altısında sel gibi akan yağmurun altında arabadan koşarak çıkıp havuzun sularına dalar ve bir saat boyunca çılgınlar gibi yüzerdi. Yalnızca on kız ve antrenörleri; yağın yağmur damlaları arabaların üzerinde tangırdarken, yüzücüle-

rin lastik boneleri suyun içinde bir görünüp bir kaybolurken, bir avuç anne baba da oturmuş, gazetelerini okurlardı. Henüz çocukken, gerçek çaba ve gücün sabahın yedi buçuğunda ortaya çıktığını keşfetmişti. Bu alışkanlığını Batı'da da sürdürmüştü, sabahları tıp fakültesine gitmeden önce, iki-üç saat ders çalışırdı. Sonradan ortaya çıkan saplantılı denilebilecek araştırmacı ruhu, düzenli ve yoğun bir etkinlikle, zamanı incelemek istemişçesine yüzdüğü bu sualtı dünyasına benzetilebilirdi.

Bu yüzden Sarath'm ona biraz dinlenmesini önermesine karşın Anil, sabahın altısında kahvaltısını etmiş ve Kynsey Road Hastanesi'ne gitmek üzere yola çıkmıştı. Bitip tükenmek bilmeyen karides satıcıları, bir önceki gece yakaladıklarını satmak için, yolun kenarına dizilmişlerdi. Sigara satan dükkânların önünde yakılan halatlardan çıkan kendir kokusu havayı kaplamıştı. Çocukluğundan beri bu kokuya bayılırdı, oradan ayrılmak istemezdi. Birdenbire ve nedensizce Leydi Koleji'ndeki kızların, balkondan eğilerek, St. Thomas'ta okuyan çocuklara bakmaları geldi aklına ve okul yöneticileri gelip de onları kovalayana dek erkeklerin okudukları 'Güzel Venüs Gemisi'nden mısralar.

*Güzel Venüs Gemisi'ndeydi Halimiz görülmeye
değerdi. Gemi başı, bacakları iki yana açık,
Dizginsiz bir penisle yatan bir fahişeydi.*

Okullarında, aşkın kollarındaki kadınlar kadar güvende olan kızlar, daha on iki-on üç yaşında bu garip ko-reografiyle karşı karşıya kalmışlardı, ama öte yandan bu dizeleri dinlemekten vazgeçmeye de hiç mi hiç niyetleri yoktu. Anil bu şarkıyı bir daha duyduğunda, yirmi yaşında ve İngiltere'deydi. Şarkı orada -bir ragbi maçı sonrası verilen partide- çevresindeki tüm erkekler tarafından söylendiğinde kulağına daha doğal gelmişti. Çünkü St. Thomas'taki oğlanlar, şarkıyı boktan bir melodiyle, bir Noel şarkısıymış gibi mırıldanıyorlardı, böylelikle

de şarkının yalnızca müziğini dinleyen okul yöneticilerini kandırabiliyorlardı. Nasıl olsa şarkının sözlerine dik[^] kat edenler yalnızca dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileriydi.

*Kaptanın adı Mugger'di,
Aklı fesat bir oğlancıydı.
Bir güverteden öbürüne
Bok küreklemeyi bile beceremezdi.*

Anil bu dizelere bayılırdı ve şarkının basit ritmi olur olmaz zamanlarda aklına gelirdi. Öfke ve yargı şiirlerini çok severdi. Sabahın altısında, hastaneye giderken 'Güzel Venüs Gemisi'nin sözlerini hatırlamaya çalıştı ve ilk dizelerini yüksek sesle söylemeye başladı. Şarkının geri kalanından pek emin değildi, bu yüzden ıslık çalarak devam etti. "En iyilerinden biri," diye homurdandı kendi kendine. "En can alıcılarından biri."

Koza araştırması hakkında bir yazı yazmış olan, Colombo'daki asistanlardan biri, şansa otopsi laboratuvarı-nm dışındaki ofislerden birindeydi. Anil kısa bir süre düşünüp kadının adını hatırlamaya çalıştı, adı Chitra Abeysekera'ydı ve daktilonun başında, nemden yumuşamış başvuru formlarını doldurmaya çalışıyordu. Ayakta durmuş yazıyordu, üzerinde bir sari vardı, yanmdaysa taşınabilir bir ofisi andıran eşyalar - iki büyük karton kutu ve metalden bir kasa. İçlerinde araştırma notları, laboratuvar örnekleri, tabak çanak ve deney tüpleri vardı. Metal kasada ise üremekte olan virüsler.

Kadın başını kaldırıp Anil'e baktı.

"Sizi rahatsız etmiyorum ya?" Anil kadının henüz daktilo etmiş olduğu dört satıra baktı. "İsterseniz bir süre ara verin, biraz da ben yazayım."

"Siz Cenevre'den gelen kadınsınız, değil mi?" Gözlerine inanamıyordu.

"Evet."

Chitra ellerine baktı ve ikisi birlikte gülmeye başladılar. Teni kesikler ve böcek ısırıklarıyla doluydu. Bir arı kovanına dalıp da orayı yağmalamış gibi.

"Ne demem gerektiğini söyleyin, yeter."

Anil yanına yaklaştı ve Chitra konuştuğu, söylediklerini düzelterek, sıfatlar ekleyerek, para toplama konusundaki rica mektubunu geliştirdi. Chitra'nın sıradan tarzıyla projesini başarıya ulaştıramayacağı kesindi. Anil mektuba gerekli duyguları kazandırdı ve Chitra'nın özelliklerinin listesini anlamlı bir özgeçmiş haline getirdi. İşlerini bitirdiklerinde, Anil Chitra'ya bir şeyler yemeyi önerdi.

"Hastanenin kafeteryası olmaz," dedi Chitra yardım etmek istercesine. "Aşçı, otopsi laboratuvarında sabahlıyor. Ne istiyorum biliyor musun? Havalandırması olan bir Çin lokantası. Hadi gel, Flower Drum'a gidelim."

Lokantada yemek yiyen üç işadının dışında kimse yoktu.

"Başvuru yardımın için sağ ol."

"İyi bir proje. Önem kazanacak. Tüm bunları burada yapabilecek misin? Her türlü olanağa sahip misiniz?"

"Burada yapmak zorundayım pupa... tırtıl... Testlerin bu sıcaklıkta yapılması gerekiyor, İngiltere'yi sevmiyorum. Belki bir ara Hindistan'a giderim."

"Yardıma gereksinim duyarsan, beni ara. Tanrım, serin havanın neye benzediğini unutmuşum. Buraya taşınabilirim. Seninle araştırman hakkında konuşmak istiyorum."

"Daha sonra, daha sonra. Batı'nın en çok nesini sevdiğini anlat bana."

"Oh — nesini mi seviyorum? Her şeyden önemlisi işimi yaparken kurallarımı kendim koyabildiğimi düşünüyorum. Burada hiçbir şey anonim değil. Gizliliği özledim."

Batı'daki değerler Chitra'nın ilgisini çekmemiş gibiydi.

"Saat bir buçukta işe dönmem gerek," dedi ve yemek siparişini verdi.

İçinde deney tüpleri olan karton kutu açıktı ve Chitra bir tırtılı mikroskobun altına koymuş inceliyordu. "Bu iki haftalık." Tırtılı bir cımbızla alıp içinde Anil'e göre, büyük olasılıkla yasadışı bir şekilde elde edilmiş bir insan karaciğeri parçası olan tepsie koydu.

"Bu gerekli," dedi Chitra doğal davranmaya çalışarak, Anil'in aklından geçenleri okur gibiydi. "Adamın biri gömülmeden önce, karaciğerinden küçük bir parça alındı, küçük bir iyilik diyelim. Büyüme hızı göz önüne alınırsa, bununla beslenen böceklerle, bir hayvandan alınmış organlarla beslenenler arasında önemli bir fark var." Karaciğerin geri kalanını taşınabilir soğutucu içine attı, grafiklerini çıkarıp odanın ortasındaki masanın üzerine yaydı. "Şimdi söyle bakalım, sana nasıl yardımcı olabilirim?"

"Elimde kısmen yanmış bir iskelet var. Acaba bu haldeyken, ondan pupayla ilgili bilgi elde edilebilir mi?"

Chitra yemekten döndüklerinden bu yana sürekli yapmakta olduğu gibi, eliyle ağzını kapatıp geçirdi. "Bulunduğu yer önemli."

"Sorun da bu zaten. Elimde, onu bulduğumuz yere ait toprak örneği var, ama sanırım taşınmış. İlk olarak nereye gömüldüğünü bilmiyoruz. Elimde yalnızca son yerden alınmış toprak var."

"Kemiği inceleyebilirim. Bazı böcekler deriye değil de kemiğe ilişir." Chitra, Anil'e gülümsedi. "Yani ilk gömüldüğü yerden kalma pupalar olabilir. Böceğin cinsine bakarak yer tahmininde bulunabiliriz. Garip ama, kemikler özellikle ilk aylarda bazı canlı varlıkları kendilerine çekerler."

"Alışılmadık."

"Hımm," dedi Chitra, çikolata yemiş gibi. "Bazı kelebekler de nem için kemiklere giderler."

"Sana kemiğin bir bölümünü gösterebilir miyim?" "Yarın, birkaç günlüğüne şehir dışına çıkıyorum." "Öyleyse bu akşam, geç saatlerde. Senin için uygunmu?"

"Hımm." Chitra umursamıyor gibiydi, grafiklerinden birindeki bir zamanlamaya odaklanmıştı. Anü'e arkasını dönüp bir dizi böcek ile ilgilenmeye başladı, sonra elindeki pensle, istediği yaş ve dokudaki böceği aldı.

O gece Sarath, geminin ambarında, asetonun içinde erittiği plastiği düz bir kaba boşalttı ve kemikleri temizlemek için kullandığı devetüyü fırçasını aldı. İçeride loş bir ışık vardı ve güç kaynağının uğultusu duyuluyordu.

Üzerinde iskeletin durduğu laboratuvar masasına doğru gitti ve orada duran başucu lambasını yaktı -ambardaki tek parlak ışık kaynağı oydu-, sonra uzun kor-donlu lambayı elinde tutarak odanın en dibindeki dolaba doğru ilerledi. Dolabı açtı, içinden bir arak şişesi çıkartıp kendine bir bardak doldurdu ve iskeletin başına döndü.

Bandarawela'dan çıkartılan ve havayla temasa geçen dört iskelet, çok yakında bozulmaya başlayacaktı. Kullanılmamış bir karpit-volfram iğne alıp onu plastik kılıfından çıkarttı, bir mızrabın ucuna takarak ilk iskeletin kemiklerini temizlemeye girişti, kemikleri tozlar-' dan arındırmaya çalışıyordu. Sonra eline ince bir hortum aldı ve her bir kemiğin üzerine hava püskürttü, sanki bir çocuğun yanıklarına doğru üflermişçesine, travmanın izleri bir bir açığa çıkıyordu. Devetüyü fırçasını kaba daldırıp kemikleri koruyucu plastikle kapladı, kaburgalardan omurgaya doğru. Sonra yeniden lambayı alıp ikinci iskeletin olduğu masaya gitti ve aynı işlemi ikinci iskelete de uyguladı. Ardından da üçüncüye. De-nizci'nin masasına geldiğinde, Anil'in kazılar sırasında topuk kemiğinde ortaya çıkarttığı bir santimetrelik çentiği yakından görmek için, topuğunu yana doğru çevirdi.

Sarath gerinip aydınlıktan karanlığa doğru ilerledi, el yordamıyla arak şişesini aramaya koyuldu, şişeyi De-

nizci'nin yanına getirip ışığın altına koydu. Saat sabahın ikisiydi. Dört iskeleti de plastikle kapladıktan sonra, her biriyle ilgili notlar aldı ve üçünün, üstten ve yandan fotoğraflarını çekti.

Çalışırken, bir yandan da içki içiyordu. Plastiğin keskin kokusu odayı doldurmuştu. Odada, havanın girebileceği tek bir delik yoktu. Kapıları gürültüyle açtı ve elinde arak şişesiyle üst güverteye tırmandı. Sokağa çıkma yasağı olan Colombo kapkaranlık görünüyordu. Yürümek ya da bisiklete binmek için bundan uygun bir zaman olamazdı. Caddelerdeki bu endişe dolu sessizlik, Salomon Dias Mawatha boyunca uzanan asırlık ağaçlar. Ama rıhtım hareketliydi, suda ilerleyen bir römorkörün farı, hareket halindeki traktörlerin ışıkları rıhtıma bir canlılık getiriyordu. Sabahın üçü ya da dördüydü. Kapısını kilitleyip gecenin geri kalanını gemide uyuyarak geçirecekti.

Ambar hâlâ buram buram plastik kokuyordu. Çekmecelerin birinden bir tutam tütün alıp bir sigara yaktı ve kokusunu içine çekti. Lambayı eline alıp Denizci'ye doğru ilerledi. Daha onun fotoğraflarını çekmesi gerekiyordu. Pekâlâ, bitir şu işi, dedi kendi kendine ve iki poz çekti, üstten ve yandan. Sonra onları havada sallayarak, Polaroid fotoğraflardaki görüntülerin yavaşça ortaya çıkmalarını bekledi. Denizci'nin görüntüsü tam olarak ortaya çıktığında, fotoğrafı sarı bir zarfın içine koyup zarfı kapattı ve üzerine bir adres yazıp ceketinin cebine koydu.

Öbür üç iskeletin kafatasları yoktu. Ama Denizci'nin kafatası vardı. Sarath yarılanmış sigarasını, metal lavabonun içine yerleştirdi ve ileri doğru uzandı. Bir neşter yardımıyla, Denizci'nin kafatasını ense omuruna bağlayan bağı kesip ikisini birbirinden ayırdı. Kafatası-nı çalışma masanın üzerine koydu. Yanıklar adamın başını etkilememişti, bu yüzden alın kemiği ve göz çukurları yumuşak, kemiklerin arasındaki kaynaşma izleri belirgindi. Sarath, kafatasını bir naylona sarıp onu, üzerinde 'Kundanmal' yazılı büyük bir alışveriş torbasına

yerleştirdi. Masaya dönüp Denizci'nin kafatassız fotoğraflarını çekmeye koyuldu, iki poz, biri üstten, biri yandan.

Şu anda emin olduğu tek şey, Anıl'le kendisinin yardımı ihtiyaçları olduğuydu.

Dervişlerin Korusu

gpx 1.0.0

Kitabe uzmanı Palipana, uzun yıllar boyunca, Lanka'nın uzman arkeologlarıyla mücadele eden milliyetçi grubun arasında yer almıştı. Adını, Pali kitabelerini Sigiriya'daki taşlara kazınmış yazıtları çevir-mesine başarısıyla elde etmişti.

Pragmatik Sinhala hareketinin öncüsü olan Palipana, kültürlerle ilgili yaptığı yorucu araştırmalar sonucunda, geniş kapsamlı bir yapıt ortaya çıkarmıştı. Batılılar Avrupa tarihini, Avrupa'nın Doğu'yla birleştiği soluk bir ufuk çizim olarak görseler de, Palipana ülkesinin derin ve renkli Avrupa'nın ise yalnızca Asya kıtasının sonundaki bir k parçası kadar önemsiz olduğuna inanırdı.

1970'ler bir dizi uluslararası konferansın başlangıcı tanıklık etmişti. Öğretim üyeleri altı gün sürecek toplantı katılmak için Delhi'ye, Colombo'ya ve Hong Kong'a uçmuş en ilginç öykülerini anlatmışlar, es-ki-sömürgeci nabı tutmuşlar, sonra da Boston'a ve Londra'ya geri dönmüşler. En sonunda, Avrupa kültürünün çok eski olduğunun, Asya kültürünün daha da eskiye dayandığının farkı varılmıştı. Sri Lanka ekibinin en saygın elemanı sayı Palipana, yalnızca bir kez bu tür bir toplantıya katılmış, daha da asla gitmemişti. O bu tür resmiyete ve kaldırılmalara katlanamayan, tutumlu biriydi.

Sarath'm, Palipana'nın öğrencisi olarak geçirdiği üç akademik yaşamının en zor yıllarıydı. Öğrenciler tarafından sunulan tüm arkeolojik verilerin onaylanması gerekiyordu. İ çivi yazısı ya da oyma, gazete sayfala-

rina, kuma, karatahtalara defalarca çizilmeliydi, ta ki düşlerine girene dek. İlk iki yıl boyunca Sarath, Palipana'mn övgü ve yaşam tarzı açısından cimri olduğunu (tutumlu değil de) düşünmüştü. Asla birine iltifat etmeyi, içki ya da yemek ısmarlamayı beceremiyor gibiydi. Arabası olmayan ve birilerinin onu sürekli gideceği yere bırakmasını isteyen ağabeyi Narada da ilk bakışta ona benziyordu, oysa gerek zaman, gerekse arkadaşlık ve kahkaha açısından, ondan daha cömertti. Palipana kendini dil tarihine adamıştı sanki. Tek kibirli ve ısrarcı olduğu konu, eserlerinin nasıl basılacağıyla ilgiliydi, hava ve doğa şartlara karşı dayanıklı-olmaları açısından, iyi bir kâğıda, iki renkli çizenekler halinde basılmalarını isterdi. Ve ancak kitabı basıldığı zaman, tüm dikkatini odaklanmış olduğu projesinden başka yöne çevirir, kafa-smdakileri boşaltarak, ülkenin başka bir bölgesindeki başka bir zaman dilimine doğru hareket edebilirdi.

Tarih yaşantısının bir parçasıydı. Kraliyet banyolarından ve havuzlarından geriye kalan taşlar, toprak altında kalmış şehirler ve içini dolduran milliyetçilik coşkusu, ona ve Sarath'a kaydedilecek ve yorumlanacak sonsuz konular yaratıyordu. Her kutsal orman hakkında bir kehanette bulunabilirdi sanki.

Palipana, arkeolojiyle ilgilenmeye başladığında yaşı ilerlemişti. Ve kariyerindeki başarıyı tanıdıklarına değil, araştırma dilini ve tekniklerini başkalarından daha iyi bilip yorumlamasına borçluydu. Çok sevilen biri değildi, cazibesini gençlik yıllarında kaybetmiş gibiydi. Yıllar boyunca eğittiği öğrencileri arasında, yalnızca dördünü himayesi altına almıştı, bunlardan biri de Sa-rath'tı. O zamanlar altmış yaşında olmasına karşın, Palipana her biriyle teker teker çatışmıştı. Kendilerini aşağılamalarını dördü de affedememişti. Ama öğrencileri iki şeye inanmayı sürdürmüşlerdi - hayır, üç: Adam ülkenin en iyi arkeolojik kuramcısıydı, neredeyse her zaman haklıydı, ününe ve başarısına karşın öğrencilerinden bile daha sade bir yaşam sürdürürdü. Belki de bu, bir keşişin kardeşi olmasından kaynaklanıyordu. Palipa-

na'nın giysi dolabı, birbirlerinin tıpatıp aynı iki elbiseden oluşuyordu. Yaşlandıkça kendini dünyevi yaşamdan giderek soyutlamış, tüm benliğini kitaplarına adamıştı.

O yıllarda, tarih kurumunun kapıları Palipana'mn yüzüne kapatılmıştı. Tüm bunlar, arkeologları ve tarihçileri şaşkınlığa uğratan taş yazıtlarla ilgili yorumlarıyla başlamıştı. Palipana, adanın altıncı yüzyıla ait politik bağlantılarını ve kraliyet karmaşasını açıklayan bir dilbilim metnini bulup çevirmişti. Başarısı gerek ülkesinde, gerekse yurtdışında çıkan gazetelere yansımış ve oldukça beğeni toplamıştı, ta ki Palipana'mn koruduğu öğrencilerinden biri bu metinlerin gerçek bir kanıtı dayanmadığını öne sürünceye dek. Tüm bunlar uydurmaydı. Bir grup tarihçi, Palipana'mn bu eski yazıtları hakkında yazdığı kalıntıları bulamamıştı. Hiç kimse ölmekte olan savaşçılardan alıntılar yaptığı cümleleri bulamamıştı. Ne kralların toplumsal manifestolarının parçaları bulunabilmişti, ne de saray ahalisinin âşıkları ve sırdaşlarının dile getirdiği *Culavamsa'da* bile yer almayan erotik dizeleri.

Palipana'mn yayınladığı ayrıntılı dizeler ilk bakışta, tarihçiler arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmış gibi görünüyordu; tüm eserleri derin araştırmalara dayanan, tarihçilerin en titizi olarak ün salmış olması, yazdıklarını pekiştiriyordu. Şimdiyse, tüm dünyayı kandırmaya çalışarak meslek yaşantısını lekelediğini düşünüyorlardı. Belki de bu bir kandırmacadan çok, zihnindeki bir yalandı; belki de bu kendisi için yanlış atılmış bir adım değil de, bir başka gerçeklikti, uzun ve gerçek bir dansın son perdesi.

Ama hiç kimse yaptığı bu garip davranışa hayranlık duymamıştı. Ne akademik yaşamında izinden gidenler, ne de eğitim gördükleri yıllar boyunca, öğretmenleri tarafından tembellik ve mantıksızca yapılan hareketlere karşı sürekli uyarılan, Sarath gibi himayesi altına aldığı öğrencileri. Yaptığı hareket, 'Palipana'mn hareketi'

nl ilkelerine karşı bir ihanet gibiydi. Bir ustanın sahtekârlığı, basit bir yanlışlıktan çok daha önemliydi, bir hakaret sayılırdı. Olaya ancak art niyetsiz olarak bakılırsa otobiyografik ya da kimyasal bir çöküntü olarak kabul edilebilirdi.

Sigiriya'daki hisarın duvarındaki yazıtlar, yokuşun hemen başındaki bir çıkıntının üzerindeydi. Ayna duvarındaki tanrıçaya benzer kadın portrelerinden bile eskiydiler, büyük olasılıkla buraya altıncı yüzyılda kazılmışlardı. Renkleri solmuş bu esrarengiz yazılar tarihçilerin ilgi odağıydı - anlaşılmaz ve ieriksizdiler- ve Palipana, yaşamının tam on beş yılını bu yazıları incelemeye adanmıştı. Bir tarihi ve bilim adamı olarak, her soruna dört koldan yaklaşırdı. Peradeniya niversitesi'nden bir profesörle sohbet etmek yerine, bir taşeronla konuşmayı ya da yeni buldukları bir kazı alanında çamaşırlarını yıkayan bir *dhobi* kadını dinlemeyi yeğlerdi. Eski yazılara tarihi bir metinle değil, doğuştan sahip olduğu ustalığın bilinciyle yaklaşırdı. Bakar bakmaz, duvara yanlış kazılmış bir satırın boyalı taşı nasıl farklılaştırdığını görürdü.

Kırk yaşma gelinceye dek dil eğitimi gördüğü için, hayatının geri kalan otuz yılını da aynı alanda çalışmalar yaparak geçirmişti — tarih zaten yaşamının bir parçasıydı. Bu yüzden Palipana bir kazı alanına yaklaştığında, orada neler olduğunu bilirdi - boş bir arazinin ortasında bir başına duran farklı bir sütün mu, yoksa bir mahzen duvarına izilmış bildik bir ikona mı? Bu, tahminleri konusunda her zaman alçakgönüllü olan biri için, garip bir kendini bilirlilikti.

Parmaklarını yazıların üzerinde gezdirirdi. Polonnaruwa'daki bir metre yüksekliğinde ve otuz metre genişliğindeki Taş Kitabın her harfini teker teker çizmişti, ülkenin ilk kitabıydı, çıplak kollarını ve yüzünü güneş altında ısınmış sütün tabanına dayamıştı. Yılın büyük bir bölümünde karanlık ve ılıktılar, yalnızca muson rüzgâr-

lan estiğinde harflerin ileri su dolar, kk ve düzgün havuzcuklar oluştururlardı, tıpkı Kartaca'daki gibi. Polonnaruwa'daki Kutsal Avlu'nun bodur alılıklarının ortasında duran, çevresi sslere işlenmiş, içine harfler kazılmış koskocaman bir kitap. Ebedi harfler, diye fısıldamıştı kendi kendine, öğle güneşinin altında gülümseyerek, eski bir metinden aklında kalan bir alıntıyı tekrar ederken. Bir sır. Ona en çok mutluluk veren bu tür keşiflerdi, Mihintale'deki kazılarda, bir insan selinin tam ortasında, adanın belki de yontulmuş ilk *Ganesh* dansısını bulmak.

Matara'da tanıştığı taşeronlarla, yıllarca bu konuda yaptığı çeviriler arasında benzerlikler ve ortak noktalar bulmaya çalışırdı. Ve ancak tahmin edilebilecek şeyleri, o görürdü. Bu yaptığı ona kesinlikle sahtekârlık ya da yalan gibi gelmiyordu.

Arkeoloji, Napolyon kanunlarıyla aynı doğaya sahiptir. Asıl mesele kuramlarının yanlış olduğunun kanıtlanması değil, onun haklı olduğunu bir türlü kanıtlaya-mamasıydı. Yine de Palipana'nın bulduklarında bir bütünlük vardı. Birbirlerini tamamlıyorlardı. Suyun üzerinde bir köprü, ağaçlar arasında bir hamak gibi. Sular yontulmuş bir alfabenin içini doldurup iki yakayı birleştirmişti. Ve böylece kanıtlanamayan gerçek ortaya çıkmıştı.

Buna karşılık, dünyevi yaşamdan ve sosyal çevreden kendini gittikçe arındırmıştı, kanıtlanamayan kuramlarına bir tepki gibi. Artık hiç kimse, mesleğine saygı göstermiyordu. O, keşfettiğini iddia ettiği şeyleri yadsımayı reddediyor ve kesinlikle kendini savunmaya çalışmıyordu. Onun yerine kendini geri çekmeyi yeğlemişti. Yıllar öncesinde, ağabeyiyle bir yolculuk sırasında, Anuradha-pura'nın otuz kilometre dışında, bir orman manastırının kalıntılarına rastlamıştı. Birkaç eşyasını alıp buraya taşınmıştı. Söylentilere göre, kalıntıların ortasında, sazlıklardan yapılmış bir evde yaşıyordu. Bunun nedeni de, altıncı yüzyılda katı kurallar çerçevesinde ve çevrelerinde hiçbir dinsel süslemeye yer vermeden yaşamış olan ke-

şışlerinkine benzer bir yaşam sürdürmek istemesiydi. Yalnızca bir taşı yontarlar, onu da işeme duvarı olarak kullanırlarmış.

Palipana yetmiş yaşına geldiğinde gözleri iyice az görür oldu. Yine de içindeki gerçeği dışa vurmak için lanet dolu yazılar yazmayı sürdürüyordu. Bir dal kadar inceydi, yıllar önce Gaile Caddesi'nden aldığı beyaz renkteki pamuklu pantolonu, aynı mürdüm eriği rengindeki gömlekleri giyiyor ve gözlük takıyordu. Her ikisini de tanıyanların söyledikleri gibi, ağabeyiyle aralarındaki tek biyolojik benzerlik olan kahkahası hâlâ aynıydı.

Kitapları ve kitabeleriyle birlikte, ormanın derinliklerinde yaşıyordu. Artık onun için her tarihi olay gün ışıyla, her oyuk yağmur suyuyla doluydu. Öte yandan çalışırken, tüm bir tarihi barındıran kâğıtların da hızla eskidiklerinin farkındaydı. Böcekler tarafından kemirili-yor, güneşte soluyor, rüzgârda dağılıyorlardı. Yaşlı ve zayıf bedeni de öyle. Artık Palipana da yalnızca element-lerce yönetiliyordu.

Sarath, Anil'le birlikte Kandy dışına, arabayla kurak bölgeye doğru gidiyordu, Palipana'yı aramaya. Öğretmenin, geldiklerini biliyor olmasına olanak yoktu ve Sarath nasıl karşılanacaklarını bilmiyordu — acaba tekme tokat kovulacaklar mıydı, yoksa buyur mu edileceklerdi? Anuradhapura'ya vardıklarında hava çoktan ısınmıştı bile. Yollarına devam ettiler, bir saat kadar sonra ormanın girişindeydiler. Arabayı bırakıp yirmi dakika boyunca, kocaman kayaların arasında kıvrılan bir patikada ilerlediler, hiç beklemedikleri bir anda kendilerini bir açıklığın ortasında buldular. Her yer taş ve tahta yapılarla doluydu - kurumuş bir bahçenin kalıntıları, koca taşlar. Pirinç eleyen bir kız vardı, Sarath kızı doğru yaklaşıp onunla konuştu.

Kız ince dallardan ateş yakıp üzerinde çay suyu kaynattı, sonra üçü birlikte bir bankın üzerine oturup çay

içtiler. Kız hâlâ tek söz söylememişti. Anil, Palipana'nın karanlık bir kulübenin içinde uyuduğunu düşündü, kısa bir süre sonra kalıntıların arasından bir adam çıkıverdi, üzerinde bir sarongla gömlek vardı. Yan tarafa doğru gidip kuyudan bir kova su çekti ve yüzüyle kollarını yıkadı. Yanlarına döndüğüne, "Geldiğini duydum, Sarath," dedi. Anil'le Sarath ayağa kalktılar ama Palipana onlara daha fazla yaklaşmadı. Orada öylece durdu. Sarath yere eğilip yaşlı adamın ayaklarına dokundu, sonra onu banka doğru götürdü.

"Bu Anil Tissera... Birlikte çalışıyoruz, Bandarawela yakınlarında bulduğumuz dört iskelet üzerinde incelemeler yapıyoruz."

"Evet."

"Memnun oldum, efendim."

"Ne kadar güzel bir ses."

Ye Anil birdenbire, yaşlı adamın kör olduğunu fark etti.

Palipana eğilip Anil'in kolunu tuttu, tenine dokunup kaslarını hissetti. Anil, yaşlı adamın, böylece bedenini tahmin etmeye çalıştığını anladı.

"Bana onlardan söz et - ne kadar eskiler?" Anil'in kolunu bırakmıştı.

Anil, çevrelerindeki ormanı işaret eden Sarath'a baktı. Yaşlı adam duyduklarını kime anlatabilirdi ki?

Palipana'nın başı sürekli sağa sola oynuyordu, sanki çevresinde uçuşan ne varsa yakalamak istermiş gibi.

"Ah - demek hükümetten gizlenen bir sır. Ya da bir devlet sırrı. Dervişlerin Korusu'ndayız. Burası emin bir yer. Bense dünyanın en emin sır küpüyüm. Üstelik benim için, kimin sırrı olduğu da fark etmez. Bunu biliyorsun, öyle değil mi Sarath? Aksi halde yardım etmem için bu kadar yolu gelmezdin. Doğru değil mi?"

"Bir şeyler düşünmemiz gerek, belki de birini bulmalıyız. Bir uzman."

"Farkındaysan, artık gözlerim görmüyor, ama yine de elindekileri bana getir. Elinde ne var?"

Sarath, ateşin yanında duran çantasına uzandı, içindeki kafatasını naylon torbadan çıkartıp Palipana'nın kucağına koydu.

Anil, karşılarında oturan yaşlı adamı izlemeye koyuldu, sakın ve hareketsizdi. Saat beşe geliyordu, etkisini yitirmiş güneş ışınlarının altında, kayalar soluk ve yumuşak görünüyordular. Anil yavaş yavaş çevredeki sesleri fark etmeye başladı.

"Bell ve öbür arkeologlar, on dokuzuncu yüzyılda burayı keşfettiklerinde, bir yazlık olduğunu düşünmüşler. Ama *Culavamsa* burayı, ormandaki kardeşliğin ikametgâhı olarak tanımlar - dinsel törenlere ve refaha karşı çıkan keşişlerin yeri."

Palipana başını oynatmadan soluna döndü. Ormanlık alandaki beş yapının en sade olanında yaşıyordu; bir kayanın kenarında, üzeri yapraklarla örtülü bir kulübede.

"Aslında fakir değillerdi ama öyle bir yaşam sürüyorlardı - maddiyata bağlı bir yaşamla 'tutumlu' bir yaşam arasındaki farkı biliyorsun, değil mi? Onlar ikincisini seçtiler. Eminim Sarath sana süslü işeme duvarlarından söz etmiştir. Bu ayrıntı onun çok hoşuna gider."

Palipana dudaklarını büzdü. Yüzünde alaycı bir ifade vardı, Anil bunun yaşlı adamın gülümsemesi olduğunu tahmin etti.

"Burada güvendedeyiz ama yine de tarihten öğrenmemiz gereken şeyler var. Üçüncü Udaya'nın hükümdarlığı sırasında, onun gazabından kurtulmaya çalışan bazı keşişler, saraydan kaçtılar. Ve Dervişler Korusu'na geldiler. Kral ve veziri onları izleyip kellelerini uçurdu. *Culavamsa*"da ayrıca, halkın bu olaya tepkisi yer alır. Halk ayaklanmıştı, tıpkı 'fırtınada kabağan bir okyanus gibi'. Anladın mı, kral bir tapmağa tecavüz etmişti. Krallığın dört bir yanında protestolar başlamıştı, yalnızca birkaç keşiş yüzünden. Yalnızca birkaç kelle yüzünden..."

Palipana sustu. Anil, Sarath'm vermiş olduğu kafatasının üzerinde gidip gelen, ince uzun parmaklarını izledi, uzun tırnaklarını alın kemiğinin, göz çukurlarının üzerinde gezdiriyordu, sonra da avuçlarını ısıtmak istermişçesine kafatasının üzerine bastırdı, sanki güneşte ısınmış eski bir taşmışçasına. Çene yapısını ve körelmiş dişlerini inceliyordu. Anil, yaşlı adamın ormanın derinliklerinde öten kuşun sesini duyduğunu hayal etti. Sarath'm sandaletlerini sürmesinin, yaktığı kibritin sürtünmesinin, birkaç metre ötede içtiği sigarasından çıkan ateşin sesini duyduğunu hayal etti. Tüm bunları duyduğundan emindi, hafifçe esen rüzgârı, ince yüzünün önünden geçen tüm sesleri, hatta kendi kafatasının içindeki sesleri bile. Donuk bakışları, ona bakan her şeyi delip geçiyordu sanki. Sinekkaydı tıraşlıydı. Acaba kendisi mi tıraş oluyordu, yoksa kız mı onu tıraş ediyordu?

"Ne düşündüğünü söyle - sen." Başını Anil'e doğru çevirdi.

"Şey... Aslında ayrı şeyler düşünüyoruz. Ama her ikimiz de bu kafatasının, günümüze ait bir iskeletten geldiğini biliyoruz. Bir mağarada, on dokuzuncu yüzyıldan kalma kemiklerle bir arada bulundu."

"Ama boynun arkasındaki destek, yeni kırılmış," dedi yaşlı adam.

"Bunu o..."

"Ben yaptım," dedi Sarath. "İki gün önce."

"İznim olmadan," dedi Anil.

"Sarath iyi bir nedeni olmadan bir şey yapmaz, işini şansa bırakan biri değildir. Her zaman için temkinlidir."

"Biz buna, sarhoş kafayla alınmış hayalci bir karar demeyi uygun görüyoruz," dedi Anil elinden geldiğince sakın görünmeye çalışarak.

Sarath ikisine baktı, içi rahattı.

"Anlat. Sen." Başını yeniden Anil'e doğru çevirdi.

"Adım Anil."

"Evet."

Genç kadın, Sarath'ın başını sallayıp sırtıttığını fark etti. Palipana'nın sorusunu duymazdan gelerek, karanlığın içinden, yaşlı adamın yaşadığı kulübeye doğru baktı.

Çevrede hiç yeşillik yoktu. Dervişler, kayaları yeşillığe yeğler ve bitki örtüsünü ortadan kaldırırlardı. Tek bitkiler damlardaki sarmaşıklarla, palmiye ağaçlarıydı. Sazlıktan evi. Yaşlı, bunak dervişler.

Yine de çevre sakindi. Ağustosböceklerinin yalnızca sesleri duyuluyor, ortada görünmüyorlardı. Sarath Anil'e, yaşlı adamın ormandaki manastıra ilk gelişinde, buradan ayrılmak istemediğini anlatmıştı. Öğretmenin, keşişlerin geleneksel sürgün yeri olan Anuradhapu-ra'daki sazlık evlerden birinde oturduğunu tahmin etmişti. Üstelik Palipana ona bir zamanlar, bu bölgeye gömülmek istediğini de anlatmıştı.

Anil yaşlı adamın yanından geçip su kuyusunun kenarında durdu ve kuyuya baktı. Palipana'nın, "Nereye gidiyor?" dediğini duydu, sesinde belirgin bir kızgınlık ifadesi yoktu. Kız, elinde bir sürahi meyve suyu ve soyulmuş tropikal meyvelerle evden çıktı. Anil, meyve suyunu bir dikişte içti. Sonra yaşlı adama döndü.

"İki kez gömülmüş olma olasılığı var. Ama asıl ilginç olan, ikinci kez gömüldüğü yerin, özel bir alan olması - yalnızca polisin ya da üst düzey hükümet yetkililerinin giriş izni olan bir yer. Örneğin Sarath'ın düzeyinde olanların. Başka hiç kimsenin bu tür alanlara giriş yetkileri yoktur. Yani bu, sıradan bir vatandaşın işlediği bir suç olamaz. Savaş sırasında bazı cinayetlerin kişisel nedenlerden dolayı işlendiklerini biliyorum ama bir katilin kurbanını iki kez gömmek gibi gereksiz bir ayrıcalığa sahip olduğunu sanmıyorum. Bu kafatasının ait olduğu iskelet, Bandarawela yakınlarındaki bir mağarada bulundu. Hükümet tarafından işlenmiş bir cinayetle mi karşı karşıya olduğumuzu araştırmak zorundayız."

"Evet."

"Denizci'nin kemiklerindeki buluntular..."

"Denizci de kim?"

"Denizci, iskelete verdiğimiz ad. Denizci'nin kemiklerindeki buluntular, gömüldüğü yerdeki toprakla aynı özellikleri göstermiyor. Kemiklerin yaşı konusunda, tam olarak aynı görüşü paylaşmıyoruz, ama ikimiz de ilk önce başka bir yere gömüldüğüne eminiz. Yani öldürülüp hemen gömüldü. Sonra cesedi topraktan çıkartıldı, başka bir yere taşındı ve yeniden gömüldü. Kemiklerle tek uyuşmayan toprağın özellikleri değil, gömülmeden önce üzerine yapışmış olan polenlerin de bambaşka bir bölge-k. den geldiklerini düşünüyoruz."

"Wodehouse'un *Polen Tanecikleri*..." "Biz de o kitabı kullandık. Sarath bu polenin iki farklı yerden gelebileceğini söyledi, biri Kegalle, öbürü de Ratnapura bölgesi." "Ah, asilerin bölgesi."

"Evet. Kriz süresince bir sürü köylünün ortadan kaybolduğu yer."

Palipana ayağa kalkıp ikisinden birinin kafatasını ,elinden almasını bekledi. "Hava serinledi artık. Akşam ; yemeği yiyebiliriz. Gece kalabilir misiniz?" "Evet," dedi Anil.

"Lakma'mın yemek pişirmesine yardım edeceğim, genelde birlikte pişiririz - siz ikiniz bu arada dinlenmek i istersiniz, belki."

"Güzel bir banyo almak isterdim," dedi Anil. "Bu sa-jbah saat beşten beri yoldayız. Olur mu?" Palipana başını salladı.

Sarath karanlık, sazlık eve girip bir yer yatağına uzandı. Uzun yolculuk, onu çok yormuş gibiydi. Anil arabaya gidip çantasından iki sarong çıkarttı, sonra açıklık alana geri döndü.

Kuyunun yanında soyundu, saatini çıkardı, *diya reddha* adı verilen kumaşa sarındı ve kovayı »kuyunun derinliklerine daldırdı. Kuyunun ta içinden ses [yankılandı. Kova dibe çöküp doldu. Anil sert bir hare-, kette ipi çekti, kova uçarcasına yukarı çıktıığında kulpunu yakaladı. Suyu üstüne döktü, bedenine çarpan soğuk

su, onu ferahlattı. Kovayı bir kez daha kuyuya daldırdı, ipini hızla çekip suyu saçlarına ve omuzlarına döktü, kabaran kumaşın altından sızan su, karnından ve bacaklarından aşağı süzüldü. Kuyuların neden kutsal sayılabileceklerini düşündü. Gereksinim ve konforu içlerinde barındırabiliyorlardı. Bir kuyunun yanı başında durabilmek için sahip olduğu tüm mücevherleri verebilirdi. Bir ayini andıran hareketlerini yineledi, bir daha, bir daha. İşini bitirince ıslak kumaşı üzerinden çıkarıp rüzgârın ve son güneş ışığının altında çırılçıplak durdu, sonra kuru kumaşa sarındı. Başını öne atıp saçlarındaki suyu akıttı.

Biraz sonra doğrulup bankın üzerine oturdu. Arkasında bir su sesi duyup döndü ve kuyunun yanında yıkanan Palipana'yla karşılaştı. Yüzü Anil'e dönüktü, kolları bedeninin iki yanından sarkıyordu. Zayıftı, yolunu kaybetmiş bir hayvan gibi, bir düşünce gibi. Lakma, yaşlı adamın bedenine sürekli su döküyordu ve birlikte hareket edip gülüyorlardı.

Karanlıkta uyananlar, sabahın beş buçuğunda bir buçuk kilometrelik yolu katederek, yolları aşmış araziye varmış oluyorlardı. Ellerindeki tek fenerin ampulünü de patlattıklarından, karanlığın içinde kendilerinden emin 'sürüyorlardı, çıplak ayakları çamurun ve ıslak çimenlerin üzerinde. Ananda Udugama karanlık patikalara alıştı. Kısa süre sonra kırık dökük kulübelere, tepelik ara-

ıye, su tulumasına ve maden ocağının girişi olan bir fnetre çapındaki deliğe ulaşacaklarını biliyordu. Çevrelerini saran koyu yeşil sabah ışığının içinde yü-

*leyen adamlar, sanki manzaranın içinde süzülüyor gibiy-
iler. Arazinin dışında var güçleriyle cıvılayan kuşların seslerini duyabiliyor, hatta onları neredeyse görebiliyorlardı. Üstlerini çıkarmaya başladılar. Hepsi de değerli taş çıkarıcılarıydı. Kısa süre sonra toprağın altına inecekler, dizlerinin üzerinde duvarlar kazacaklar, bir taşın, kö-*

*ün ya da filizin sertliğini hissetmeye çalışacaklardı. Ye-Hn altındaki labirentlerde, çamurun ve suyun içinde çıplak ayakla yürüyecekler, parmaklarını ıslak kilin, nemli duvarların üzerinde gezdirecekler di. Her vardiya altı saat
ürüyordu. Kimileri toprağın altına karanlıkta girip gün
sığında çıkıyor, kimileriye akşam karanlığında geri dö-
küyordu.*

*Şimdi kadınlarla erkekler tulumbanın yanında duruyorlardı. Erkekler saronglarını iki kat dolayıp göğüs al-'ında bağlamışlar, ceketlerini de kulübenin kirisine as-puşlardı. Ananda bir ağız dolusu petrol alıp karbüratöre
üşkürttü. Sonra ipi çekti ve motor bir anda gümbürdedi.*

Bir hortumdan su akmaya başladı. Yarım mil ötelerinde başka bir motorun çalışmaya başladığını duydular. Sonraki on dakika içinde hava aydınlanmış ve manzara görülmeye başlamıştı ama Ananda ve yanındaki üç adam toprağın içine inmişlerdi bile.

Adamlar inmeden önce, bir halatın ucuna bağlanmış sepetin içinde yanan yedi tane mum, bir metre genişliğindeki ocak girişinden, on beş metre derinliğe sarkıtılmıştı. Mumlar hem ışık vermek için, hem de tehlikeli hava değişimini haber veren bir önlem olarak kullanılıyordu. Mumların durduğu ocağın zemininde, adamların çalıştıkları, alacakaranlığın içinde kaybolan tüneller vardı.

Yukarıda yalnız başlarına kalan kadınlar, balçık sepetlerini hazırlamaya başlıyor ve on beş dakika, sonra ısıkları duyup aşağıda çamurla doldurulan sepetleri çekiyorlardı. Bu arada arazi tamamen aydınlanmış oluyor ve tulumbalardan su fışkırıp kadınlar sepetlerde' değerli bir şeyler bulabilmek için içindekileri çamurdan arındırdıkça, Ratnapura bölgesi yeni bir güne başlıyordu.

Yerin altındaki adamlar, yarı çömelmiş, terden ve tünelin içindeki sudan ıslanmış halde çalışıyorlardı, içlerinden biri kazmayla elini ya da bacağını yaralayacak olsa, tünelin karanlığında kanı siyah görünürdü. Aşırı nemden mumlar sönecek olsa, adamlar suyun içinde uzanıyor, girişe en yakın duran işçi, karanlığın içine dalarak, mumları yeniden yakıp geri göndermeleri için yukarı gönderiyordu.

Ananda'nın mesaisi öğlende bitiyordu. O ve beraberindeki adamlar merdivenden yukarı çıkmaya başladılar, gözlerini ışığa alıştırmak için toprak yüzeyinin üç metre aşağısında bir mola verdiler, sonra yukarı çıkmayı sürdürdüler. Kadınların yardımıyla, yıkanabilecekleri bir tümseğe tırmandılar, işe saçları ve omuzlarından başladılar, su çıplak bedenlerinden süzülüyordu.

Giyinip evlerine doğru yola çıktılar. Öğleden sonra üçe doğru Ananda, kız kardeşleri ve eniştesiyle birlikte yaşadığı köyde, sarhoş yatıyordu. Yatırıldığı ot şiltenin

üzerinden düşmüş, alışkın olduğu yarı çömelmiş yürüyüşüyle evden çıkmış ve ayakta duramadan, hatta birisinin kendisini izleyebileceğini bile düşünmeden, avluya işe-mişti.

Gölgelik ve soluk saz evin içinde Anil'in dikkatinden kaçmayan tek canlı renkli nesne, Sarath'm saatiydi. Kulübede katlı duran iki şilteyle, körlüğüne karşın, Palipa-na'nın oturup büyük dalgaları andıran harflerle yazı yazdığı küçük bir masa vardı - harflerin arası bulanıktı. Burası, genellikle sabahları oturduğu yerdi, düşünceleri önce gezinip sonra da karanlık odanın içinde hapsedildiğinde.

Kız yere bir kumaş parçası serdi ve çevresine oturup ortasındaki yemeklere uzandılar, parmaklarıyla yediler. Sarath, Palipana'nın öğrencileriyle birlikte nasıl yolculuk ettiğini, nasıl sessizce yemek yiyip onları dinlediğini ve sonra nasıl yirmi dakikalık monologlar halinde kendi düşüncelerini sunduğunu anımsadı. Sarath ilk sessiz yemeklerini bu şekilde yemişti, hiçbir kuram ileri sürmeden. Böylece tartışma kurallarını ve yöntemlerini öğreniyordu, tıpkı sahanın kenarında hareketsizce maçı izleyip zamanlamayı ve işin ustalıklarını öğrenen küçük bir çocuk gibi. Eğer öğrenciler bir varsayımda bulunacak olsalar, öğretmenleri onlara yardım ederdi. Ona güvenleri sonsuzdu, çünkü katıydı, dürüsttü.

Sen, derdi Palipana ve içlerinden birini işaret ederdi. Asla adlarını kullanmazdı, sanki adları söylemek tartışma ya da araştırma açısından ona anlamsız gelirmiş gibi. Yalnızca: *Bu kaya ne zaman oyuldu? Eksik harf? Kolu çizen sanatçının adı?*

Ara yollardan giderler, üçüncü sınıf pansiyonlarda kalırlar, topladıkları örnekleri, kızgın güneşin altında peşlerinden sürükler, akşamları gündüz gezdikleri sa-

raylardan geriye kalan yıkılmış kemerli geçitlerin ve sü-tunların haritalarını çizerlerdi.

"Kafatasını ayırmamın bir nedeni var."

Palipana elini sürekli yemek kabına doğru uzatıyordu.

"Biraz *brinjal* alsana, bu benim gurur kaynağım..."

Sarath, Palipana'nın bu gibi durumlarda sözünü kesmesinin, aslında onu dinlemek istediği anlamına geldiğini biliyordu. Hafif bir sataşmaydı. Genel bir kavrama karşılık, yaşamın gerçeği.

"Kayıtlara geçmek için iskeletin, kafataslı ve kafa-tassız fotoğraflarını çektim. Bu arada iskeleti incelemeyi sürdüreceğiz - toprak bulguları, yapısı. *Brinjal*'ler bir harika... Efendim, sizinle ben eski taşlar, fosiller, yeniden inşa edilmiş su bahçeleri üzerinde çalışıyoruz, bir ordunun neden kuru bir bölgeye yöneldiklerini inceliyoruz. Yazlık ya da kışlık evler inşa etme tarzından, mimarın kimliğini ortaya çıkartabiliyoruz. Oysa Anil günümüzde yaşıyor. Güncel yöntemler kullanıyor. İnce bir testerenin yardımıyla, bir kemiği parçalara ayırıp iskeletin yaşını belirleyebilir."

"Nasıl?"

Sarath, Anil'in yanıt vermesi için sustu. Anil yöntemini iyice vurgulamak için, yemek yemediği elini kullandı. "Ayrıldığınız kemik parçasını mikroskobun altına yerleştirirsiniz. Milimetrenin onda biri boyunda olmalı - böylelikle kan taşıyıcı kanalları da inceleyebilirsiniz. İnsanlar yaşlandıkça, kanallar, daha doğrusu oluklar kırılır, parçalara ayrılır, sayıları artar. Eğer böyle bir makineye sahip olabilsek, her şeyin yaşını bulabiliriz."

"Tahmin," diye fısıldadı yaşlı adam.

"Yüzde beşlik bir hata payı. Kafatasma baktığınız kişi, tahminimce yirmi sekiz yaşındaydı."

"Ne kadar emin..."

"Sizin, kafatasında parmaklarınızı gezdirirken, göz çıkıntılarını inceleyip çenesini ölçerek tahmin edeceğinizden daha emin."

"Ne harika bir şey." Palipana, yüzünü Anil'e döndü. "Ne harika birisin."

Anil utancından kızardı.

"Sanırım bir parça kemikle, benim gibi ihtiyar bir bunağın da yaşını tahmin edebilirsin."

"Yetmiş altı yaşmdasınız."

"Nasıl olur?" Palipana şaşkındı. "Cildimden mi? Tırnaklarımdan mı?"

"Colombo'dan ayrılmadan, Sinhala ansiklopedisine bakmıştım."

"Ah. Evet, evet. Eski bir baskısını bulduğun için şanslısın. Yenisinden şilindim de."

"Öyleyse bir heykelinizi dikmemiz gerekecek," dedi Sarath biraz fazla nazıkçe.

Garip bir sessizlik oldu.

"Tüm yaşamım boyunca oymalı putlarla iç içeydim. Onlara inanmıyorum."

"Tapmakların da dünyevi kahramanları vardır." "Yani kafatasını sen çıkarttın..." "Öldürüldüğü yılı henüz bilmiyoruz. On yıl önce mi? Beş yıl mı? Daha mı yakın? Bunu bulmak için gerekli alet edevatımız yok. Ve nereye gömüldüğü göz önüne alınırsa, bize bu tür bir destek sağlanmayacak."

Başını önüne eğmiş, kollarını kavuşturmuş oturan Palipana, sessizdi. Sarath konuşmasını sürdürdü: "Siz yalnızca alıntılardan yola çıkarak, eski çağları yeniden kurdunuz. Bir resmin parçalarından, eski sahneleri yeniden yaratmak için sanatçılardan destek aldınız. İşte. Bizim de bir kafatasımız var. Ve onun neye benzediğini bize açıklayacak birine gereksinimimiz. Onun yirmi sekiz yaşında olduğunu bulmak, bir bakıma, onu tanımlayacak biri olduğunu gösteriyor."

Hiç kimse kıpırdamadı. Şimdi Sarath bile başını eğmişti. Kaldığı yerden devam etti: "Ama bunun nasıl yapıldığını bilmiyoruz ve bize yardımcı olacak bir uzmanımız da yok. İşte bu yüzden kafatasını buraya getirdim. Nereye gitmemizi, ne yapmamız gerektiğini söylemeniz için. Bu sessizce yapmamız gereken bir şey."

"Evet. Elbette."

Sarath, arkasından da öbürleri ayağa kalktılar ve kulübeden çıkıp akşam karanlığının içinde yürümeye başladılar. Palipana'nın hareketlerini, bir köpeğin tasmaını tutarcasına izliyorlardı. Dördü birlikte *pokuna*'ya kadar yürüyüp karanlık suların yanında durdular. Anil sürekli, bu koyu yeşil ve derin grinin içinde, Palipana'nın körlüğünü düşünüyordu. Taş basamaklar ve kayalar, toprağın üzerinde bir eğim oluşturuyordu, tıpkı tuğla ve tahta parçalarının kayalara dayanmaları gibi. Eski bir yerleşim yerinin kemikleri. Anil'in nabızı uyuyakalmış gibiydi, çimlerin arasında yürürken, dünyanın en yavaş hayvanına dönüşmüştü sanki. Çevrelerinde olup bitenler ona karışık geliyordu. Palipana'nın zihni, körlüğüne karşın bu tür karmaşıklıklarla dolu olmalıydı. Buradan ayrılmak istemeyeceğim, diye düşündü Anil, Sarath'ın kendisine aynı şeyleri söylediğini anımsayarak.

"*Netra Mangala* geleneğini biliyor musun?" Yaşlı adamın sesi, bir mırıltıyı andırıyordu, sanki yüksek sesle düşünüyormuş gibi. Palipana sağ elini kaldırıp kendi yüzünü işaret etti. Sanki, Sarath'tan ya da öbür kızdan çok, Anil'le konuşur gibiydi.

"Netra 'göz' demektir. Göz ayini anlamına gelir. Dini bir şahsiyetin gözlerini çizmek için özel bir sanatçı gerekir. Bir tabloda en son çizilen yerdir. Resme can veren odur. Bir bileşim gibi. Gözler bir bileşimdir. Bir *viha-ra* 'daki resmin ya da heykelin kutsallaşması için gereklidir. Knox bundan söz eder, arkasından da Coomaras-wamy. Onu okudun mu?"

"Evet, ama hatırlamıyorum."

"Coomaraswamy, gözler çizilmeden önce, resmin yalnızca metalden ya da taştan bir parça olduğunu belirtir. Ama çizildikten sonra, 'işte o andan sonra, bir tanrı olur'. Elbette ki, göz çizmenin farklı yolları vardır. Bazen bunu kral kendisi yapar, ama bir sanatçı, gerçek bir sanatkâr tarafından yapılması daha iyidir. Şimdi tabii

bir kralımız yok. Ve *Netra Mangala* krallar olmadan daha iyi."

Anil, Sarath, Palipana ve kız, tam ortasında bir yağ lambasının yandığı, kare şeklinde ahşap bir yapıya varınca, oturdular. Yaşlı adam orayı işaret etmiş ve oturup bir süre sohbet edebileceklerini, hatta burada uyuyabileceklerini söylemişti. Duvarları olmayan, yüksek tavanlı, ahşap bir yapıydı. Gündüzleri, seyyahlar ya da hacılar, buranın gölgesinden ve serinliğinden yararlanırlardı. Geceleriye burası yalnızca karanlığa açılan tahta bir iskelet halini alırdı, kirişleri ona düzenli bir hava verirdi. Kayalara inşa edilmiş bir yapı. Tahtadan ve taştan bir yuva.

Karanlık çökmüştü, *pokuna'mn* sularından yükselip onlara doğru gelen havayı koklayabiliyor, görünmeyen yaratıkların hisirtisini duyabiliyorlardı. Her akşam Palipana ile kız, *ambalama'da* uyumak için ormandan buraya yürürlerdi. Palipana onu bir yere götürmesi için, kızı uyandırmasına gereksinim duymadan, rahatça hareket edebiliyordu burada. Her sese kulak vererek, çevresini kuşatan ağaç selinin ortasında yatıyordu. Daha uzaklarda terör savaşları vardı, silahlarının sesinden mutluluk duyan topçular; savaşın gerçek gayesi savaş olmuştu.

Kız solundaydı, Sarath sağında, kadınsa karşısında. Kadının şu anda ayakta durduğunu biliyordu, ya ona doğru bakıyordu ya da suya doğru. Suyun şapırtısını da duymuştu. Gecenin sessizliğinin içinde, suda yaşayan bir canlının sesi. Ağaçların arasından gelen bir yaban hindisi vardı. Kendisiyle kadının arasında -kayanın üzerinde, aşiboyası lambanın yanında- beraberlerinde getirdikleri kafatası duruyordu.

"Göz çizen bir adam vardı. Aralarında en iyisiydi. Ama bıraktı."

"Göz çizen mi?"

Kadının sesindeki merakı hissetti.

"Gözleri çizmeden önceki gece, sanatçıyı hazırlamak için bir tören yapılır. Düşünsene, oraya yalnızca Buddha heykelinin gözlerini boyamak için getirtilmiş. Gözler ertesi sabah boyanmalı, saat beşte. Buddha'nın bilgeliğe erdiği saatte. Bu yüzden törenler bir gece öncesinden başlar, tapınaklar süslenir, şiirler okunur.

"Gözler olmadan yalnızca körlük olmaz, hiçbir şey olmaz. Varoluş olmaz. Sanatçı yaşama görüşü, gerçeği ve varlığı kazandırır. Sonradan, hediyelerle onurlandırılır. Toprak ya da büyükbaş hayvan. Tapınağın kapısından içeri girer. Taktığı mücevherler, belindeki kılıç ve başının üzerinde dantellerle, tıpkı bir prens gibi giyinmiştir. Yanında, siyah boya, metal bir ayna ve fırçalarını taşıyan yardımcısıyla ilerler.

"Heykelin önündeki merdivene tırmanır. Yanındaki adam da onunla birlikte tırmanır. Bu yüzyıllardır böyle gider, düşünebiliyor musun, bununla ilgili dokuzuncu yüzyıldan kalma belgeler var. Ressam, fırçalardan birini siyah boyaya daldırır ve heykele sırtını döner, heykelin kocaman kolları tarafından kucaklanıyormuş gibi durur. Fırçanın ucundaki boya ıslaktır. Öbür adamın yüzü ona dönüktür, elinde aynayı tutar ve böylece sanatçı fırçayı omzunun üzerinden sallayarak, heykelin yüzüne doğrudan bakmadan gözleri çizer. Onu yönlendiren, yalnızca aynanın yansımasıdır — yani yaratılan bakışın gerçek resmi yalnızca aynaya yansır. Yaratım süreci boyunca, hiçbir insanın gözü, Buddha'nın gözleriyle buluşamaz. Sanatçının çevresinde ayin sürer. *Hareketin daim olsun, topraklardan genişlesin, günlerin artsın, selam olsun size gözleri*

"İşini bir saatte de bitirebilir, bir dakikadan kısa sürede de, bu sanatçının durumuna bağlıdır. Asla gözlere doğrudan bakmaz. Tek görebildiği aynadaki bakıştır."

Anil, az sonra Cullis'i düşünerek uyuyacağı, rafa benzer düz ahşap çıkıntının üzerinde duruyordu. Nere-

deydi kimbilir? Kuşkusuz karısının kolları arasında. Burada onu düşünmemeye çalışmalıydı. Cullis, yaşamında ona fazla yer ayırmamıştı, Anil'in ona bakışıysa, gözlerini kısarak olmuştu.

"Neden vazgeçmiyorsun Cullis? Bitirelim şu işi. Neden sürdürüyoruz ki? İki yıldan sonra bile kendimi hâlâ senin liseli kaçamağın olarak görüyorum."

Anil yatakta, Cullis'in yanında yatıyordu. Ona dokunmadan. Tek istediği gözlerinin içine bakıp onunla konuşmaktı. Cullis uzanıp sol eliyle Anil'in saçlarını okşadı.

"Ne olursa olsun, benden asla vazgeçme," dedi.

"Neden?" Anil başım geriye attı, ama Cullis elini çekmiyordu.

"Bırak artık!"

Cullis onu kendine doğru çekti.

Nerede olduğunu biliyordu. Arkaya doğru uzandı ve az önce Cullis'in bir avokadoyu dilimlediği küçük bıçağı parmaklarıyla yakalayıp kendisine sarılan koluna sapladı. Cullis derin bir soluk verdi. *Ahhh*. Tüm vurgu *h* har-findeydi. Anil karanlığın içinde ağzından çıkan harfleri görüyor gibiydi ve kol kasına saplı duran bıçağın sapını.

Cullis'in yüzüne baktı, gri renkteki gözlerine (gün ışığında daha mavi görünüyorlardı) ve kırklı yaşların bakışlarına kazandırdığı o yumuşak ifadenin yok olduğunu gördü, birdenbire kaybolduğunu. Yüzü gergin, heyecanı belirgindi. Her şeyi tartıyordu, fiziksel ihaneti. Anil'in sağ eli hâlâ bıçağın üzerindeydi, dokunmuyor da yalnızca sıyrırıyormuş gibi.

Birbirlerine baktılar, birbirlerine teslim olmuyorlardı. Anil hiddetinden vazgeçmiyordu. Bu kez başını geriye attığında, Cullis parmaklarını onun siyah, ıslak saçlarından çekti. Anil yatağın içinde döndü ve telefona uzandı. Telefonu banyodaki ışığa doğru tutarak, taksi durağının numarasını çevirdi. Cullis'e döndü. "Bunu, sana Borrego Springs'te yaptığım şey olarak anımsa. Belki de bundan bir öykü çıkartabilirsin."

Anil banyoda giyindi, makyaj yaptı ve yatak odasına geri döndü. Çantasını toplarken, tek bir parça eşyası bile gözünden kaçmasın diye, tüm ışıkları yaktı. Sonra ışıkları söndürdü ve oturup bekledi. Cullis çift kişilik yatakta, hareketsizce yatıyordu. Taksinin geldiğini ve korna çaldığını duydu.

Taksiye doğru ilerlerken, saçlarının hâlâ nemli olduğunu hissetti. Araba, Una Palma Motel tabelasının altından hareket etti. Aralarındaki aşk, çoğunlukla gizlilik içinde gelişen uzun bir ilişkiydi, vedaları hızlı • ve ölümcül olmuştu, onu otobüs terminaline götüren taksinin içinde, Anil elini kalbine götürüp hızla attığını hissetti, gerçeği açığa vurmuş gibi.

Anil bir kolunu havaya kaldırmış, başının üzerindeki çatı kirişini tutuyordu. Kendini, birdenbire fırlayıp uzun ipiyle bir şeyler yakalayacak bir kırbaç gibi hissetti. Palipana'nın yüzü, Sarath'la birlikte gelen kadına dönüktü. *Selam olsun size, gözler!* Bir kez daha söyledi. Sa-rath Palipana'yı dinlerken, bir yandan da genç kadının, yağ lambasının ışığında solgun görünen koluna bakıyordu. "İşi bittiğinde, göz çizicisinin gözleri bağlanır ve tapmaktan dışarı çıkartılır. Kral bu işte payı olanlara armağanlar verir, toprak bağışlar. Her şey kayıtlara geçer. Yeni köyler için sınırları belirler - yüksek ve alçak araziler, balta girmemiş ormanlar ve gölcükler. Sanatçıya otuz çeltik tarlası, otuz parça demir, ahırdan on buffalo verilmesini emreder, on tane de buzağılı dişi buffalo." Palipana'nın konuşması, sürekli tarihi metinlerden alıntılar içerir gibiydi.

"Buzağılı dişi buffalolar," dedi Anil sessizce, kendi kendine. "Çeltik tarlaları. İyi ödüller almışsın." Ama yaşlı adam onu duymuştu.

"Ama o dönemde krallar, sorunlara da yol açarlardı," dedi Palipana. "O zamanlarda bile, kesinlikle inanılacak bir şey yoktu. Gerçeğin ne olduğunu o günlerde de

bilmiyorlardı. Gerçeğe asla sahip olamadık. Senin kemik çalışmalarınla bile."

"Kemikleri, gerçeği araştırmak için kullanıyoruz. 'Gerçek sizi özgürlüğünüze kavuşturacaktır.' Ben buna inanıyorum."

"Hayattaki gerçek, çoğunlukla bir görüştür."

Çok uzaklardan bir fırtınanın çatırtısı duyuldu, sanki toprak ve ağaçlar yerlerinden kopartılıyormuş gibi. Ahşap *ambalama*, karanlık alanın ortasında bir beşik gibi sallanmaya başladı. Belki de bir kayanın değil, bir ırmağın koynundaydılar. Anil, ahşap yapının kenarında, setlerden birinin üzerinde yatıyordu. Uyanmıştı ve kendine bir türlü rahat bir duruş, uygun bir yer bulamayan Palipana'nın her beş dakikada bir döndüğünü duyabiliyordu.

Anil kendi düşüncelerine döndü, Cullis'e. Dünyanın neresinde olursa olsun, onunla arasında fiziksel bir hat olduğunu hissetti, okyanusun ya da fırtınanın ötesinde bir şey, birisinin hızla çekip ağaç dallarının arasından ya da suyun altındaki kayalıklardan kurtarması gereken ince bir telefon hattı gibi. Peki ya o, Anil'in Borre-go'daki odadan çıkışını hatırlıyor muydu? Her ikisi de harika bir gece geçirmeyi ummuşlardı. Anil onu terk ettikten sonra, uyuyakalmasından korkarak aramaya karar vermişti, ama içindeki öfke henüz yatışmamıştı, bu yüzden aramadı.

Sarath, *ambalama'nın* yanındaki kayaya bir kibrit sürttü. Anlaşılan bir ırmağın üzerinde değillerdi. Kibritin ışığı titreşti ve Anil sarma sigaranın kokusunu duydu. Bir böceğin, bozuk bir saatin sesine benzer vızıltısını duydu, Dervişler Korusu'nun sakinlerinden biri. Palipana'nın, "Her ihtirasta bir kıyım olmuştur," dediğini duydu.

Yaşlı adam, karanlığın içinde konuşmayı sürdürdü: "Ağabeyim gibi bir keşiş bile olsan, ihtiras ve kıyım, günün birinde yoluna çıkar. Çünkü eğer toplum yoksa, bir

keşiş olarak yaşamını sürdüremezsin. Toplumla ilişkini kesersin, ama öncelikle onun bir parçası olman, kararını ondan çıkartman gerekir. İşte bu, inzivanın ikilemidir. Ağabeyim yaşam tapınağına girdi. Dünyadan kaçtı ama dünya, onun peşinden geldi. Öldürüldüğünde yetmiş yaşındaydı, belki de onu öldüren, özgürlüğüne kavuşurken tanıdığı biriydi - bu yüzden dünyadan vazgeçme aşaması zorludur. Ben kardeşlerimin sonuncusuyum. Çünkü kız kardeşim de öldü. Lakma, onun kızı."

Birkaç yıl önce, Lakma'nın anne babası gözlerinin önünde öldürülmüşlerdi. Öldürülmelerinden bir hafta sonra, on iki yaşındaki küçük kız, aileleri iç savaş sırasında ölen çocuklara bakan, Colombo'nun kuzeyinde, rahibeler tarafından işletilen, hükümete ait bir yurda yerleştirilmişti. Ama anne babasının ölümüne tanık olması, küçük kızı derinden etkilemişti, gerek konuşması gerekse davranışlarıyla bebekliğine geri dönmüş gibiydi. Bebekçe davranışlarını, erişkinlere özgü kasvetli bir ruh hali tamamlıyordu. İçini başka hiçbir şeyin istila etmesini istemiyordu.

Bir ayı aşkın bir süre, yurttan gizlendi, sessiz ve tepkisizce yattı, gün ışığında biraz antrenman yapması için odasından zorla çıkarılıyordu. Lakma çevresindeki olası tehlikelere karşı mücadele edemiyordu, bir yandan da kâbusları sürüyordu. Temiz yatakhaneleri ve düzgün yapılmış yataklarıyla, çevresindeki sözde dini güvenliğin sahte olduğunun bilincindeydi. Tek akrabası Palipana onu ziyaret etmeye geldiğinde, burada bu küçük kıza hiçbir şekilde yardım edilemeyeceğini anladı. Duyduğu her ses, ona tehlikeyi çağırıyordu. Her yemeğin içine parmağını daldırıp içinde böcek ya da cam parçacıkları arıyor, rahat yatağında değil, karyolasının altında uyuyordu. Palipana'nın meslek yaşamıyla ilgili o bunalımı yaşıyordu ve görme yeteneğini kaybetmek üzereydi. Kızın eşyalarını topladı, trenle Anuradhapura'ya geldiler, kız tüm yolculuk süresince korku içindeydi, sonra onu

bir at arabasına bindirip ormandaki manastıra, sazlık eve, *ambalarna'ya* götürdü, kısacası Dervişlerin Kuru-su'na. Böylece kendilerini dünyadan soyutladılar, burada onları hiç kimse bulamazdı - yaşlı bir adamla, insanlıkla ilgili her şeyden, hatta kendisini bu kurak bölgeye getirenden'bile korkan, on iki yaşında küçük bir kız çocuğu.

Palipana'nın en büyük arzusu, yeğenini bu zoraki yalnızlıktan kurtarmaktı. Kızcağız ailesinden öğrendiği ne varsa, içinin derinlerine gömmüştü. Ülkenin en ünlü ozanı olan Palipana, onu iki farklı düzeyde eğitmeye başladı - bir yandan belleğini güçlendirici alfabe ve cümle kurmayla ilgili dersler veriyor, bir yandan da bilgi ve inanç sahibi olduğu her konuda onunla tartışıyordu. Tüm bunlar, gözleri kararmaya ve yavaş ve abartılı biçimde hareket etmeye başladığı sıralarda olmuştu. (Sonradan, karanlığa ve kıza güveni arttıkça, hareketleri eski doğallığını kazanmaya başlamıştı.)

Dünyaya duyduğu öfkeye ve karşıtlığa rağmen, kıza hep güvendiğini düşünmüştü. Kıza savaşları anlatmıştı ve Ortaçağ s/oÂa'larını, Pali metinleriyle dilleri, ayrıca tarihin ve savaşların zaman içinde nasıl yavaşça yok olduğundan söz etmişti ve yalnızca anılarda kaldığından —hatta papirüs ve *ola* yapraklarının üzerine yazılmış *slo-ka'l&rm* yağmurlarda ayrışacağından, güveler ve gümüş balıkları tarafından yeneceklerinden-, bir de yalnızca taşların ve kayaların bir insanın kaybını ve öbürünün güzelliğini sonsuza dek koruyabildiğinden.

Kızla birlikte kısa yolculuklara çıktılar - Mihinta-le'deki papazlar meclisi binasını ziyaret ettikleri iki günlük bir yürüyüş, 132 basamağı birlikte tırmandılar, yaşlı adam son bir kez ebedi Taş Kitabı elleri arasında tutmak için, otobüsle Polonnaruwa'ya gitmek istediğinde, kız korku içinde ona sarıldı. Kağnılara bindiler, Palipana çevresindeki havayı soluyarak ya da çam ağaçların-daki kuşların cıvıltısını dinleyerek, nerede olduklarını tahmin etti, yakınlarda bir yerde toprağın altında kalmış bir tapmak olduğunu söyleyerek arabadan indi, kız

da onu izledi. "Tarih beni ve hepimizi biçimlendirdi," demişti. "Ama en çok sevdiğim üç yer onu atlatmayı başardı. Arankale. Kaludiya Pokuna. Ritigala."

Güneyde Ritigala'da gecelediler, kızın kendini güvende hissedebileceği ağır kağnılarla ilerlediler ve sıcak ormana doğru giden yolda, saatler boyunca kutsal dağa tırmandılar. Patikanın sonunda, kocaman bir S harfini andıran bir tepeye vardılar. Her ikisi de ormana girdiğinde küçük bir dal parçası koparıp bunu bir adak olarak adadılar ve oradan başka hiçbir şey almadılar.

Palipana dokunduğu, yanında durduğu her tarihi sütuna, sanki eskiden beri tanıdığı bir insanmış gibi sarıldı. Yaşamı boyunca, gerçek tarihi taşların ve oymaların içinde bulmuştu. Son birkaç yıldır, eski zamanların bilgi birikimini ve görüş açısını değiştiren, kasten ortadan yok edilmiş gizli hikâyeleri keşfetmişti. Bu, yalan söylenmesi gerekli olduğu zaman gerçeğin nasıl gizlendiği ya da yazıldığıydı.

Şimşek çaktığında silinmiş satırların anlamlarını çıkartıp yağmurda ve fırtınada onları bir yere yazmıştı. Mağaranın girişine astığı taşınabilir bir kükürt lambasının ya da çalidan yaptığı bir meşalenin aydınlığında, haftalarca hiç kimseyle konuşmadığı, yapayalnız arazi gezileri sırasında resmi ve gayri resmi arasındaki gidip gelmeleri ve eski gizli satırlar arasındaki bu diyalog, tek konuşması olmuştu; onun —dördüncü yüzyıldan kalma bir oyma yazıyı incelerken, kralın, devletin ve din adamlarının yasakladığı yasadışı bir öyküyü keşfeden, satır aralarını okumayı başaran bir kitabe uzmanı.

Lakma onu izleyip yalnızca dinliyor, asla konuşmuyordu, fısıldadığı öykülerinin sessiz bir kâtibiydi sanki. Palipana öykülerden kesitler alıp birbirlerine ekliyordu. Kızın, uyarlamalarla gerçek arasındaki farkı anlayıp anlamaması önemli değildi. En sonunda güvendeydi, onunla birlikte, annesinin ağabeyi olan bu adamın yanında. Öğleden sonraları, sazlık evin içindeki şiltelerde, geceleri ise *ambalama'mn* ahşap iskeletinin içinde uyuyorlardı. Görme yeteneğini kaybettiğe, yaşamının bü-

yük bir bölümünü kıza adadı. Görebildiği son günlerini, yalnızca kıza bakarak geçirdi.

Kız, yaşlı adamın körlüğü sayesinde, asla elde edemeyeceği bir yetkiye sahip olmuştu. Günlük işleri yeniden düzenlemişti. Yaşlı adamın yanında yaptıkları, artık görünmez dünyanın bir parçası haline gelmişti. Kızın yeni kazandığı bu yarı çıplaklığı, akli dengesini yansıtır gibiydi. Erkeklerin giydiği türden bir sarong giyiyordu. Yaşlı adam ne bunu görebiliyordu, ne de onunla konuşurken bir yandan sol eliyle cinsel organında yeni çıkmaya başlamış tüyleri ya da cinsel organını okşayışını. Kıza göre bir yardımcının görevi, güvenliği ve rahatı sağlamaktı. Bir ağaca çarpacak olsa, onu korurdu. Her sabah, ateşte ısıttığı suyla yüzünü ıslatıp onu tıraş ederdi. Erkenden yatıp erkenden uyanırlardı, güneşe ve aya göre hareket ederlerdi. İki yıldır bu şekilde birlikteydiler, ta ki AniPle Sarath ortaya çıkana dek. Onların gelişiyile, kız kendini geriye çekti, baskın yaptıkları Palipa-na'nımkinden çok, kendi eviydi sanki. Bozdukları, onun günlük yaşam tarzıydı. Anil'in, yaşlı adamın davranışlarında fark ettiği incelik ve nezaket, el hareketleriyle ve ancak bir adım öteden duyulabilen, Lakma'ya fısıldama-sıyla sınırlıydı, bu yüzden Anil ve Sarath çoğu konuşmanın dışında kalıyorlardı. Akşama doğru, kız yaşlı adamın bacakları arasında oturur, ayaklarını ovardı, Pali-pana ise ince uzun parmaklarıyla kızın saçlarını tarar ve başında bit arardı. Yürüyüşe çıktıklarında, kız yaşlı adamın kolunu hafifçe çeğiştirerek, önüne çıkan bütün engellere karşı onu uyarırdı.

Palipana Öldüğünde, kız karanlık ormanın derinliklerinde, bir ağaç gibi kaybolacaktı.

Bedenini, ölüm bezemelerinden biri olan *thambili* yapraklarıyla donatacak ve Palipana'nın son yazılarını giysilerine dikecekti. Çağıltısını sevdiği *pokuna'nın* yanında, adamın yakılacağı odun yığınınını hazırlamıştı bile

Alevleri gölün sularında titreşiyorlardı. Yaşlı adamın bir cümlesini taşa kazımişti, ona ilk söylemiş olduğu, korku dolu yıllarında, bir cankurtaran simidi gibi sarıldığı cümleyi. Yazıyı, suyun tam bittiği yere kazımişti, böylece gelgite ve ayın çekimine göre, sözcükler suyun altında kalacak, yansımalarının üzerine asılacak ya da her iki elementte birden ortaya çıkacaktı. Şu an göğüs hizasına kadar gelen suyun içinde durmuş, Palipana'nın kendisine öğrettiği Sinhala dilindeki harfleri, tıpkı bir sanatkar gibi siyah renkteki kayanın üzerine kazıyordu. Görmemesine karşın, bir keresinde buna benzer yazıtlar bulup harfleri ve kenar süslerini kıza göstermişti. Lak-ma da cümlelerin her iki yanını, benzer kenar süsleriyle bezemişti. Kaludiya Pokuna Sarnıcı'ndaki bir metre uzunluğundaki cümle hâlâ bir görünüp bir kayboluyor. O artık yaşlı bir efsane. Oysa Palipana'nın ölümünden bir hafta önce, göğüs hizasına kadar gelen suyun içinde durmuş, taşa bir cümle kazıyan ve yaşlı adamı suyun kıyısına götürüp ellerini taşın üzerinde gezdiren kız hiç de yaşlı değil. Palipana bu sözleri anımsayıp başını salladı. Artık suyun kıyısında yaşayacak ve kız her sabah soyunup, suyun altında kalan kayayı oyup yontacaktı, böylece yaşlı adam yaşamının son günlerini, kızın eserini yaparken çıkardığı büyük, cömert gürültüyü dinleyerek geçirecekti. Sanki kız yüksek sesle konuşuyordu. Bir tek cümle. Ne adı ne de yaşadığı yıllar; kızın bir zamanlar * sımsıkı sarıldığı o yumuşacık cümle ve şimdi suların gönlün çevresinde dolaştırdığı parmak izi.

Lakma'ya eski, yıpranmış gözlüğünü vermişti, son olarak, adamın yazılarını adamın giysilerine diktikten sonra, yanına uğur getirmesi için yalnızca gözlüğü alıp ormanın derinliklerine doğru gidecekti kız.

O gece, iki yabancıyla birlikte kaldıkları *ambala-i ma'da*, kız Anil'in huzursuzluğunu hissedebiliyordu, hem de Sarath'ın karanlığın içinde yanıp sönen sigarası

kadar açıkça. Palipana doğruldu, Lakma onun konuşacağını biliyordu, sanki susalı ancak yarım saat olmamış gibi.

"Sözünü ettiğim o adam, o sanatçının hayatı felaketlerle doluydu. Şimdi maden ocaklarında çalışıyor, haftanın dört-beş günü yerin altına iniyor. Duyduğuma göre sürekli arak içiyormuş. Onunla birlikte yerin altına inmek güvenli değil. Belki de hâlâ oradadır. Göz çizen bir ustaydı - tıpkı babası ve büyükbabası gibi. Kalıtsal bir yetenek, ama bence üçünün arasında en başarılı olan oydu. Bence bulman gereken o. Ona para vermen gerekecek."

"Ne için para vereyim?" dedi Anil.

"Başı yeniden yaratması için," diye mırıldandı Sa-rath, karanlığın içinden.

Ertesi sabah Colombo'ya doğru yola çıktılar, her ne kadar yaşlı adamın ve ormanın büyüünden ayrılmak istemeseler de. Güneşin batıp havanın serinlenmesini beklediler ve Palipana ile kız yatmak için *ambalama*'ya. yürümeye başladıklarında, gittiler. Matala'nın güneyine doğru bir saat kadar ilerlemişlerdi ki, bir virajı aldıkları sırada, Sarath birden, karşı yönden üzerlerine doğru gelen kamyonun farlarını gördü. Hızla frene basınca araba, yolun kenarına kaydı. Sonra kamyonun hareket etmediğini fark etti; tam karşılarında park etmiş duruyordu, farları yanıyordu.

Ayağını frenden çekip yavaşça yola koyuldu. Anil ı, yol boyunca uyumuştı, şimdiyse başını pencereden dışa-i'ri çıkarmıştı. Kamyonun önünde, yerde yatan bir adam vardı. Sırtüstü, kolları iki yana açık. Arkasındaki kamyon kocaman görünüyordu, göz kamaştırıcı ışıkları yolu aydınlatıyordu, oysa adam aşağıda ve karanlıktaydı. i Gömleği yoktu, çıplak ayaklarını küstahça uzatmıştı, jkolları açıktı. AniFle Sarath korkularına karşın, olayı • gülünç buldular. Arabanın içinde yavaşça ilerlerken, 'çevrede her şey sessiz sakindi. Ne havlayan bir köpek vardı ne de bir böcek. Kamyonun motoru çalışmıyordu.

"Acaba şoförü mü?" diye fısıldadı Anil, sessizliği boz-v mak istemezmişçesine.

"Arada sırada böyle dinlenirler, kısa bir şekerleme. Yanlış şeritte durup farları açık bırakırlar ve yarım saat boyunca yola ulanıp uyurlar. Belki de yalnızca sarhoştur."

Yola devam ettiler, Anil uyanmış ve Sarath'la yüz yüze durmak için sırtını arabanın kapısına yaslamıştı, pencerelerden giren rüzgâr yüzünden, konuştuklarını güçlükle duyabiliyordu. Bir arkeolog olarak, özellikle de karısı öldüğünden beri çoğunlukla geceleri yolculuk ettiğini söylemişti. Her hafta iki yolculuk olurdu - biri yukarı Puttalam'a, öbürü güney sahiline. Eski yerleşim birimlerini aramak için, karides çiftlikleri boyunca gezen öğrencilere eşlik eder ya da Anuradhapura'daki taş köprü'nün onarını inşaatına göz atmaya giderdi.

Şu an Ambepussa'nın güneyindeydiler Colombo'ya varmaları için daha bir saatlik yolları vardı. "Ben çocukken, babamla bahse girerdik - yolda, kamyonlarının önünde uyuyan kaç sarhoş göreceğiz ya da kaç köpeğin yanından geçeceğiz diye. Uyuyan bir adamla bir köpeği birlikte görmek, ikramiye sayılıyordu. Ya da bazen ay ışığının altında, duran bir kamyonun önünde üç ya da dört köpek görürdük. Babam araba kullanırken uyumamak için, bizimle bahse girerdi. Bahislere bayılırdı."

Uzun bir aradan sonra, Sarath konuşmasını sürdürdü: "Tüm yaşamı boyunca kumar oynadı. Çocukken bunun farkında değildik. Düzgün bir iş hayatı vardı, saygın bir avukattı. İyi bir aile düzenimiz vardı. Ama kumar oynamaya bayılırdı ve servetimiz bir azalır, bir artardı."

"Çocukken tek istediğin şey emin olmaktır."

"Evet."

"Karınla tanıştığında, emin miydin... yani onunla... yani ikinizin birlikte?.."

"Onu sevdiğimden emindim. Ama ikimizin kusursuz bir çift oluşturacağından asla emin değildim."

"Sarath, arabayı durdurur musun, lütfen." Anil, adam ayağını gaz pedalından çekerken çıkan hafif sesi duydu. Araba yavaşladı, ama durmadı. Anil sessizdi, karanlığın içinde, gözlerini karşıya dikmişti. Sarath arabayı bankete doğru çevirdi ve hafifçe uğuldayan karanlık arabanın içinde oturdular.

"Farkında mısın, kamyonun yanında hiç köpek yoktu."

"Evet, konuşur konuşmaz fark ettim. Orada garip bir şeyler vardı."

"Belki de orası köpeksiz bir köydü... Geri dönmeliyiz."

Anil gözlerini yoldan çevirip Sarath'a baktı ve araba yarım tur dönerek yeniden kuzeye doğru yöneldi.

Yirmi dakika sonra kamyonun yanma varmışlardı. Kamyonun yanındaki adam yaşıyordu ama kıpırdayamı-yordu. Neredeyse bilincini kaybetmişti. Her iki eli de birer çiviyle asfalta mıhlанmıştı, çarmıha gerilmiş gibi. Kamyonun şoförüydü, Sarath'la Anil yanma yaklaştıklarında adamın yüzünde korku dolu bir ifade belirdi. Sanki onu öldürmeye ya da daha fazla işkence etmeye gelmişler gibi.

Sarath çivileri asfalttan çıkartıp adamın ellerini kurtarmaya çalışırken, Anil de adamın yüzünü elleri arasına almış tutuyordu.

"Şimdilik çivileri ellerinden çıkartma," dedi Anil. "Bırak orada kalsınlar."

Sarath, adama doktor olduğunu anlattı. Kamyondan bir battaniye alıp adamı sarmaladılar ve arabanın arka koltuğuna taşıdılar. Arabada, adamın bir çırpıda içtiği bir bardak meyve liköründen başka içecek bir şey yoktu.

Yine güneye yönelmişlerdi. Anil adama bakmak için her arkasını döndüğünde, adamın yuvalarından fırlayacakmış gibi bakan gözleriyle karşılaşıyordu. Sarath'a tuzlu bir çözelti bulmaları gerektiğini söyledi. İleride solgun bir ışık fark etti ve durması için elini yavaşça Sa-rath'm kolunun üzerine koydu. Araba sessizce durdu, Sarath kontağı kapattı.

"Burası ne köyü?"

"Galapitigama. Güzel kadınların köyü," dedi Sarath, bir nakaratı söylemiş gibi. Anil ona baktı. "Rivayet işte. McAlpine böyle demiş."

Anil arabadan inip ışığın geldiği evin kapısına doğru yürüdü. Burnuna tütün kokusu geldi. Sarath arkasın-daydı.

"Tuz isteyeceğiz. Sıcak su. Eğer sıcak yoksa, soğuk da işimizi görür. Bir de küçük bir kap - kabı da yanımıza almamız gerek."

Kapı açıldığında, ilk gördükleri çok kalabalık bir oda oldu. Odanın çevresinde oturmuş, sigara saran, sardıklarını teraziye koyup tartan ve ince iplerle bağlayıp paketleyen yedi adam vardı. Yasadışı gece işi. Bu pence-resiz ve sıcak odada, üzerlerine yalnızca pamuklu sa-ronglar giymiş, çalışıyorlardı. Sigaraların paketlenildiği yerde üç lamba yanıyordu. Odanın bu loş ışığının altında her şey kahverengi ve turuncuymuş gibi görünüyordu. Tüm adamların üzerinde mavi-yeşil kareli saronglar vardı.

Kapıyı açan üstü çıplak adam, olası yetkilerinden huzursuzluk duyarak arabaya doğru baktı. Sarath ona, bir kap sıcak suya ve tuza gereksinimleri olduğunu anlattı, sonra da aklına gelmiş gibi birkaç sigara istedi, sanki satın almak istemiş gibi. Adam güldü.

Sarath'la Anil kapının eşiğinde beklerken, öbür adamlardan biri, dış kapıya doğru gitti ve bir elinde tuz, bir elinde de küçük bir kapla geri döndü. Anil adamın bileğini elleriyle kavrayıp çevirdi, kabın içine akan tuz, suyu bulandırdı.

Anil bu kez, arka koltuğa, kamyon şoförünün yanına geçti. Sarath, omzunun üzerinden adama bir şeyler fısıldadı, adam çekinerek sol elini uzattı. Arabanın içindeki puslu ışığın altında, Anil tuzlu su dolu kaba mendilini daldırdı ve adamın, içinde hâlâ çivi olan avucuna bastırdı. Sonra öbür elini aldı, sonra yeniden ilkini.

Sarath arabayı çalıştırdı.

Boş yolun iki yanı da ormanlıktı. Sessizliğin içinde tek duyulan, motorun homurtusuydu, bu sessiz dünya-

nın içinde bir tehdit gibi, yalnızca kendi, Sarath ve yaralı adam. Arada sırada bir köy, arada sırada yavaşlayıp çevresinden dolanmaları gereken yolu kapayan bir engel. Bir sokak lambasının yanından geçerlerken, Anil adamın avucuna sıktığı mendilin kan içinde olduğunu gördü. Yine de ara vermedi, çünkü bu hareket adamı sakinleştiriyor ve uyanık kalmasını sağlıyordu, kendinden geçmesine engel oluyordu. Karşılıklı hareketler -adamın elini uzatması, Anil'in alması- her ikisini de ipnotize etmişti sanki.

"Adın ne?"

"Gunesena."

"Buralarda mı yaşıyorsun?"

Adam yavaşça başını salladı. Belli belirsiz bir evet ya da hayır. Anil gülümsedi. Bir saat geçmeden, Colombo il sınırına varmışlardı, Sarath arabayı hastanenin acil servis binasına doğru sürdü.

Bir Kardeş

Ülkenin Kuzey Merkez Eyaleti'ndeki tüm hastanelerin ameliyathanelerinde, bu dört kitap her zaman bulunurdu: Hammon'un *Vietnam'daki 2 bin 187 Ardışık Derin Beyin Yaralanmasının Analizi*; Swan ve Swan'm *Ateşli Silah Yaralanmaları*; C.W. Hughes'ın *Kore Savaşı Sırasında Atardamar Onarımı ve Cerrahinin Tarihçesi*.' Doktorlar, ameliyatın ortasında, hademelerden birine sayfaları çevirtirler, böylece bir yandan ameliyat ederken bir yandan da metne göz gezdirirlerdi. İki hafta boyunca, günde on beş saat çalıştıktan sonra, artık kitaplara gereksinim duymazlar, yaralar ve dikiş teknikleriyle rahatlıkla başa çıkabilirlerdi. Ama tıbbi metinler gelecek stajyer doktorların kullanmaları için bırakılırdı.

Kuzey bölgesindeki bir hastanenin, doktorlar odasında biri, başka kitaplarla birlikte, *Seçme incelikler* adlı bir kitap bırakmıştı. Kitap tüm savaş süresince orada kalmıştı, beklerken bir şeylere göz atmak isteyenlerden bazıları kitabı ellerine almış, arka kapağında yazarları okumuş, sonra da nazıkçe sehpanın üzerine, öbür kitapların yanına koymuşlardı. Erle Stanley Gardner, Rosemary Rogers, James Hilton ve Walter Tevis'in kitapları, aceleyle atıştırılan sandviçler gibi, iki-üç saat içinde okunuyorlardı. Ve düşüncelerinizi savaştan başka yöne çekebilecek olan ne varsa.

Hastane binası, yüzyılın başında inşa edilmişti. Savaş iyice alevlenmeden önce, oldukça uyusuk bir biçime yönetilmişti. Avlunun çimenleri üzerindeki daha masum çağlara ait işaretler, şiddet dalgasına dayanabilmişlerdi Biraz güneş ve temiz hava isteyen yarı-ölü askerler ora-

da dinlenip, SAKIZ ÇİĞNEMEYEN YASAĞI işaretinin yanında morfin haplarını yutmuşlardı.

'Kasıtlı şiddet' kurbanları, 1984 Mart'ında ortaya çıkmaya başladılar. Neredeyse hepsi erkekti, yirmili yaşlarındaydılar ve mayın, el bombası ya da havan topu yarası almışlardı. Nöbetçi doktorlar, *Kraliçenin Satranç Oyunu'mu* ya da *Çay Ekicisinin Gelini'ni* bir kenara koyup bir kanamayı durdurmaya çalışırlardı. Akciğerlerinden metal ya da taş parçaları çıkartırlar, parçalanmış göğüslerini dikerlerdi. Genç doktor Gamini'nin, okuduğu hastane metinleri içinde en sevdiği cümle şuydu: *Damar hasarlarını teşhis ederken büyük bir kuşku endeksi gerekir.*

Savaşın ilk iki yılında, patlamalar sonucu hastaneye kaldırılan yaralıların sayısı üç yüzü aşındı. Ardından, daha etkili silahlar kullanılmaya başlandı ve kuzey bölgesindeki savaş daha da kötüleşti. Gerillalar, silah kaçakçıları sayesinde uluslararası silahlara sahip oldular, ayrıca ev yapımı bombaları da vardı.

Doktorlar yaralıların önce hayatlarını kurtarırlardı, sonra da kollarını ya da bacaklarını. Çoğunlukla el bombası yaralanmaları vardı. Bir mürekkep hokkası boyunda bir mayın, insanın ayağını yok edebilirdi. Ülkenin neresinde bir hastane varsa, çevresinde yeni köyler oluşuyordu. Fizik tedavi programlarına ve 'Jaipur bacağı' adı verilen protezlere gereksinim duyulurdu. Avrupa'da, takma bir kol ya da bacağın fiyatı 2 bin 500 sterlin kadardı. Oysa burada bir Jaipur protezi 30 sterline mal ediliyordu - daha ucuzdu çünkü Asyalı kurbanlar ayakka-bırsız yürüyebiliyorlardı.

Saldırıların ilk haftasında, hastanelerde ağırlı kesici stoku tükenirdi. Böyle günlerde insan, çılgınlıkların arasında yapayalnız kalır. Her türlü düzen çağrışımına tutunur. Yerleri ve duvarları silmek için kullanılan deterjanların kokusuna bile razıdır, hatta bebek resimleriyle süslü duvarları olan 'çocuk aşı odasına' bile. Hastane savaş süresince de eski işlevini yerine getirdi. Gamini, gecenin bir yarısı ameliyatı bitirdiğinde, hasta çocukların

yattığı doğu binasına doğru yürüdü. Anneleri sürekli oradaydı. Taburelerin üzerine oturmuş, başlarını ve göğüslerini çocukların yataklarına dayamış, o küçük ellerini tutarak uyurlardı. Görünürde pek fazla baba olamazdı. Gamini annelerinin kollarında habersizce uyan çocuklara baktı. Elli metre ötedeki acil serviste, ölmeğe üzereyken annelerini çağıran erişkinlerin çığlıklarını duymuştu. *"Bekle beni!" "Orada olduğunu biliyorum}."* İşte o anda, insanın dünya üzerindeki egemenliği ne inancını yitirmişti. Savaş yanlısı her insana sırtını döndü. Ya da topraklarını korumaya çalışan, sahiplenme gururu taşıyan, hatta kişisel haklarını savunan her insana. Tüm bu dürtüler bir şekilde, umursamaz bir gücün kollarında sona eriyordu. Hiç kimse ne düşmandan daha iyiydi ne de daha kötü. Yalnızca çocuklarının yanında uyuyan annelere, onların tinselliğinin dev cinsiyetine, özenlerinin cinsiyetine inanıyordu artık. Yeter ki çocukları güvende olsun, huzur içinde uyusun.

Odanın çevresinde on yatak, ortasında da hemşirenin masası vardı. Gamini bu kapalı koğuşların düzenini seviyordu. Birkaç saat boş zamanı olduğunda, doktorlara ait yatakhaneye gideceğine, buradaki boş yataklardan birine uzanırdı, böylece uyumasa bile, ülkenin başka hiçbir yerinde bulamayacağı bir şeyle kuşatılmış olurdu. Göğsüne doğru uzanmış, yatağını sıkıca kavrayan bir annenin koluna ihtiyacı vardı, yüzünü ıslak bir bezle serinletecek bir anneye. Soluk mavi ışığın altında, arkasını dönüp sarılık geçiren bir çocuğu izlerdi. Işıktan öte, yanıp sönen ve sıcaklık veren bir mavi ışık. *"Bana ilacı geçir. Feneri uzat."* Gamini bu ışığın içinde yüzmek isterdi. Hemşire saatine baktı ve onu uyandırmak için masasından kalktı. Ama doktor uyumuyordu. Gamini, hemşireyle bir bardak çay içip çocuk servisini kendi dertleriyle baş başa bıraktı. Önünden geçerken uzanıp duvardaki oyuğun içinde duran küçük Buddha heykeline dokundu.

Gamini, çimenlik alandan geçerek ameliyat öncesi hastalarla ameliyattan çıkmış hastalar arasında pek bir fark olmayan savaş koğuşuna döndü. Değişmeyen tek

şey, ertesi gün yeni yaralıların getirileceği idi - bıçaklanmış, mayınlardan parçalanmış halde. Ortopedik travmalar, delinmiş akciğerler, omurilik zedelenmeleri.

Birkaç yıl önce, özel sektörden Colombolu bir beyin ve sinir cerrahıyla -Linus Corea- ilgili bir öykü anlatılmıştı. Üç nesil doktor olan bir aileden geliyordu, ailenin soyadı ülkenin en ünlü bankası kadar tanındı. Savaş çıktığında, Linus Corea kırklı yaşlarının sonundaydı. Doktorların birçoğu gibi savaşın çılgınlık olduğunu düşünmüş ve onların aksine özel sektörde çalışmayı sürdürmüştü. Başbakan hastalarından biriydi, muhalefet partisinin başkanı da öyle. Doktor sabah sekizde Gabri-el'e gidip başına masaj yaptıtır, dokuzdan ikiye dek hasta kabul eder, sonra da yanında bir korumayla birlikte golf oynamaya giderdi. Akşam yemeğini dışarıda yer, sokağa çıkma yasağı başlamadan evine döner ve havalandırmalı yatak odasında uyurdu. On yıldır evliydi ve iki oğlu vardı. Sevilen biriydi, herkese karşı nazikti çünkü bu, başını belaya sokmamanın, umursamadıklarına karşı görünmez olmanın en basit yoluydu. Bu küçük nezaket, çevresini saran bir fanustu sanki. Davranışları ve kibarlığı, aslında sokadaki insanlara karşı kayıtsızlığını ya da zaman yokluğunu örten bir çarşaf gibiydi. Fotoğrafçılığı severdi. Akşamları, çektiği fotoğrafları banyo ederdi.

1987'de, golf oynadığı sırada koruma görevlisi vurularak öldürüldü ve Dr. Linus Corea kaçırıldı. Görülmekten çekinmeden, korunun içinden yavaşça yaklaşmışlardı. Bu durum hiçbir şeyi umursamadıklarını gösteriyordu, doktoru asıl korkutan da buydu. Korumayla yalnız başına kalmıştı. Yüzükoyun yatan cesedin yanında duruyordu, korumasını otuz beş metre uzaktan, tam başının vurulması gerekli noktasından vuranlar çevresini sarmıştı. Çevreye hiç pislik bulaşmamıştı.

Onunla sakince ve önceden hazırlanmış çasma konuşmaları, telaşını daha da artırmıştı. Ona bir kez vu-

rup uyarı olarak bir kaburgasını kırmışlardı, sonra onu arabaya bindirip birlikte uzaklaşmışlardı. Aylarca hiç kimse, nereye götürüldüğünü bilemedi. Polis, başbakan, ve Komünist Parti başkanına haber gönderildi, hepsi öfke içindeydi. Kaçıranlar, fidyeyle ilgili olarak kimseyi aramamışlardı. Colombo'nun 1987 yılındaki en esrarengiz olayıydı, basında sürekli, bulana verilecek olan ödüllerle ilgili haberler çıkıyor ama hiçbirine bir yanıt gelmiyordu.

Linus Corea ortadan kaybolduktan sekiz ay sonra, karısı ve iki çocuğu evde yalnız başlarına otururken, kapı çalındı ve gelen adam, Bayan Corea'ya, kocasından bir mektup getirdi. Adam içeri girdi. Mektup kısaydı, içinde şunlar yazıyordu: *Eğer beni yeniden görmek istersen, çocuklarla birlikte gel. Eğer istemezsen, bunu anlayışla karşılarım.*

Bayan Corea telefona uzandı ve adam ona silahını doğrulttu. Kadın öylece durdu. Solunda, içinde birkaç çiçeğin yüzdüğü sığ bir havuz vardı. Tüm mücevherleri üst kattaydı. Öylece durdu, çocuklar odalarında; mutlu bir evliliği olmamıştı. Huzurlu ama mutsuz. Özellikle de şefkatsiz. Oysa bu mektup, kısa ve öz olmasına karşın, asla ummadığı bir nitelik taşıyordu. Kocasına ona seçme şansı veriyordu. Kısa ve anlamlıydı, nazikçe yazılmıştı, abartısızca. Sonradan, bu şekilde yazılmamış olsaydı, oraya gitmeyeceğini düşünmüştü. Adama bir şeyler mırıldandı. Adam ona, anlamadığı ve uydurmaymış gibi gelen bir dilde yanıt verdi. Kocasının ortadan kaybolmasıyla ilgili bazı haberlerde, UFO kaçırma olaylarından söz edilmişti ve o anda, evin girişinde dururken aklına bu gelmişti.

"Sizinle geleceğiz," dedi Bayan Corea yeniden, bu kez daha yüksek sesle ve adam yanma gelip ona bir mektup daha uzattı.

Bu mektup da ilki kadar kısaydı ve şöyle diyordu: *Lütfen şu kitapları getir.* Altında sekiz kitaptan oluşan bir liste vardı. Adam, onları ofisinde bulabileceğini söyledi. Oğullarına, yanlarına birkaç giysi ve ayakkabı al-

malarını söyledi, ama kendi için bir şey almadı. Bayan Corea yalnızca kitapları taşıyordu, dışarı çıktıklarında, adam onları motoru çalışan bir arabaya doğru yönlendirdi.

Linus Corea, karanlıkta çadırına girip uyku tulumunun üzerine uzandı. Akşamın dokuzuydu ve eğer gele-ceklerse, buraya varmaları en az beş saat sürerdi. Onlara, karısını hangi saatlerde yalnız başına evde bulabileceklerini söylemişti. Uykusu vardı. Tam altı saattir hastane çadırında çalışmıştı ve öğle yemeğinden sonra kestirmesine karşın, bitkindi.

Onu Colombo'dan kaçırdıklarından beri ayrılıkçıların kampında kalıyordu. Onu kaçırdıklarında saat ikiydi ve saat yediye doğru güney tepelerine varmışlardı. Arabada giderlerken hiç kimse onunla konuşmamış, yalnızca o aptal dillerinde, kendilerine özgü şakalar yapmışlardı. Bunun kime ne yararı vardı, bilmiyordu. Kampa vardıklarında, onlara Sinhala dilinde ne yapmasını istediklerini sormuş, ona doktorluk yapması söylenmişti. Hepsi bu kadar. Heyecanlı bir konuşma sayılmazdı, tehdit edilmemişti. Birkaç ay sonra ailesini görebileceğini söylemişlerdi. İsterse şimdi uyuyabileceği, ama ertesi sabah çalışması gerektiği söylenmişti. Birkaç saat sonra, acil bir durum olduğunu söyleyerek onu uyandırdılar ve bir gaz lambası olarak, onu hastane çadırına götürdüler, lambayı ölmekte olan bir adamın üzerindeki bir kancaya asıp ona, lambanın ışığında, adamı beyninden ameliyat etmesini emrettiler. Adamın durumu ümitsizdi, yine de ameliyat etmesini söylediler. Linus Corea'nın kırık kaburgası onu rahatsız ediyordu ve her öne doğru eğildiğinde göğsüne bir acı saplanıyordu. Yarım saat sonra adam öldü ve gaz lambasını başka bir yatağın üzerine taşıdılar, yataktaki yaralı sessizce bekliyordu. Bacağını dizinden aşağı kesmesi gerekti, ama adamın hayatını kurtardı. Saat iki buçukta yatağına döndü. Onu sabahın altısında uyandırdılar ve yeniden çalışmaya başladı.

Birkaç gün sonra, onlardan birkaç önlük, lastik eldiven ve morfin bulmalarını istedi. İhtiyacı olan şeylerin listesini verdi, ayrılıkçı gerillalar o gece Gurutulawa yakınlarındaki bir hastaneye baskın yaptılar ve istediği tıbbi malzemeleri çalıp bir de hemşire kaçırdılar. İşin ilginç yanı, hemşire de tıpkı onun gibi kaderine razı olmuştu. İşin aslı, doktor sinirli ve bu tür şeylere gereksinim duyan bir dünyaya karşı öfkeliydi ama önceki yaşamında uyguladığı nezaketini sürdürüyordu. İnsanlara sürekli teşekkür ediyor ve ancak gerçekten gereksinimi olduğunda bir şeyler istiyordu. Bir şeylere ihtiyaç duymamaya alıştı ve bundan gurur duymaya başladı. Bir şeyler istediğinde -şırınga, sargı bezi, kitap— bir liste halinde yazar ve gerillalara verirdi. Bazen bir, bazen de altı hafta sonra, ona istediklerini getirirlerdi. İlk hastane baskını, yalnızca kendisi için planlanan ilk ve tek baskındı.

Onu orada ne kadar tutacaklarını bilmiyordu, bu yüzden hemşireye ameliyatla ilgili ne biliyorsa öğretmeye başladı. Rosalyn kırk yaşlarında ve görünüşünün aksine çok zekiydi. Çok sayıda yaralı geldiğinde, Rosalyn'in yanında durup hastaları ameliyat etmesine izin veriyordu.

İlk ayın sonunda, karısını ve çocuklarını ve hatta Colombo 'ya fazla özlemediğini kendi kendine itiraf etti. Kampta mutlu değildi, ama sürekli çalışıyor olmak zihnini meşgul ediyordu.

Kendini kızgın ya da aşağılanmış hissedecek gücü yoktu. Sabah altıdan öğlene dek. Öğlen yemek ve uyku için iki saat. Sonra altı saat daha çalışıyordu. Acil bir durum olduğunda daha da çok çalışıyordu. Hemşire hep yanıındaydı. Ismarladığı önlüklerden birini giyiyor ve bundan gurur duyuyordu, sabahına temiz giymek için önlüğü her akşam yıkıyordu.

Aslında sıradan bir gündü ama doktora göre değil, çünkü onun doğum günüydü. Ve çadıra doğru yürürken bunu düşündü. Elli bir yaşındaydı. Dağlardaki ilk doğum günü. Öğlen cip gelmiş ve onunla birlikte hemşireyi

de apar topar alıp uzaklaşmıştı. Bir süre gittikten sonra doktorun gözlerini bağladılar. Kısa bir süre sonra da onu araçtan indirdiler. Doktor teslim olmuştu. Şiddetli bir rüzgâr yüzünü yalıyordu. Ayakları ona kayalık bir arazide olduğunu söylüyordu. Bir uçuşumun kenarında mıydı? Biri onu itti, havada uçuyor ve hızla aşağı düşüyordu ama korkmaya bile zaman bulamadan kendini suyun içinde buldu. Buz gibi bir suyun, iyiydi. Gözündeki bağı çıkarttı ve bir çığlık duydu. Hemşire, üzerinde giysileriyle kayalıklardan suya atlamıştı. Arkalarından, öbürleri de birer birer atladılar. Her nasılsa doğum günü olduğunu öğrenmişlerdi. O günden sonra yüzme, günlük yaşamlarının bir parçası haline geldi, tabii zaman buldukça. Her gece yatmadan önce bunu düşünürdü. Ertesi gün için bir moral kaynağıydı. Yüzme.

Ailesi geldiğinde uyuyordu. Hemşire onu uyandırmaya çalıştı ama çok derin bir uykudaydı. Hemşire, doktorun rahatça uyuması için, karısıyla çocuklarının, kendi çadırına gelmelerini önerdi, nasıl olsa birkaç saat sonra çalışmaya başlamak için uyandırılacaktı. Ne yapmak için, diye sordu karısı. O bir doktor, dedi hemşire.

Bu iyiydi. Zorlu bir yolculuk yapmışlardı ve hepsi de yorgundu. Ertesi sabah uyandıklarında, saat ondu ve doktor saatler önce çalışmaya başlamıştı. Uyandığında, elinde çay bardağıyla çadırlarından içeri girmiş, ailesine bakmış ve sonra hemşireyle birlikte çalışmaya gitmişti. Hemşire ona, karısının hiç bu denli genç olabileceğini tahmin etmediğini söylemiş, doktor da gülmüştü. Colom-bo'da olsa bu sözler karşısında kızarır ya da sinirlenirdi. Hemşirenin ona her şeyi söyleyebileceğinin farkındaydı.

Bu yüzden karısıyla çocukları uyandıklarında, kimse onları fazla umursamadı. Hemşire gitmiş, gece gördükleri askerler işlerine dönmüşlerdi. Karısı, çocuklarıyla birlikte kalmakta ısrar etti ve kaybolmuş turistler gibi çevreyi gezmeye başladılar, ta ki kirli bir çadırın önünde sargı bezlerini yıkayan hemşireyi bulana dek.

Rosalyn doktorun yanına gidip ona anlayamadığı bir şeyler söyledi, bunun üzerine doktorun karısıyla çocuklarının çadırın önünde olduklarını yineledi. Doktor hemşireye bakıp işi devralmasını istedi ve hemşire başını salladı. Doktor çadırdaki dikkat gerektiren işini bıraktı, yerde yatan yaralıların yanından geçip karısının ve çocuklarının yanına gitti. Hemşire, onun mutluluktan havalara uçtuğunu görebiliyordu. Onlara yaklaştığında, karısı öhlüğündeki kan lekesini fark edip irkildi. "Fark etmez," dedi doktor, karısına sıkıca sarılarak. Karısı sakalına dokundu, doktor sakalının uzadığının farkında bile değildi. Orada ayna yoktu ve görmemişti.

"Rosalyn'le tanıştınız mı?"

"Evet. Dün gece bize yardımcı oldu. Sen bir türlü uyanmadın."

"Hımm." Linus Corea güldü. "Beni çok çalıştırıyorlar." Durdu, sonra şöyle dedi: "Bu benim yaşantım."

Halka açık bir yerde bir bomba patladığında, Gami-ni hastanenin giriş kapısında durur ve her hastanın durumunu hızla değerlendirerek, kurbanları sınıflandırır - onları acil servise ya da ameliyathaneye gönderirdi. Bu kez yaralılar arasında kadınlar da vardı, çünkü bomba sokağın ortasında patlamıştı. Patlamanın çok yakınında olmayıp hayatta kalmayı başaran tüm yaralılar bir saat geçmeden hastaneye getirilmişlerdi. Doktorlar ad kullanmadılar. Yaralıların sağ kollarına, kolları ol-mayanlarsa sağ ayaklarına birer etiket yapıştırdılar. Beyin cerrahisi için kırmızı, ortopedi için yeşil, genel cerrahi için sarı. Ne meslek, ne ırk. Bu şekilde olmasını istiyordu. Öldükleri takdirde, eğer bir ara konuşabilir-lerse, adları kaydediliyordu. Her yaralıdan on santimet-reküp kan almıyor ve ihtiyaçları olduğunda kendilerine verilmek üzere, yataklarının başucuna konuluyordu, gerektiğinde birkaç kez kullanılan, tek kullanımlık şırıngalarla birlikte.

Sınıflandırma, ölmek üzere olanları, acilen ameliyata alınmaları gerekenleri ve bekleyebilecek durumdakileri birbirlerinden ayırmaya yarıyordu; ölmek üzere olanlara morfin tabletleri veriliyor, böylece onlara fazla zaman harcanmıyordu. Öbürlerini birbirlerinden ayırmak daha zordu. Genellikle sokak bombaları, elli metre uzaktaki birinin göğsünü yarabilecek güçteydi. İnsanın içinden geçen şok dalgalarının emiş gücü, mideyi delerdi. "Mideme bir şeyler oldu," dedi yaralı kadınlardan biri, bombanın içindeki metal parçacıklarının midesini parçalamış olduğundan korkarak, oysa işin aslı midesini delip geçen, bir hava akımıydı.

Halka açık bir yerde patlayan bombalar herkesi mahvederdi. Hayatta kalanlar, aradan aylar geçmesine karşın, hâlâ ölebileceklerinden korkarak hastaneye gelirlerdi. Patlama sırasında çevrede olup da, bedenlerine şarapnel parçaları girmiş ama şans eseri hiçbir yaşamsal organlarına zarar vermemiş olanlar, hayati tehlikeyi atlattırdı çünkü patlamanın ısısı şarapneli sterilize ederdi. Asıl zarar veren, olayın yarattığı ruhsal şoktu. Ve o gün sokakta olanlarda, başlarını çevirdikleri yöne göre sağırlık ya da kısmi sağırlık görülürdü. Çok azının gücü, kulak zarı ameliyatı olmaya yeterdi.

Bu tür kriz zamanlarında, asistanlar bile, ortopedik cerrahların görevlerini üstlenirlerdi. Büyük hastanelere giden yollar çoğu zaman mayınlar yüzünden kapalıydı, helikopterlerse karanlıkta yolculuk edemiyorlardı. Bu yüzden stajyerler her tür travma ve yanıkla başa çıkmak zorundaydılar. Ülkede yalnızca dört beyin cerrahı vardı: Colombo'da iki tane, bir tane Kandy'de ve bir tane de özel sektörde - ama birkaç yıl önce kaçırılmıştı.

v

Bu arada, ülkenin güneyinde başka olaylar oluyordu. Ayrılıkçılar, Colombo'daki Ward Meydanı Hastane-si'ni basıp bir doktoru ve iki asistanını öldürmüşlerdi. Bir hastayı ziyaret etmeye gelmişlerdi. "Bilmem kim nerede?" diye sormuşlardı. "Bilmiyorum." Gürültü patırtı çıkmıştı. Hastayı bulduktan sonra, uzun bıçaklar çıkarıp onu parçalara ayırmışlardı. Sonra hemşireleri tehdit et-

mişler ve bir daha asla çalışmaya gelmemelerini emretmişlerdi. Ertesi gün hemşireler işe gelmişlerdi ama ön-lükleriyle değil, günlük giysileri ve terlikleriyle. Hastanenin çatısında silahlı adamlar vardı. Her yer muhbir . kaynıyordu. Ama Ward Meydanı Hastanesi kapanmadı.

Çok az sayıda hastanede bu tür bir politika izlenirdi. Gamini ve asistanları Kasan ile Monica, zaman buldukça doktorların yatakhaneğinde biraz şekerleme yapmaya çalışırlardı. Çoğunlukla, sokağa çıkma yasağı yüzünden evlerine gidemezlerdi. Gamini, bir türlü uyuyamazdı zaten. Yeni yeni almaya başladığı ilaçların etkisi henüz geçmemişti, beyni ve hareket duyuları bitkin olmasına karşın, kanında hâlâ yüksek dozda adrenalin vardı, bu yüzden gece karanlığında, ağaçların altında yürüyüşe çıkardı. Çevrede sigara içen birkaç kişi olurdu, hasta yakınları. Hiç kimseyle konuşmak istemezdi, yalnızca kanı kaynardı. İçeri girip eline bir kitap aldı ve gözünü bir sayfaya dikti, sanki başka bir gezegenden gelen bir şeymiş gibi. En sonunda yine, yabancı sayıldığı ve güvende hissettiği çocuklar koğuşuna gidip kendine boş bir yatak bulacaktı. Onun, buraya iki yıl önce gelen ve asla uyuyamayan ve şu an çarşafsız bir yatağa uzanıp başı yana düşünceye dek gözlerini solundaki mavi ışıktan ayırmayan bir doktor olduğunu bilmeyen birkaç anne, çocuklarını bu yabancı adamdan korumaya çalışacak ve tıpkı dişi kuşlar gibi, kuşku dolu gözlerle ona bakacaklardı.

Uyuyakaldığında, nöbetçi hemşire ayakkabılarının bağcıklarını çözüp ayağından çıkarttı. Öyle çok horlu-yordu ki, çocukların gürültüden uyandığı oluyordu.

O zamanlar henüz otuz dört yaşındaydı. Zamanla her şey kötüledi. Otuz altı yaşma geldiğinde, Colombo'da, Kaza Servisleri Hastanesi'nde çalışmaya başladı. 'Mermi Hastanesi' diye çağırıyorlardı onu. Ama o, Kuzey Merkez Taşra Hastanesi'ndeki çocuk koğuşunu hatırlıyordu, sarı benizli çocuğun üzerine yansıyan o mavi ışık onu bir şekilde rahatlatmıştı; bütün gece yanan ve

sarı pigmentleri yok etmeyi başaran, o kendine özgü 470 ile 490 nanometrelik frekans. Ayrıca kitapları da hatırlıyordu, dört temel tıp metnini ve bambu sandalyede dinlenmeye çalışırken, saatlerce elinde tutmasına karşın, asla okumayı bitirmediği öyküleri de. Bambu sandalyede oturarak dinlenmeye, insani bir iç düzene kavuşmaya çalışır, ama tek kavuştuğu odanın karanlığı olur, gözleri dikkatle sayfalara baksa da, zihni gözlerini, gözlerinin zamanının gerçeğini arardı.

Sarath'la Anil, şehrin gri renkteki ıssız caddelerinde saatlerce yol alıp Colombo şehir merkezine vardıklarında, saat sabahın biriydi. Acil servise gelince, Anil, "Doğru mu?" diye sordu. "Yani onu böyle hareket ettirmemiz?"

"Doğru. Onu erkek kardeşime götürüyoruz. Eğer şansımız varsa, acilde bir yerde olması gerekir."

"Burada bir kardeşin mi var?"

Sarath arabayı park etti ve bir süre hareketsiz kaldı. "Tanrım, çok yorgunum."

"Burada kalıp uyumak ister misin? Onu ben götürebilirim."

"Sorun değil. Nasıl olsa kardeşimle konuşmam gerekecek. Eğer buradaysa tabii."

Gunesena uyuyakalmıştı, onu uyandırıp aralarına aldılar ve hastane binasına doğru yürüttüler. Sarath, resepsiyondaki biriyle konuştu, sonra üçü birlikte oturup beklemeye başladılar. Gunesena, kucağında duran ellerini bir boksör gibi kıvrırmıştı. Hasta kabulde gündüz sa-atıymış gibi bir çalışma temposu vardı, ama herkes çok yavaş ve sessizce hareket ediyordu. Çizgili gömlekli bir adam yanlarına gelip Sarath'la konuşmaya başladı.

"Bu Anil."

Çizgili gömlekli adam başını salladı.

"Kardeşim, Gamini."

"Tamam," dedi Anil tekdüze bir sesle.

"O benim küçük kardeşim - doktorumuz."

Sarath'la kardeşi birbirlerine dokunmamışlardı, el bile sıkışmamışlardı.

"Gelin." Gamini, Gunesena'nın kalkmasına yardımcı oldu ve onu küçük bir odaya doğru izlediler. Gamini bir şişe tıpasını açıp adamın avuçlarını temizlemeye başladı. Anil, doktorun eldiven takmamış olduğunu fark etti, üzerinde bir önlük bile yoktu. Bir oyun masasından kalkıp gelmiş gibiydi. Adamın ellerine uyuşturucu bir iğne yaptı.

"Sarath'm bir kardeşi olduğunu bilmiyordum," dedi Anil, sessizliği bozarak.

"Şey, birbirimizi pek fazla görmeyiz. Onun hakkında pek konuşmam bile, anlıyor musun? Yollarımız ayrı."

"Ama burada olduğunu biliyordu, hatta nöbetini de."

"Sanırım."

Her ikisi de, Sarath'ı özellikle sohbetlerinin dışında bırakmışlardı.

"Ne kadar zamandır onunla birlikte çalışıyorsun?" diye sordu Gamini.

"Üç haftadır," dedi Anil.

"Ellerin... titremiyorlar," dedi Sarath. "İyileştin mi?"

"Evet." Gamini Anil'e döndü. "Ben aile sırrıyım."

Çivileri, Gunesena'nın uyuşmuş ellerinden çıkarttı. Sonra onları *Betlima* ile duruladı, plastik bir şişeden fışkırttığı kırmızı köpüklü bir sıvıydı bu. Yaraların üzerlerini kapattı ve hastasıyla sakince konuştu. Çok nazikti ve bu, Anil'i şaşırtmıştı nedense. Bir çekmece açtı ve içinden bir başka plastik şırınga çıkartıp adama bir tetanos aşısı yaptı. "Hastaneye iki şırınga borcun var," diye mırıldandı, Sarath'a. "Köşede bir dükkân var. Ben çıkana kadar getirmen gerek." Hastayı içeride bırakarak, Sarath'la Anil'i odadan dışarı çıkarttı.

"Bu gece için hiç boş yatağımız yok. Yani bu tür yaralanmalar için. Gördünüz mü, artık günümüzde, çarpmıha gerilmek bile büyük bir saldırı sayılmıyor... Eğer onu evinize götürüyorsanız, resepsiyonda uyumasına izin

verebilirim, bu arada biri ona gözcülük eder... yani bunu ayarlayabilirim."

"Bizimle birlikte gelebilir," dedi Sarath. "İsterse ona, bir şoförlük işi bulabilirim."

"Şu şırıngaları yerine koysan iyi olacak. Nöbetim birazdan bitiyor. Yemek yer misin? Gaile Face'in oralarda bir yerde?" Yine Anil'le konuşuyordu.

"Saat sabahın ikisi!" dedi Sarath.

"Evet, tabii," diye yanıt verdi, Anil.

Doktor ona gülümsedi.

Gamini arabanın ön kapısını açıp ağabeyinin yanına oturdu, Anil de arka koltukta, Gunesena'nın yanında oturmak zorunda kaldı. Her neyse, böylece ikisini de daha iyi görebilecekti

Solomon Dias Mawatha'nın iki yanı ağaçlıklı sokakları, sessizce devriye gezen polis arabaları dışında ıssızdı. Yolun bir yerinde durdurulmuşlar ve izin belgeleri sorulmuştu. Ondan bir kilometre kadar sonra bir lokan tanın önünden geçmişler ve Gamini arabadan inip onlara yiyecek bir şeyler satın almıştı. Yolda giderlerken, küçük kardeş AniPin gözüne zayıf görünmüştü, ağabeyinin gölgesiymiş gibi.

Uyuyan Gunesena'yı arabanın içinde bırakıp Gaile Face Green'e doğru yürüdüler ve kapkaranlık denizi yaran dalgakıranın üzerinde oturdular. Gamini aldıklarını açarken, Anil de bir sigara yaktı. Aç değildi, oysa zayıf ve çelimsiz görünmesine karşın, Gamini birkaç paket *lamprais*'i kısa sürede midesine indirmişti. Anil, Gami-ni'nin eline bir hap alıp, onu portakal suyuyla yuttuğunu fark etti.

"Bunlardan bir sürüsüyle karşılaşıyoruz..."

"Avucunda çivi olanlarla mı?" Anil sesinin dehşet içinde çıktığını fark etti.

"Bu günlerde her şey var. Sıradan bir inşaat çivisinin silah olarak kullanıldığını görmek, bizi neredeyse

rahatlatıyor. Vidalar, cıvatalar... patlamadan kangren olman için, bombalarına ne bulurlarsa koyuyorlar."

Bir *lamprais*'i daha paketinden çıkarttı ve parmaklarıyla yedi. "...Tanrı'ya şükür, dolunay yok. *Poya* günleri en kötüsüdür. Herkes görebildiğini sanır. Dışarı çıkıp bir şeylerin üzerine basarlar. Yeni iskeletlerin üzerinde çalışan ekip, siz misiniz?"

"Bunu nereden biliyorsun?" Anil birden gerginleşmişti.

"Topraktan iskelet çıkartmak için kötü bir zaman. Doğacak sonuçları duymak istemiyorlar. Şu anda iki taraflı bir savaş içindeler, hükümet yani. Başka olumsuz eleştiri istemiyorlar."

"Anlıyorum," dedi Sarath.

"Peki ya o?" Gamini sustu. "Yalnızca dikkatli ol. Hiç kimse kusursuz değildir. Hiç kimse haklı değildir. Ve araştırmanızı çok fazla sayıda insan biliyor. Her zaman olayları dikkatle izleyen biri vardır."

Kısa bir sessizlik oldu. Sonra Sarath, kardeşine başka neler yaptığını sordu.

"Yalnızca uyuyup çalışıyorum," dedi Gamini esneyerek. "Başka bir şey yok. Evliliğim yok oldu. Tüm o tören - hepsi birkaç ay içinde uçup gitti. O zamanlar işim fazlasıyla yoğundu. Belki de ben farklı bir travma vakası-yımdır. Tüm bunlar başka bir yaşamın yoksa, olur. Benim evliliğim ve senin kahrolası araştırman ne boka yarıyor ki. Peki kendilerine özgü adalet anlayışlarıyla yurtdışında yaşayan sözümona isyankârlar — ilkelerine karşı olduğumu sanma, ama burada olmalarını isterdim. Cerrahiye gelip beni ziyaret etmeleri gerekirdi."

Anil'in sigaralarından birini almak için eğildi. Anil sigarasını yaktı, Gamini başını salladı.

"Demek istediğim, patlayıcı silahlar hakkında her şeyi biliyorum. Havanlar, döşenen mayınlar, içlerinde je-latinli dinamit ve TNT olan, insanlara karşı kullanılan mayınlar. Ve ben bir doktorum! Geriye kalan, bacağı dizden kesmek olur. Bilinçlerini kaybederler, kan basınçları düşer. Beynin ve beyincığın bir tomografisini çekersen,

kanamalar ve ödemler olduğunu görürsün. Bu gibi durumlarda dexamethasone ve mekanik havalandırma kullanırız - yani kafatasını açmamız gerekir. Bu çoğu zaman iğrenç bir kesip biçmedir ve tek yaptığımız kanamayı durdurmak olur... Durmadan geliyorlar. Üzerine bastıkları bomba patladığında, kalçalarında, kasıklarında çamur, çimen, metal parçaları arasında bir ayak ya da postaldan arta kalanları bulursunuz. Yani eğer mayın tarlasında yürümeye kararlıysanız, lastik ayakkabı giymeniz daha iyi olur. Postaldan daha güvenli. Her neyse, bu bombaları hazırlayanlar, Batılıların özgürlük savaşçıları diye çağırdıkları gençler... Sizler de tutmuş, *hükümeti* mi sorgulamaya çalışıyorsunuz?"

"Güneyde öldürülen masum Tamiller de var," dedi Sarath. "Korkunç cinayetler. Raporları okuman gerekir."

"Raporları alıyorum." Gamini başını geriye attı. Anil'in bacağına yaslanmış duruyordu, ama farkında değilmiş gibi görünüyordu. "Hepimiz boku yedik, öyle değil mi? Bu konuda ne yapmamız gerektiğini bilmiyoruz. Kendimizi olayların akışına bırakıyoruz. Artık hariçten gazel okuyanları istemiyoruz, lütfen. Bu aşağılık bir savaş."

"Bazı raporlarda..." dedi Anil. "Çocuklarını kaybeden anne babaların mektupları var. Bu görmezden gelinebilecek ya da hızla üzerinden geçilecek bir şey değil."

Anil, Gamini'nin omzuna dokundu. Gamini bir an için elini, genç kadının omzuna koydu, sonra başı önüne düştü, Anil onun uyuyakaldığını fark etti. Başını, dağınık saçlarını ve yorgun bedeninin ağırlığını kucağında hissetti. *Uyku, gel de beni kurtar*. Bir şarkının sözleriydi, ama melodisi Anil'in aklına gelmiyordu. *Uyku, gel de beni kurtar...* Sonradan, Sarath'ın kapkaranlık sulara baktığını anımsayacaktı.

yumru, öbürününkinden farklı olabiliyor, hatta aynı ailenin bireyleri arasında bile. Çünkü hepimizin farklı bir geçmişi var."

Profesör, Anil'in bu yoğun ilgisi karşısında şaşırıp yeniden konuşmaya başlamadan, bir süre sustu. "Bu yumruların birbirlerine ne denli benzediklerini henüz bilmiyoruz ya da belli özelliklere sahip olup olmadıklarını. Şu on dokuzuncu yüzyıl romanlarını oldum olası çok sevmişimdir, hani farklı şehirlerde yaşıyor olup da, aynı korkuları ya da acıları duyan kardeşlerle ilgili olanları... Ama konuyu saptırıyorum. Aslında bilmiyorum Anil."

"Adı Sri Lanka dilinde sanki."

"İstersen kökenini araştır. Kulağa bilimselmiş gibi gelmiyor."

"Hayır. Kötü bir tanrının adı gibi."

Anil, bademe benzer yumruyu anımsıyor. Her otopsi yaptığında, gizli alışkanlığı, dolambaçlı yoldan gidip *amygdala*'yı aramaktır, korkuları barındıran o sinir yumağını, her şeyi yöneten yumruyu. Nasıl davranıp karar verdiğimizi, düzgün evlilik arayışlarımızı, güvenilir hale getirdiğimiz evlerimizi nasıl inşa ettiğimizi.

Bir keresinde Sarath'la arabada gidiyorlardı. Ona "*Teybin kapalı mı?*" diye sormuştu. "Evet." "Colombo'da en az iki tane yetkisiz alıkonulma yeri var. Bunlardan biri Kollupitiya'da, Havelock Yolu'nun hemen dışında. Bazıları orada aylarca alıkonuluyor, ama işkenceleri o kadar uzun sürmüyor. Çoğu bir saat geçmeden her şeyi itiraf ediyorlar. Birçoğumuz, yalnızca başımıza gelebilecekleri düşünerek bile, kolayca çözülebiliriz."

"Teybin kapalı mı?" demişti. "Evet kapalı." Ve ancak ondan sonra konuşmuştu.

"Tüm yaşamı kapsayan bir yasa bulmak istemiştin. Korkuyu keşfettim..."

Amygdala.

Anil bu sözcüğü ilk duyduğunda, Sri Lanka dilinde olduğunu sanmıştı. Londra'daki Guy Hastanesi'nde okurken, sinir hücrelerinden oluşan küçük bir lif yumrusunu ortaya çıkarmak için bir doku parçası kesmişlerdi. Beyinciğin çevresinde bir yerde. Yanında duran profesör bunun adını söylemişti. *Amygdala.*

"Ne anlama geliyor?"

"Hiçbir anlamı yok. Bir yer adı. Beynin karanlık yönünün."

"Anlamadım."

"Korku dolu anıların saklandığı bir yer."

"Yalnızca korku mu?"

"Aslında bundan pek emin değiliz. Sanıyoruz, öfke de var, ama özellikle korku. Daha fazla aydınlatamıyoruz."

"Neden peki?"

"Şey, kalıtsal bir şey mi? Babadan geçme bir korkudan mı söz ediyoruz? Çocukluktan kalma bir korkudan mı? Yaşlılıkta ortaya çıkacak olan bir korkudan mı? Yoksa bir suç işlediğimizde duyduğumuz korku mu? Yalnızca hayali korkularımızı bedenimize yansıtıyor da olabiliriz."

"Düşlerdeki gibi."

"Düşlerdeki gibi," diye katıldı profesör. "Yine de düşler her zaman fantezi değildirler, bazen farkında olmadığımız eski alışkanlıklarımız da olabilirler."

"Yani bizim tarafımızdan yapılan ve yaratılan bir şey, kendi geçmişimiz tarafından, öyle mi? Bir insandaki

Anil'in admin -hani şu on üç yaşındayken ağabeyinden satın aldığı adının- yerli yerine oturması için bir aşamadan daha geçmesi gerekiyordu. Anil on altı yaşma geldiğinde, aile içinde sinirli ve öfkeli davranışlar sergilemeye başlamıştı. Biraz olsun sakinleştireceğini umarak, ailesi onu Wellawatta'daki bir astrologa götürdü. Adam, Anil'in doğum saatini ve tarihini bir kâğıda yazdı ve komşu yıldızların da etkilerini hesaba katarak, sayıları birbirlerine çarpıp böldü, sonra bunun Anil açısından önemini bilmeden, gerçek sorunun adından kaynaklandığını söyledi. Öfkeli yaradılışı, bir ad değişikliğiyle yumuşatılabilir. Oysa Gold Leaf sigaralarıyla ve rupilerle ilgili takastan haberi yoktu. Astrolog, küçük bölmesinde oturmuş huzurlu bir sesle, bilgece konuşuyordu, bölmeyi ayıran perdenin arkasında oturmuş aileler ise, içerideki insanlarla ilgili dedikoduları yakalamaya çalışıyorlardı. Tek duydukları, genç kızın yüksek sesli ve ısrarlı karşı çıkmalarıydı. Astrolog-sakinleştirici, çözümünü basite indirgemişti — adına bir e harfi ekleyerek, *Anile* olarak değiştirmeyi önermişti. Böylece adı hem kulağa daha kadınsı gelecek, hem de e harfi hiddeti ortadan kaldıracaktı. Ama Anil buna da karşı çıktı.

Dönüp de geriye baktığında, bu tartışmacılığın yalnızca geçici bir evre olduğunu fark ediyordu. Genellikle insan yaşamında, bedensel bir kargaşa yaşandığı bir dönem olur; hormonları çığrmdan çıkan delikanlılar, anneye babalarının koydukları kuralları arasında gidip gelen genç kızlar. Kızlar ve babaları, kızlar ve anneleri. Buluş çağındaki biri için bir mayın tarlasında gezmek

gibi ve Anil ancak anne babası tam anlamıyla ayrıldıklarında sakinleşip önündeki dört yıla yelken açabildi.

Aile arasındaki savaşlar içinde yer etmişti, tıp eğitimi için yurtdışına gittiğinde bile bu duygularından kurtulamadı. Adli tıp laboratuvarlarında çalışırken, kadınlarla erkekleri birbirlerinden ayıran özelliklerle ilgili incelemeler yapmıştı. Kadınların, sevgililerinin ya da kocalarının kişisel saygısızlıklarından çok daha fazla etkilendiklerini, buna karşılık iş hayatlarında felaketlerle başa çıkma konusunda erkeklerden çok daha başarılı olduklarını gözlemlemişti. Çocuk doğurabiliyor, onları koruyabiliyor ve zor şartlarda yönlendirebiliyorlardı. Erkeklerin parçalanmış bir beden karşısında durup soğukkanlılıklarını yeniden kazanmaları gerekiyordu. Avrupa'da ve Amerika'daki eğitimleri sırasında, bunu defalarca görmüştü. Karmaşa ve kaza durumlarında, kadın doktorların kendilerine güvenleri daha fazlaydı, yaşlı bir kadının, yakışıklı bir genç adamın ya da küçük çocukların cesetleriyle daha sakin başa çıkabiliyorlardı. Anil, üzerinde giysileriyle, ölü bir çocuk gördüğünde, gerçek üzüntünün anlamını kavramıştı. Üzerinde anne babasının giydirdiği giysilerle ölmüş, üç yaşında bir kız çocuğu.

"Kargaşalarla doluyuz. Aslında soyunmamamız gerekirken, giysilerimizi çıkartıyoruz. Ve başka ülkelerde daha kötü davranıyoruz. Sri Lanka'da insanlar, aile kurallarıyla kuşatılmıştır, hemen hemen herkes, gün boyunca kiminle buluştuğunuzu bilir, özel yaşam yok gibidir. Ama dünyanın neresinde olursam olayım bir Sri Lankalı ile karşılaşsam ve öğleden sonramız boş olsa, gerçi pek olmaz ya, ikimiz de kıyamet kopabileceğini biliriz. Nedir bizdeki bu özellik? Sence? Yağmurumuza ve dumanımıza neden olan bu mudur?"

Anil, buluş çağından erişkinliğe giden yolda, sıkı aile baskısıyla büyüdüğünü sandığı Sarath'la konuşuyor. Kurallara inanmasa da, onlara uymuş olmalı, Anil bundan emin. Elde edebileceği cinsel özgürlükten habersiz yetişmiş olabilir, zihninde fırtınalar kopsa bile. Anil, onun utangaç bir adam olduğunu düşünüyor, birine yaklaşıp ona sevişmeyi teklif edemeyecek türden biri. Yine de Anil, her ikisinin de tehlikeli aşk ve evlilik entrikaları ve aynı derecede karmaşık dünyevi etkileri olan bir toplumdan geldiklerini biliyor. Sarath, bir pansiyonda yedikleri yemek sırasında, ona ailesindeki *henahuru*"dan söz etmişti...

Bazı yıldızların altında doğmuş olanların, evliliklerinde başarısız olduklarına inanılır. Yedinci Evi Mars olan kadınların, *kötücül* bir güçleri vardır. Evlendiği kişi mutlaka ölür. Bir başka deyişle, Sri Lankalılara göre, o kadın kocasının ölümünden sorumlu olacak, yani onu öldürecektir.

Örneğin, Sarath'ın babasının iki ağabeyi vardı. Büyük ağabeyi, ailesinin yıllardır tanıdığı bir kadınla evlenmişti ve iki yıl içinde, yüksek ateşten ölmüştü. Karısı, ağabeyinin hastalığı süresince ona gece gündüz bakmıştı. Bir çocukları olmuştu. Kocasını öldüğünde genç kadın korkunç bir acı içinde, adeta inzivaya çekildi, ikinci ağabeyi, genç dula yeniden yaşama döndürmekle görevlendirildi, yeğeninın hatırına. Çocuğa armağanlar aldı, yeğeniyle annesini, ülkenin kuzeyine tatile götürmek konusunda ısrar etti ve sonunda, ikinci ağabey, bir zamanlar kardeşinin karısı olan kadına âşık oldu. Birçok açıdan bu aşk, ilk evlilikteki aşktan çok daha derin ve gizliydi. İlk başlarda aralarında tutku ve paylaşım arzusu yoktu. Genç kadın yeniden yaşama dönmüştü. Genç ve yakışıklı ağabeye tek duyduğu, minnetti. Bu yüzden, genç adam ağabeyinin ölümünden bir yıl sonra, birlikte çıktıkları bir araba gezisinde genç kadının kahkahasındaki cinsel isteği fark ettiğinde, bunun genç dula gösterdiği ilgiden kaynaklandığını ve ağabeyine ihanet ettiğini düşünmüştü. Evlendiler ve ağabeyi yeğenine babalık etti. Bir kızları oldu ve bir buçuk yıl geçmeden, bu kardeş de hastalandı ve karısının kolları arasında öldü.

Sonuçta, kadının 'kötücül' olduğu ortaya çıktı. Kimseye zarar vermeden evlenebileceği tek kişi, aynı burçtan bir erkekti. Bu yüzden, bu burçtan olan her erkek, aynı burcun kadınları tarafından kovalanırdı. *Kötücül* güçleri olan erkekler de, aynı burçtan kadınlarla evlen-meliydiler, ama yine de aynı durumda olan kadınların erkeklere oranla çok daha tehlikeli olduklarına inanılırdı. *Kötücül* bir adam, *kötücül* olmayan bir kadınla evlendiğinde, bu, o kadının mutlaka öleceği anlamına gelmezdi. Ama evlenen bir kadınsa, kocası kesinlikle ölürdü. Kadın bir *henahuru* idi, yani 'bir baş belası'. Hatta daha da tehlikeli.

İşin garip yanı, üçüncü kardeşin oğlu olan ve yıllar sonra doğan Sarath, iki amcasıyla da evlenen kadınla hiçbir ilgisi olmamasına karşın, Mars'ın Yedinci Evi'nde dünyaya gelmişti. "Babam âşık olduğu kadınla evlen-

misti," dedi Sarath. "Yıldızlara danışmamıştı bile. Ben doğdum. Erkek kardeşim doğdu. Bu öyküyü yıllar sonra duydum. Onu bir kocakarı meseli gibi dinledim, rastlantısal bir gökyüzü konumu gibi. Bu tür inançlar, Ortaçağ avuntusu. Örneğin, yurtdışında okuduğum yıllarda, Jüpiter'in başımın üzerinde yer aldığına ve sınavlarımı geçmemde bana yardımcı olduğuna rahatlıkla inanabilirdim. Geri döndüğümdeyse, Venüs onun yerini aldı ve âşık oldum. Venüs bazen iyi değildir, insana uçarı kararlar aldırır."

"Ben de inanmıyorum. Şansımızı kendimiz yaratırız."

Anil, Londra'daki Guy Hastanesi'ndeki ilk yılını tamamladığında, not defterinde yalnızca bir cümle vardı: *Seçilecek kemik, kalça olmalıdır.*

Hocanın cümleyi söyleyişini sevmiştii: düşünmeden, ama ağdalı bir dille. Sanki bu bilgi, daha önemli ilkelere geçmeden, öğrenmeleri gereken ilk kuralmış gibi. Adli tıp eğitimi uyluk kemiğiyle başlar.

Anil'i şaşırtan, hocanın yıl boyunca işleyecekleri konuları ve öğretim izlencesini açıklarken, sınıftaki sessizlikti. Colombo'da, sınıfta sürekli bir uğultu olurdu. Kuşlar, kamyonlar, kavga eden köpekler, bir şeyler ezberlemeye çalışan yuva öğrencileri, sokak satıcıları - gürültüler açık pencerelerden duyulurdu. Kafa dinleyecek bir yer yoktu. Anil, Dr. Endicott'un cümlesini defterine yazdıktan birkaç dakika sonra, sınıfın sessizliğinde, cümlenin altını çizdi. Dersin geri kalanında tek yaptığı öğretmen'in hareketlerini izleyip dinlemek oldu.

Guy'da okuduğu sıralarda, Anil'in başından kötü bir evlilik geçti. Yirmili yaşlarının başındaydı ve yaşamının geri kalanında tanışacağı tüm insanlardan gizleyeceği bir deneyimdi. Şu an bile, geriye dönüp kendisine verdiği zararı anımsamak istemiyordu. Başından geçeni daha çok, ders alınması gereken bir masal olarak görüyordu.

Eski kocası da Sri Lankalıydı ve geçmişe baktığında, onu yalnızlığını gidermek için sevmeye başladığını anlıyordu. Birlikte yemek pişireceği biriydi. Onunla, Bamba-lapitiya'daki bir berber hakkında konuşabiliyor ya da canının yöreye özgü meyveler çektiğini fısıldayabiliyor ve karşısındaki, neden söz ettiğini anlıyordu. Bunların, yeni ve fazlasıyla kırılğan olan bu ülkede önemi vardı. Belki kendisi de, fazlasıyla gergindi, utangaçtı ve kendinden emin değildi, ingiltere'de yalnızca birkaç hafta boyunca yabancılık çekeceğini düşünmüştü. Aynı yolculuğu birkaç nesil önce yapmış olan amcaları, yurtdışında geçirdikleri romantik günlerden sıkça söz etmişlerdi. Yerinde görüş ve davranışların her kapıyı açabileceğini söylemişlerdi. Babasının arkadaşı olan Dr. P.R.C. Peterson ona, on bir yaşındayken ingiltere'ye okumaya gönderildiğinde başından geçenleri anlatmıştı. Okulun ilk günü, sınıf arkadaşlarından biri onu 'yerli' diye çağırmıştı. Oğlan öfke içinde ayağa kalkmış ve öğretmene söylemişti: "Üzgünüm efendim, ama Roxborough benim kim olduğumu bilmiyor. Bana 'yerli' dedi. Bu çok yanlış. Yerli olan *kendisi*, ben ülkenizde bir ziyaretçiyim."

Oysa kabul edilmek bundan daha güçlü. Yüzme sayesinde, Colombo'da hafif bir üne kavuşmuş olan Anil, bu doğal yeteneğinden yoksun olduğunda utangaçlaşıyor ve konuşmalara katılmıyordu. Sonraları, adli tıp konusundaki yeteneklerini geliştirdiğinde, avantajlarından birinin ustalığının varlığına işaret etmesi olduğunu anladı - tarafsız bir haberci gibi.

Londra'daki ilk ayında, çevresindeki düzen onu şaşkına çevirmişti. (Guy Hastanesi'nde en çok ilgisini çeken şey, kapıların çokluğu!) Oradaki ilk haftasında, sınıfı bulamadığı için, iki dersini kaçırdı. Bu yüzden bir süre, sabahları erken saatte geldi, basamaklarda oturup Dr. Endicott'u bekledi, sonra da, açılır kapanır kapılardan geçerken, merdivenleri çıkarken, gri ve pembe renkli koridorlarda ilerlerken, numarasız sınıfa gidene dek onu izledi. (Bir keresinde peşinden giderken, kendini erkekler tuvaletinde bulmuştu.)

Kendinden bile çekiniyordu sanki, kayıp ve duygusaldı. Kız kurusu teyzelerinden birinin yaptığı gibi, sürekli kendi kendine mırıldanıyordu. Bir hafta boyunca pek bir şey yemedi ve Colombo'yu arayacak kadar para biriktirdi. Aradığında babası dışarıdaydı ve annesi telefona gelemiyordu. Saat sabahın biriydi ve *ayah*'ı Lalit-ha'yı uyandırmıştı. Birkaç dakika konuştular, ta ki her ikisi birden, dünyanın iki ucundan ağlamaya başlayınca dek. Bir ay sonra kendini, gelecekte eski kocası olarak anacağı erkeğin büyüüne kaptırdı.

Anil'e göre o, Sri Lanka'dan halka bilezikleri ve hal-hallarıyla gelmişti. O da kendisi gibi bir tıp öğrencisiydi. Utangaç değildi. Tanıştıkları günden başlayarak, tüm dikkatini Anil üzerinde yoğunlaştırdı - tam bir baştan çıkarıcı ve aşk mesajları yazıcı ve çiçek getirici ve telefon mesajı bırakıcıydı (ev sahibesini kısa sürede büyülemişti). Bu organize tutkusu, Anil'i kuşatmıştı. Bu adamın, kendisiyle tanışmadan önce asla yalnız başına kalmadığını düşünüyordu. Öbür tıp öğrencilerini ay artacak ya da kandıracak bir gösterişe sahipti. Komikti. Sigarası vardı. Anil onun en basit konuları bile nasıl yücelttiğine ve konuşmalarına içten öğeler kattığına tanık olmuştu -asla konu sıkıntısı çekmemişlerdi. İki haftadır tanışmalarına karşın, bir ekip, bir takım olmuşlardı. Herkesin bir lakabı vardı. Bir keresinde metroda kusmuş olan Lawrence'm, aile dedikodularıyla tanınan ve affedilen Sandra ve Percy Lewis kardeşlerin, kalın kaşlı Jack-man'ın.

O ve Anil kısa sürede evlendiler. Anil onun, herkesi bir araya getirecek bir parti vermek istediği için evlendiğini düşünmüştü. Sürekli düzene koyması gereken yaşantısına karşın, ateşli bir âşıktı. Tüm sesleri geçiren oturma odalarında, koridorun sonunda, komşularıyla paylaştıkları banyonun kırık dökük lavabosunda, kriket maçının devre arasında, sınır çizgisine yakın bir yerde sevişmek konusunda ısrarlarıyla, yatak odalarının coğrafyasını genişlettiği kesindi. Özel yaşamını, halka açık sayılabilecek yerlere taşımak istemesi, onun doğasını

yansıtıyordu. Onun için mahremiyetle, tanıdıklarla arkadaşlık etmek arasında fark yok gibiydi. Anil sonradan, bunun bir canavarın ana özelliği olduğunu öğrenecekti. Yine de ilk zamanlarda, her ikisi de birlikteliklerinden epeyce zevk alıyorlardı. Ancak Anil, ayaklarını yeniden yere basıp eğitimini tamamlamanın önemini kavramıştı.

Anil'in kayınpederi İngiltere'ye ziyarete geldiğinde, onları yemeğe götürmüştü. Kocasını ilk kez sessizdi, kayınpederi ise onları Colombo'ya dönüp çocuk sahibi olmaları konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Kendisinden sürekli bir hayırsever olarak söz ediyor ve manevi açıdan üstün olduğuna inanıyordu. Anil, yemek süresince Colombo'nun toplum düzeni kitabındaki her kuralın aleyhine kullanıldığını fark etti. Kayınpederi, Anil'in hayatını işe adamasına, genç kızlık soyadını taşımasına karşıydı ve ona cevap yetiştirmeye çalışmasına kızıyordu. Anil'in tatlı yedikleri sırada, otopsi sınıfında yaptıklarını anlatması kayınpederini çok öfkelen-dirmişti. "Yapmayacağın hiçbir şey yok mudur, senin?" Anil şöyle yanıt vermişti: "Asla baronlar ve kontlarla birlikte, boktan oyunlara gitmem."

Ertesi gün baba oğul birlikte öğle yemeği yediler, ardından da babası Colombo'ya geri döndü.

Evde, olur olmaz yere kavga etmeye başlamışlardı. Anil kocasının anlayışı ve kavrayışı konusunda kuşkuluydu. Kocasını tüm gücünü, yedek enerjisini empati duygusu için harcıyor gibiydi. Anil ağladığında, o da ağlıyordu. Anil o günden sonra gözyaşı dökenlere asla güvenmedi. (Sonraları, Güneybatı Amerika'da yayınlanan sulu gözlü kovboyaların ve ağlayan rahiplerin oynadıkları pembe dizileri asla izlemedi.) Evliliğinin bunalım ve kavga dolu dönemi boyunca tek paylaştıkları şey cinsellikti. Anil bu konuda en az kocası kadar ısrarlıydı. İlişkilerine biraz normallik kazandırdığı inancındaydı. Kavga ve düzüşme günleri.

Anil'e göre ilişkileri öylesine parçalanmıştı ki, birlikte geçirdikleri günleri düşünmek bile istemiyordu.

Kendini enerji ve cazibeye kaptırmıştı; kocası ise onun zekâsının gölgesinde ağlamış ve ona yaslanmıştı, ta ki Anil zekâsının yok olduğunu düşününceye dek. Sa-rath'ın dediği gibi, Jupiter olması gerekirken, başının üzerinde Venüs vardı.

Akşamları laboratuvardan döndüğünde, kocasının kıskançlıklarıyla uğraşmak zorundaydı. Bu durum ilk başlarda cinsel kıskançlık gibi görünse de, sonradan asıl amacının araştırmalarını ve çalışmalarını kısıtlamak olduğunu anlamıştı. Evliliğin ilk kelepçesiydi bu ve Anil'i Ladbroke Grove'daki küçük dairelerine adeta hapsetmişti. Kocasından kaçtıktan sonra, adamın adını bile ağzına almadı. Bir zarfın üzerinde yazısını gördüğünde, içini bir korku ve sıkıntı kaplar, mektubu açmazdı. Evli kaldığı yıllara ait tek hatırlamak istediği anısı, Van Morri-son'un Ladbroke Grove'dan söz ettiği, 'Slim Slow Sli-der'ıydı. Geriye tek kalan, şarkıydı. Ve üstelik yalnızca ayrılıkla ilgili olduğu için.

*Bu sabah erkenden seni gördüm
Yepyeni oğlun ve Cadillac'mla...*

Anil şarkıyı söyler, her neredeyse duygusal kocasının ortaya çıkıp da ona eşlik etmemesini umardı.

*Bir şeye kapılıp gittin,
Ve geri dönmeyeceğini biliyorum.*

Geri kalan tüm evliliği ve boşanmayı, merhabayı ve elvedayı, utanç verici, yasadışı bir olay gibi görüyordu. Guy Hastanesi'ndeki okul dönemi biter bitmez kocasını terk etti, böylece yerini öğrenemeyecekti. Kocasının olası tacizlerinden kurtulmak için, gidişini dönem sonuna bırakmıştı; kocası zamanı parmakları arasında tutanlardandı. Anil, 'Kes artık şunu, yeteri' diye çiziktirmişti, kocasının kendisine gönderdiği son aşk mesajının üzerine ve notu adama geri göndermişti.

Sonunda tek başına kalabilmişti. Sorunsuz. Derslerin yeniden başlamasını sabırsızlıkla beklemişti, artık çalışmalarını daha önce hayal edemeyeceği kadar ciddi ve özel bir biçimde yürütebilecekti. Okula geri döndüğünde, gece çalışmalarına âşık oldu, öyle ki bazen laboratuvardan ayrılma düşüncesine katlanamayıp esmer başını masanın üzerine dayar, öylece uyuyakalırdı. Artık ne sokağa çıkma yasağı vardı ne de bir sevgiliyle uzlaşma çabaları. Eve gece yarısı varıyor, sabah sekizde uyanıyordu, her bilgi, her deney, her araştırma kafasının içinde capcanlı ve ulaşabileceği bir yerdeydi.

Sonunda, kocasının Colombo'ya geri döndüğünü duydu. Ve onun gidişiyle birlikte, en sevdiği berber dükkânlarını ya da Gaile Caddesi'ndeki lokantaları anımsamaya gerek de kalmadı. Sinhala dilinde yaptığı son sohbet Lalitha'yla yaptığı ve sonunda ağladığı, özlediği yi-(yceklerle ilgili sıkıntılı konuşma olmuştu. Artık Sinhala dilinde konuşmuyordu. Artık kendini bütün hissettiği yerlerde olmak istiyordu, kendini tam anlamıyla, anatomik patoloji ve adli tıbbın öbür kollarına adanmış, Spitz ve Fisher ezberlemeye yoğunlaşmıştı. Sonradan, Amerika'da bir burs kazandı ve Oklahoma'ya gidip adli tıp biliminin insan haklarına uygulaması konusuyla ilgilendi. İki yıl sonra Arizona'da, yalnızca yaşam süresince değil, \ öldükten ve gömüldükten sonra da kemiklerde oluşan fiziksel ve kimyasal değişiklikleri incelemeye koyuldu.

Artık bilim dilinde konuşmaya başlamıştı. Seçilecek \ kemik, kalça kemiği olmalıydı.

i

Anil, Colombo'daki Arkeoloji Ofisi'nde idi. Birer birer, koridordaki haritaların önünden geçti. Her biri adanın ayrı bir yönünü gösteriyordu; iklim, toprak, bitki örtüsü, nem, tarihi kalıntılar, kuşlar, böcekler. Bir ülkenin tüm özellikleri, tıpkı karmaşık bir arkadaşmki gibi. Sarath geç kalmıştı. Geldiğinde, cipi birlikte yükleyeceklerdi.

"...Böcekbilim hakkında pek bir şey bilmiyorum," diye mırıldandı, maden ocakları haritasına bakarak - ince siyah teller gibi yayılıyorlardı. Haritanın üzerindeki cama yansıyan görüntüsüne, dalgınca bir göz attı. Üzerinde bir kot pantolonla, bol bir ipek gömlek vardı.

Eğer şu anda Amerika'da çalışıyor olsaydı, bir yandan ince bir bıçakla kemikleri halkalar halinde keserken, bir yandan da walkman'inden müzik dinliyor olacaktı. Bu, Oklahoma'da birlikte çalıştığı insanların genel bir alışkanlığıydı. Zehirbilimciler ve dokubilimciler, rock and roll konusunda ısrarlıydılar. Hava geçirmez kapıdan içeri girer girmez, hoparlörlerden yükselen bangır bangır heavy metal müziği duyardınız, bu arada, otuz altı yaşında ve kırk beş kilo ağırlığındaki Vernon Jenkins, bir saydama yerleştirilmiş bir akciğer dokusunu inceliyor olurdu. Çevresinde savaş çıksa da umursamazdı. Yan odada, hava geçirmez oda sayesinde müzikten ve radyo kulaklıklarında dolaşan kısaltılmış terimlerden habersiz insanların, ölen akraba ya da arkadaşlarını teşhis etmeye geldikleri bekçi kulübesi vardı: *'Göldeki bayanı getir. Canına kıyanı getir'.*

Onların bu alışkanlıklarından hoşlanıyordu. Laboratuvar da çalışanlar, öğle saatlerinde, ellerinde termosları ve sandviçleriyle dinlenme odasına gelip modern topluma karşı korku ve merakla karışık bir saygıyla, televizyondaki yarışma programlarını izlerlerdi, sanki yalnızca kendileri -ölü sayısı, canlılardan fazla olan bir binada çalıştıkları için olsa gerek- normal bir dünyada yaşıyorlmuş gibi.

AniPin Oklahoma'ya varışından bir ay kadar sonra, Fuck Yorick Adli Tıp Okulu kuruldu. Amaç laubalilik yapmak değildi, bu yalnızca bowling takımlarının adıydı. Nerede çalışırsa çalışsın, ister Oklahoma'da, isterse Arizona'da, eğlenceleri, bir elinde bira, öbüründe cips, ayaklarında garip ayakkabılarla, topun izleyeceği yolu çizerek, ekip arkadaşlarını alkışlayarak ya da onlara küfrederek tamamlanırdı. Güneybatıyı ve aralarında olmayı özlemişti, şu anda Londra'daki kişiliğinin yıllarca ilerisindeydi. Yoğun bir işgününün ardından, yüreklerinde Sam Cooke, Tulsa ya da Norman'm dışındaki çılgın barlardan ya da gece kulüplerinden birine giderlerdi. Dinlenme odalarında, Oklahoma'daki içki lisansı olan her bowling kulübünün adı yazılıydı. Başka eyaletlerden gelen iş tekliflerini geri çevirirlerdi. Müzik ve çılgınlıkla ölümün üstesinden geliyorlardı. Her yerde, *gününü* yaşa uyarıları asılıydı. İç telefon sisteminden, ölümün konuşma sanatı yükselirdi; 'buharlaşıma' ya da 'mikro ayrışma', söz konusu kişinin küçük parçalara bölündüğü anlamına geliyordu. Ölüm kaçınılmazdı, çevrelerindeki her dokuda, her hücredeydi. Hiç kimse, morgdaki radyo kanalını elinde bir eldiven olmadan değiştirmezdi.

Bu arada parlak volfram ampuller, laboratuvara aydınlık bir ışık verirdi, Zehirbilim laboratuvarında çalan müzik, işe aşırı yoğunlaştıktan sonra tutulan boyunlara ve omuzlara karşı yapılan gerinme hareketlerine ya da çekilen mekiklere birebirdi. Ve Anil'in yanı başında, sürekli erkeklere özgü bir tartışma ve araba kazasından çıkarılan bir ceset hakkında bir konuşma olurdu.

"Kadının kayıp haberi ne zaman geldi?"

"Çekip gitmiş, beş-altı yıl olmuş."

"Arabayı göle sürmüş, Clyde. Kapıyı açması için zaten arabayı durdurması gerekiyormuş. İçkiliymiş. Kocasını dedi ki, köpeği de alıp gitmiş."

"Arabada köpek yok muydu?"

"Arabada köpek yoktu. Arabanın içi balçık doluydu ama yine de bir Chihuahua'yı gözden kaçırmazdım. Kadının kemiklerindeki mineraller uçup gitmiş. Arabanın farları açıktı. Fotoğrafı uzatsana Rafael."

"Demek ki kapıyı açtığında, köpeği dışarı bıraktı. Önceden planlamış. İntihar vakası. Arabanın içi su dolmaya başladığında arka koltuğa geçmiş. Zaten orada bulundu. Öyle değil mi?"

"Kocasını vursaydı..."

"Adam aziz olurdu."

Anil, patologların boş konuşmalarından ve uydurmalarından hep hoşlanmıştı.

Colombo'ya, Amerika'nın güneybatısındaki yüksek teknoloji çöl şehirlerinden gelmişti. Her ne kadar, son dönemde yaşadığı Borrego Springs ilk başlarda onu tatmin edecek kadar gerçek bir çölmüş gibi görünmese de. Anacaddede çok fazla sayıda kapuçino ve giysi dükkânı vardı. Ama bir hafta geçmeden, yirminci yüzyılın ortalarından kalma bir konfora sahip, çölün sadeliğiyle çevrili bu sınırlı medeniyetin içinde kendini rahat hissetmeye başlamıştı. Burasının kendine özgü bir güzelliği vardı. Güneybatı çöllerinde, hiçliğe iki kez bakmanız ve zaman harcamanız gerekirdi, etere benzeyen o havada, bitki örtüsü güçlkle büyüye biliyordu. Çocukluğunun geçtiği adada, yere tükürse topraktan bir çalılık fışkırırdı.

Anil, ilk kez çöle gittiğinde, rehberinin belinde bulanık bir suyla dolu bir şişe asılıydı. Anil'e eliyle işaret edip ince yapraklı bir bitkiyi ovuşturmuş ve başını bitkiye doğru eğerek onu koklamasını istemişti. Anil katran ruhunun kokusunu içine çekti. Yağmur yağdığında bitki, yakınlarda büyümeye çalışan çalılıklara engel olmak

için bu zehirli maddeyi salgılıyordu - böylelikle de çevresindeki sınırlı suyu yalnızca kendi gereksinimi için kullanabiliyordu.

Anil, dikenli dikiş iğnesi, lifleri iplik olarak kullanılabilen ve kendisinden en az yedi farklı şekilde yararlanabilen sabırotunu tanıdı. Peynir çalılarını, Yemen safranını, ölü adam parmaklarını (yılın yalnızca bir ayı yenilebilen sulu bir meyve), ender rastlanılan köklere sahip duman ağaçlarını (yüzeydeki şekliyle tıpatıp aynı boyutta, gerçek bir yeraltı yansıması), nem oranını korumak için yapraklarını döken *ocotillo* ağaçlarını gördü.

Ve renkleri solmuş gibi görünen bitkilerle, alacakaranlıkta renkleri daha da parlak görünen bitkileri. H. Soka-ğ'ında, birisiyle paylaştığı küçük dairesinde elinden geldiğince az zaman harcadı. Genellikle her sabah yedi buçukta, elinde bir kahve ve çöreklerle paleontoloji laboratu-varında oluyordu. Akşamları, iş arkadaşlarıyla birlikte cipe atlayıp çöle gidiyorlardı. Bundan üç milyon yıl önce buralarda zebralar yaşamıştı. Develer. Her türlü otobur. Bu kocaman hayvanların kemiklerinin üzerinde, yedi milyon yıl öncesinden kalan mercan kayalıklarının üzerlerinde yürüyordu. Uzaktan uçan bir atmacaya bakması için ona dürbününü uzatan bir arkadaşıyla elleri hafifçe birbirlerine değiyordu.

Anil, adli tıp antropologlarının bowlinge olan düş-künlüklerine bir kez daha tanık olmuştu. Belki de gün boyunca, sürekli cımbız ya da incecik fırçalar kullanmaktan bıkip, içki içip, bir şeyler devirmeye gereksinim duyuyorlardı. Borrego Springs'te bowling salonu yoktu, bu yüzden her akşam müzenin kamyonetine atlayıp civar kasabalardan birine gidiyorlardı. Kendi 'tokmak-lar'mı satın almışlardı - turnuvalarda kullanılan özel ağırlıkta toplar.

O gecelerde Anil, Quonset Kulübü'ndeki müzik dola-bında çalan şarkılar yerine, hep aynı hüznü dolu şarkıyı mırıldanırdı: *Hapiste daha iyi günler, sırtın duvara dönük duruyorsun...* Oysa o zamanlar içinde bir hüznü yok-

tu. Sanki Cullis'in hayatına girmesiyle ortaya çıkacak mutsuzluğu önceden biliyor gibiydi.

Aşkla ilgili kitaplar okuyan ya da tabloları bakan âşıkların, bunu olup biteni daha iyi anlayabilmek için yaptıkları söylenir. Öykü ne kadar karmaşık ve dolam-baçlıysa, âşık o kadar fazla inanır. Yalnızca birkaç güzel ve güvenilir aşk tablosu vardır. Ve bu sanat eserleri ne kadar ünlenirlerse ünlensinler, bir yanları her zaman özel ve kurlsız kalır. Akli bir denge sağlamazlar, acı dolu mavi bir ışık verirler yalnızca.

Yazar Martha Gellhorn, "En iyi ilişki beş sokak ötenizde yaşayan, harika bir mizah gücü olan ve işinden başka bir şey düşünmeyen biriyle yaşanandır," demişti. Tıpkı sevgilisi Cullis gibi, ama o beş eyalet ve beş bin mil ötede yaşıyordu. Ve de evliydi.

Birbirlerini en çok, ayrı olduklarında seviyor gibiydiler. Birlikte olduklarında fazlasıyla dikkatliyidiler, fazla zevk almaktan korkar gibi. Anil, Borrego Springs'te onunla yalnızca telefonda konuşmaktan mutluydu. Cullis, kadınlar mesafeye bayılırlar, demişti bir kez.

Borrego Springs'te olanlar, birlikte geçirdikleri ilk gecede olmuştu. Anil'in ertesi sabah erkenden işte olması gerekiyordu: Umulmadık bir şey ortaya çıkmıştı. Harika bir yabandomuzu dışı, ama bunu Cullis'e söylememişti. Cullis birkaç saat önce varmıştı, binlerce kilometrelik bir uçak yolculuğundan sonra. Hafta sonu için yaptıkları plandaki bu değişiklik yüzünden ona surat asması ve canını sıkması, Anil'i korkunç öfkelen-dirmişti. O boktan romantik arıalarını fazla uzatmışlardı.

Anil yataktan kalktı ve küvetin kenarına oturup su yağmurunu izleyerek bir duş aldı. Sinirden köpürüyor-du. Odanın içi buharla dolmuştu. Una Palma Motel'deki bu odayı, Cullis gelmeden bir hafta önce, onun için ayırt-mıştı, ikisi için. Anil'in üç günlük hafta sonu tatiliyle çakışması için, Cullis cuma akşamı, saat sekizde kalkan

otobüsle havaalanından otele gelecekti. Şimdiyse işi berbat etmişlerdi.

Anil, otobüs garında onu, özenle seçtiği bir lavanta dalıyla karşılamış, ama Cullis çiçeği yaka iliğine takmaya çalışırken onu kırmıştı.

İyi bir arkeolog, bir avuç toprağı, sanki karmaşık bir tarihi romanmış gibi okuyabilir. Bir kemik, bir taş parçası tarafından sıyrılmış bile olsa, Sarath delilleri izleyerek, gerçek kaynağına ulaşabilirdi, Anil bunun farkındaydı. Denizci'nin kafatasındaki hasar görmüş bölümden birkaç parçayı, tutkal tabancasıyla birleştirebilmiş-ti. Oysa Colombo'da, Sarath'la kendisinin gereksinim duyduklarının yarısını bile bulamıyorlardı, bunlar Amerika'da fazlasıyla sahip oldukları şeylerdi. Kazmayla kürek, sicimle taş gibi. Alışveriş merkezine gidip birkaç toz ve talaş fırçası satın aldı.

En sonunda Sarath, Arkeoloji Bürosu'na geldi, Anil'le duvara asılı haritaların önünde buluştular. Gaile Face Green'de Sarath'm kardeşiyle birlikte geçirdikleri akşamın üzerinden birkaç gün geçmişti. Anil ertesi gün onu aramayı denemişti, ama sanki yer yarılmış, Sarath içine girmişti. Bu arada Anil'e Chitra'dan bir paket gelmişti, bu yüzden tüm öğleden sonrasını, böcekbilimcisi-nin kötü yazılmış notlarıyla geçirmiş, sonra da çantasından yol haritasını çıkartmıştı.

Pazar sabahı Sarath onu gün ağarırken aramış ve bu kadar erken aradığı için değil, bir süre ortadan kaybolduğu için özür dilemişti. Onunla, Arkeoloji Büro-su'nda buluşmasını istemişti, "Bir saat içinde," demişti. "Oraya nasıl gidileceğini biliyor musun? Kaldığın yerden sağa dönünce kendini Buller's Caddesi'nde bulacaksın."

Anil rahat yatağına bakıp kalktı ve duşa girdi.

"Elimde, kazı yerine ait örnekler var," dedi Sarath, "kafatası oyuklarından alınmış. Büyük olasılıkla bir bataklıkta. Onu geçici bir süre için ıslak toprağa gömmüşler. Akıllıca. Toprağı kolayca kazmışlar. Onu bir çeltik tarlasında bekletebilirlerdi, sonra hükümet koruması altındaki bölgeye getirip onu burada saklayabilir ve günümüze ait bir ceset olduğu gerçeğini gizleyebilirlerdi. Her neyse, ilk olarak şu yöreye gömüldüğünü sanıyorum" -haritada işaret etti-"Ratnapura Bölgesi. Buranın güneydoğusunda. Su yataklarını incelememiz gerek."

"Ateşböceklerinin olduğu bir yer," dedi Anil. Ve Sarath ona anlamsız gözlerle baktı.

"Daha kesin olmamız gerek, açımızı daraltabiliriz," diye sürdürdü Anil. "Ateşböcekleri. Öyleyse kalabalık bir yerleşim yeri değil. Daha açık bir yer. insanların fazla gitmedikleri bir nehir kıyısı. Chitra, hani şu sana sözünü ettiğim böcekbilimcisi - çil gibi duran o izler var ya, gemiye gelip onları incelemiş ve notlar almış. Adadaki böceklerin yaşamıyla ilgili yüzlerce haritası var. Bunun pupa tırtılına ait bir çeşit yapışkan olduğunu söyledi, 'y^aYg^{araC1} ac^h verilen ateşböceklerinden. Bu tür, Ri-tigala gibi bölgelerdeki ormanlık yerlerde yaşamış. İşte bize olası yerlerin bir haritasını çıkartmış, hepsi de daha güney tarafında, bu da toprak analizinin sonuçlarını doğruluyor. Sinharaja Ormanı'nın dışında bir yerlerde olabilir."

"Daha kuzeyde," dedi Sarath, "çünkü öbür yandaki toprak farklı."

"Pekâlâ, o zaman şu geniş alan."

Sarath, haritanın üzerindeki cama, kırmızı bir gazlı kalemle bir üçgen çizdi. Batısında Weddagala, doğusunda Moragoda. Ratnapura ve Sinharaja.

"Buralarda bir yerde bir bataklık var ya da küçük bir göl, ormanın içinde bir *pokuna*," dedi, onu aydınlatır-casına.

"Acaba orada başka kimler var?"

Arkeoloji Bürosu boş olduğundan, gereksinim duydukları harita ve kitapları rahatça alabildiler. Sarath sürekli binaya girip çıkıyor ve kiraladıkları cipi yüklü-yordu. Anil'in, Colombo'dan kaç gün uzaklaşacakları ya da nerede kalacakları hakkında en ufak bir fikri yoktu. Kuşkusuz, Sarath'm en sevdiği konukevlerinden birinde. Sarath, çeşitli toprak haritalarına bakarken, Anil de kütüphanedeki raflardan birinden, yöreyle ilgili bir el kitabı aldı.

"Pekâlâ, nerede kalacağız? Ratnapura'da mı?" Anil soruyu yüksek sesle sordu. Bu büyük binalardaki yankıdan hoşlanıyordu.

"Daha ileride. Konaklayabileceğimiz bir yer var, bir *walawwa*, eski bir aile konağı - orada çalışmamızı sürdürebiliriz. Şansımız varsa, hâlâ boştur. Denizci oralar-da bir yerlerde öldürülmüş olmalı, hatta belki de oradan gelmiştir. Yolda giderken, Palipana'nın sözünü ettiği sanatkarı bulmaya çalışırız. Bence, Chitra'yla görüşmeyi kes."

"Pekiya *sen*, hiç kimseye söz etmedin mi?"

"Resmi görevlilerle buluşup onlara şimdiye dek neler yaptığımız hakkında raporlar vermem gerekiyor, soruşturmamız onlara göre *hiçbir şey* ifade etmiyor. Bu konu hakkında konuşmadım."

"Nasıl dayanabiliyorsun?"

"Eskiden durumun ne kadar kötü olduğunu bilmiyorsun. Hükümetin şu an yaptıkları, bundan önceki kargaşanın yanında hiç kalır. Burada değildin - hiç kimse kanunları uygulamıyordu, birkaç iyi avukat dışında. Her yerde terör vardı, her yanda. O zamanlar senin Westminster kurallarıyla hayatta kalamazdık. Yasadışı hükümet güçleri misilleme yapmak için harekete geçince biz de orada kaldık. Eli kanlı üç damat adayıyla aynı odada kalmak gibi bir şeydi. Her evde, her ailede, birile-

rinin řu ya da bu dűřman tarafından öldürülebileceği inancı vardı. Sana gördüğüm bir şeyi anlatayım..."

Sarath boş bir ofiste konuşuyor ama sürekli çevresine bakıyordu.

"Güneydeydim... Akşama doğruydu, dükkânlar kapalıydı. İki adam, sanırım ayrılıkçılar, birini yakalamışlardı. Ne suç işlemiş olduğunu bilmiyordum. Belki onları ele vermişti, belki birini öldürmüştü ya da bir emre karşı gelmişti, belki de dediklerini yeterince hızlı kabul etmemişti. O günlerde her şey için ölüm cezası veriliyordu. İdam mı, yoksa işkence mi edeceklerini bilmiyorum, belki yalnızca itilip kakılıp bir söylev dinleyecekti ya da, pek olası değil ya, affedilecekti. Adam bir sarong giymişti, uzun kolları kıvrılmış beyaz bir gömlek. Gömleği sa-rongunun üstünden sarkıyordu. Ayakkabıları yoktu. Ve gözleri bağlıydı. Adamı havaya kaldırıp bir bisikletin kol demirine hantalca oturttular. Asilerden biri seleye oturdu, elinde tüfeği olan yanında duruyordu. Onları gördüğümde gitmek üzereydiler. Adam çevresinde olup bitenleri göremiyordu ya da nereye götürüldüğünü.

"Hareket ettiklerinde, gözleri bağlı adamın bir yerlere tutunması gerekti. Bir eli gidondaydı, öbür eliniyse onu kaçıran adamın boynuna dolamak zorundaydı. Rahatsız edici olan, bu zorunlu yakınlıktır. Dingildeyerek ilerlediler, tüfekli adam başka bir bisikletle onları izliyordu.

"Yürüselerdi, hepsi için daha kolay olurdu. Ama bu, olaya garip bir tören havası veriyordu. Belki de bisiklet onlar için konum belirleyici bir şeydi ve onu kullanmak istiyorlardı. İnsan, neden gözleri kapalı bir kurbanı bisikletle taşır ki? Hayatı güvenilmez yapıyordu. Hepsini daha eşit hale getiriyordu. Sarhoş üniversite öğrencileri gibi. Gözleri bağlı adam, dengesini sağlamak için, olası katilinden destek almalıydı. Bir süre ilerlediler ve sokağın en sonunda, çarşı binasının arkasından köşeyi dönüp

ayrılarak yabancı basın tarafından, konuyla hiç ilgisi olmayan fotoğraflar eşliğinde kullanıldığına tanık olmuştu. Sonuçta, bir başka intikama ya da kıyıma yol açacak, Asya'ya karşı yapılmış saygısızca bir hareket daha. Bunlar, güvensiz bir ülkede, gerçeği ortaya çıkarmanın tehlikeleriydi. Bir arkeolog olarak Sarath, gerçeği bir ilke olarak görürdü. Yani, eğer gerçek bir işe yarayacaksa, o gerçeği açığa çıkartmak için hayatını verebilirdi.

Ve için için (Sarath bunu uyumadan önce düşünür ve tartardı), çocuğunun üzerine doğru eğilmiş bir kadının resminin kazılı olduğu, bir başka yüzyıla ait o kaya için hayatını verebileceğini de bilirdi. Titrek ışığın altında, o resmin önünde nasıl durduklarını hatırlıyordu, Palipana, çocuğunun üzerine şefkat ya da acıyla eğilmiş annenin sırt çizgisini eliyle izlemişti. Görünmeyen çocuğunun. Anneliğe özgü tüm hareketler çizilmişti. Duruşunda, bastırılmış bir çılgılık vardı.

Ülke sallantıdaydı. Okul çocuklarının ortadan kaybolması, avukatların işkence sonucu öldürülmeleri, Ho-kandara'daki toplu mezarlardan cesetlerin çalınması. Muthurajawela bataklığında işlenen cinayetler.

Sarath'm dünyaya bakış açısını değiştiren, kayalara kazılmış ya da çizilmiş bazı resimler vardı: bir köyün, civardaki bir tepeden kuşbakışı görüntüsü ya da çocuğunun üzerine doğru eğilmiş bir kadının sırt çizgisi. Yıllarca önce, o ve Palipana, bilmedikleri kayalıkların karanlığına dalmış, bir kibrit yakmış ve bazı renk izleriyle karşılaşmışlardı. Dışarı çıkıp ağaç dalları kesmişler ve mağaranın içini aydınlatmak için onları yakmışlardı, içerisini yaş ağacın keskin kokusuyla, duman kaplamıştı.

Bunlar politika ve ırkçılıkla ilgili binlerce kirli iş, çete çılgınlıkları ve yasadışı elde edilen kazançların yanı sıra, politikanın en kötü olduğu zamanlarda yapılmış keşiflerdi. Savaş adeta bir zehir gibi kana karışmıştı ve dışarı atılamıyordu.

Mağaralardaki duman ve odun ateşi arasında, bu resimler. Gece sorguları, gündüz insanları rasgele toplayıp götüren kamyonetler. Bisikletle kaçırılışını izlediği o adam. Suriyakanda'daki toplu ortadan kayboluşlar, An-kumbura'daki toplu mezar söylentileri, Akmeema-na'daki toplu mezarlar. Sanki dünyanın yarısı gömülüyor gibiydi, gerçek, korkunun arkasında gizleniyor, geçmiş ise yanan bir odun ateşinin ışığında ortaya çıkıyordu.

Anil bu eski ve kabul gören dengeyi anlamıyordu. Sarath, bu yolculuğun Anil için gerçeğe ulaşmak demek olduğunu biliyordu. Ama gerçek onlara ne kazandıracaktı? Toprağın altındaki bir petrol kuyusuna, ateşle yaklaşmak gibiydi bu. Sarath gerçeğin uygun parçalara

Ananda

Bölgenin iç kısımlarındaki tepelere doğru kıvrıldılar.

"Bu tür işler yapmak için gerekli aletlerimiz yok," dedi.

Anil. "Bunu biliyorsun."

"Eğer sanatkâr, Palipana'nın dediği kadar iyiye, gerekli aletleri yapar. Daha önce hiç bu tür bir işe bulaştın mı?"

"Hayır. Bir şeyi hiç, yeniden yaratmadım. İşin aslı, bizim tür işleri küçümseriz. Bunlar bize, bir tür tarihi çizgi filmi gibi gelir. Yani buna benzer bir şey. Kafatasının bir kalıbı çıkartacak mısın?"

"Neden?"

"Yani kafatasını ona vermeden önce — bu adam kimse. Bu arada bir sarhoşta karar kılmış olmamız beni mutlak ediyor."

"Colombo'daki herkesi uyandırmadan, bir kalıp kartamazsm. Ona kafatasım vereceğiz, hepsi bu."

"Ben vermezdim."

"Ve üstelik bu haftalar sürer. Burası Brüksel ya da Amerika değil. Bu ülkede tek devlet hazinesi sayılan silahlardır."

"Pekâlâ, önce adamı bulalım, sonra da bakalım re fişasını eli titremeden tutabiliyor mu?"

Balçık ve sazlardan yapılmış kulübelerin olduğu bir k vardı. Ananda Udugama adındaki adamın artık kız kar ve eniştesiyle birlikte değil, başka bir kasabada yaşad öğrendiler, bir benzin istasyonunda.

Oraya gittiler ve Anil, Sarath'm arabadan çıkıp kasabanın tek caddesinde bir aşağı bir yukarı yürüyerek, herkese adamı sormasını izledi.

Ananda'nın yerini bulduklarında, adam öğleden sonra uykusundan yeni uyanmış görünüyordu. Sarath, Anil' e el salladı ve genç kadın yanlarına geldi.

Sarath, ondan ne yapmasını istediklerini anlattı, Palipana'dan söz etti ve işin karşılığında para vereceklerini söyledi. Kalın camlı gözlük takmış olan adam, bazı şeylere ihtiyacı olduğunu söyledi - silgiler, hani şu ku-şunkalemlerin arkasmdakilerden, küçük iğneler. Ve iskeleti görmek istediğini de söyledi. Cipin bagajını açtılar. Adam kafatasını incelemek için küçük el fenerlerini kullandı, feneri kemiklerin üzerinde aşağı yukarı gezdirdi, kavislerin ve çukurların. Anil, böyle üstünkörü bir incelemeyle fazla bir şey anlamayacağını düşündü.

Sarath, adamı onlarla birlikte gelmeye ikna etti. Hafif bir tokalaşmadan sonra, adam yaşadığı odaya gitti ve küçük bir karton kutuya doldurduğu eşyalarıyla geri döndü.

Ratnapura'ya varmadan iki saat önce, yolları kesildi, gölgelerin arasından ağır hareketlerle yürüyen askerler iki koldan onlara doğru ilerliyorlardı. Sessizce oturup sahte bir nezaket içinde kimliklerini askerlere uzattıkları sırada, bir el, cipin içine süzülüp parmaklarını şaklattı. Anil'in kimliği askerlere sorun çıkartmış görünüyordu ve içlerinden biri Anil'in kapısını açıp bekledi. Anil'in, askerin orada durmuş ne beklediğini anlamamıştı, ta ki Sarath fısıldayarak, ne yapması gerektiğini söyleyene dek; ardından Anil araçtan indi.

Asker cipin içine doğru eğilip Anil'in sırt çantasını kaldırdı ve gürültüyle boşalttı, içindeki her şey güneşin altındaydı, bir çift gözlükle bir kalem asfaltın üzerinde yuvarlandı, asker onları oldukları yerde bıraktı. Anil onları toplamak için bir hamle yapınca, asker koluyla onu engelledi. Öğle güneşi altında, önündeki her cismi ağır

ağır eline aldı: Küçük kolonya şişesinin kapağını açıp, kokladı, üzerinde kuş resmi olan kartpostala baktı, cüzdanını boşalttı, kasetin deliğine bir kalem sokup sessizce çevirdi.

Anil'in çantasında değerli sayılabilecek hiçbir şey yoktu, ama yine de adamın ağır hareketleri onu rahatsız etti ve kızdırdı. Çalar saatinin arkasını açıp içinden pili çıkarttı, sonra plastik ambalajında, henüz açılmamış pilleri görüp paketi aldı ve yolun kenarındaki ağzına kum çuvalı dizilmiş mağaraya götürmesi için bir başka askere uzattı. Asker, çantayı ve içindekileri bırakıp yanlarından uzaklaştı ve arkasını bile dönmeden onlara, yola devam edebileceklerini işaret etti. Anil, Sarath'm, karanlık cipin içinden, "Hiçbir şey yapma," dediğini duydu.

Anil eşyalarını çantasına yerleştirdi ve yerine oturdu.

"Piller, el yapımı bomba için gerekli," diye açıkladı Sarath.

"Bunu biliyorum," dedi Anil, "bunu biliyorum."

Biraz ilerlediklerinde, Anil arkasına dönüp Ananda'nın umursamazca, bir kalemle oynadığını gördü.

Ekneligoda'daki *walawwa*, yani konak, beş nesildir burada yaşamış olan Wickramasinghe ailesine aitti. Wickramasinghelerin sonuncusu, 1960'larda burada yaşamış olan bir sanatçıydı. Ölümünden sonra, bu iki yüz yıllık konak, Arkeoloji Cemiyeti ve Tarih Yönetim Kurulu tarafından devralındı. (Ailenin uzaktan bir akrabasının, arkeolojiye ilgisi vardı.) Ama bölge tehlikeli olmaya başlayıp ortadan kaybolma olayları artınca, konakta oturan kimse kalmadı ve kurumuş bir pınar gibi, ıssız bir görünüm aldı.

Sarath bu eve ilk geldiğinde henüz küçük bir çocuktuk ve erkek kardeşi ölmek üzereydi. '*Diferi*' demişlerdi. '*Ağzında beyaz bir şey görüyorum*,' diye fısıldamıştı doktor, anne babasına. Bu yüzden Gamini hastaneden eve getirilmeden önce, Sarath, en sevdiği kitaplarıyla birlikte bir arabaya konulmuş ve kötülüklerden uzaktaki, Ek-neligoda'ya götürülmüştü. Wickramasingheler Avrupa'daydı, böylece o zamanlar on üç yaşındaki Sarath, tam iki ay boyunca, yalnızca bir *ayah'm* gözetiminde, evin bahçesinde yaşamış, çalılıkların arasındaki patikalara haritalar çizmiş, kendine düşsel şehirler ve komşular yaratmıştı. Öte yandan aile, Colombo'daki, Green-path Caddesi'ndeki evlerinin kapılarını kapatmış ve kendilerini ölmekte olan küçük oğullarına bakmaya adanmışlardı, onu küçük bir prensmiş gibi rahat ettirmeye çalışıyorlar ve henüz bilmediği ölümün giziyle donatıyorlardı.

Sarath, otuzlu yaşlarındaiken, ne zaman yolu düşse konağa uğradı, ama en az on yıldır buraya gelmemişti

ve şimdi binanın ve çevresinin dağınıklığı içini karart-mıştı. Hâlâ eski anahtarların çitin altında saklı olduklarını hatırlıyordu, aşağı bahçedeki dikenli çalılıkların arasındaki hiç değişmemiş olan, o sonsuz patikayı bulmuştu..

Sarath, yanında Anil ve Ananda'yla birlikte, odaların kapılarını teker teker açmaya başladı, böylece her biri kendine çalışacak bir yer ve bir yatak odası seçebilecekti, sonra istemedikleri odaların kapılarını kilitledi. Ellerinden geldiğince dar bir alan kullanacaklar, araziye yayılmayacaklardı. Sarath, Anil'le şu an kendisine eskisine göre çok daha küçükmüş gibi gelen evi gezdi ve kendini iki farklı çağda hissetti. Daha eskiden, o konakta iki ay yaşadığı sürede, duvarda asılı olan resimleri ve içine süzülüp belki de asla tam anlamıyla kurtulamadığı mahremiyet duygusunu anlattı. Sarath'a, difteriden çok az sayıda kurtulan olduğu ısrarla anlatılmıştı. Kardeşinin ölümünü kabullenmiş gibiydi ve de kısa süre sonra ailenin tek çocuğu kalacağını.

Anü'in adımlarının fısıltısı yanı başındaydı. Ve o alçak sesi. "*Nedir bu?*" Avlunun dışındaki bir odaya gelmişlerdi, birisi duvarlara kömürle, Sinhala dilinde kocaman harfler karalamıştı. MAKAMKRUKA. Karşı duvara ise, MADANARAGA. "*Nedir bu? Bunlar ad mı?*" "Hayır." Sarath kahverengi harflere dokunmak için uzandı.

"Ad değil. *Makamkruka* şey demek -anlatması güç-, *makamkruka* olan bir adam bir kışkırtıcıdır, bir tahrikçi. Her şeyi allak bullak ederek, gerçeği daha kolayca görmeyi başarabilen biri. Şeytan gibi bir şey, bir *yoksa*. İşin ilginç yanı, *makamkruka*, tapınaklardaki kutsal yerlerin koruyucusudur. Neden böyle birinin, böylesine saygın bir sorumlulukla onurlandırıldığını kimse bilmez." "Ve?"

"Öbürü daha da garip. *Madanaraga* 'aşk hızıyla' anlamına gelir, cinsel isteği uyandırır. Eski aşk öykülerinde bulabileceğin türden bir sözcük. Yerli dilinde bir şey değil." "

Ananda kafatasının üzerinde çalışırken, Anil de, Denizci'nin başka özelliklerinin yanı sıra 'mesleğini' de bulmak için, iskeletini incelemeyi sürdürüyordu. Üç haftadan uzun bir süredir, Sarath'la birlikteydiler ve Sa-rath'm şehirdeki politik bağlantılarından uzakta, 'işba-şındaydılar'. Colombo'dakilerden hiçbiri onların, Deniz-ci'nin ilk olarak gömüldüğü yerin yakınlarındaki bu aile konağında olduklarını tahmin edemezdi. Belki Deniz-ci'nin yakınlarda bir yerde bir 'önemi' ya da 'kimliği' vardı. Burada kaynağa daha yakındılar ve onları rahatsız edecek kimse yoktu.

Vardıkları günün sabahında, Ananda Udugama tek söz etmeden çekip gitmişti. Bu durum Sarath'ı hayal kırıklığına uğratmış, Anil'i ise sessizliğe gömmüştü. Anil, avludaki bir ağacın gölgesine çalışma masasını ve geçici laboratuvarını kurmuş ve Denizci'yi beraberinde getirmişti. Sarath araştırmalarını, büyük yemek odasında sürdürmeye karar vermişti. Arada sırada stokları tazelemek ve rapor vermek için Colombo'ya gidip gelmesi gerekecekti. Sarath'm hiçbir yerde çekmeyen cep telefonundan başka telefonları yoktu ve kendilerini ülkenin geri kalanından soyutlanmış hissediyorlardı.

İşin aslı, Ananda o ilk sabah erkenden uyanmış, yakınlardaki bir pazaryerine gidip biraz taze *todi* satın almış ve çeşmenin yakınında bir yere oturmuştu. Yanına oturan herkesle sohbet etmiş, kalan birkaç sigarasını onlarla paylaşmış ve köyün, çevresinde kıpırdanmasını izlemişti, kendine özgü hareketlerle, yöreye özgü beden dili ve yüz işaretleriyle. Oradaki insanların neler içtiğini

keşfetmek istiyordu, insanları şişmanlatacak özel yiyeceklerle mi beslendiklerini, dudaklarının Battica-loa'dakilerden daha kalın olup olmadığını. Ayrıca farklı saç şekillerini, görme yeteneklerini. Yürüdüklerini mi, yoksa bisiklete mi bindiklerini. Yiyecekleri ya da saçları için hindistancevizi yağı mı kullandıklarını. Gününü köyde geçirdi, sonra açık araziye çıkıp üç torba dolusu çamur topladı. İki kahverengiyle, bir siyahı karıştırıp farklı renk tonları yaratabilirdi. Sonra köyden birkaç şişe arak satın alıp *walawwa'ya* geri döndü.

Tan ağarırken uyanıp kendine güneşli bir alan bulacak ve güneşle birlikte hareket edecekti, tıpkı bir kedi gibi. Birkaç kez Denizci'nin kafatasına göz atmıştı, ama hepsi buydu. Köye gidip elinde çeşitli renklerde uçurtma kâğıtları, böbrek yağı, yiyecek boyalarıyla dönüyordu, bir keresinde iki eski pikap ve bir sürü gelişigüzel seçilmiş 78'lik plakla çıkagelmışti.

Bu kocaman evdeki tüm odaların arasında, Ananda kendine sanatçının çalıştığı odayı seçmişti. Konağın tarihçesi hakkında hiçbir şey bilmiyordu ama duvarlarında MAKAMKRUKA ve MADANARAGA yazılı odanın ışığı hoşuna gitmişti. Anil'in çalıştığı avlu, odanın hemen ön tarafındaydı. Ananda'nın çalışmaya başladığı ilk sabah Anil, odadan bir müzik sesinin geldiğini duydu. Bir tenor yüksek sesle şarkı söylemeye başlamış, bir süre bu tempoda sürdürmüş, sonra şarkının bitmesine yakın yavaşlamıştı. Anil merak içinde odaya girdi ve Ananda'yı gramofonu kurarken buldu. Yanında duran öbür pikabın üzerine kafatasını koymuş, kilden kalıbını çıkarıyordu. Boştaki eliyle pikabı, tıpkı bir çömlekçinin tekeri gibi sağa sola çeviriyordu. Şu an boynunu yapıyordu. Anil sessizce odadan çıktı.

Anil, bir yüzü yeniden yaratmanın tekniklerini öğrendi. Ananda, kemiklerin üzerindeki deri çıkıntılarını göstermek için, çok sayıda iğne alıp kırmızıya boyamış, sonra da kafatasının üzerini iğne işaretlerine göre ince ya da daha kalınca bir kat çamurla kaplamıştı. Son olarak da, yüzü oluşturmak için, küçük silgiler alıp onları

kilin içine ince tabakalar halinde yaymıştı. Kafatası, üzerine bu tür sıradan nesneler yapıştırılmış halde, üç kuruşluk bir canavarı andırıyordu.

Haftanın üç günü, Sarath, Colombo'ya gittiğinde, Anü'le Ananda arasında pek bir konuşma geçmiyordu, göz boyamacısı, sarhoş bir maden işçisine, o da sarhoş bir baş onarıcısına dönüşmüştü. İlk günlerdeki temel saygı kuralları ortadan kalktıktan sonra, birbirlerini kızdırıp sinir etmeye başlamışlardı. Anil bu projeyi Sa-rath'm aptalca bir hareketi olarak görmeyi sürdürüyordu.

Anil akşamları, yağmurun altında zarar görebilecek eşyaları, tahıl ambarına taşıyordu. Ananda ise içmeye başlıyordu. Kafatasının üzerinde çalışmaya başlayana dek, bunun pek bir önemi yoktu. Ama artık, yemeğinin mutfaktaki yerini değiştirdiklerinde ya da her zaman yaptığı gibi elini bıçakla kestiğinde, kolayca sinirleniyordu. Bir keresinde, Ananda öğleden sonra güneşinden yararlanmak için avluya çıkmış ve Anil'i bazı kemiklerin ölçüsünü alırken bulmuştu, yanından geçerken sa-rongu masanın üzerine hafifçe değmişti. Anil onu azarlamış, Ananda ise çılgına dönmüş ve Anil'e bağırmaya başlamıştı. Bunu, sessiz ve belirsiz bir öfke izlemişti. Ananda odasına gitmiş ve Anil, onun kafatasını dışarı fırlatacağını sanmıştı.

Anil o gece, Ananda'yı aramaya gitmişti, eline bir gaz lambası alıp evden dışarı çıktı. Ananda'nın akşam yemeğine gelmemesine sevinmişti (herkes kendi yemeğini kendi pişiriyor, ama birlikte yiyorlardı, sessizce). Saat on buçuğa doğru, Ananda hâlâ geri dönmemişti ve Anil dış kapıyı kilitlemeden önce -bu, genellikle Ananda'nın göreviydi- onu aramak için küçük bir çaba göstermesi gerektiğini düşündü, böylece gaz lambasını alıp karanlığa doğru ilerledi. Ananda hemen oracıktaydı, alçak bir duvarın üzerinde, kendinden geçmiş halde, üzerinde yalnızca saronguyla. Anil onu ayağa kaldırmaya çalıştı,

Ananda sendeledi, tüm ağırlığı ve kolları Anil'in üzerindeydi.

Anil sarhoşlardan hoşlanmazdı. Onları kesinlikle komik ya da romantik bulmazdı. Onu koridora kadar taşıdı, Ananda yere düşüp hemen uyuyakaldı. Hiçbir güç, onu uyandırıp hareket ettiremezdi. Anil odasına gidip elinde walkman'i ve bir kasetle geri döndü. Biraz intikam almak istiyordu. Kulaklığı Ananda'nın başına yerleştirip teybi açtı, Tom Waits'in sesinden, *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler'in* şarkısı 'Kaz, Kaz, Kaz', adeta beynine işlercesine çalmaya başladı, Ananda dehşet içinde yerden kalktı. Ölülerin sesini duyduğunu düşünmüş olmalıydı. Yalpalamaya başladı, sanki sesleri içinden söküp atamıyormuş gibiydi, en sonunda, kulaklığı başından söküp attı.

Anil avlunun önündeki basamaklara oturdu. Ayın, bir zamanlar Wickramasinghe Konağı olan bu yere doğru yükselişini izledi. Kaseti, Steve Earle'ün 'Korkusuz Yürek' adlı karman çorman şarkısına gelinceye kadar ileri sardı. Böylesine kötü anlarda, ona yalnızca Steve Earle iyi gelirdi. Bu öfke dolu şarkılarından birini duyduğunda, Anil'in yüreği hızla atmaya başlar, hareketlerinden adeta cinsellik fışkırırdı. Bu yüzden, yarı dans edermiş gibi avluya çıktı, Denizci'nin iskeletinin yanından geçti. Berrak bir geceydi ve onu dışarıda bırakabilirdi. Ama odasına çıkıp soyunmaya başladığında, Denizci'nin o plastik örtüsünün altında sıkıntı duyabileceğini düşünüp örtünün iğnelerini söktü. Böylece gece ve rüzgâr Denizci'nindi artık. Yandıktan ve gömüldükten sonra, en sonunda ay ışığının yaladığı, ahşap masanın üzerinde yatıyordu. Anil odasına döndü, müziğin etkisi geçmişti.

Bazı geceler Cullis yanında yatar, parmak uçlarıyla bedenine hafifçe dokunurdu. Yatağın aşağısına doğru kayar, esmer kalçalarını, tüylerini öperdi, ta derinlere

dek. Ayrı olduklarında Anil'e, soluğunun o anlardaki sesini ne çok sevdiğini yazardı, soluk alıp verişini, hızlı ve tempolu, hazırlanmış gibi, uzun bir süre görüşemeye-ceklerini biliyormuş gibi. Cullis, Anil'in tadıyla ıslanmış yüzünü, ellerini genç kadının kasıklarında gezdirirdi, Anil avucunu sevgilisinin ensesine götürürdü. Ya da Cullis'in üzerine oturur ve hızlı el hareketleriyle zevkin doruğuna ulaşmasını izlerdi. Birbirlerinin belirsiz ve kusursuz seslerine tanıklık ediyorlardı.

Hemen önünde, Ananda yalpalıyordu — sıska bir alkolik gibi, üstü hâlâ çıplak. Kollarını ve cılız göğsünü ovalayıp avlunun karanlık bir köşesinde durduğundan habersiz, dikkatle çevresine baktı.

Anil'in çalışma masasının önüne geldiğinde, hiçbir şey zarar vermemek için ellerini arkasına koyup masanın üzerine eğildi, kalın gözlüğünün arkasından Anil'in çap pergelleriyle ağırlık çizimlerine baktı, bir müzedey-mişçesine sessizce. Biraz daha eğilip nesneleri kokladı. Bir bilim adamı gibi, diye düşündü Anil. Bir önceki gün, Ananda'nın parmaklarının ne denli narin olduklarını fark etmişti, işi gereği üzerlerinde aşırı boyası lekeleri vardı.

Birden, Ananda iskeleti kucaklayıp masadan kaldırdı.

Bu davranışı, Anil'i hiç şaşırtmamıştı. Bazen, araştırmalarına aşırı yoğunlaştıktan ve saatlerce başını kaldırmadan çalıştıktan sonra, kendisi de Denizci'ye doğru uzanıp ona sarılma gereğini hissedirdi, onun da bir zamanlar tıpkı kendisi gibi bir canlı olduğunu hatırlatması için. Yalnızca bir kanıt değil, kendine özgü cazibesi ve kusurlarıyla bir insan, bir ailenin bir ferdi, politik bir darbe sırasında, son anda havaya kaldırdığı elleri kırılan, köyün bir bireyi. Ananda Denizci'ye sarılıp onunla birlikte yavaşça yürüdü, onu yeniden masaya yatırdığı sırada Anil'i gördü. Anil kızgın olmadığını göstermek istermişçesine belli belirsiz başını salladı. Yavaşça yerinden kalkıp Ananda'ya doğru yürüdü. Küçük sarı bir yap-

rak havada uçup iskeletin kaburgalarının arasına kayd ve orada nabız gibi atmaya başladı.

Anil, Ananda'nın gözlüğüne yansıyan ayları gördü. Eski püskü bir gözlüktü - camlar, çerçeveye bir telle tutturulmuştu, saplarına ise eski bez parçalarıyla sarılıydı, paçavralara, parmaklarını silip kurutabilmesi için. Anil, onunla bilgi alışverişinde bulunmak isterdi, ama ne yazık ki bir zamanlar paylaştıkları dilin inceliklerini çoktan unutmuştu. Yoksa ona, Denizci'nin kemik ölçümlerinin, boyutu ve bedeninin genel duruşu açısından ne anlama geldiklerini anlatırdı. Ananda ise — Tanrı bilir, anlayışı nasıldı.

Öğleden sonraları, Ananda kafatasıyla ilgili bulgulardan bir sonuca varamadığında, onu parçalara ayırır, kili dağıtırdı. Garip bir biçimde. Yaptığı, Anil'e zaman kaybı gibi gelirdi. Oysa ertesi sabah, Ananda kullanması gereken kilin sertlik derecesini hemen bulur ve yirmi dakika içinde, önceki gün yaptığı işe kaldığı yerden de-i vam ederdi. Sonra düşünmeye başlar ve yüzün yapımında bir adım daha ilerlerdi. Sanki onu bekleyen belirsizliğe doğru daha bir güvenle ilerlemek için, önceden yaptıklarıyla ısınmaya gerek duymış gibi. Bu yüzden, çalıştığı zamanlar dışında, odası bomboştur. On günün sonunda, oda daha çok bir kuş yuvasını andırıyordu - bez parçaları ve vatkalar, çamur ve kil, her yere sıvanmış renkler ve duvarda duran büyük harfler.

O gece tek söz etmedikleri halde, sanki aralarında bir anlaşma yapmış gibiydiler. Ananda'nın, Anil'in eşyalarının düzenine gösterdiği saygı, hiçbir şeye el sürmemesi, Denizci'yi kollarına alması. Anil, Ananda'nın yüzündeki hüznü görmüştü, sarhoşlara özgü basit duyarlılıktan fazlasıydı. Kemirilmiş gibi duran göz çukurlarını.

Anil elini uzatıp Ananda'nın koluna dokundu, sonra onu avluda tek başına bıraktı. Sonraki günlerde, karşılıklı sessizliklerine geri döndüler. Ananda o gece fazlasıyla sarhoş olmuş ve hiçbir şey anımsamıyor olabilirdi. Günde iki ya da üç kez, pikaba eski 78'liklerden birini koyup Anil'in avluda neler yaptığına bakmak için odasının kapısına çıkıyordu.

Sabahın altısında okula gitmek için giyinip bir buçuk kilometrelik yolu yürümeye başladı. Tepeyi tırmanmadan birkaç yüz metre önce, yol daralarak bir köprü oluşturdu, bir yanında bir kıyı gölü, öbür yanında tuzlu bir ırmak. İşte Sirissa tam bu noktada, gençleri görmeye başladı, kimi omuzlarından sarkan mancınıklarıyla, kimi sigara içerken. Ona göz işareti yaparlar ama, Sirissa onlara her zaman selam verdiği halde, onunla asla konuşmazlardı. Sonradan, onunla okulda karşılaştıklarında, sanki onu görmemiş gibi davranırlardı. Yanlarından biraz uzaklaştıktan sonra, merak dolu bakışlarını görmek için köprüünün üzerinde yürürken, dönüp arkasına bakardı. Onlardan o kadar da büyük sayılmazdı. Bir duruş arıyorlardı ve belki de içlerinden yalnızca bir ya da ikisi bir kadının ne demek olduğunu biliyordu. Sirissa'nın ipeksi saçlarının, dönüp onlara baktığında ya da yürüdüğünde bedeninin aldığı kıvraklığın - artık görmeye alıştıkları tutku dolu bir hareketti-farkındaydılar.

Köprüye her gün saat tam altı buçukta varırdı. Nehirde birkaç balıkçı takası olurdu, boynuna kadar suya dalmış bir adam, suyun altındaki elleriyle, oğlunun ahşamdan attığı ağıları düzeltiyordu. Sirissa önünden geçip giderken, adam sessizce hareket etti. Sirissa on dakikada okula varacaktı, küçük bir odada üstünü değiştirecek, bezlerini bir kovada ıslatacak ve karatahtaları silmeye başlayacaktı. Sonra, önceki gece rüzgâr esmişse ya da fırtına çıkmışsa, ızgaralı pencerelerden giren yaprakları yerden süpürecek. Çocuklar, gençler, yetişkin gençler, tıpkı ormana çağrılmış kuşlar gibi sırayla, sesleri giderek yük-

selerek sınıflara doluşana dek, boş okulu temizlerdi. Aralarında dolaşıp kumdan avlunun köşesinde duran karatahtaları silerdi - burası, öğretmenlerinin önünde yere oturup Sinhalaca'yı, matematik ve ingilizce'yi öğrenen daha küçük çocuklar tarafından kullanılıyordu: "Tavus-kuşu, güzel bir kuştur... Uzun bir kuyruğu vardır!"

Sabah derslerinde sessizlik hâkimdi. Sonra, öğleden sonra saat birde, avlu yeniden gürültü ve bedenlerle dolardı, dersler bitince, öğrenciler okulun çevresindeki üç-dört köye dağılırlar, öbür yaşamlarına geri dönerlerdi. Sirissa öğle yemeğini, matematik sınıfındaki masada yedi, içine yemeğini koyduğu sefertasını açtı, kabı sol eline aldı ve karatahtanın yanında durup, üç parmağı ve başparmağının arasında lokmasını tutup karatahtada tebe-. şirle yazılmış sayı ve simgelere bakarak bir varsayımın yolunu yakalamaya ve incelemeye çalıştı. Okuldayken kuramlar konusunda başarılıydı. Mantıklarını kolayca analardı. Bir kenar seçip onu bir ikizkenar üçgene dönüştürebilirdi. Çiçek tarhlarında ya da koridorlarda çalışırken, <- bir yandan da öğretmenlerini dikkatle dinlerdi. Artık ellerini yıkamış ve eve dönüş yoluna koyulmuştu, okulda hâlâ birkaç öğretmen vardı, daha sonra birkaçı bisikletle yanından geçtiler.

Akşamları, sokağa çıkma yasağı olduğunda evde kalır, bir gaz lambası ve kitabıyla odasında otururdu. Kocasını bir haftaya kadar dönecekti. Kitaptan bir sayfa çevirip, Ananda'nın ince bir kâğıda çizip, kitabın sonraki sayfalarının arasına sıkıştırmış olduğu, kendi resimlerinden birini bulurdu. Ya da nefret ettiği eşekarılarından birinin resmini, o kocaman gözleriyle. Akşam yemeğinden sonra, i sokağa çıkıp yürümekten hoşlanırdı, çünkü en büyük zevki dükkânların kapanışını izlemektir. Karanlık sokaklar ' ve dükkânlardan gelen ılık. Günün en sevdiği saatleriydi, ' ; duyularını birer birer kenara koymak gibi, şu içki dükkânı, kasetçi, kutulara kaldırılmış sebzeler ve yürüdükçe karanlık sokaklar. Ve üç patates çuvalıyla dengesini sağla maya çalışarak, daha da saf bir karanlığa doğru ilerleyen

bir bisikletli. Öbür yaşamına doğru. Bu varoluş. Tıpkı, çalıştığımız şirketten ayrılan birini, bir daha görebileceğimizden emin olmadığımız gibi ya da değişmeden görebileceğimizden. İşte, Sirissa artık alışveriş yapılmayan, geçce karanlığındaki o sessiz sokakları severdi, gösteri bittikten sonraki bir tiyatro salonu gibi. Vimalarajah'ın bitki dükkânı ya da karanlığının içinde yarıya dek inmiş ke-pengiyle kardeşi Vimalarajah'ın gümüşçü dükkânı, içerideki ışık, altından yalnızca bir karış ışık sızına dek yavaşça inen metal kapısı, bir dizi altın gibi, sonra da ışık kapatılır ve ufuk gözden kaybolurdu. Sirissa, sokağa çıkma yasağı olmadığını hayal ederek yürürken, rüzgâr eteğini dalgalandırır. Güvercinler, Carçül yazan ışıklı harflerin aralarına konarlardı. Geceleri o kadar çok şey olurdu ki. Bir başka köyü cezalandırmayı planlayan, korkulu, telaşlı, kuş beyinli, öfkeli ve yorğun profesyonel katillerin çılgınca koşusu.

Saat sabahın beş buçuğunda Sirissa uyanıyor ve evinin arkasındaki çeşmede yıkanıyor. Giyiniyor, biraz meyve yiyor ve okula gitmek için yola çıkıyor. Hep o bildik, aynı yirmi beş dakikalık yürüyüş. Köprüdeki çocukları gördüğünde, tembelce döneceğini biliyor. O tanıdık kuşlar olacak, uçurtmalar, belki bir sinekçil. Yol daralıyor. Birkaç yüz metre önünde köprü var. Solda kıyı gölü. Sağda tuzlu ırmak. Bu sabah nehirde balıkçı yok ve yol bomboş. Yoldan ilk geçen kendisi, ne de olsa okulda hizmetçilik yapıyor. Sabahın altı buçuğu. Dönüp gülümseyecek, onlarla aynı düzeyde olduğunu bildiğini gösteren hareketi yapacak kimse yok. Köprüye on metre kala, iki öğrencinin kazığa geçirilmiş başlarını görüyor, köprünün iki yanında, karşılıklı duruyorlar. On yedi, on sekiz, on dokuz yaşlarındalar... bilmiyor ve umursamıyor. Köprünün sonlarına doğru iki baş daha görüyor ve içlerinden birini tanıdığını fark ediyor, ta uzaktan bile. Kaçmak, geri dönmek istiyor, ama yapamıyor. Arkasında bir şey olduğunu hissediyor, bunlara neden olan şey. Bir hiçliğe dönüşmek istiyor. Kafası durmuş. Onları herkesin gözü önünden

kaldırmak bile aklına gelmiyor. Hiçbir şeye dokunamıyor, çünkü her şey canlı gibi, yaralı ve kanıyor ama canlı sanki. İleri doğru koşmaya başlıyor, kafaların bakışlarından kaçıyor, önlerinden geçene dek gözlerini kapatıp kendi karanlığına gömülüyor. Okula giden tepeye doğru. İleri doğru koşmayı sürdürüyor ve sonra başkalarını da görüyor.

Anil hiç kıpırdamadan, yalnızca düşüncelerine yoğunlaşmış, duruyordu. Ne zamandan beri avluda olduğunu ya da ne zamandan beri Denizci'nin geçmiş olabileceği yolları düşündüğünün farkında değildi, ama düşüncelerinden arınıp yeniden hareket ettiğinde, ensesine bir ok saplanmış gibi hissetti.

Anil'in işindeki su götürmez gerçek, bir kurban buluncaya dek, ortada bir şüpheli olmadığıydı. Denizci'nin büyük olasılıkla bu bölgede öldürülmüş olduğunu, yaşını ve duruşuyla ilgili ayrıntıları bilmelerine karşın, Anil'in boyu ve kilosuyla ilgili kuramlar oluşturmak için pek güvenilir bulmadığı 'baş düzenlemesine' karşın, kimliğini saptayamayacaklarmış gibi görünüyordu; Denizci'nin dünyası hakkında hâlâ hiçbir şey bilmiyorlardı.

Üstelik, kimliğini saptasalar da, cinayetiyle ilgili ayrıntıları keşfetseler de, sonra ne olacaktı? Binlerce kurbandan yalnızca biriydi. Bu neyi değiştirecekti ki?

Ona, Kürt halkıyla ilgili insan hakları çalışmalarını anlatan, Oklahoma'daki öğretmeni Clyde Snow'u anımsadı: *"Bir köy, bir sürü başka köyün adına konuşabilir. Bir kurban, bir sürü başka kurbanın adına konuşabilir."* Gerek Anil, gerekse Sarath, adada yaşanan çalkantılı iç savaş süresince, hiçbir polis sorgulamasında, tek bir kişinin bile cinayetten suçlu bulunmadığını biliyorlardı. Ama bu olay, hükümete karşı açılacak kesin bir dava konusu olabilirdi.

Oysa Denizci'nin kimliğini saptamadıkça, ellerinde bir kurban bile yoktu.

Anil, yedi yüz yıllık bir iskeleti alıp kemiklerdeki fiziksel baskılardan ya da travmalardan yola çıkarak, o insanın mesleğini tahmin edebilen öğretmenlerle çalışmıştı. Smithsonian'daki hocası, Lawrence Angel, omurgasının yalnızca sağa doğru eğik oluşundan, iskeletin Pi-sa'da yaşamış bir taş ustasına ait olduğunu keşfetmişti ya da ölü Teksashların başparmaklarındaki çatlaklara bakıp, bu insanların uzun akşamlar boyunca, barlardaki mekanik rodeo atlarının eyerini sımsıkı tuttuklarını anlamıştı. Cornell Üniversitesi'ndeki Kenneth Kennedy Angel'in bir keresinde bir otobüs kazasında çevreye saçılan ceset parçalarından, bir trompet ustasını teşhis ettiğini anımsamıştı. Kennedy, Teb kentindeki birinci yüzyıla ait mumyaları incelerken, mumyanın parmak bağlarının üzerindeki çizgilerden, adamın bir hattat olduğunu bulmuştu, parmaklarındaki izler, elinde sürekli bir kalem tutmasından kaynaklanıyordu.

Ramazzini, tacirlerin yakalandıkları hastalıklarla ilgili tezinde, ressamalarda sıkça görülen metal zehirlenmesinden söz ederek bu olayı başlatmıştı. Ardından İngiliz Thackrah, saatlerce dokuma tezgâhlarının başında oturan dokumacılarda rastlanan leğen kemiği sakatlıklarına değinmişti. Cilalı taş devrinde Nijer'de yaşamış cirit atıcılarıyla, günümüzdeki profesyonel golf oyuncularını arasında da benzer anatomik özelliklere rastlanmıştı.

Bunlar mesleki işaretlerdi...

Bir gece önce Anil, yolculuklarında hep yanında taşıdığı, Kennedy'nin *iskeletten Bir Yaşamın Yeniden Yaratılması* adlı kitabındaki çizimleri gözden geçirmişti. Denizci'nin kemiklerinde, kesin bir mesleki işarete rastlamamıştı. Avluda hiç kıpırdamadan durduğu sırada, önündeki bu iskeletin iki olası yaşam tarzı olabileceği sonucuna vardı. Ve iskeletin bu iki yönü, birbirlerine uymuyordu. Kemikleri inceleyerek bulduğu ilki, omuz hizası üzerinde bir 'etkinlik' yapmış olduğunu gösteriyordu. Kollarını yukarı doğru gererek, ileri ya da yukarı

doğru uzanarak çalışmış olmalıydı. Duvarları boyayan ya da yontan biri gibi. Ama yaptığı iş, boyacılıktan daha çok güç gerektiriyormuş gibi duruyordu. Ve kollarının eklem yerleri simetrik kullanıldıklarını gösteriyordu, yani her iki kolunu da çalıştırmıştı. Leğen kemiği, gövdesi ve bacakları da bir çeviklik sergiliyordu, trampelen atlayışları yapan biri gibi, akrobat mıydı? Sirkte mi çalışıyordu? Trapez ustası mıydı, kolları bunu mu gösteriyordu? Ama olağanüstü durum sırasında, Güney Bölge-si'nde kaç tane sirk olabilirdi ki? Çocukluğunda ortada başıboş gezen bir sürü insan olduğunu anımsadı. Nesli tükenmiş hayvanlarla ilgili bir çocuk kitabında gördüğü nesli tükenmiş yaratıklardan birinin *akrobat* olduğunu anımsadı.

Denizci'nin öbür yönü farklıydı. Sol bacağı iki yerinden kötü bir biçimde kırılmıştı (izler, cinayetle ilgili değildi. Anil, bu kırıkların ölümünden üç yıl öncesine ait olduklarını tahmin ediyordu) ve topuk kemikleri, topuk kemikleri bambaşka birini tanımlıyorlardı, duran ve sürekli oturan bir insanı.

Anil, avluda çevresine baktı. Evin içindeki Sarath, karanlığın içinden güçlükle seçiliyordu, Ananda ise ağzında bir sarma sigara, pikabının önünde rahatça bağdaş kurmuş oturuyordu. Anil, gözlüğünün arkasından, gözlerini nasıl kısmış olduğunu düşünebiliyordu. Tahıl ambarmdaki dolaplara doğru giderken Ananda'nın önünden geçti. Sonra geriledi.

"Sarath," diye seslendi yavaşça, Sarath dışarı çıktı. Anil'in sesindeki gerginliği fark etmişti.

"Şey... Ananda'ya kıpırdamamasını söyler misin! Öylece kalmasını. Ona dokunmam gerektiğini, tamam mı?"

Sarath'm gözlüğü, burnunun üzerindeydi. Anil'e baktı.

"Beni anlıyor musun?"

"Pek değil. Ona dokunmak mı istiyorsun?"

"Ona hareket etmemesini söyle, hepsi bu, tamam mı?"

Sarath, çalışma odasına girer girmez, Ananda kalıbın üzerine bir bez attı. Aralarında kısa bir konuşma geçti, sonra da Sarath'm söylediği her cümleden sonra yinelenen kararsız, tek heceli onay sözcükleri. Anil yavaşça ilerleyip Ananda'nın arkasında diz çöktü, ama ona dokunur dokunmaz adam havaya sıçradı.

Anil, sinir içinde yanından uzaklaştı.

"Ne, ne!" Sarath, ona bir kez daha anlatmaya çalıştı. Ananda'ya az önceki duruşunu yeniden kazandırmak, biraz zaman almıştı.

"Gergin tutmasını sağla, çalışıyormuş gibi."

Anil, iki eliyle, Ananda'nın ayak bileğini kavradı. Başparmaklarını kasma ve kırıkdağına bastırıp bilek kemiğinin birkaç santim üzerine doğru ilerledi. Ananda bir kahkaha attı. Sonra topuğuna indi. "Ona neden bu şekilde çalıştığını sor." Ananda, Sarath'a bu şekilde rahat olduğunu söyledi.

"Rahat değil," dedi Anil. "Ayağının hiçbir bölümü rahat değil. Gerginlik var. Lifler, kemiğe doğru iyice gerilmiş. Bu yüzden sürekli bir ezik meydana gelecek. Sor ona."

"Ne sorayım?"

"Neden bu şekilde çalıştığını sor."

"O bir oymacı. Çalışma tarzı bu."

"Peki ama, hep böyle çömelerek mi oturur?"

Sarath, Ananda'ya sordu ve her ikisi de kıkırdadılar.

"Çömelmeye, maden ocaklarında alışmış olduğunu söylüyor. Tünellerin yüksekliği bir buçuk metre kadarmış. Birkaç yıldır maden ocaklarında çalışıyormuş."

"Teşekkür ederim. Lütfen ona teşekkür eder misin..."

Anil heyecanlıydı.

"Denizci de bir maden ocağında çalışıyordu. Buraya / gel de, iskeletin ayak bilek kemiklerindeki daralmaya

bak - Ananda'nın teninin altında da aynı şey var. *Bunu biliyorum.* Bu hocamın uzmanlık alanıydı. Kemikteki şu tortuya bak, şu büyümeye. Denizci'nin bir maden ocağında çalışmış olduğunu düşünüyorum. Bu bölgedeki maden ocaklarının bir haritasını bulmamız gerek." "Cevher madenlerinden mi söz ediyorsun?" "Her şey olabilir. Üstelik bu, yaşamının yalnızca bir yönü, gerisi çok farklı. Bacağını kırmadan önce, çok daha hareketli bir şeyler yapmış olmalı. Artık onunla ilgili bir öykümüz var, görüyor musun? Etkin bir yaşamı olan bir adam, neredeyse bir akrobatmki kadar, sonra sakatlanıyor ve bir maden ocağında çalışmaya başlıyor. Buralarda başka ne tür maden ocakları var?"

Sonraki iki gün fırtınalıydı, bu yüzden içeride kaldılar. Kötü hava sona erer ermez, Anil Sarath'm cep telefonunu ödünç aldı ve bir şemsiye bulup çiseleyen yağmurun altına yürümeye başladı. Ağaçların ilerisindeki yokuştan aşağı inip çıktık tarlasının kenarına kadar ilerledi, Sarath'm, kapsama alanının en iyi olduğunu söylediği yere kadar.

Dış dünyayla iletişim kurması gerekiyordu. Zihninde çok büyük bir yalnızlık duyuyordu. Çok fazla Sarath. Çok fazla Ananda.

Kynsey Road Hastanesi'nde, telefona Dr. Perera yanıt verdi. Anil'in kim olduğunu anımsaması, biraz zaman aldı ve Anil onu bir çeltik tarlasından aradığını söylediğinde şaşırdı. Ne istiyordu acaba?

Anil onunla babası hakkında konuşmak istiyordu, adaya geldiğinden bu yana babasının anılarının peşinden koştuğunun farkındaydı. Colombo'dan ayrılmadan önce onu arayıp buluşmadığı için, Dr. Perera'dan özür diledi. Perera'nın sesi kaygılı ve fazlasıyla sakin geliyordu.

"Hasta mısınız, efendim? Çok sıvı içmeniz gerekir. Gribal enfeksiyon hep böyle başlar."

Anil, doktora nerede olduğunu söylemedi —Sarath, bu konuda onu uyarmıştı-, doktor ikinci kez sorduğunda ise, Anil duyamıyormuş gibi yaptı, "Alo... alo? Duyuyor musunuz, efendim?" ve telefonu kapadı.

Anil, enerjisini toplamış, sessizce hareket ediyor. Bedeni bir kol gibi gergin, beyinde acımasız ve gürültülü bir müzik, kollarını açıp sıçramak için uygun ânı bekliyor. Şimdi yaptığı gibi, başını geriye atıyor, saçları kara bir tüyü andırıyor, neredeyse göğüs hizasına dek kara. Ters perende atmak için, kollarını da geriye atıyor, bol sarongu yerçekiminden etkilenmeye fırsat bile bulamadan, ayakları üzerinde doğruluyor.

Bu müzikle dans etmek harika bir şey - mutlu olaylarda ya da topluluk içinde, içkili bir partiye katıldığında böyle dans etmişti, tüm enerjisini teninde hissetmişti, oysa bu bir dans değil, içinde birazcık bile nezaket ya da paylaşım yok, bu ancak dansın bir bölümü olabilir. İçindeki her kası uyandırıyor, içinde yaşadığı tüm kuralları göz ardı ediyor, sahip olduğu tüm zihinsel becerilerini beden hareketlerinde yoğunlaştırıyor. Yalnızca bu hareketlilik bedenini geriye doğru havalandırıp kalçalarının dönmesini ve sonra yeniden yere düşmesini sağlayabilir.

Başına sıkıca bağladığı eşarp, kulaklıklarının düşmesini engelliyor. Sonsuz zarafet için, müziğe gereksinimi var. Zarafet istiyor ve bu ancak, böylesi sabahlarda olur ya da sağanak bir yağmurun ardından - hava hafif ve serinken ve ıslak yaprakların üzerinde kayma tehlikesi olduğunda. Kendini bedeninin içinden fırlayabile-cekmiş gibi hissediyordu, bir ok gibi.

Sarath, yemek odasının penceresinden onu görüyor. Şimdiye dek hiç görmediği birini izliyor. Çılgın bir kız, dolunay altında bir deli, yağlıboyayla çizilmiş bir hırsız. Bu tanıdığı Anil değil. Şu an Anil bunu göremese de, gerçekte olmak istediği yalnızca bu. Erkekler Kulü-

bü'ndeki bir güve değil. Kemik taşıyıcısı ve ölçücüsü değil - aslında bu yanma da gereksinimi var, tıpkı kendini bir âşık olarak görmekten hoşlandığı gibi. Ama o şu anda, insanı kendinden geçirecek kadar güçlü bir aşk şarkısıyla dans eden biri, 'Soğuğun içinden Gelmek', kendini, ayrıldığı sevgilisinin süslü sözlerine kaptırmış. Anil aşk konusunda en mantıklı davrandığı ânın, sevgilisine karşı geldiği zamanlar olduğunu düşünüyor, kendine karşı, her ikisine karşı, tatlı-sert Eros'a karşı, tükenmiş halde aşk öykülerinin son demlerindeki ağız dalaşlarında. Hemen ağlayabiliyor. Bu durumdayken, terlemek gibi bir şey, bu dansın ona tek kazandırdığı ayağında bir kesik, ama bu onu durduramaz, tıpkı sevgilisinin gülümsemesinin ya da iniltisinin onu değiştirmeyeceği gibi, eskiden ve bundan böyle.

Yorgunluktan kıpırdamayacak duruma geldiğinde, duruyor. Çömelip oraya uzanacak, taşın üzerine uzanacak. Yere bir yaprak düşecek. Onu alkışlamak için. Müzik çalmaya devam ediyor, tıpkı ölü bir adamın damarlarında birkaç dakika daha, hızla dolaşan kan gibi. Anil, sesin içinde uzanmış, beyninin geri gelişini izliyor, karanlıkta mumlarını yakışını. Ve soluk alıp soluk veriyor, soluk alıp soluk veriyor.

Hafta sonunda, *walawwa'nm* bahçesindeyken Ananda yanlarına gelip Sarath'la Sinhalaca konuşmaya başladı.

"Başı bitirmiş," dedi Sarath gözlerini Ananda'dan çevirmeden, Anil'e bakmamıştı bile. "Görünüşe göre, bittiğini söylüyor. Eğer, bir sorun varsa bile, bence şikâyet etmememizde yarar var, adam fena halde sarhoş. Şimdilik boş ver. Yoksa ortadan kaybolabilir."

Anil hiçbir şey söylemedi ve iki adam konuşmalarını sürdürdüler, akşam karanlığı çökerken, çevredeki kurbağaların sesi duyuluyordu. Anil ayağa kalkıp vırakla-maların geldiği yöne doğru ilerledi. Ses karmaşasının içinde kaybolmuş gibiydi, ta ki omzunda Sarath'm elini hissedinceye dek.

"Gel. Görelim şunu."

"Kendinden geçmeden önce mi? Peki, peki. Eleştiri yok."

"Teşekkürler."

"Onunla dalga geçiyorum. Seninle dalga geçiyorum. Elime ne geçiyor?"

"Seninle dalga geçilmesinden hoşlandığını sanmıyorum."

"Bazen hoşuma gidiyor."

Avluda, ince dallardan bir meşale yanıyordu. Deniz-ci'nin başı bir sandalyenin üzerindeydi. Yalnızca ikisi ve baş, başka hiçbir şey yoktu.

Meşalenin ateşi altında, Denizci'nin başı hareket ediyormuş gibi görünüyordu. Ama Anil'i asıl etkileyen - Denizci hakkında her türlü fiziksel ayrıntıyı bildiği, ülkenin bir ucundan ötekine yolculuk ederlerken ölümünden sonra olanlar hakkında her şeyi öğrendiği, hatta çocukluğundan bu yana bedenindeki her darbe izini keşfettiği ve Bandarawela'da bir motelde o yanındaki masaya uzatılmışken bir sandalyede uyuduğu halde— karşısındaki yüzün, herhangi birinin görüntüsü değil, gerçek bir insanın yüzü olmasıydı. Gerçek bir kişiliği yansıtıyordu, en az Sarath'ın başı kadar gerçekte. Kendisine mektuplarda anlatılan ya da son olarak küçük bir çocukken gördüğü biriyle yıllarca sonra karşılaşıyordu sanki.

Anil basamakların üzerine oturdu. Sarath, Denizci'nin başına doğru ilerledi, sonra geriledi, ondan uzaklaştı. Sonra birden arkasını döndü, sanki onu habersizce yakalamak istermişçesine. Anil ise gözlerini dikip anlamsızca Denizci'ye baktı, görüntüsüne alışmaya çalıştı. Yüzünde, bu günlerde pek sıkça karşılaşmadığı bir dinginlik vardı. Gerginlik yoktu. Kendiyle barışık bir yüz. Bu, Ananda gibi dağınık ve güvenilmez birinden beklenmeyecek bir şeydi. Arkasını dönüğünde, Ananda'nın gitmiş olduğunu fark etti.

"O kadar huzur dolu ki." İlk konuşan Anil oldu.

"Evet. Sorun da bu," dedi Sarath.

..

"Bunda bir sorun göremiyorum."

, ,

"Biliyorum. Ölümünden istemiş olduğu bu." "Umduğumdan daha genç görünüyor. Ona bakmaktan hoşlanıyorum. 'Ölümünden istemiş olduğu bu' demekle, ne demek istedin?"

"Son yıllarda kazıklara geçirilmiş o kadar çok kafa gördük ki buralarda. Birkaç yıl önce durum korkunçtu. Onlara, sabahın erken saatlerinde rastlardın, akşam çalışmalarının ürünü, aileleri duyup da gelmeden, gelip de çocuklarının başlarını eve götürmeden önce. Onları gömleklerine sarmalamadan ya da kucaklamadan önce. Birinin oğlu. Yürekları parçalardı. Ama daha kötüsü de vardı: aile fertlerinden birinin ortadan kaybolması ve yaşa-

mı ya da ölümü hakkında hiçbir haber alınamaması ya da kanıt bulunamaması. 1989 yılında, Ratnapura bölgesindeki bir okulda okuyan kırk altı öğrenciyle, orada çalışanlardan bazıları ortadan kayboldu. Onları toplayan araçların plakaları yoktu. Askeri kamplarda görülen türden sarı renkteki bir Lancer toplama sırasında teşhis edilmişti. Araç, kampanya sırasında, köylerde ayaklanan ayrılıkçıları ve taraftarlarını ortadan kaldırmak için kullanılıyordu. Ananda'nın karısı Sirissa, o sıralarda ortadan kayboldu..."

"Tanrım."

"Bunu bana daha yeni anlattı."

"Ben... kendimden utanıyorum."

"Üç yıl olmuş. Onu hâlâ bulamamış. Ananda her zaman böyle değilmiş. Bu yüzden yaptığı yüz, bu denli huzur dolu."

Anil ayağa kalkıp karanlık odalara doğru yürüdü. Artık Denizci'ye bakamıyordu, yüzüne her baktığında Ananda'nın karısının yüzünü görür gibiydi. Yemek odasındaki geniş bambu koltuklardan birine oturup ağlamaya başladı. Bu haliyle, Sarath'ın yüzüne bakamazdı. Gözleri karanlığa alışınca dikdörtgen biçimli bir tablonun biçimini seçti ve tablonun tam yanında kıpırdamadan durup karanlığın içinde kendisine bakan Ananda'yı.

"Kimin için ağlıyordun? Ananda ile karısı için mi?" "Evet," dedi Anil. "Ananda, Denizci, sevgilileri. Ölümüne çalışan kardeşin. Burada yalnızca çılgın bir mantık var, çözüm yok. Kardeşin bir şey söylemişti, demişti ki, 'Tüm bunlar hakkında bir mizah gücüne sahip olman gerekir - aksi halde hiçbir anlamı olmaz.' Bu tür şeyleri böylesine ciddiyetle söyleyebiliyorsan, bence cehennemdensin demektir. Ortaçağ'a geri döndük. Erkek kardeşini, Gunesena'yı hastaneye götürdüğümüz akşamdan önce de bir kez görmüştüm. Elimi çok kötü kesmiştim ve dikiş attırmak için acil servise gitmiştim. Kardeşin, üzeri kan lekeleriyle dolu, siyah bir palto giymiş, kitap okuyordu, kanlar içindeydi. Şu an, onun Gamini olduğuna eminim. Senin yanında gördüğümde, onu bir yerden hatırladığımı fark ettim. Onun bir hasta olduğunu düşünmüştüm, bir silahlı çatışmada yaralanmış olduğunu. Kardeşin, uyuşturucu kullanıyor, değil mi?" "Birçok şey kullandı. Bilmiyorum." "O kadar zayıf ki. Birinin ona yardım etmesi gerek." "O kendine yaptıklarıyla başa çıkabilir. Belli bir denge kurmuş."

"Denizci'nin başını ne yapacaksın?"

"Buradaki köylerden birinden gelmiş olabilir. Onu tanıyanlar var mı, diye sorabilirim."

"Bunu yapamazsın, Sarath. Dedin ki... buraları kayıp insanlarla dolu. Başsız bedenlerle uğraşmak zorunda kalmışlar."

"Buradaki amacımız ne? Onu teşhis etmeye çalışıyoruz. Bir yerden başlamamız gerekir."

Ananda, avluda durmuş, ikisinin ingilizce konuşmalarını dinlemişti. Şimdi Anil'e dönmüştü, kadının akıttığı gözyaşlarının biraz da kendisi için olduğunu bilmiyordu, tıpkı yaptığı portrenin Denizci'yi değil, kendi karısından tanıdığı bir dinginliği, her kurbanın sahip olmasını dilediği dinginliği yansıttığını Anil'in bildiğini fark etmediği gibi.

Anil ışığı yakmak istedi ama Ananda'nın asla elektrik ile aydınlatılmış ortamlara girmediğini fark etmişti. Odası çok karanlık olduğunda, yaktığı meşalenin titrek ışığı altında çalışırdı. Sanki elektrik ona bir kez ihanet etmiş de, ona bir daha asla güvenmeyecekmiş gibi. Ya da belki, merkezi elektriğe alışmamış, fener âşığı, eski kafalı biriydi. Yalnızca fener ya da ateş ya da ay ışığı.

Ananda, Anil'e doğru iki adım yaklaşıp başparma-ğıyla, gözünün çevresindeki acıyla birlikte, gözyaşlarını da sildi. Anil'in şimdiye dek yüzünde hissettiği en yumuşak dokunuştı bu. Ananda sol elini, Anil'in omzuna koydu, tıpkı o gece acil servisteki hemşirenin, Gamini'nin omzuna dokunduğu kadar resmi ve sevecen bir dokunuş; belki de bu nedenle Anil bu olayı daha sonra, Sarath'a anlatmak istemişti. Ananda onu yatıştırmak için, bir elini omzuna koymuştu, öbürüyle de gözyaşlarından gerilen yüzünü ovuşturuyordu, sanki Anil'in yüzünün de kalıbını çıkartacakmış gibi, oysa Anil, Ananda'nın bunu yapmak istemediğini biliyordu. Yumuşaklıktı Anil'e akıttığı. Sonra öbür eli, öbür omzunda ve öbür başpar-f'mağı, bu kez sağ gözünün altında. Anil'in hıçkırıkları 'kesilmişti. Sonra Ananda gitmişti, artık orada değildi, Anil birlikte geçirdikleri süre boyunca, Sarath'm ona hiç dokunmadığını fark etmişti. Sarath'la kendini ', yalnızca *bitişik* hissediyordu. O gece hastanede Gamini ile el sıkışmaları, adamın başı Anil'in omzunda uyuyakalması bile daha özeldi. Ancak hiç kimsenin ona Anan-

da'nım dokunduğu gibi dokunmadığını düşünüyordu, yalnızca Lalitha dışında belki de. Ya da belki çocukluk yıllarında kaybolmuş olan annesi dışında. Anil avluya çıkıp hâlâ Denizci'nin yüzüne bakmakta olan Sarath'ı gördü. O da, bu yüzü hiç kimsenin tanıyamayacağını en az Anil kadar biliyordu. Baktıkları, Denizci'nin yüzü değildi.

Anil'le Sarath, Arankale'deki manastıra gitmiş, orada birkaç saat geçirmişlerdi. Güneşin ve yağmurun girmesine engel olmak için, mağaranın girişine kıvrımlı bir panjur asmışlardı. Arkada, havuza giden, kumdan kıvrımlı bir yol uzanıyordu. Her sabah bir keşiş tam iki saat boyunca, yolun üzerindeki binlerce yaprağı süpürürdü. Akşama doğru yolun üzeri yeniden binlerce yaprak " ve ince dalla örtülürdü. Ama öğle saatlerinde yol, bir ırmak kadar berrak ve sarıydı. Bu kumdan yolun üzerinde yalnızca yürümek bile, meditasyon eyleminin kendisiydi.

Orman o kadar sessizdi ki, Anil kulak verip de amie meyi akıl edene dek, hiçbir ses duymadı. Sonra manzaranın içinden, sesin geldiği yönü kestirmeye çalıştı, tıpkı suyun içine bir elek koyarak, sarı asma kuşlarıyla papağanların seslerini duymaya çalışır gibi. "Sevemeyen insanlar, bu tür yerler yaparlar. Bunun için, tutkunun ötesinde bir düzeyde olman gerekir." O gün Arankale'de Sarath'ın tek söylediği buydu. Zamanının çoğunu yürüyerek ya da düşüncelerine dalıp uyuyarak geçirmişti. Ormanın içinde amaçsızca dolaşmışlar, tarihi kalıntılar keşfetmişlerdi. Bir köpek onları izlemişti, Anil Tibetlilerin, uygun biçimde meditasyon yapmayan keşişlerin öldükten sonra dünyaya köpek olarak geri geldiklerine inandıklarını anımsamıştı. Dolaşarak, ormandaki 'a; ağaçsız alana gelmişlerdi, *kamatha* gibi bir yerd, bir çel- tik tarlasının harman yerine benziyordu. Bir taş parçasının üzerinde bir Buddha heykeli duruyordu, kesilmiş bir muz ağacı yaprağı onu yağmurdan ve güneş ışınlarından

koruyordu. Üzerlerinde yükselen orman, sanki derin yeşil bir kuyunun içindeymiş gibi hissettiriyordu. Ağaçların arasından her rüzgâr estiğinde, mağaranın girişindeki kıvrımlı panjur sallanıp tıngırdıyordu.

Anil, buradan çıkıp gitmeyi hiç istemiyordu.

Krallar ve güçlüler, onları bir yere bağlayan değerleri arzular. Tarihi saygınlık, ölçüme gelir mülkiyet, kesin gerçeklikler gibi. Ama Sarath ona, on ikinci yüzyılın sonlarında, Bilge Asanga ve yandaşlarının, kendilerini dış dünyadan soyutlayarak, yıllarca yalnız başlarına Arankale'de yaşadıklarını anlatmıştı. Öldüklerinde ne manastırda, ne de ormanda kalan olmuş. Bu ıssız yıllarda, patikalar yapraklarla dolmuş, süpürürken söylenen şarkılar susmuş. Artık hamamlardan safran ya da tespih ağacı kokuları gelmiyormuş. Belki de bu haliyle Arankale daha güzel, diye düşünmüştü Anil, bir kez sevgileri tükendikten sonra, kendi tasarladıkları yapıların içinde yaşayan insanlar olmadan.

Dört asır sonra, keşişler yeniden burada, bir zamanlar tapmağın olduğu meydandaki mağaralarda yaşamaya başlamışlar. Bu insansız ve dinsiz, upuzun bir dönemdi. Böylesi bir manastırın varlığı, insanların belleklerinden silinmiş ve burası terk edilmiş bir ormana dönüşmüştü. Tahta minberlerden geriye kalanlar, böcekler tarafından kemirilmişti. Çiçek tozları, havuzu bir balçık gölüne dönüştürmüş ve içinde vahşi otlar bitmişti, bu yüzden yoldan geçen herhangi biri bu geçici dünyanın kesik kayaların sıcaklığına sığınan yaratıkları ya da adı olmayan bitkileri barındıran bir cennet olan derinliğinin farkına varamazdı.

Dört yüz yıl boyunca, duyulmayan kuş sesleri. Havada uçuşan Ortaçağ arılarının vızıltısı. Ve on ikinci yüzyıldan kalma kuyunun kalıntılarının arasında, gökyüzünün yansımada, suyun içinde parıltıyan gümüşü bir ışık.

Sarath, Anil'e Gaile Face Green'deki gece şunları anlatmıştı:

Palipana, arkeolojik kalıntıların arasında, sanki önceki yaşamlarına ait evlermiş gibi hareket ederdi - bir su bahçesinin varlığını tahmin edebilir, onu toprağın altından çıkartabilir, kenarlarını yeniden inşa edebilir ve içini beyaz nilüferlerle doldurabilirdi. Yıllarca Anurad-hapura ve Kandy çevresindeki kraliyet parklarında çalışmıştı. Hayali bir adım atar ve kendini önceki yüzyılda bulurdu. Krallar Korusu'nun ortasında ya da Batı'daki manastırların birinin taş yapılarının içinde, eski çağları günümüzden ayırt etmek ona çok güç geliyor olmalıydı. Hangi *mevsimden* kalma olduğunu tahmin edebilirdi -hava sıcaklığı, yağışlar, nem, çimen kokusu, yanık renkleri. Ama hepsi bu. Çağını belli eden hiçbir şey yoktu... Bu yüzden ne yaptığını anlayabiliyorum. Onun için bir sonraki adımdı - sınırları ve sınıflandırmaları ortadan kaldırmak, her şeyi bir tek çevre içinde bulmak ve böylece daha önce görmediği bir öyküyü keşfetmek.

"Görme yeteneğini gittikçe kaybettiğini de unutma. Azıcık görebildiği son yıllarda, satırlar arasına yazılmış, zor okunabilen metinleri son görüşü olduğunu düşünmüş olmalı. Harfler ve sözcükler parmaklarının ucundan ve gözlerinin önünden zamanla kayboldukça, başka bir şeyler hissetmiş olmalı, savaşta kamufleajın arasından görmekte kullanılan renk körü insanların hissettiklerini, figürün var olan yapısını görmek için. Tek başına yaşıyordu."

Onu dinlemekte olan Gamini güldü.

Sarath sustu, sonra konuşmasını sürdürdü: "Palipana gençliğinde de çoğunlukla yalnızdı, Pali ve başka dilleri öğrendiği sıralarda."

"Ama kadınlara çok düşkündü," dedi Gamini. "Her tepede bir başka kadını olan erkeklerden biri. Tabii haklısın, yalnız başına yaşıyordu... Haklısındır herhalde."

Gamini, cümlesini yineleyerek, ona katılmadığını vurgulamıştı. Çimenlerin üzerine uzanıp gökyüzüne bakmıştı. Gaile Face Green boyunca uzanan dalgakıranı yalayan dalgalardan hafif bir gürültü yükselmişti. Söze karışınca, ağabeyi ve yanındaki kadın susmuşlardı, bu

yüzden Gamini konuşmasını sürdürdü: "Eskiden burası uygar bir ülkedi. İsa'dan dört yüzyıl öncesinden kalma 'hasta bakımevleri' var. Mihintale'de harika bir tane vardı. Sarath, sana harabelerini gezdirebilir. Dispanserler, doğumevleri vardı. On ikinci yüzyıla doğru doktorlar, herkese, hatta mağaralarda yaşayan keşişlere bile yardımcı olabilmek için en ücra köylere kadar dağılmışlardı. Buralardaki insanlara yardımcı olmak, zorlu ama ilginç bir yolculuk olmalıydı. Her neyse, o doktorların adları bazı kitabelere kazılmış. Körler için köyler vardı. Eski metinlerde, beyin ameliyatlarıyla ilgili tutulmuş kayıtlar var. Ayurvedic'teki hastaneler ta o zamanlardan kalma - bir ara seni oraya götürüp gezdiririm. Kısa bir tren yolculuğu. Hastalıklar ve ölüm konusunda her zaman başarılıydık. Her zaman en iyisini yapardık. Şimdiyse, asansör çalışmadığı için, yaralıları uyuşturucu bile vermeden, merdivenlerden yukarı çıkartıyoruz." "Sanırım, seninle daha önce karşılaştık." "Sanmıyorum. Seni daha önce hiç görmedim." "Herkesi hatırlar mısın ki? Siyah bir palton var mı?"

Gamini güldü. "Hatırlayacak zamanımız olmaz. Sa-rath'a seni Mihintale'ye götürmesini söyle."

"Götürdü bile, orada bana komik bir şey gösterdi. Tepedeki tapmağa giden, uzun basamakların en tepesinde, Sinhalaca şöyle yazmışlardı, UYARI: YAĞMUR YAĞDIĞINDA BU BASAMAKLAR TEHLİKELİDİR. Sarath buna çok gülmüştü. Birisi, uyarının bir hecesini değiştirmiş, bu yüzden artık şöyle yazıyordu, UYARI: YAĞMUR YAĞDIĞINDA BU BASAMAKLAR GÜZELDİR."

"Bu benim ağırbaşlı ağabeyim mi? Genellikle, ailemizin tarihsel alaycısı odur. Ona göre, kentlerin harabeye dönüşmelerinin başlıca nedeni bizleriz. Polonnaru-wa'nın politik bir merkeze dönüşmesinin yedi nedeni. Galle'nin önemli bir liman olmasının ve bugüne dek ayakta kalmasının on iki nedeni. Ağabeyimle pek anlaşanlayız. Eski karımın, başıma gelmiş en güzel şey oldu-

ğuna inanırdı. Kuşkusuz, onu becermek istiyordu. Ama yapmadı."

"Kes şunu, Gamini."

"Ben de yaptım sayılmaz. Pek fazla değil. Başka şeylere yöneldim. Kamyonlar dolusu yaralı getiriliyordu. Karım kollarımdaki ilaç kokusunu sevmiyordu. Nöbetim boyunca ilaç kullanmamdan hoşlanmıyordu. Çünkü sonra, onun yanmdayken tam anlamıyla uyanık olamıyor-dum. Ona pek kur yapamıyordum. Banyoya girip uyuya-kalıyordum. Balayımızda, bir sahra hastanesindeydim. Ülke yıkılıyordu, karımın ailesi ise, ortalarda olmamama içerliyordu. Gömleklerimin ütülü olmasını ve akşam yemeklerine katılmamı, karımla arabanın içinde otururken, onun elini tutmamı istiyorlardı... Basamaklarla ilgili bu yazıyı görsem, belki ben de gülerdim. Tehlikeli... güzel... Oraya gitmiş olmanız bir şans. Ağabeyim -Gamini, karanlığı işaret etti— Palipana'nın yanında eğitim görürken, beni oraya götürmüştü. Katılığını severdim. Yüreği zamanın ötesinde bir doğrulukla doluydu. Boş konuşmazdı. Kendine ne ad vermişti?"

"Kitabe uzmanı," dedi Sarath.

"Bir yetenek... yazıtların anlamını çözmek. Harika! Tarihi, sanki bir bedenmiş gibi incelemek."

"Tabii ağabeyin de bunu yapıyor."

"Tabii. Ama sonra Palipana çıldırdı. Ne dersin, Sarath?"

"Sanrı olabilir."

"Çıldırdı. Bizim yalan diye nitelendirdiğimiz bu aşırı yorumlamaları, bu satır arası saçmalıkları."

"O deli değil."

"Pekâlâ, öyleyse. Senin, benim gibi. Ama durum ortaya çıktığında, yandaşlarından hiçbiri onu desteklemedi. Hiç kuşkusuz, şimdiye dek tanıdığım en önemli insandı, ama benim için asla 'kutsal' biri olmadı. Farkında mısın, her inancın yüreğinde güvenmememizi öğütleyen bir öykü bulunur.."

"En azından Sarath onu görmeye gitti," diye Gami-ni'nin sözünü kesti Anil.

"Gitti. Gitti öyle mi?.."

"Gitmemiştim. Şu geçtiğimiz haftaya kadar." "Demek ki yalnız," dedi Gamini. "Tepelerdeki kadınları dışında."

"Yeğeniyle yaşıyor. Kız kardeşinin kızıyla."

Anil derin bir uykudan uyandı. Damda dalaşan kuşların ya da uzaktaki bir kamyonun sesi onu uyandırmış olmalıydı. Sessiz kulaklıklarını başından çıkardı, el yordamıyla tişörtünü bulup avluya çıktı. Sabahın dördüydü. El fenerinin ışığı, doğrucu Denizci'nin iskeletini aydınlattı. Demek, güvendedi. Feneri sandalyeye doğrulttu ve başın orada olmadığını gördü. Sarath onu kaldırmış olmalıydı. Onu uyandıran şey neydi? Kâbus gören biri mi? Siyah paltosunun içinde Gamini mi? Onu düşünde görmüştü. Ya da belki de uzaklardaki Cullis'ti. Onu Borrego'da yüreği yaralı halde bıraktığı saatti. Komik sevgilisi.

Avlu biraz daha aydınlıktı.

Damdaki kiremitlerden hafif bir yel, ağaçların karanlığının içindense daha güçlü bir rüzgâr ve hisırtı geliyordu. Eşyalarını toplarken, yanma Cullis'in bir resmini almamıştı, kendisiyle gurur duyuyordu. Bir basamağın üzerine oturdu. Bir kuş civıltısı duyduğunu sandı ve dinlemeye koyuldu. Sonra bunun, güçlkle soluyan biri olduğunu fark edip koşarak Ananda'nın odasına gitti ve karanlığa doğru açılan kapıyı hızla itti.

Daha önce hiç duymadığı sesler vardı. El fenerini almak için avluya koştu, Sarath'ı çağırdı ve koşarak odaya geri döndü. Ananda odanın bir köşesinde uzanmış, son kalan gücüyle boynunu bıçaklamaya çalışıyordu. Bıçağın üzeri, parmakları ve kolu kan içindeydi. Gözleri, gece karanlığında bir geyiğinki gibiydi. Tanrı bilir ses neresinden geliyordu. Boğazından değil. Boğazından gelemezdi. Şu anda değil.

"Hızlı davranabildin mi?" Soruyu soran Sarath'tı.

"Yeterince hızlı. Dışarıdaydım. Çarşıftan bir parça yırt."

Anil, Ananda'ya doğru ilerledi. Gözleri açıktı ve kır-pıştırmıyordu, Anil onun ölmüş olabileceğini düşündü. Gözlerinin hareket etmesini bekledi, Anil'e çok uzunmuş gibi gelen bir bekleyişten sonra, Ananda gözlerini kırıştırdı. Ananda'nın eli, hâlâ bıçaklayacakmış gibi havadaydı. "Bana hemen bir bez lazım, Sarath." "Pekâlâ." Bıçağı Ananda'nın avucundan almaya çalıştı ama beceremedi, öylece bıraktı. Kolundan sızan kan, saronguna damlıyordu ve Anil kanın kokusunu duyacak kadar ya-kımdaydı, el fenerini bacaklarının arasına sıkıştırmıştı, orada öylece çömelmiş, ışığı yukarı doğru tutuyordu.

Sarath, yastık kılıfını yırtıp bez parçalarını Ananda'nın boynuna saran Anil'e uzatmaya başladı. Ananda'nın kestiği büyük deri parçasını boynuna yapıştırıp üzerini bezle sıkıca sardı.

"Antiseptik gerekli. Nerede olduğunu biliyor musun?" Sarath getirdiğinde, yaranın mikrop kapmaması için, Anil bezleri antiseptikle ıslattı. Soluk borusu zarar görmemişti, zor soluk almasına karşın, yine de kanamayı durdurmak için, boynunu sıkıca sarmalıydı. Anil öne doğru uzanıp parmaklarıyla yaraya bastırdı, Ananda'nın avucundaki bıçak, tam arkasındaydı.

"Gamini'ye telefon aç ve buraya hemen birini göndermesini iste."

"Cep telefonu çalışmıyor. Köye gidip oradan arayacağım. Eğer kimseyi bulamazsam, onu Ratnapura'ya götürürüm."

"Bir ışık yak, olur mu, bizim için. Gitmeden önce."

Sarath, elinde bir yağ lambasıyla döndü. Gecenin o saatinde, fazla parlak bir ışık saçıyordu, fitilini kıstı, gördüğü şey korkunçtu.

"Ölüyü çağırmak istedi," diye fısıldadı Anil.

"Hayır. Yalnızca, kaybettiği insanlar olduğu için, canına kıymak istedi."

Anil, karşısındaki gözlerin içinde bir duraksama sezdi.

Anil, Sarath'm gittiğinin farkında değildi. Ananda'yla birlikte odanın köşesinde durdu, lambanın ışığı onları bir arada tutuyordu. Aslında gitmesi gereken oydu. Sarath konuşup Ananda'yı rahatlatılabildi. Yoksa sessizliğe mi ihtiyacı vardı? Belki de. Belki de bir kadının varlığı ona yardımcı olurdu.

Anil, yerdeki kana basıp kaydı, kalkıp yatağa doğru gitti ve yastık kılıfından bez parçaları yırttı. Yastığın altında bir muska olduğunu fark edip aldı. Yanma döndüğünde, Ananda'nın gözleri ardına dek açıktı, çevresindeki her şeyi yutarmışçasma. Aman Tanrım - gözlüğü yoktu. Göremiyordu. Anil gözlüğü yerde buldu, kendini öldürmeye başladığında, gözünde yediler.

Anil, ellerine ve eteğine bulaşan kanı sildi, Ananda'nın gözlüğünü gözüne taktı. Birdenbire, yarasına karşın, hâlâ sağ elinde duran tehditkâr bıçağa karşın, Ananda yanma, canlılar arasına geri dönmüştü sanki. Anil, her dilde konuşabileceğini düşündü, nasılsa Ananda hareketin amacını anlayabilecekti. En son ne zaman iletişim kurmuşlardı, Ananda elini Anil'in omzuna koyduğunda mı? Birkaç saat önce. Anil, muskayı Ananda-da'nın sol eline verdi ama Ananda onu tutmadı ya da belki de tutamadı. Kendinden geçmiş ya da uyuyakalmıştı.

Şu anda bir muska, bir *baila* ona ne yarar sağlayabilirdi ki? Ya da gözlük ya da karşılıklı sevgi? Anil, onun ölümünü yarıda kesmişti. Yapmak istediği şeye engel olmuştu. Kan, sargıdan taşmıştı bile..Anil ayağa kalkıp hızla avluya çıktı, arada el fenerinin ışığına göz atarak mutfağa girip taşınabilir buzluğu aldı. Buzluğu açtı ve arka tarafında, acil durumlar için her zaman yanında taşıdığı, gazete kâğıdına sarılı epinefrini buldu. Belki bu,

kanamayı yavaşlatabilir, damarları daraltabilir ve kan basıncını düzene sokabilirdi. Anil ampulü ısıtmak için ellerinin arasında yuvarladı. Ananda'nın yanında diz çöküp epinefrini şırıngaya doldurdu. Ananda sanki onun ne yaptığını umursamadan, hareketlerini çok uzaklardan izliyor gibiydi. Kıpırdamasına engel olmak için, sol elini adamın göğsüne bastırdı, Ananda'yı gidebildiğince geriye, odanın köşesine itiyor, böylece kendini daha fazla güvende hissedeceğini düşünüyordu, iğneyi adamın koluna batırdı. Bir yandan sol eliyle onu tutmayı sürdürürken, bir yandan da, dizlerinin arasına sıkıştırdığı ikinci bir ampulü şırıngaya doldurdu, sonra ona bir iğne daha yaptı. Anil başını kaldırdığında, Ananda'nın hâlâ ona baktığını gördü. İlaç etkisini göstermeye başladığında, Ananda'nın gözleri korkunç oldu. Ağırlaşmış gözkapak-larını açık tutmaya çalışıyordu. Şimdi ölebileceğim düşünüyormuş, geriye, hareketsizliğe kayıp gidebilirmiş gibi.

Saat sabahın onuydu ve Anil, her sabah olduğu gibi, konağa gelen ustabaşının sesini duydu. Yedi işçinin tarladan toplayıp çuvallara doldurduğu çayı tartmaya gelmişti. Anil her zaman dışarı çıkıp bu töreni izlerdi. Çocukluğundan kalan anıları canlandırıyordu. Çay yapraklarının ağır kokusunu hep sevmişti ve hiçbir şeyin bu yeşil yapraklardan daha yeşil olmadığını da biliyordu. Çocukken çay ve kauçuk fabrikalarına, sanki birer krallık-mış gibi girdiğini anımsıyordu ve büyüdüğünde de bu krallıkların hangisinde yaşamayı isteyeceğini düşünürdü. Çay mı yoksa kauçuk işinde çalışan bir koca mı? Başka bir şey seçme şansı yoktu. Ve ıssız bir tepede tek başına duran bir ev.

Sarath, kardeşini bulamamış, bu yüzden de Ananda'yı Ratnapura Hastanesi'ne götürmüştü. Henüz dönmemişti. Anil tartıların olduğu kulübenin yanında duruyordu, ırgatlar gidince, sallanan platformun üzerine çıkıp eğildi ve tepside kalan birkaç küçük yeşil yaprağı aldı.

Önceki gece yatağına girmeden, yanına bir kova su alıp elleriyle dizlerinin üzerinde emekleyerek, odanın yerlerini silmişti.

Ananda henüz sağken bunu yapmak i istemişti. O gece ölecek olursa, o odaya bir daha giremezdi. Yarım saat boyunca çalıştı.

O ışığın altında, kan siyahmış gibi duruyordu. Daha sonra avluda, tişörtüyle sarongunu çıkartıp yıkadı. En sonunda da kendi yıkandı - kurumuş kan lekesi olduğunu hissettiği her yerini, esmer bedeninin her noktasını. Bileziğini çıkarıp bileğini ovaladı, sonra bileziğini kovanın içine atıp onu da yıka-

di. Kovayı birkaç kez daha kuyuya daldırıp su dökündü. Kendini çılgıncasına uyanık hissediyordu, titredi, birileriyle konuşmak istiyordu. Giysilerini kuyunun yanında bırakıp odasına gitti ve uykunun içinde yok olmaya çalıştı. Kuyu suyunun serinliğinin, bitkin bedeninin derinliklerine dek indiğini hissediyordu, kemiklerine işlemiştii. Sarath ve Ananda'yla birlikteydi sanki, onlara arkadaşlık ediyordu - ikisi arabaydılar, ikisi hastanedeydiler ve yabancınn biri Ananda'yı kurtarmaya çalışıyordu. Elleri bedeninin iki yanındaydı, üzerini örtmek için çarşafa uzanacak gücü yoktu. Neredeyse sabah oluyordu, güneş ışığı odasını doldurmuştu. Ancak o zaman uykuya dalabildi, iyi kalpli yabancınn Ananda'yı kurtaracağı inancıyla.

Öğleden sonra, Anil gözlerini açtığında, Sarath oradaydı. "İyileşecek."

"Oh," diye mırıldandı. Sarath'm elini alıp kendi yanağına bastırdı.

"Hayatını kurtardın. O kadar hızlı yardımına koşarak, sonra sargı, epinefrin. Doktor, böylesi acil bir durumda ne yapması gerektiğini bilen çok sayıda insan olmadığını söyledi."

"Şansı oldu. Arılara alerjim var, onu her zaman yanımda taşıırım. Bazı insanlar, arı sokmasından sonra soluk alamazlar. Epinefrin, soluk alışını da yavaşlatır."

"Burada yaşamam gerekirdi. Yalnızca bir başka iş için bulunman değil."

"Bu yalnızca 'bir başka iş' değil! Geri dönmeye ben karar verdim. Geri dönmeyi istedim."

Köy yolundan, *walawwa*'ya giden uzun, taşlı bir patika var. Sağında, sarmaşıklarla örtülü eski bir duvar yükseliyor. Otuz metre sonra yol çatallaşarak ikiye ayrılır. Eğer arabayla gidiyorsanız, çay işçilerinin kulübesinin yanında durup park edersiniz. Eğer bisikletleyseniz ya da yürüyorsanız sağa kıvrılır, eve yaklaşır, küçük doğu kapısından içeri girersiniz.

Klasik bir binadır, iki yüz yıllık, beş nesildir babadan oğula geçen. Ev hiçbir açıdan abartılı ya da gösteriş-liymiş gibi durmaz. Konumu ve yeri, mesafelerin dikkatli kullanımı - binanın ne kadar gerisinde durursanız durun, manzara olarak başka birinin arazisini görememeniz— dış dünyaya hükmetmek istemeniz yerine, içeri girmenize neden olur. Burası her zaman için, yeri tesadüfen bulunan gizli bir yer olmuştu, eski bir konak.

Özel eğimli kapısından içeri girer girmez, kendinizi kum rengi çiçeklerle dolu, yüksek duvarlı ön bahçesinde bulursunuz. Burada iki gölgelik vardır. Gölgelikli sundurma ve büyük kırmızı ağacın gölgesi. Ağacın altında, taştan, alçak bir bank durur. Anil zamanının çoğunu burada geçirir, rüzgâr gücüyle çalınan bir arp gibi eğik duran ağacın altında, kumlu zemine düşen yüzlerce farklı gölgenin arasında.

Wickramasinghe ailesinin ressamı öldüğünde kaç yaşındaydı? Ananda kaç yaşında? Bir zamanlar havaala-mn ortasında, karşılık bulamayan, hayal kırıklığı yaratan arzusunun acısını ağlayarak boşaltamayan Anil kaç

yaşındaydı? Erkeklerin hangi eksik organları, onları bu denli nezaketle vefasız ve sözel olmayan yaratıklar haline getiriyor? Eğer iki âşık, ayrılık ya da arzu yüzünden birbirlerini öldürebiliyorsa, dünyayı dolduran öbür yabancılar da neyin nesiydi? Aşkın kıyısından bile geçmemiş olanlar ve hırsları ve gereksiz tutkuları yüzünden düşman kamplarına dalanlar...

Anil bahçede, *moonamal* ağacıyla *kohomba* ağacının arasında oturuyordu. *Moonamal* ağacının çiçekleri dö-küldüğünde, yüzlerini her zaman aya dönerlerdi. Anil *kohomba* ağacının ince dallarını kırıp soyar ve dişlerinin aralarını temizlemek için kullanırdı ya da sivrisinekleri kaçırmak için yakardı. Burası, bilge bir prensin bahçesi gibiydi. Ama o bilge prens kendini öldürmüştü.

Walawwa'nın güzelliği üçünü de asla etkilememişti. Sakin, huzurlu gölgelikleri, fazla yüksek olmayan bahçe duvarı ve ağaçlarının yüz seviyesinde açan çiçekleriyle, korku dolu bir sığmak olmuştu. Ama ev, kum havuzu ve ağaçlar içlerine işlemişti. Anil burada geçirdiği zamanı asla unutmayacaktı. Yıllar sonra bir gün, bir oyma ya da resim görecek, nedenini pek bilmeden bir şeyleri tanıdık bulacaktı - ta ki biri ona içinde yaşadığı *walaw-ıva'nm*, o sanatçının ailesine ait olduğunu ve aynı sanatçının bir zamanlar bir süre burada yaşadığını söyleyene dek. Peki ama resim neden o kadar önemliydi? Çıplak bir su taşıyıcısını betimleyen birkaç çizgi, rüzgâr gücüyle çalman bir arp gibi eğik duran ağacın uzağında, tam durulması gereken yerden seçilen yüz hatları.

insanlar kendi dertlerinden olduğu kadar, başkalarının üzüntülerinden de ölebilirler. Buradaki çoğu aile yalnız başına kalmıştı, bir kurşunkalem yontulurken, onlar kendi kendilerine sessizce konuşmaya başlardı. Ya da transistorlu bir radyo dinlerler, anten çapının en uç noktasından gelen zayıf bir şeyler duyarlardı. Bazen piller biri köye, o elektrik aydınlığı denizine gitmeden bir hafta önce biterdi. Çünkü burası gaz lambası döneminde inşa edilmiş bir evdi, yalnızca kişisel dertlerin bilindiği zamanlarda. Oysa şu an üçü de, burada genel bir

öykünün izini sürüyorlardı. "Zamanımızın en acıklı olayı," demişti şair Robert Duncan, "tüm insanların tek bir kaderi paylaşıyor olmaları."

geri dönerken aklına gelmişti. Hayır. Denizci hakkındaydı. "Grafit," diyor, sözcük zihnini dolduruyor. "Bir grafit madeninde çalışmış olabilir."

O gece, gece yarısından çok sonra, Anil hâlâ yağmurun içinden gelen davul sesini duyabiliyordu. Her sesi bastırıyordu. Anil sesin kesilmesini bekledi.

Denizci'nin başı, Ananda'nın yorumladığı haliyle, köye varmıştı; bilinmeyen, isteksiz bir davulcu gövdesini bu başa yapıştırmış, davulunu çalmaya koyulmuştu. Anil, hiç kimsenin başın sahibini teşhis edemeyeceğini biliyordu. Öylesine çok insan ortadan kaybolmuştu ki. İskelete adını verecek olanın, başı değil mesleğiyle ilgili izler olduğunu anlamıştı. Bu yüzden Sarath'la o, bölgedeki grafit ve kalem kurşunu çıkartılan maden ocaklarına gideceklerdi.

Davul karmaşık ritmini sürdürdü, denize uzanan basamaklardaki adımların sesine benziyordu. Davulun sesi, ancak başın sahibine bir ad bulunduğunda susacaktı. Ama o gece susmadı.

Fırtına, kuzeyden üzerlerine doğru geliyor. Gökyüzü kapkara, esen soğuk rüzgâr, altında oturdukları kırmızı ağacın dallarını ve gölgelerini titretiyor. Fırtınadan tek etkilenmeyen Sarath, konuşurken gözleri uzaklarda bir şey arıyor sanki, şundan bundan söz ediyorlar.

"Hadi, içeri girelim."

"Bekle," diyor Sarath. "Nasıl olsa ıslandık bile."

Anil, karşısındaki taş bankın üzerine oturmuş, yağmurun Sarath'm düzgün taralı saçlarını dağıtışını izliyor. Böylesine bir fırtınada dışarıda olmaktan, sorumsuzluk duyuyor. Bunu çocukken yapardı. Yağmurun sesinin bastırıldığı köyden gelen davul seslerini güçlükle duyabiliyor.

"Bu dağınık saçlarla, kardeşine benziyorsun. Aslında kardeşinden hoşlandım." Anil öne doğru uzanıyor. "Ben içeri giriyorum."

Sundurmaya doğru yürüyüp çamurdan kurtularak basamakları çıkıyor, başını hızla sallıyor ve saçlarını bir kumaş parçasıymış gibi sıkıyor. Dönüp arkasına bir göz atıyor. Sarath başını öne eğmiş, dudakları kıpırdıyor, sanki biriyle konuşuyormuş gibi. Sarath'a ulaşacak bir gemi bulamayacağını, neler düşündüğünü asla keşfede-meyeceğini biliyor. Karısını mı? Mağara duvarındaki bir resmi mi? Seller gibi akan yağmuru mu? Karanlık yemek odasında, kollarını kuruluyor, bileziğindeki yağmur damlalarını yalamak için sol elini ağzına götürüyor.

Sarath yağmurun altında otururken, Anil'e Ananda hakkında ne söylemek istediğini hatırlıyor. Hastaneden

Fare

Karısı Chrishanti onu terk ettiğinde, Gamini, asla istememiş olduğu şeylerle dolu -bির sanat eserini andıran mutfak eşyaları, karısının zebra desenli sofrı örtüleri- evinden bir hafta boyunca çıkmadı. Karısı gittikten sonra, bahçivana, gündelikçiye ve aşçıya gerek kalmamıştı. Şoförünü de kovdu. Acil servise yürüyerek gidebilirdi. Birinci haftanın sonunda evden ayrılıp her zaman bir yatak bulabileceğinden emin olduğu hastanede yaşamaya başladı; bu şekilde tan ağarırken uyanıp kısa sürede cerrahide olabiliyordu. Arada sırada, Chrishanti'nin ona armağan ettiğı ama kaybettiğı kalemi aramak için, eli gömlek cebine gidiyordu, ama eski yaşamını fazla öz-lemiyordu.

Ağabeyi arayıp onun için endişelendiğini söylediğinde, endişelenmemesini söyledi. Protein içeceğiyle birlikte, haplar almaya başlamıştı, böylece çevresindeki ölen hastalara bakmak için sürekli uyanık kalabilecekti. *Damar hasarlarını teşhiste, yüksek seviyede kuşku endeksi şarttır.* Eğer böylesine iyi bir doktor olmasaydı, davranışları rapor edilirdi. Hastanede yapabildiklerinin, sahip olduğu tek toplumsal değeri olduğunu biliyordu. Burada kaderiyle yüzleşiyor, sahne arkasında savaşıbiliyordu. Savaş haberlerini duymazdan geliyordu. Ona kötü kokmaya başladığı söylenmişti ve bu onu bir şekilde üzüyordu. Sabun stoklayıp günde üç kez duş almaya başladı.

Sarath'ın karısı, Gamini'yi bir kez acil serviste ziyaret etmiş ve nöbet bitiminde kolunu omzuna atmıştı. Son zamanlarda fazlasıyla avare dolaştığını ve Sarath'la kendisinin, ona kalacak bir yer verebileceklerini söyle-

misti. Onunla bu şekilde konuşabilecek tek kişi oydu. Gamini onu yemeğe götürmüş, aylardır yemediği kadar çok yemiş ve konuşmalarını, ağabeyinin karısının özel ilgi alanlarına kaydırmıştı. Gamini yemek boyunca, kadının yüzüne ve kollarına bakmıştı. Elinden geldiğince kibar davranmış, ona bir kez bile dokunmamıştı, tek dokunuşu, karşılaştıkları andaki kol temasıydı, ayrıldıklarında ona sarılmamıştı. Bedeninin ne denli zayıf olduğunu fark etmemesi için.

Sarath hakkında konuşmamışlardı. Yalnızca kadının radyo istasyonundaki işinden konuşulmuştu. Gami-ni'nin kendisinden hoşlandığını biliyordu kadın. Gamini ise onu sevdiğini, sürekli meşgul kollarını, onu öylesine tamamlıyormuş gibi duran o güvensizliğini. Onunla ilk kez, Colombo'nun dışındaki bir bahçede verilen bir maskeli baloda karşılaşmıştı. Yengesi bir erkek smokini giymiş, saçlarını geriye doğru toplamıştı. Onunla konuşmaya başlamış ve iki kez dans etmişti, maskesi sayesinde, onu tanıyamamıştı. Bu yıllar önceydi, hatta ağabeyiyle evlenmeden bile önce.

O gece Gamini yalnızca, nişanlısının erkek kardeşiydi.

Gamini, parti boyunca ona iki kez evlenme teklif etmişti. Terastaydılar. Gamini bir *yakka* gibi giyinmiş ve boyanmıştı ve yengesi yarı alaycı bir dille nişanlı olduğunu söyleyerek, onu başından atmaya çalışmıştı. Savaş hakkında ciddi ciddi konuşmuşlardı ve genç kadın evlilik teklifinin yalnızca bir şaka olduğunu düşünmüştü, konuyu değiştirmek için söylenmiş bir şey. Sonra Gamini, içinde bulundukları bahçeleri kaç yıldır tanıdığını, buraya kaç kez geldiğini anlatmıştı. Nişanlımı tanıyor olmalısın, demişti, o da buraya sık gelir. Ama Gamini, onun adını hiç duymamış gibi davrandı. Her ikisi de sıcaktan bunalmışlardı, genç kadın papyonunu gevşetti. "Sana da sıcak gelmeli. Tüm bu üzerindekiyle." "Evet." Bahçede, bambu çeşmeli bir havuz vardı, içi su dolduğunda musluğu yana doğru eğiliyordu, Gamini havuzun yanında diz çöktü. "Havuzla boya akıtma, içinde

balıklar var." Böylece Gamini başındaki sarığı açıp suya daldırdı ve yüzündeki boyaları silmeye koyuldu. Ayağa kalktığı anda, genç kadın onun kim olduğunu gördü, nişanlısının ağabeyiydi ve ona yeniden evlenme teklif ediyordu.

Şimdi ise, bu olaydan yıllar sonra, Gamini'nin evliliğinin sona ermesinin ardından, kafeteryadan çıkıp yengesinin arabasının park edilmiş olduğu yere doğru yürüyorlardı. Onunla uzaktan vedalaştı, ona dokunmadı, yalnızca kabaca gözlerini dikti, uzaklaşan aracın arkasından kabaca el salladı.

Gamini, hastanenin boş sayılabilecek servisinde uyandı. Duş alıp üzerini değiştirirken, yanında yatan hasta gözlerini dikmiş ısrarla ona bakıyordu. Henüz tan ağarmamıştı ve hastanenin ana girişi henüz karanlıktı. Gamini içinde kimbilir neler gizleyen, o eski ahşap tırabzana elini dayamadan, merdivenlerden yavaşça indi. Çocuk hastalıkları, bulaşıcı hastalıklar ve kemik hastalıkları servislerinden geçerek ana avluya vardı, sokaktaki kantinden çay ve patates alıp hemen oracıkta, dalları kuşlarla dolu bir ağacın altında yedi. Böyle anlar dışında, gününün tamamını binanın içinde geçirirdi. Bazen dışarı çıkıp taş bir banka otururdu. Asistanlarından birine, eğer uyursa onu bir saat sonra uyandırmasını söylerdi. Uykuyla uyanıklık arasındaki sınır, öylesine soluk renkli bir pamuk ipliğiydi ki, çoğu zaman farkında bile olmadan sınırın öbür tarafında bulurdu kendini. Bazen gece ameliyat ettiğinde, yalnızca karanlık ve yıldızlarla çevrili bir bedeni kesiyormuş gibi hissedirdi. Rüyasından uyanır ve kendini binanın içinde bulurdu, çevresi sarılı halde. Mesleği, sürekli yabancılarla karşılaşmasını ve onları ameliyat etmesini gerektiriyordu, adlarını bile bilmeden. Çok ender konuşurdu. Yaralarını görmese bile yaralı olmayan insanlara yaklaşmıyor gibiydi; koridorda esneyen hademe, hastaneyi ziyaret eden ve Gami-ni'nin birlikte resim çektirmek istemediği politikacı.

Gamini başını kaşırken, hemşireler ona grafiklerde-ki bilgileri okurlardı; insanları asla affetmediği halde, çok sevilen biriydi. Üzerinde çalıştığı insanı kurtaramayacağını anladığında, hoyratlaşırdı. "Yeter," deyip çıkıp giderdi. "Basta," derdi, yurtdışında yaşamış biri ve Gamini ameliyathanenin kapısında durup gülerdi. İnsancıl sayılabilecek bir konuşma âniydi. Gamini asla iyi bir arkadaş olamadığının farkındaydı; çevresini saran ölümün içine dalmış, kısa sohbetler yapan. Arada sırada, bir hemşire onu uyandırır, yardım isterdi. Hemşire dikkatli davranırdı, ama Gamini de hemen uyanırdı ve üzerinde yalnızca sarongu olduğu halde gidip, yaşam savaşı veren bir çocuğa damardan bir iğne yapardı. Sonra yeniden, ödünc aldığı yatağına dönerdi. "Sana bir iyilik borcum var," diye seslenirdi hemşire, arkasından. "Hiç kimseye bir borcun yok. İhtiyacın olduğunda beni her zaman uyandırabilirsin."

Hemşirenin ışığı bütün gece açıktı.

Bazen cesetler kıyıya vurur, sahili temizleyenler onları karaya çıkarırlardı. Matara Sahili'nde ya da Wella-watta'da ya da Sarath ve Gamini'nin çocukken yüzme öğrendikleri Lavinia Tepesi'ndeki St. Thomas Koleji yakınlarında. Bunlar politik cinayetlerin kurbanlarıydı -Gower Caddesi'ndeki evde ya da Gaile Yolu'nun dışındaki bir evde işkence görmüş kurbanlar-, bir helikoptere konup havalanıp birkaç mil gittikten sonra denizin üzerinde aşağı atılıyorlardı. Ama içlerinden yalnızca birkaçı, hükümete delil olarak bildiriliyordu.

Cesetler iç bölgelere, dört ana ırmaktan geliyorlardı - Mahaveli Ganga, Kalu Ganga, Kelani Ganga, Bentota Ganga. Hepsi de Dean Caddesi'ndeki hastaneye getirili-yorlardı. Gamini ölümlerle uğraşmamaya karar vermişti. İşkence görmüş cesetlerin teşhis edilmeleri için getirildikleri güney kanadındaki koridorlardan uzak duruyordu. Stajyerler, darbelerin listesini çıkarıp cesetlerin fotoğraflarını çekiyorlardı. Yine de Gamini haftada bir kez

raporları ve ölümlerin fotoğraflarını inceliyor, asit ya da sivri metallerle açılmış olduğu sanılan yaraların kaynağını onaylıyor ve gerekli belgeleri imzalıyordu. Bu işi yaparken, uyarıcı haplarını yanından ayırmıyordu ve şartlı tahliyeyle çıkmış bir hademenin masasına bıraktığı teybe hızla konuşuyordu; bu korkunç fotoğraflara daha çok ışık gelsin diye, pencerenin yanında duruyor, cesetlerin yüzlerini sol eliyle kapatıyordu, nabzı giderek hızlanıyordu. Dosyanın adını yüksek sesle okuyor, yorumunu ekliyor ve imzalıyordu. Haftanın en karanlık saati.

O haftanın fotoğraflarıyla işini bitirmişti. Kapılar açıldı ve içeri binlerce ceset getirildi, sanki balıkçıların ağlarına takılmış gibi, parçalanmışlar gibi. Koridorlarda duran, binlerce ringa ve köpekbalığı cesedi, hırpalanmış kara renkli balıklar....

Artık fotoğraf çekmeden önce cesetlerin yüzlerini örtüyorlardı. Gamini bu şekilde daha rahat çalışıyordu, böylece ölüyü tanıma şansı da yoktu.

İşin en garip yanı, Gamini'nin tıbbın on dokuzuncu yüzyıldan kalma bir hızı olduğunu sandığı için bu mesleki seçmiş olmasıydı. İşinin, amatör bir yetkeye sahip tarım seviyordu. Dr. Spittel hakkında anlatılan bir fıkra vardı, bir keresinde Kandy'de, gece ameliyatının tam ortasında elektrikler kesilmiş, doktor da yaralıyı bir sedye-e koyup otoparka götürmüş ve bir aracın açık farlarının önünde ameliyatı tamamlamıştı. Böylesi öykülerle anımsanan yiğitçe bir yaşam. Tek tatmin edici yanı buydu. Tıpkı bir kriket oyuncusunun, 1953 yılının bir öğleden sonrası yaptığı vuruş gibi hatırlarda kalacaktı, bir ya da iki hafta boyunca adından söz edilecekti. Bir şarkı sözün de ünlenecekti.

Gamini çocukluğunda difteriye yakalandığında yaşam savaşı verirken, öğleden sonraları yatağına uzanır ve ailesininki gibi bir yaşama sahip olmayı dilerdi. Hangi mesleği seçerse seçsin, ailesinin tarzında ve hızında hareket etmeyi istemişti. Sabah erken uyanıp geç yenilen bir öğle yemeğine dek çalışmayı, sonra uyuyup sohbet etmeyi, öğleden sonra kısa bir süre için yeniden ofise uğramayı- Babasıyla, büyükbabasının avukatlık büroları Greenpath Caddesi'ndeki aile konaklarını büyük bir bölümünü kaplıyordu. Küçükken, iş saatleri içinde bu labirente benzer gizemli yere girmeye izni yoktu, ama saat beşten sonra elinde bir bardak kehribar renkli içeceklerle gelir, kapıyı ayağıyla iterek içeri girerdi, içeride bodur dosyalama dolapları ve küçük masa vantilatörleri vardı. Babasının köpeğini okşar, sonra da içeceğini babasının masasına koyardı.

işte tam o anda bedeni yerden yükselir ve havada dönerdi, sonra kendini babasının kucığında otururken bulurdu, kalın esmer kolları onu sarardı. "Başla bakalım, " derdi, Gamini de gün boyunca başından geçenleri, okulda yaptıklarını, eve dönünce annesinin ona söylediklerini anlatmaya başlardı. Çocukluk yıllarıydı ve ailesiyle hiçbir sorunu yoktu. Dönüp arkasına baktığında, aklına ailesiyle ilgili hiçbir öfke ya da kızgınlık ânı gelmiyordu. Anne babasının birbirlerine iyi davrandıklarını anımsıyordu. Sürekli konuştuklarını, her şeyi paylaştıklarını, yatakta ise ilişkilerinin süregelen mırıltısını duyabiliyordu, evle dünya arasındaki bir bağ gibi. Sonradan babasının dünyasının her boyutunun, evin içinde yer aldığını fark etti. Müşteriler ona gelirdi. Evin arka tarafında, hafta sonu gelen konukların ağırlandığı bir tenis kortu vardı.

İki kardeşin de, aile şirketinin bir parçası olacaklarına inanıyorlardı. Ama Sarath avukat olmaktan vazgeçerek evden ayrılmıştı. Birkaç yıl sonra, Gamini de evdeki söylentilere ihanet etti ve tıp fakültesine girdi.

Karısı onu terk ettikten iki ay sonra, Gamini bunalıma girdi ve yönetim onu zorunlu izne ayırdı. Gidecek yeri yoktu, evini dağıtmıştı. Acil servisin, yaşamının en zor zamanlarında onun için adeta bir koza görevi gördüğünü fark etti, tıpkı ailesinin evi gibi. Hayatta değer verdiği her şey oradaydı. Koğuştta uyuyor, yemeğini hastanenin tam karşısındaki seyyar satıcılardan alıyordu. Şimdiyse, kendini gömdüğü bu dünyadan, çocukluğunun geçtiği dünyanın aynısından ayrılması isteniyordu.

Nugegoda'ya, evinin bulunduğu mahalleye doğru yürüdü ve kilitli kapısını tekmeledi. Burnuna yemek kokusu geliyordu. Kapıda bir yabancı belirdi ama kapıyı açmadı. "Kim o?" "Ben Gamini." "Eee?" "Burada yaşıyorum." Adam uzaklaştı, mutfaktan sesler geliyordu.

Arada bir süre geçtikten sonra, Gamini onu umursamadıklarını anladı. Küçük bahçeden geçti. Yemeğin kokusu, ona öylesine güzel gelmişti ki. Hiç bu denli acık-mamıştı. Evi istemiyordu, tek istediği ev yemeğiydi. Arka kapıdan içeri girdi. İçeri göz gezdirdi, bu insanların eve kendisinden çok daha iyi baktıklarının farkındaydı. Onu umursamayan adam, iki kadınla birlikteydi. Gamini hiçbirini tanıımıyordu. Önce aklına, karısının akrabalarının eve taşınmış olabilecekleri geldi. "Bir bardak su alabilir miyim?"

Adam ona bir bardak su getirdi. Gamini arkadaki kulübeden gelen çocuk seslerini duydu, evin tüm alanının kullanılıyor olması hoşuna gitmişti. Sonra aklına geldi ve adına hiç mektup gelip gelmediğini sordu. Ona bir yığın mektup getirdiler. Karısından bir mektup vardı, onu cebine koydu. Hastaneden gelen bir sürü çek. Zarflarını açtı, çeklerin arkalarını imzalayıp birkaçını kadınlara verdi. İki tanesini kendine sakladı. Kadınlar, Gamini'ye işaret ettiler, onlarla birlikte oturup yemek yedi. Kılçıklı fasulye, *pol sambol*, körili tavuk. Karnını güzelce doyurduktan sonra, nehir kıyısında gezindi. Yüzü kızarmıştı. Quickshaw'u arayıp şoförlü bir araba kiraladı ve araba gelinceye dek Grindlays'in havalandırmalı lobisinde bekledi.

"Trincomalee'ye. Oradan da Nilaveli Beach Ote-li'ne."

"Olmaz, olmaz."

Bu yanıtı bekliyordu. Çevredeki tüm gerilla güçleriyle, orası tehlikeli sayılırdı. "Güvende olacağız. Ben doktorum. Doktorlara dokunmazlar, fahişeler gibiyiz. Ön cama yapıştırmak için bir Kızıl Haç işareti var. Seni bir haftalığına kiraliyorum. Beni sevmen ya da bana nazik davranman gerekmiyor. Sevmeye ihtiyacı olanlardan değilim. Dur burada."

Gamini arabadan çıkıp arka koltuğa geçti, yayılarak oturmak istiyordu. Araba Colombo'nun dışına çıkar çıkmaz uyuyakalmıştı bile. "Sahil yolundan git," diye mırıl-

dandı, uykuya dalmadan önce. "Negombo'ya gelince beni uyandır."

Gamini ile şoför, Negombo'daki eski konukevinin karanlık ve güneşsiz lobisine doğru yürüdüler. Ön bürodaki küçük lamba, duvara çizili çirkin bir deniz manzarası resminin önünde oturan müdürü aydınlatıyordu, Gamini'nin aklına bir şey geldi ve arkasını döndü, kapıdan dışarı baktığında, aynı manzarayı gördü. Birer bira alıp yola çıktılar. Kurunegala yakınlarında, şoföre yan yola sapmasını söyledi. Kurunegala'yı birkaç kilometre geçtikten sonra, Gamini arabadan çıktı ve şoföre, ertesi gün aynı saatte onu buradan almasını istedi. Şoförün, dediklerini anlaması biraz zaman aldı. Geceyi orada geçirmek istiyordu.

Babası onu buralardaki bir orman manastırına getirmişti, Arankale'deydi. Onu çocukken buraya getirmişti ve Gamini birkaç yılda bir burayı ziyaret etmeye çalışmıştı. Bir savaş doktoru olduğu için, buraya dini açıdan bir bağlılığı yoktu ama her gelişinde büyük bir huzur duyuyordu. Üzerinde yalnızca bir gömlek ve bir pantolonla, yanına yemek ya da güneş için bir şemsiye bile almadan, ormana yöneldi. Bazen buraya geldiğinde, manastırın açık olduğunu görürdü; bazen de kapalı olurdu, ormanın gözü gibi.

Bir kuyu vardı. Yaşlı keşişlerin uyudukları sundurmanın üzerinde kıvrımlı bir çarşaf tavan işlevi görüyordu. Burada kalabilirdi. Sabah, kuyu suyuyla yıkanabi-lirdi. Gözlüğü düşüp kaybolmasın diye, gömlek cebinin düğmesini ilikledi.

Bir hafta sonra, Gamini Nilaveli Beach Otelinden çıkıp denize doğru indi. Çok sarhoştı. Bütün gece, bu ıssız konukevinin aşçısıyla, gece bekçisiyle, boş odaları te-

mizleyen ve aşçı onları her havuza atmaya kalkıştığında, çığlık çığlığa bağırarak iki hizmetçiyle takılmıştı. Koridorlarda sürekli birbirleriyle kapışıyorlardı. Gamini plajda uyuyakaldı, uyandığında çevresi gülen silahlı adamlarla sarılıydı.

Sarongu üzerinden kaymıştı. İki dilde de elinden geldiğince açıkça, "*Ben - bir - doktorum,*" deyip bir kez daha kendinden geçti, ikinci kez uyandığında, yaralı gençlerle dolu bir kulübedeydi. On yedi yaşında. On altı yaşında. Bazıları daha da genç. O şu anda tatildegdi, bunu silahlı adamlardan birine söyledi. "Saat yedide, akşam yemeğinde olmalıyım. Eğer saat yedi buçuğa dek gitmezsem, sonra yemek..."

"Evet, evet. Ama bu..." adam eliyle, kulübenin içini dolduran yaralıları işaret etti. "Bu var, değil mi?"

Gamini ilaç bağımlılığından kurtulmak için kendini içkiye vermişti, bu yüzden iki arada bir derede kalmış gibiydi, ne kadar sarhoş olduğunun farkında değildi. Çok fazla uyumuştı. Uyanmış ve kendini tanımadığı bir bahçede bulmuştu. Aslında uyumayı istemiyordu ama buna gereksinimi vardı. Rüyasında, sürekli cesetleri asansörlere yükleyip boşalttığını görüyordu. Asansörler Gamini'nin içini sıkardı, ama yine de gıcırdayan, baş döndürücü merdivenlerden iyiydiler.

Gerillalar onu plajda kıvrılmış uyurken bulduklarında, deniz bileklerine kadar gelmişti. Doktor olduğunu duydukları turisti aramaya gelmişlerdi. Havuzun başında oturan kadınlardan biri, sahile doğru gitmelerini söylemişti.

Gamini bir aşağı, bir yukarı yürüyüp kulübedeki yaralılara baktı. Yaralarına paçavralar bağlamışlardı, ne bir ağrı kesici ne bir sargı. Bez yapmak için yatak çarşaflarını ve onlara yardımcı olacak eşyalarla dolu -tırış losyonu, haplar- naylon torbayı getirmesi için, bir askere anahtarını verip onu otel odasına gönderdi. Asker, üzerinde Gamini'nin tişörtlerinden biriyle döndü. Gamini ilaçları masanın üzerine boşaltıp her bir hapı dörde böldü. Aralarında bir iletişim sorunu yaşanacağı kesin-

di. Tamil dilini yeterince iyi konuşamıyordu, onlar da Sinhalaca'yı. Gamini ile ayrılıkçıların lideri, aralarında basit bir İngilizce konuşuyorlardı.

Akşamüzeri olmuş ve Gamini acıkmıştı. Öğle yemeği servisini kaçırmıştı, otel personeli oldukça kuralcıydı. Ayrılıkçıların liderinden, birini gönderip ona yiyecek bir şeyler bulmasını istedi. Uzaklardan bir yerden, silah sesleri gelmemesini diledi. Çalışmaya başladı, yan yana dizili yaralılarla ilgilendi.

Çoğu yaşayacaktı ama kollarından ya da bacaklarından birini kaybedeceklerdi. Trincomalee'de dolaşırken, kısa sürede o kadar çok yaralıyla karşılaşmıştı ki. Elinde ahşap bir *pakispetti* kutusuyla, eğreti koğuşun içinde gezinmeyi sürdürdü, genç bir oğlanın yanında oturup bacağım bezlerle sarmaladı. Kısa süre içinde ameliyat edileceklerle, değerli haplarından bir çeyrek verdi, böylece üzerlerinde çalışırken, uyumuş olacaktı. Bu denli küçük bir parça ilacın, ne denli etkili olduğunu görmek onu şaşırttı; oysa kendisi bir yıl boyunca her gün, bu haplardan birer tane yutmuştu. Yaralı, hapı yuttuktan on beş dakika sonra, üç gerilla onu yatakta sıkıca tutuyor, Gamini de yarasını dikiyordu. Hava o kadar sıcaktı ki, Gamini gömleğini çıkartmıştı, terinin parmaklarına akmaması için bileklerine paçavralar bağlamıştı. Uyuması gerekiyordu, gözleri yanıyordu ve ortada hâlâ yiyecek bir şey yoktu. Tam bir sinir krizi geçirmek üzereyken, yaralıların yanına kıvrılıp uykuya daldı.

Yüksek sesle horluyordu. Karısı terk ettiğinde, Gamini onu suçlamış, bu horlaması yüzünden çekip gittiğini söylemişti. Şimdiyse çevresindeki çocuklar, onu rahatsız etmemek için ses çıkarmıyorlardı.

Acı içinde bağırarak bir gencin sesiyle uyandı. Dışarı çıkıp yüzünü yıkadı. O zamana dek, otelin aşçısı bir bisiklete bindirilerek oraya getirilmişti, Gamini de yavaşça konuşarak, ona Sinhalaca-on kişilik bir yemek yapmasını ve faturayı hesabına eklemesini söylemişti. Bunun yararı olmuştu. Şölen başladığında, ameliyat sona ermişti. Otel personeli, Gamini için iki şişe bira getir-

misti. Yemek yerken aklına Dr. Linus Corea'nın ortadan kayboluşu geldi ve bir daha Colombo'ya dönüp dönemeceğini düşündü.

Geceye dek çalıştı, hastaların üzerine eğilmiş çalışırken, bir asker de yatağın öbür tarafında eski bir gaz lambası tutuyordu. İlacın etkisi geçince, bazıları sayıklamaya başladı. On üç yaşında bir çocuğu kim savaşa gönderir ve üstelik hangi saçma nedenle? Yaşlı bir lider için mi? Solmuş bir bayrak için mi? Bu insanların kim olduklarını aklından çıkartmamalıydı. Kalabalık sokaklarda, otobüs duraklarında, çeltik tarlalarında* okullarda patlayan bombalar, bu tür insanlar tarafından yerleştiriliyordu. Gamini'nin tedavi ettiği yüzlerce insan bu şekilde ölmüştü. Binlercesi bir daha yürüyemeyecek ya da bağırsaklarını kullanamayacaktı. Yine de. O bir doktordu. Bir haftaya kalmaz, Colombo'da çalışmaya başlardı.

Gece yarısından sonra, yanma silahlı bir koruma alıp sahilden otele döndü. Odasına girince, Kurunega-la'dan satın almış olduğu çalar saatin kaybolduğunu fark etti. Çarşafsız yatağına girip uyudu.

Ağabeyiyle arasındaki gizli savaş ne zaman başlamıştı? Ağabeyi gibi olma arzusuyla başlamıştı, hatta ondan daha iyisini yapabileceğini göstermek istemesiyle. Gamini, davranışları açısından her zaman daha genç olmuş, asla ona yetişememişti, lakabı 'Meeya' idi. Fare. Ve sorumluluk almamayı seviyordu, çevresindeki olayları kavraya bile, asla ilgi odağı olmamayı. Çoğu zaman anne babası, onun bir koltuğa gömülmüş, kitap okurmuş gibi görüldüğü halde, aslında kulaklarını dikmiş, sadık bir köpek gibi konuşmalarını dinlediğinin farkına bile varmazlardı. Sarath tarihten hoşlanırdı, babası yasalardan, Gamini ise tavşan deliğine saklanmaktan. Gençliğinde bir dansçı olmak isteyen anneleri, şimdi yaşamalarının koreografisini yapıyordu. Gamini için annesi, gizem doluydu. Dışarı vurduğu sevgisi, şefkat olarak değerlendirilebilirdi, ama ona özel değildi. Annesini, babasının sevgilisi olarak düşünemiyordu bile. Kadınsız bir ortamda, evin üç erkeğine ayak uydurmaya çalışıyordu, geveze bir koca, akıllı ve gelecekte başarılı olacak bir oğul ve ketum bir oğul daha. Gamini. Fare.

Her iki oğlunun da, babalarının izinden gitmemeleri ve aileden gelen avukatlık şirketini sürdürmek istememiş olmaları yüzünden, anne herkesi korumak zorunda kalmıştı - birer ayağı, oğullarının yanında, eli kocasının omzunda. Yine de dağıldılar. Sarath arkeoloji eğitimine başladı, Gamini ise kendini tıp fakültesine ve her şeyden önemlisi ailesinin dışına attı. Artık onun hakkında tek duydukları, öfke dolu söylentilerdi. Birlikte yaşarlarken Gamini'nin varlığının pek farkında değillerdi, şimdiyse

hakkında anlatılan çirkin olaylar kulaklarına geliyordu. Sanki ondan vazgeçmelerini ister gibiydi ve böyle de oldu zaten.

Aslında aile hayatını sevmiştir. Oysa yıllar sonra Sa-rath'ın karısıyla konuşurlarken, yengesi karşı çıkmıştı, "Nasıl olur da bir aile, çocuğuna 'Fare' diyebilir?" Onun çocukluğunu hayal edebiliyordu, ailesinin kaygısını umursamadan, kocaman kulaklarıyla, kocaman koltuğuna oturmuş halde.

Umurunda değildi. Her çocuk için geçerli olduğunu düşünmüştü. Hem o, hem de ağabeyi yalnızlıklarından, birbirleriyle konuşmak zorunda olmamaktan hoşnuttular. "Bu beni deli ediyor," diye yakmıştı, Sarath'ın karısı. Onunla konuşurken, Gamini hâlâ çocukluk yıllarının mutlu geçtiği inancındaydı, oysa yengesi onu güvensiz bir çevrede yaşamaya çalışan bir ruh olarak görmüştü. "Şımartıldım," demişti. "Sen yalnızca tek başına olduğunda ve kendi kendine bir şeyler yaptığında güvendesin. Şımartılmış değildin, seni görmezlikten geldiler." "Yaşamımın geri kalanında, annemi beni yeterince öpmediği için suçlayacak değilim." "Suçlayabilirdin."

Çocukluğunu sevdiğini düşünmüştü. Öğleden sonraları, o karanlık oturma odalarını sevmişti, balkondaki karınca yolunu izlemeyi, çeşitli giysilere bürünerek aynanın karşısına geçip şarkı söylemeyi. Ve o koltuğun görkemini içinde taşıdı. Dışarı çıkıp o koltuğun aynısından almak istiyordu, erişkinlere özgü bir ayrıcalık, bir kapristi. Yardıma gereksinim duyduğunda, aklına koltuk gelirdi, annesi ya da babası değil. "Ben çekiliyorum," demişti, Sarath'ın karısı.

Sarath ise anne babasının gözünde, cennetten çıkma bir çocuktu. Üçü birlikte, akşam yemeği boyunca gülüp tartışarlardı, Gamini onların tavırlarını ve hareketlerini izlerdi. On bir yaşma geldiğinde taklitçiliğiyle gurur duymaya başlamıştı, endişeli köpeklerin komik yüz ifadelerini taklit edebiliyordu, örneğin.

Yine de görünmezliğini koruyordu, hatta kendisine karşı bile, yalnızca farklı giysilere büründüğünde aynaya bakıyordu. Amatör bir tiyatro yöneten bir amcası vardı ve Gamini ne zaman evlerinde yalnız başına kalsa, değişik kılıklara girerdi. Giysileri birer birer dener, pikabı kurar ve uydurduğu şarkıları söyleyerek kanepelerin üzerinde dans ederdi, teyzesi eve dönünceye dek. Teyzesi fazla tepki vermezdi. "Ya! Demek tek yaptığın bu..." Gamini kendini akıl almaz ölçüde aşağılanmış ve utanmış hissedirdi. Sonraki yıllarda, hiçbir işe yaramadığına inanmış ve insanlarla hiçbir şeyini paylaşmamıştı. Ses-sizleşmişti, içindeki tüm duygulardan haberdardı. Sonraları, yalnızca yabancıların yanında canlı olmaya başladı - fırtınalı bir partinin son anlarında ya da acil servisin karmaşasında. Tanrı'nın lütfü buydu işte. İnsanların, dans edercesine kendilerinden geçtikleri yer *burasıydı*, arzuları ya da becerileri konusunda o kadar istekliydiler ki, onları romantizmin peşine düşürecek güçlerinin farkında değillerdi. Gamini olayların merkezindeyken bile, hâlâ görünmez olduğunu hissedebiliyordu. Kötü şöhreti işte o zamanlar başlamıştı.

Çocukluğunda, ailesiyle onu ayıran duvar, bıraktığı yerdeydi. Onu yerinden oynatmak istememiştir, dünyalarını birleştirmek istememiştir. Bu konudaki duygularının o kadar da farkında değildi. Bu durum daha sonra korkunç bir bunalımın eşliğinde açıkça ortaya çıkacaktı. Kardeşine özeniyordu ve çocukluğunda daima özlemini çektiği özgürlük ve gizem duygusunu tetikleyen bu iyi yürekli ağabey olmuştu. Yıllar sonra Gamini bunları Sa-rath'a söylediğinde, gizli kalmış intikam duyguları kendisini bile şaşırtmıştı. Gençlikte, asıl kural kendi kendimize zarar vermemektir, diye düşündü. Çocukken bunu biliriz. Sürekli ailemizin suçlayıcı mırıltılarını duyarız, adanın çevresini saran deniz gibi. Bu yüzden gençler bir mızrak kadar eğimli ya da bir ağaç kabuğu kadar bencil olurlar. Ve böylelikle de yabancılara karşı daha rahat ve içten oluruz.

Fare, okulunun son yıllarında, Colombo'dan ayrılıp Kandy'deki Trinity Koleji'nde yatılı okumak konusunda diretti. Böylece en az bir yıl boyunca ailesinden epeyce uzakta olabilecekti. Onu ülkenin kuzeyine taşıyan yavaş treni çok sevmiştir. Trenleri hep sevmiştir, asla kendine bir araba almadı, asla araba kullanmayı öğrenmedi. Yirmili yaşlarında, sarhoş başını tünellerin gürültülü ve derin karanlığına uzatır, yüzüne çarpan rüzgârın tadını çıkarırdı. Yabancılarla içten ve neşeli konuşmaktan hoşlanıyordu; bunun bir hastalık olduğunun farkındaydı -ama yine de bu uzaklığı ve adını gizlemeyi seviyordu.

Duyarlı, sinirli ve sokulandı. Kuzeyde yaşadığı üç yıl boyunca ikinci sınıf hastanelerde çalıştıktan sonra, saplantıları artmıştı. Evliliği, birinci yılın sonunda bitti ve yalnız başına kaldı. Ameliyatlarda, yanına tek bir asistan istedi. Öbürleri onu uzaktan izleyip öğrenebilirlerdi. Yaptıklarını ya da neler olup bittiğini anlatmak konusunda asla başarılı olmamıştı. Kötü bir öğretmen ama iyi bir örnek.

Hayatında yalnızca bir kez âşık olmuştu, o da evlendiği kadın değildi. Sonra başka bir kadın daha oldu, Po-lonnaruwa yakınlarındaki bir sahra hastanesinden biri. Kendini şeytanlarla dolu bir gemide hissediyordu, gemideki tek sağlıklı düşünebilen insan oydu. Savaşın kusursuz katılımcılarından biriydi.

Çocukken, Sarath ve Gamini'nin yattıkları odalar, Colombo'nun güneş ışıklarından, trafik ve köpek seslerinden, başka çocuklardan, açılır kapanır metal köprüünün gürültüsünden korunuyordu. Gamini, babasının ofisinin yasak ortamını hatırlıyordu, döner sandalyeye oturup fırıl fırıl dönerken kâğıtların uçuşmasını. Gamini için bütün ofisler, içlerinde karmaşık sıraların yetkesini barındırıyorlardı. Erişkin haliyle bile, böylesi odalara girdiğinde kendini yasadışı bir şey yapan, değersiz biri gibi hissediyordu. Bankalar, avukatlık büroları, kararsızlığını artırır, asla derdini anlatamayacağı bir okul müdürünün odasındaymış izlenimini verirdi.

Büyüdükçe namussuzlaşırız. Gamini, bilmesi gerektiğini düşündüklerinin yarısını bilerek büyüdü - doğru yolu bilmediği için, alışılmadık bağlantılar keşfetmek ve kurmak zorunda kalıyordu. Yaşamının büyük bir bölümünde, bir sandalyenin üzerinde dönen bir çocuk olmuştu. Ve ondan bir şeyler gizlendikçe, o da bir sır küpüne dönüştü.

Çocukluğunun geçtiği evde, sağ gözünü oda kapısının deliğine yapıştırır, kapıyı yavaşça çalar ve içeriden yanıt gelmezse anne babasının, ağabeyinin ya da amcasının odalarına girerdi, onlar öğle uykusundayken. Sonra çıplak ayakla yatağa doğru yürür, terliklere bakar, pencereden dışarıyı seyreder ve çıkardı. Orada fazla bir şey olup bittiği yoktu. Ya da sessizce, büyüklerin olduğu yere yaklaşırdı. Kendisine soru sorulduğu zamanlar dışında, konuşmamayı âdet edinmişti.

Teyzesinin Boralesgamuwa'daki evinde kalıyordu ve teyzesi, arkadaşlarıyla birlikte evin çevresindeki uzun sundurmada briç oynuyordu. Gamini, elinde yanan bir mumla yanlarına geldi, sönmesin diye alevi eliyle koruyordu. Mumu, bir metre uzaklarında duran küçük bir sehpanın üzerine koydu. Hiç kimse onu fark etmemişti. Sonra eve geri döndü. Birkaç dakika sonra, Gamini elinde pompalı bir tüfekle, çimenlerin üzerinde karmüstü sürünmeye başladı, bahçenin en sonundan eve kadar sezdirmeden ilerledi. Daha da gizlenmek için, başına yapraklarla süslü küçük bir kamuflaj şapkası takmıştı. Dört kadının deklarasyonlarını ve isteksiz konuşmalarını duyabiliyordu.

Yaklaşık yirmi metre uzağında olduklarını tahmin ediyordu. Pompalı tüfeğini doldurdu ve pusuya yattı, dirseklerini yere dayadı, dengede durmak için bacaklarıyla açı oluşturdu ve ateş etti. Hiçbir şey vurmamıştı. Tüfeği bir kez daha doldurdu ve bir atış daha yapmak için hazırlandı. Bu kez küçük sehpayı vurdu. Kadınlardan biri başını kaldırıp çevresine bakındı ama hiçbir şey göremedi. Gamini'nin asıl yapmak istediği, saçmaları muma isabet ettirmektir, ama ikinci atışı alçaktan, kırmızı sundurmanın yalnızca birkaç santim üzerinden gitmiş ve sehpanın ayağını vurmıştı. Tam o sırada, şaşkınlıktan soluğunu tutan Bayan Coomaraswamy ile teyzesi aynı anda başını kaldırıp yanağına dayadığı pompalı tüfeğini onlara doğrultmuş olan Gamini'yi gördüler.

Gamini, düzensiz gençlik yıllarından yoğun çalışma hayatına geçtiğinde en mutlu günlerini yaşıyordu. İlk tayininde, ülkenin kuzeydoğusundaki hastanelerde rotasyundayken, en sonunda bu on dokuzuncu yüzyıla ait yolculuğun bir parçası olduğunu hissetmişti. Yaşlı Dr. Peterson'un yolculuklarıyla ilgili yazdığı güncelyi anımsadı, bundan altmış yıl öncesine ait olmalıydı. İçinde resimler de yer alıyordu -gölgecik yollarda yürüyen beygirler, çeşmeden su içen bülbüller-, Gamini'nin aklında bir cümlesi kalmıştı:

Trenle Matara'ya kadar yolculuk ettim, yolun geri kalanını at sırtında ve at arabalarıyla tamamladım, yol boyunca önümden giden ve vahşi hayvanları uzaklaştırmak için sürekli borusunu öttüren bir borazancı bana eşlik etti.

Şimdi, iç savaşın tam ortasında, neredeyse aynı manzaranın içinde, neredeyse aynı hızda giden gürültülü bir otobüsün içinde yolculuk ediyordu. Yüreğinin romantik bir köşesi, önünden gidecek bir borazancı olmasını diliyordu.

Kuzeydoğuda çalışan yalnızca beş doktor vardı. Lak-dasa, onları sınırdaki hastanelere ve küçük köylere rotasyona göndermekle sorumluydu. Skanda başcerrahtı, acil durum ânında ameliyat sınıflandırmasından o sorumluydu. Bir yıl boyunca, onlarla birlikte Kübalı bir doktor çalışmıştı. Sonra C. vardı, aralarına üç ay önce katılan göz doktoru. "Diploması pek güven uyandırmı-

yor," demişti Lakdasa bir hafta sonra, "ama sıkı çalışıyor ve gitmesine izin vermeyeceğim." Bir de yeni mezun olan ve ilk kez tayin edilen genç Gamini.

Polonnaruwa'daki sahra hastanesinden sınırdaki hastanelere gidiyorlardı, bazıları oralarda yaşamak zorundaydılar. Anestezi uzmanı, haftada bir gün gelirdi ve ameliyatlar o gün yapılırdı. Başka günlerde acil bir ameliyat yapmak gerektiğinde, hastayı bayıltmak için ona eter ya da buldukları herhangi bir uyuşturucuyu verirlerdi. Ve sahra hastanesinden, Gamini'nin hiç duymadığı, haritadaki yerlerini bile bilmediği yerlere giderlerdi - Araganwila, Welikande, Palatiyawa, inşaatı bitmemiş okul binalarındaki sağlık ocaklarını ziyaret ettiklerinde, anneler ve çocukları, sıtma ve kolera hastaları onları bekliyor olurdu.

O yıllarda kuzeydoğuda çalışmış olan doktorlar, hayatlarında hiç bu denli güç şartlarda çalışmadıklarını ve tedavi ettikleri bu hastalar kadar kimsenin onlara gereksinim duymadığını anımsarlar. İçlerinden hiçbiri, sunduğu maddi olanaklarına karşın özel sektörde çalışmak istememişti. Burada nelerin değerli olduğunu öğrenmişlerdi. Onları asıl güçlendiren soyut ya da ahlaki bir nitelik değil, bedensel becerileriydi. Burada ne gazete vardı, ne cilalı masalar, ne de doğru dürüst çalışan vantilatörler. Arada sırada bir kitap, arada sırada radyoda yarı Sinhalaca, yarı ingilizce yorumlanan bir kriket maçı. Özel günlerde ya da önemli maçlarda, ameliyathanede transistorlu radyoya izin vardı. Maçı yorumlayan spiker ingilizce konuşmaya başladığında, anestezi uzmanı Rohan, hemen çeviriye başlardı. Gelen oksijen tüplerinin üzerlerinde yazanı okumak zorunda olduğundan, aralarında iki dili en iyi konuşan oydu. (Rohan iyi bir okurdu, sık sık otobüsle Colombo'ya gider, Kelaniye Kampusu'nda yerel ya da Güney Asyalı ziyaretçi bir yazarın konuşmasını dinlerdi.) Ameliyathanedeki hastalar, çoğu zaman kendilerine geldiklerinde, kendilerini heyecanlı bir kriket maçının tam ortasında bulurlardı.

Geceleri, mum ışığında tıraş olur, prensler gibi pürüzsüz bir ciltle uyurlardı. Sabah saat beşte, karanlıkta uyanırlardı. Bir süre yatakta öylece yatarlar, nerede olduklarını düşünüp odanın şeklini anımsamaya çalışırlardı. Üzerlerinde bir cibinlik mi vardı, bir vantilatör mü, yoksa yalnızca Lion marka bir sivrisinek savar mı? Polonnaruwa'da mıydılar? Öylesine çok yolculuk ediyorlar, öylesine farklı yerlerde uyuyorlardı ki. Dışarıdan ko-ha kuşlarının cıvıltıları geliyordu. Bir *bajaj*. Tan ağarmadan hoparlörler açılmıştı, bu yüzden tek duyulan kuş sesleri ve kanat çırpınışılarıydı. Doktorlar, biri omuzlarına dokunduğunda gözlerini açarlardı, sessizce, düşman topraklardamı gibi. Nerede olduklarını anlamaları için yalnızca karanlık ve ufak tefek ipuçları vardı. Am-para mı? Manampitiya mı?

Ya da çok erken uyanırlardı ve gece yarısını yalnızca üç saat geçmiş olurdu, sonra yeniden uykuya dalana-maktan korkarlar, ama birkaç saniye içinde uyuyakalırlardı. O günlerde hiçbiri uykusuzluk çekmiyordu. Kütük gibi uyurlardı, yatağa, hamağa ya da hasıra uzandıkları pozisyonda uyanırlardı, sırtüstü ya da yüzüstü, genellikle de sırtüstü çünkü böylece, birkaç saniye boyunca tüm duyularıyla yaklaşımakta olan uykunun tadını çıkartarak dinlenirlerdi.

Uyanır uyanmaz karanlıkta giyinir, sıcak çay içmek için koridorlarda toplanırlardı. Az sonra altmış kilometre uzaktaki sağlık ocaklarına gideceklerdi, onları götürecek araçların farları karanlığın içinde hafif bir ışık saçıyordu, yanlarında orman ve belli belirsiz bir manzara, yolun kenarında köylülerin yaktıkları ateş. Bir büfede dururlardı. On dakikada kahvaltı ederlerdi, balık ızgaralarını yerken hava aydınlanmaya başlardı. Birbirlerine çarpan kap kaçakların şangırtısı. Lakdasa'nın öksürüğü. Daha aralarında konuşmamış olurlardı. Yalnızca ellerinde başkası için alınmış bir çay bardağıyla yolun

karşı tarafına geçmenin içtenliği. Bunlar her zaman için anlamlı yolculuklardı. Onlar kral ve kraliçelerdi.

Gamini kuzeydoğuda üç yılı aşkın bir süre çalıştı. Lakdasa orada durup klinikleri kurmayı sürdürdü. Ve kuşkulu diploması olan göz doktoru asla sınır hastanelerinden ayrılmadı. Gamini onun, en kötü krizler sırasında stajyerlere pamuk ve alkol uzattığını gördü, üstelik acil bir ameliyatın ortasında olmasına karşın. Öbür doktorların, göz doktoruna gıptayla bakmalarının en önemli nedeni, çok çekici bir kadın olmasının yanı sıra, çalışmasının fiziksel kanıtlarıydı. Gamini kadının on beş yataklı koğuşundan içeri girince, tüm hastaların kendisine bakmasından hoşlanırdı. Gözlerinde, esmer tenlerinin üzerinde beyaz bantlar, kadın doktorun elinden çıkma sargılar olurdu.

Bir keresinde, biri Jung ile ilgili bir kitap getirmişti. İçlerinden biri, kitaptaki bir satırın altını çizmişti. (Aralarında sıra dışı bir eleştiri alışkanlığı vardı. Psikolojik ya da klinik açıdan geçerli olmayan bir şeyin yanına bir ünlem işareti konulurdu. Eğer bir kitapta bedensel ya da cinsel başarıyla ilgili alışılmadık ya da ahlaksız bir cümle geçiyorsa, cerrah Skanda, yazının yanına şöyle bir not düşerdi: *Bu bir kez başıma geldi* ve daha da alaycı olmak için, şunu eklerdi: *Bambulla, Ağustos 1978*. Bir otel odasında, dekolte bir gecelik giymiş, elindeki martini kadehini uzatan bir kadın tarafından karşılanan bir adamla ilgili bir sahnenin yanına, benzer bir yorum düşerdi. Skanda, Gaile yakınındaki Karapitiya kanser koğuşunda çalışmaya gittiğinde, onun oradaki kitapları da karalayacağını biliyorlardı, gerek romanları, gerekse tıbbi metinleri; içlerindeki en sıra dışı eleştirmen oydu.) Hiç kuşkusuz, Jung ile ilgili kitabı getiren anestezi uzmanıydı. Resimler, denemeler, yorumlar ve biyografi. Biri şu sözlerin altını çizmişti: *Jung bir konuda kesinlikle haklıydı. Tanrılar bizi işgal etmiş. Yanlış olan şey, kendinizi sizi işgal eden tanrıyla bir tutmak.*

Her ne demekse, düşünceli bir uyarıya benziyordu ve bu düşüncenin içlerine işlemesine izin verdiler. Hepsi de bunun o günlerde, orada, onları alt etmiş olan öz-değer duygusuyla ilgili olduğunun farkındaydılar. Belirli bir amaç uğruna ya da politik gündem için çalışmıyorlardı. Kendilerine hükümetlerden, medyadan ve fi-nansal hırstan çok uzakta bir yer bulmuşlardı. Kuzeydoğuya üç aylık bir süre için gelmişler ve araç gereç eksikliğine, susuzluğa, balta girmemiş ormanın ortasında arabanın içinde içtikleri bir kutu süt dışında hiçbir konforları olmamasına karşın, burada iki, üç yıl, hatta bazen daha da uzun süre kalmışlardı. Olunabilecek en iyi yerdi burası. Bir keresinde, beş saat aralıksız ameliyat ettikten sonra Skanda şöyle demişti: "Asıl önemli olan, altıncı hissinizi sürekli kullanabileceğiniz bir yerde ya da ortamda yaşıyor olabilmemiz."

Jung hakkındaki alıntı ve Skanda'nın görüşü, Ga-mini'nin yanında getirdikleri idi. Altıncı hisle ilgili cümleyi, birkaç yıl sonra Anil'e armağan edecekti.

Anil, Arizona'daki laboratuvarlarda Leaf adında bir kadınla tanışmış ve birlikte çalışmıştı. Anil'den birkaç yaş büyük olan Leaf, onun en yakın arkadaşı ve vazgeçilmez yardımcısı olmuştu. Yan yana çalışıyorlar ve içlerinden biri görev için bir yerlere gönderildiğinde sürekli telefonda konuşuyorlardı. Leaf Niedecker —ne garip bir ad bu, diye düşünmüştü Anil- Anil'i bowling sanatının incelikleriyle, gürültülü barlarla, çölde hızlı araba gezinil tileriyle, geceleyin hızla alman virajlarla tanıştırmıştı. ! *"Tenga cuidado con los armadillos, senorita."*

Leaf sinemaya bayılıyordu ve açık hava sinemaları-'nın ortadan kalkmış olması onu çıldırtıyordu. "Ayakkabılar fora, gömlekler fora, Chevroletlerin deri koltukla- rında yuvarlanırdık - o zamandan beri hiçbir şey bu ka-ı dar keyif vermiyor." Böylece Anil, haftanın iki ya da üç günü bir piliç çevirme satın alıp Leaf in kiralık dairesine gitmeye başlamıştı. O gelinceye dek, televizyon avluya, bir yuka ağacının yanına taşınmış olurdu.

John Ford'un ya da Fred Zinnemann'ın filmlerinden birini kiralarlardı, *Çöl Aslanı* ya da bir başkası, *insanlık Uğruna*, *insanlar Yaşadıkça*, *Beş Yaz Günü*, Leaf in şezlonglarında otu-ı rap ya da çift kişilik hamakta yan yana kıvrılıp Montgomery Clift'in seksi siyah beyaz yürüyüşünü izlerlerdi.

Leaf in arka bahçesindeki geceler, bir zamanlar Ba-tı'da. Gece yarısı bile serinlemeyen hava. Kaseti durdurur, kısa bir ara verirler ve bahçe hortumuyla serinlemeye çalışırlardı. Üç ay içinde Angie Dickinson ile Warren Oates'un tüm eserlerini izlemeyi başarmışlardı. "Astımım var," demişti Leaf. "Kovboy olmam gerekir."

Esrarlı bir sigarayı paylaşıp *Kanlı Nehir'in*, karmaşık sahneleri arasında kaybolurlardı, Montgomery Clift'le John Wayne arasındaki son kavga sahnesinden hemen önce, John Ireland'm rastlantısal derecede garip vuruluşunu tartışarlardı. Kaseti geri sarıp aynı sahneyi bir kez daha izlerlerdi. Yürüyüşüne ara vermeden zarafetle arkasını dönen ve onları ayırmaya çalışan yansız arkadaşını vuran Wayne. Kavruk çimlerde, dizlerinin üzerinde durup ekrana yapışmış halde, sahneyi kare kare izleyip kurbanın yüzünde kendisine yapılan haksızlığın nefret dolu izlerini ararlardı. Hiç iz yok gibiydi. Adamın yaşamını sona erdirebilecek ya da erdirmeyecek, önemsiz bir karaktere yapılmış, önemsiz bir hareket ve filmin son beş dakikasında hiç kimse bu olaydan söz etmiyordu. Mutlu sonlardan biri daha.

"Bence kurşun onu öldürmedi."

"Şey, tam olarak neresinden vurulduğunu bilmiyoruz, Hawks çok hızlı gidiyor. Adam elini midesine götürüp sonra da yere düşüyor."

"Eğer karaciğerine geldiyse, ölmüş demektir. Unutma ki, bu bin sekiz yüz bilmem kaçların Missouri'si."

"Evet. Adı ne?"

"Kimin?"

"Öldürülen herifin."

"Valance. Cherry Valance."

"Cherry mi? Jerry mi demek istedin, yoksa Cherry mi?"

"Cherry Valance, Jerry Valance değil."

"Ve Montgomery'nin dostu."

"Evet, Montgomery'nin dostu Cherry."

"Hımmm."

"Onu karaciğerinden vurduğunu sanmam. Bence kurşun yukarı doğru gitti. Bir kaburgasına geldi ya da kaburgasını sıyrıp geçti."

"....Belki de onu sıyrıp kaldırımda yürüyen bir kadını vurmuştur, ne dersin?"

"Ya da Walter Brennan'ı..."

"Hayır, Howard Hawks'in becerdiği, kaldırımda yürüyen kadınlardan birini."

"Kadınlar hatırlar. Sence bilirler mi? O bar kızları Cherry'yi unutmayacaklardır..."

"Biliyor musun Leaf, bence bir kitap yazmalıyız. *Bir Adli Tıp Doktoru Film İzliyor*."

"Bunlar, *film noir*'lar yani. Çok sıkı. Bol giysiler giyorlar ve çok kasvetliler."

"Ben *Spartaküs'ü* yapıyorum."

Anil, Leaf e Sri Lanka'daki sinema salonlarında güzel bir sahne oynadığında -genellikle bir dans ya da abartılı bir kavga sahnesi- seyircilerin, "Bir daha! Bir daha!" ya da "Geri al! Geri al!" diye bağırıklarını anlatmıştı, ta ki sinema müdürü ya da makinist, isteklerine boyun eğene dek. Şimdi de, Leaf in avlusunda, daha küçük bir ekranda oynayan filmdeki sahneleri tam olarak anlayana dek bir ileri, bir geri sarıyorlardı.

Üzerinde en çok tartıştıkları film, *Dönüşü Olmayan Nokta* idi. Filmin başında Lee Marvin (bir keresinde Liberty Valance'ı oynamıştı ama ilgisi yoktu), ıssız Alcatraz Hapishanesi'nde, ona çifte kazık atan bir arkadaşı tarafından vurulur. Arkadaşı hem onu ölüme terk eder, hem kız arkadaşını, hem de payına düşen parayı alıp gider. Sonunda Marvin arkadaşından intikamını alır. Anil ve Leaf, filmin yönetmenine bir mektup yazıp aradan onca yıl geçmesine karşın, Lee Marvin'in tam olarak neresinden vurulduğunu hatırlayıp hatırlamadığını sormuşlardı, böylece ayağa kalkıp hapishaneden çıkabilir ve adayla San Francisco arasındaki tehlikeli sulara atlayıp yüzerek kurtulabilirdi.

Yönetmene, bunun *en sevdikleri* filmlerden biri olduğunu ve filmi birer adli tıp uzmanı olarak incelediklerini söylemişlerdi. Sahneyi yakından izlediklerinde, Lee Marvin'in elini göğsüne bastırıldığını fark etmişlerdi. "Bak gördün mü, sağ tarafında bir sorun var. Sonra körfezde yüzmek için de sol kolunu kullanıyor." "Tanrım, harika bir film bu. Çok az müzik. Bol sessizlik."

Gamini, kuzeydoğudaki son yılında, Polonnaru-wa'daki bir sahra hastanesinde çalışmıştı. Trincoma-lee'den Ampara'ya, doğu bölgelerindeki tüm ağır yaralıları buraya getirilirdi. Aile içi vurulmalar, tifo salgınları, el bombası yaralanmaları, karışık taraflar arası cinayet girişimleri. Koğuşlarda sürekli bir kargaşa yaşanıyordu, genel cerrahide ayakta tedavi edilen hastalar, koridorda ağır hastalar, elektrokardiyografi cihazını tamir etmeye gelmiş teknisyenler.

Tek serin yer, plazmanın soğutulduğu kan bankasıydı. Tek sessiz yer, birkaç ay önce bir kazada kırılan kolunu güçlendirmek için dev bir tekerleği sessizce çeviren bir adamla, artritli elini ılık parafinle dolu bir kaba sokmuş bir kadının oturdukları romatoloji servisiydi. Nemden duvarları küflenmiş koridorlar, dev oksijen tüplerini yerlerde gürültüyle yuvarlayan insanlar. Prematüre doğmuş bebeklerin çadırlara alındıkları serviste, oksijen yaşam pınarıydı. Bebek odasının ve hastane sınırlarının dışındaki ülke, bir garnizon gibiydi. Ayrılıkçı gerillalar hava karardıktan sonra, tüm yolları tutuyorlardı, bu yüzden geceleri ordu bile hareket etmiyordu. Çocuk servisinde, Janaka ve Suriya hastalarını ziyaret ediyorlardı -birinin kalbinde üfürük vardı, öbürü sara nöbetleri geçiriyordu- ama bir bombalama ya da köyün birine bir saldırı yapılırsa, onlar da hastanenin 'hareketli birlikleri'ne dahil edilir, hatta prematüre bebek servisindekiler bile yaralıları yaralarının durumuna göre ayırma işinde ve ameliyathanelerde çalışırlardı. Serviste bir tek stajyer doktor bırakırlardı.

Kuzeye gelen doktorlar, hemen hemen hiçbir zaman kendi uzmanlık alanlarında çalışmazlardı. Bir gün pediatri servisinde olurlar, haftanın geri kalanını ise köylerdeki kolera salgınıyla mücadele ederek geçirirlerdi. Eğer koleraya karşı ilaç bulamazlarsa, doktorların geçmiş yüzyılda yaptıklarını uygularlardı - bir galonun sekizde biri kadar suda, bir çay kaşığı potasyum permanganat eritip bu karışımı her kuyuya ve su birikintisine dökerlerdi. Geçmişin her zaman yararı olurdu. Bir keresinde Gamini tam dört gün boyunca, bir bebeği hayatta tutmaya çalışmıştı. Küçük kız midesinde hiçbir şey tutamıyordu, ne anne sütünü, ne bir damla suyu; Gamini bir nar bulup suyunu bebeğe içirmişti. Midesi nar suyunu kabul etmişti. Bir zamanlar *ayah'ımın* söylediği bir şarkıda nar hakkında şöyle deniyordu: Jaffna Yarımadası'ndaki her Tamil evinin bahçesinde üç çeşit ağaç olduğu anlatılırdı. Bir mango, bir murunga, bir de nar ağacı. Murunga ağacının yaprakları, zehrini alması açısından yengeçle birlikte pişirilirdi, suya batırılan nar ağacı yaprakları göze iyi gelir, meyvesi ise hazmı kolaylaştırırdı. Mango ise zevk için yetiştirilirdi.

Gamini, Janaka Fonseka ile birlikte çocuk cerrahisi servisinde çalışırken, koridorlarda bir köyün saldırıya uğradığı haberi duyulmaya başlamıştı. Önündeki ameliyat masasında, küçük bir erkek çocuğu yatıyordu, üzerinde yalnızca beyaz donu vardı, bir de yüzünü örten kocaman bir maske. İki doktor, bütün hafta boyunca bu ameliyata hazırlanmışlardı; hiçbiri bunu daha önce denememişti, Kırklan'm *Kalp Ameliyatları* kitabında yazanları defalarca okumuşlardı. Bedenine soğuk kan pompalayarak, çocuğun vücut ısısını yirmi beş dereceye kadar düşürmeleri gerekiyordu, ta ki kalbi duruncaya dek. Sonra onu ameliyat edeceklerdi. Kesmeye başladıkları sırada, hastaneye yaralıları gelmeye başladı, her ikisi de çevrelerinde sürekli çalışan 'hareketli birlik'in farkındaydılar.

Gamini ve Fonseka, yanlarında, çocukla birlikte kaldılar, yalnızca bir hemşireyle. Çocuğun yüreği *guava* kadardı. Sağ kapakçığı açtılar. Bu olay, her ikisinin de orada bulunmaları kadar inanılmazdı. Ne yaptıklarından emin olmak için, aralarında sürekli konuşuyorlardı. Koridorda koşturarak geçenleri ya da yaralıları taşıyan el arabalarının seslerini duyuyorlardı, tam olarak ne taşıdıklarını bilmeden. Bir katliam olduğu söyleniyordu, duyuyorlardı, elli kilometre ötedeki bir köy tamamen yağmalan-mıştı. Hâlâ yaşayan birileri olup olmadığını kontrol etmesi için birini göndermeleri gerekiyordu. Önlerinde yatan çocuğun doğuştan bir rahatsızlığı vardı, çok güzel bir çocuktü, Gamini çocuğun maskesini kaldırıp yüzünü bir kez daha görmek istiyordu. Oğlanın o derin kara gözlerine bakmak istiyordu, onu bilinçsiz bir uykuya gömen iğneyi yaptığında, ona inanç dolu bakışlarla bakan gözlerine.

Fallot'un dörtlemesi. Kalpte dört sorun vardı, bu yüzden eğer şimdi ameliyat edilmezse, buluş çağında yaşama veda edebilirdi. Çok güzel bir çocuktü. Gamini onu tek başına bırakmayacaktı, ona uykusunda ihanet etmeyecekti. Fonseka öbürlerinin yanma gitmesi gerektiğini düşündüğü halde, Gamini onu yanından ayırmadı. "Gitmem gerek, sürekli beni çağırıyorlar." "Biliyorum. Bu yalnızca küçük bir çocuk nasıl olsa." "Kahretsin. Demek istediğim bu değil." "Kalmalısın."

Ameliyat altı saat sürdü ve Gamini ameliyat boyunca çocuğun yanından hiç ayrılmadı. Üç saat sonra, Fon-seka'nın gitmesine izin verdi. Hemşire, damarı değiştirmesine yardım edecekti. Onu stajyer olarak işe başladığı günden beri tanıyordu, çalışanlardan birinin Tamil karısıydı. Hemşireyle kocası, bu sınır hastanesine bir ay önce gelmişlerdi. Gamini çocuğun yanında durup ne yapmaları gerektiğini anlattı. Yüksek ısıda kan vererek, çocuğun vücut ısısı artırılmalıydı ve damar tam o anda değiştirilmeliydi. *Fallot'un dörtlemesi.* Bu ülkede, hiç kimse bu işlemi uygulamamıştı.

Böylece, ameliyatın beşinci saatinde, hemşireyle Gamini, Fonseka'yla kendisinin planladıkları yöntemi uy-

guladılar. Yanlış bir şey yapmaktan korkan hemşire, gözlerini Gamini'den ayırmıyordu. Oysa kusursuzdu, görünüşe göre kusursuz ve Gamini'den daha sakindi. "Şurası mı?" "Evet. Tam oraya sekiz santim uzunluğunda ince bir yarık açmanı istiyorum. Hayır, sola doğru." Hemşire oğlanın bedenini yarıyordu. "Hemşire olarak kalma. İyi bir doktor olabilirsin." Hemşire maskesinin altından gülümsüyordu.

Oğlan yoğun bakıma alındığında, Gamini onu hemşireyle bırakıp çıktı. Başka güvenebileceği kimse yoktu. Yanına iki çağrı cihazı alıp bir sorun olursa haber vermesini söyledi. Duş alıp yaralıların sınıflandırılmasının kargaşasına daldı. Kendi dışında, herkesin üstü kanlan-mıştı.

Krizle başa çıkmaları birkaç saatlerini daha aldı. Ameliyathanede lastik botlar giymek zorundaydılar ve bütün kapılar kapatılmalıydı. Bazen doktorlardan biri sıcaktan bunaldığında, serinlemek için birkaç dakikalığına kan bankasına girer, plazmaların ve kan torbalarının arasında dururdu. Gamini ameliyathaneye girdi. Hemen hemen her koğuştta, üzerinde küçük bir ampul yanan bir Buddha heykelciği bulunuyordu ve tabii ameliyathanede de bunlardan bir tane vardı.

Hayatta kalmayı başaran herkes hastaneye getirilmişti. Saldırıları sabahın ikisinde, Batticaloa'ya giden ana yolun yanındaki küçük bir köyde başlamıştı. Gami-ni'ye dokuz aylık ikiz kardeşleri ameliyat etmek düşmüştü, avuçlarına ve bacaklarına birer kurşun sıkılmıştı — yani olay bir kaza değildi, çok yakından vurulmuşlar, kasıtlı olarak ölüme terk edilmişlerdi; anneleri öldürülmüştü. Birkaç hafta öncesinde, bunlar huzur dolu, ışık saçan çocuklardı. Önce, bunu hak etmek için ne yapmış olabilirler, diye düşünürsünüz, sonra da bu olaydan sağ kurtulmak için ne yaptılar, diye. Aslında oldukça önemsiz sayılabilecek bu yaraları asla unutamamıştı Ga-

mini. Belki de unutamadığı, olayın bu denli şeytanca yapılmış olmasıydı. O sabah tam otuz kişi katledilmişti.

Lakdasa arabayla köye gitmiş ve otopsileri yapmıştı, aksi halde ölenlerin akrabaları tazminat alamazlardı. Bölgedeki herkes o kadar yoksuldu ki. Köylerde yaşayan yedi kişilik bir aile babası, bütün gün odun ambarında çalışıp yüz rupi kazanıyordu. Bu da, her birinin günde beş rupilik bir öğüne hakkı olduğu anlamına geliyordu. Bununla ancak bir *tofi* alınır. Politik çevrelerden gelenler olduğunda, onlara çay ve öğle yemeği verilirdi, bu ziyaret onlara kırk rupiye patlardı.

Doktorlar her türlü politik görüşü destekleyen hastalarla uğraşıyorlardı ve tek bir ameliyat masası vardı. Hasta masadan kaldırıldığında, masadaki kan gazete kâğıtlarına emdiriliyor ve masanın üstü çamaşır suyuyla temizlenip yeni bir hasta yatırılıyordu. Asıl sorun susuzluktu, özellikle büyük hastanelerdeki elektrik kesintileri yüzünden, çok sayıda aşırı ve uyuşturucu ilacı çöpe atmak zorunda kalıyorlardı. Doktorlar gerekli donanımı elde etmek için, kent dışındaki çöplükleri karıştırmak zorundaydılar - kovalar, Rinso çamaşır tozları, bir çamaşır makinesi. "Cerrahi kısıkaçlar bizim için altın değerindeydi."

Hastaneleri, Ortaçağ'dan kalma bir köyü andırıyordu. Mutfaktaki karatahtanın üzerinde, günde beş yüz hastayı doyurmak için kaç somun ekmek ve kaç çuval pirinç gerektiği yazıyordu. Bu, katliamdan kurtulan yaralılar getirilmeden önceydi. Doktorlar aralarında para toplayıp, koğuşları gezerlerken onlara eşlik edip hastaların rahatsızlıklarını ve adlarını not etmeleri için iki yazıcı tutmuşlardı. En çok karşılaştıkları sorunlar, yılan sokmaları, tilki ya da gelincik ısırıklarından kaynaklanan kuduz, böbrek yetmezliği, menenjit, şeker hastalığı, verem ve savaştı.

Gecenin etkinlikleri de kendine özgüydü. Gamini gece yarısı uyanır ve kendini bir anda dünyanın seslerinin

ortasında bulurdu. Hırлаşan köpekler, gidip gelen bir adam, bir kaba doldurulan suyun sesi. Gamini küçük bir çocukken, geceleri çok korkardı, yatağıyla kendisinin karanlığın içinde kaybolacağından emin, uyuyakalmca-ya dek, gözlerini ardına dek açık tutardı. Başucunda gürültülü saatler olsun isterdi. En çok istediği şey, odada bir köpeğin olmasıydı ya da birinin - horlayan bir teyze ya da bir *ayah*. Şimdiyse, gece mesailerinde çalışır ya da uyurken, koğuşun dışındaki tüm bu insani ve hayvani hareketliliğin içinde, kendini güvende hissediyordu. Gün boyunca o kadar gürültücü ve bölgesel davranan kuşların sesleri duyulmazdı yalnızca, sabahın üçünden tan ağarana dek öten Polonnaruwa horozu dışında. Stajyerler onu öldürmeye çalışmışlardı.

Gamini hastane boyunca yürüdü, bir ek binadan öbürüne, iki yanında rüzgâr esiyordu. Işıkların önünden geçerken, lambalardan gelen bir cızırtı duyulurdu. Bunu yalnızca gece fark edersiniz. Bir çalılık görür ve büyüdüğünü sezinlersiniz. Biri gelip suyoluna kan boşaltır ve öksürürdü. Polonnaruwa'da herkesin kronik bir öksürüğü vardı.

Her sesin farkındaydı. Bir ayakkabı ya da sandaletle atılan bir adım, hastayı kaldırırken çıkan karyola yayının sesi, bir ampulün kırılması. Koğuşta yatarken, büyük bir yaratığın bir kolu gibiydi, koğuşun dışındakilere seslerle bağlıydı sanki.

Daha sonra, eğer sağlık bölge müdürünün odasında uyumayı başaramazsa, hastaneye gitmek için, sokağa çıkma yasağı yüzünden bomboş olan, iki yüz metrelik anacaddeyi geri yürürdü. Nöbetçi hemşire, ona bakıp yüzündeki ifadeyi görür ve ona boş bir yatak ayarlardı. Birkaç saniye içinde uyuyakalırdı.

Köydeki dispenserde yirmi anne ve çocukları vardı. Kayıt formları dolduruyorlardı, hamile kadınlara şeker ve kansızlık testi yapıyordu. Doktorlar kuyruktaki her kadınla teker teker konuşup formlarını inceliyorlardı.

Hemşirelerden biri, eğreti bir masanın üzerinde dizili duran gazete kâğıdına sarılı vitamin haplarını annelere veriyordu. Cam şırıngaları ve iğneleri sterilize etmek için düdüklü bir tencere kullanılıyordu.

İlk bebeğe iğne yapılır yapılmaz çığlıklar başladı ve birkaç saniye içerisinde, bir sağlık ünitesi olarak kullanılan küçük kulübedeki tüm bebekler ciyak ciyak bağırmaya başladılar. Beş dakika sonra yeniden sessizleşmiş-lerdi; göğüsler fora edilmişti, anneler çocuklarına gü-lümsüyordu, bu herkes açısından zafer ve çözüm demekti. Bu dispanser, bölgedeki dört yüz aileyle, civardaki üç yüz aileye hizmet veriyordu. Sınır köylere sağlık bakanlığından bir Allahm kulu gelmemiştir.

Lakdasa tüm doktorların moral kaynağı, dürüstlük örneği ağabeyleriydi. "Buradaki sorun, Tamil sorunu değil, insani bir sorun." Otuz yedi yaşındaydı ve saçları be-yazlamıştı. içtiğinde karmakarışık duygular sergilerdi, sanki düzenli bir limanda seyrederken, kendini limanın dışına atmak istermiş gibi. "Eğer yetmiş iki mililitreden fazla içersem, karaciğerim tekliyor. Eğer ondan az içersem, kalbim tekliyor."

Lakdasa çoğunlukla patatesle beslenirdi. Gösterge tablosuna yapışık bir vantilatörün hava üflediği cipinde Gold Leaf sigarası içerdi. Sarongunu torpidoda saklar ve nerede uyuması gerekiyorsa, orada uyurdu - sağlık bölge müdürünün ofisinde, bir arkadaşının oturma odasındaki kanepede. Bazen durup dururken dört kilo verirdi. Kan basıncı saplantısı olduğu için, her gün tansiyonunu ölçerdi, muayenehanede işi biter bitmez teraziye çıkar ve kan şekerini kontrol ederdi. Sonuçları not eder ve başka hastaları ziyaret etmek için, arabasıyla balta girmemiş ormanlara ve garnizonlara daldardı. Ne durumda olduğunun farkında olduğu sürece, ne durumda olduğunu umursamazdı.

Cumartesi sabahları Gamini ve Lakdasa, yolda kriket maçını dinleyerek, Polonnaruwa'ya geri dönerlerdi. Mu-

ayenehanede uzun bir gün. Bazen yolda, ara ara, asfaltın ortasında kurutulmaya bırakılmış on metre uzunluğunda tahıl şeritleri olurdu, öylesine bitişik düzende serilmiş olurlardı ki, arabanın tekerlekleri tahıllara değmeden, yoldan geçmek olanaksızdı. Bir adam, elinde süpürgesiyle yolun kenarında durup geçen araçları uyarır, sonra da dağılan taneleri yolun ortasına doğru süpürürdü.

Sahra hastanesinin kafeteryasında —nöbetine yarım saat ara vermişti- bir kadın Gamini'nin masasına oturdu ve onunla birlikte çay içip bisküvilerini yedi. Saat sabahın dördüydü ve Gamini onu tanımıyordu. Yalnızca başıyla selam verdi, onunla konuşamayacak kadar yorgun hissediyordu kendini.

"Bir keresinde size bir ameliyat sırasında yardım etmişim, bundan birkaç ay önce. Katliam gecesi." Gamini'nin aklı yıllar öncesine gitti.

"Transfer edildiğini düşünüyordum."

"Evet, edilmişim, ama sonra geri döndüm."

Gamini onu kesinlikle tanımamıştı. Çocuğun başında birlikte geçirdikleri o uzun kritik saatler boyunca, kadının yüzünde maske vardı. Ameliyat öncesinde ise, maskesi yokken ona yalnızca göz ucuyla bakmış olmalıydı. Aralarında kimliksiz bir dostluk vardı.

"Buradan biriyle evlisin, değil mi?" Hemşire başını salladı. Bileğinde bir yara izi vardı. Yeni bir izdi, yoksa Gamini onu ameliyat sırasında fark ederdi.

Gamini bir anda başını kaldırıp ona baktı. "Seninle görüştüğümüze sevindim."

"Evet. Ben de öyle," dedi hemşire.

"Nereye gitmiştin?"

"Kocama," -öksürdü- "kocama Kurunegala'da öziel bir görev verildi."

Gamini gözlerini ondan ayırmadan, sözcükleri özenle seçişini izledi. Yüzü genç, esmer ve kusursuzdu, gözleri gün ışığı gibi parlıyordu.

"Aslında, koğuşlarda sürekli size rastlıyordum."

"Üzgünüm."

"Yo. Beni hatırlamadığınızı biliyorum. Neden hatırlayasmız ki?" Sustu. Parmaklarını saçlarının arasından geçirdi ve sonra kıpırdamadan durdu.

"O çocuğu gördüm."

"O çocuğu mu?"

Hemşire bakışlarını yere çevirdi, kendi kendine gülümsedi. "Ameliyat ettiğimiz çocuğu. Onu ziyaret ettim. Çocuğa... ona Gamini adını vermişler. Anne babası. Sizden sonra. Bunu yapabilmek için çok uğraşmışlar, çok fazla formalite."

"Güzel. Demek bir vârisim var."

"Evet, öyle... Şu anda çocuk koğuşunda eğitimdeyim." Konuşmasını sürdüreceken, durdu.

Gamini başını salladı, birden yorulmuştu. Yaşamından istedikleri gözünde büyüyordu. İstedikleri başkalarının yaşamlarına, yıllarca sürececek çabalara bağlıydı. Karmaşa. Haksızlık. Yalan.

Hemşire çay bardağına bakıp son yudumu içti.

"Sizinle yeniden karşılaşmak güzeldi." "Evet."

Gamini çok ender olarak, kendini yabancıların gözüyle görürdü. Çoğu insan onun kim olduğunu bildiği halde, çevresindeki insanlara karşı görünmez olduğunu sanırdı. Bu yüzden hemşire, yanma süzölmüş ve yüreğinin boşluğuna konuşmuştu. Tıpkı o ameliyat gecesi olduğu gibi, düşündüğüne, üzerinde çalıştığına eşlik eden tek kişi olmuştu. Sonradan bir hastasının ellerini yukarı doğru çevirdiğinde, hemşirenin bileğindeki yara izi geldi aklına, elini saçlarında gezdiriş, kadınla ilgili ortaya çıkarmak, öğrenmek istedikleri. Oysa dünyaya açılmayan, kendi yüreği idi.

Akşam altıdaki koğuş ziyaretinden önce bir ara vardır. Gamini raftan kayıt defterini alıyor. Yazıcılar işi devraldığından beri, kayıtlar çok daha düzgün tutuluyor - küçük ve kusursuz bir el yazısı, ayların ve pazarların altı yeşil mürekkeple çizilmiş. Gamini tarihi tam olarak hatırlayamıyor, bu yüzden cinayetlerin işlendiği sıralardaki tüm girişlere hızla göz gezdiriyor. Sonra stajyer doktorların ve hemşirelerin adlarına bakıyor.

Prethiko

Seela

Raduka

Buddhika

Kaashdya

Görevlerini kontrol etmek için, defterin satırlarını parmağıyla izliyor ve kadının adını buluyor.

Partiye gitmek için iki kilometreye yakın yol yürüyor, üzerinde sahip olduğu tek düzgün ceket var. Konu-kevinin, suyun üstündeki camekânlı yemek odasında her zamanki kötü yiyecekler sunuluyor. Çocuklar ellerinde henüz yakılmamış maytaplarla bekliyorlar, her türlü partiye bayılıyorlar. Bir ellerinde pasta, öbüründe maytap. Lakdasa salın üzerinde durmuş, havai fişek gösterisini hazırlıyor. Gamini, uzaktaki hemşireyle bir an göz göze geliyor. İki hafta önce birlikte çay içtiklerinden bu yana onu görmemişti.

Yanına geldiğinde, esmer teninde parlayan kırmızı küpelerini fark ediyor. Anneannesinin küpeleri, bir oğlan çocuğu gibi kısacık kesilmiş saçları, küpeleri iyice ortaya çıkartıyor, kırmızı taşlar, kulakmemelerine konmuş birer uğurböceği gibi duruyor. "Onları takmadığımda, güvenli bir yerde saklarım," diyor. Konukevinden uzaklaşıp harabelere doğru yürüyorlar. Bir uyarı levha-

Binda şöyle yazıyor: LÜTFEN GİRMEYİN, RESİMLERE BASMAYIN VE FOTOĞRAF ÇEKMEYİN.

Hemşirenin hemen arkasında, renkli taş kalıntılar var, ay ışığının altında bile taşın üzerindeki beyaz ve kırmızı şekilleri görebiliyor. Burundan, havai fişek gösterisinin başladığını görüyorlar. Bazıları kısa sürüyor, fazla yükselemeden suya düşüyor ya da yanan molotof kokteylleri gibi, konukevinin üzerine düşüyorlar.

Gamini ona dönüyor. Büzgülü eteğinin üzerine, Gamini'nin ceketini giyiyor.

Ve hemşire, bu ilgisiz adamda duygusal bir ağırbaşlılık olduğunu fark ediyor. Safça girdikleri bu labirentten çıkması gerektiğini düşünüyor. Gamini, onun yanında olmaktan mutlu, kulağının ve küpesinin güzelliği, sonra başının öbür yanıyla bir kıyaslama, ayın hem suya hem de üzerlerine yansımaları, suyun hem üzerindeki zambakları hem de yansımalarını taşıyor olması. Yanlış ve doğru seçenekler çevrelerini sarmış.

Hemşire, Gamini'nin elini alıp alnına götürüyor. "Hisset. Hissede biliyor musun?" "Evet." "Bu beynim. Senin kadar sarhoş değilim, bu yüzden senden daha zekiyim. Hatta sarhoş değilsen bile, bu konuda senden daha açık düşündüğümü söyleyebilirim. Azıcık." Sonra, söylediği her şeyi affettirebilecek bir gülümse.

Gamini'yle, bileğindeki yara izinin ortaya koyduğundan daha sertçe konuşuyor, açık gömleği, boyun damarlarındaki dalgalanmayı ortaya çıkartıyor.

"Bazen seni, ağabeyimin karısına benzetiyorum." Gamini gülüyor.

"Öyleyse sen, kocamın ağabeyi gibi olacaksın. Sana öyle davranacağım. Bu tür bir sevgi bu."

Gamini, sırtını taş kaideye yaslıyor, birinin ya da ötekinin kozmik dağı ve kadın ilerliyor, Gamini kendisine doğru geldiğini sanıyor, oysa yalnızca siyah ceketini ona geri veriyor.

Gamini, o gecenin ilerleyen saatlerinde yüzdüğünü anımsıyor, çırılçıplak, karanlık sulara girdiğini, sonra da havai fişeklerin atıldığı sala tırmandığını. Suyun üs-

tündeki camekânlı odada birkaç gölge görüyor. Yıllarca önce ingiltere Kraliçesi bu konukevine gelmişti, henüz gençken. Orada oturup, hemşirenin kurnaz bir kibarlıkla yanından uzaklaşıp/kalabalığın arasına nasıl karıştığını düşünüyor. Nasıl...

Bu olaydan bir yıl sonra, Colombo'ya dönüp evleneceği kadınla tanışacak. *Gamini*? Chrishanti adında bir kadın yanma yaklaşıp onunla konuşacak. *Chrishanti*. Gamini kadının ağabeyini okuldan tanıyordu. Başka bir maskeli balo. Özel bir giysi giymemişler, ama her ikisi de geçmişin izlerine bürünmüşler.

Trenin koridorlarında yere çömelmiş, yanlarında bohçalar ve kuş kafesleri taşıyan yolcular vardı.

Onun sevmesi gereken kişi bendim, dedi Gamini.

Yanında oturan Anil, Gamini'nin ona bir itirafta bulunacağını düşündü. Dakikası dakikasına uymayan doktor, en sonunda yüreğinin kapılarını açıyordu. Ama yolculuğun geri kalanı boyunca -Anil'e göstermeyi teklif ettiği, eskiçağdan kalma hastaneye gidiyorlardı—, kendini ele verecek hiçbir şey demedi, hiçbir şey yapmadı. Yalnızca tren karanlık tünele girdiğinde, sözcükleri yayararak yavaşça konuştu ve ellerinin pencerelere yansıyan görüntülerine bakıp sonra başını çevirdi, işte ona böyle anlatmıştı, başını yere çevirerek ya da uzaklara bakarak, Anil ise onun yüzünü yalnızca karanlık cama vuran yansımasından görmüştü, ta ki tren tünelden çıkıp ışığa kavuşuncaya dek.

Onunla sık görüştüm. Çoğu insanın sandığından fazla. Onun radyo istasyonundaki işi ve benim garip çalışma saatlerimle, görüşmek kolay oluyordu. Bir 'bağımız' da vardı hem. Birbirimize yalnızca kur yapmakla kalmıyorduk. Bu, iki insanın dans etmesini gerektirir. Şey, bir kez dans etmiştik, düğünümde sanırım, 'içime Soluduğum Hava'. Hatırlıyor musun o şarkıyı? Romantik bir an. Ne de olsa bir düğündü, insanlar kucaklaşabilirdi. Evleniyordum. O zaten evliydi. Ama sevmesi gereken kişi bendim. O günlerde, onu bir daha görmek için acele etmeye başlamıştım bile.

Kimden söz ediyorsun, Gamini?

Ben sürekli uyanığım. Yaptığım işte başarılıyım. Dean Street Hastanesi'ne getirildiğinde, oradaydım. Boğada suyu içmişti, intihara kalkışanlar, bu yola başvurur, çünkü çok acı verir. Belki kendilerine engel olabileceklerini düşünürler. Vazgeçebileceklerini. Önce yemek borusu yanar, sonra da organlar. Geldiğinde baygındı, hatta uyandığında bile nerede olduğunu anlayamamıştı. Birkaç hemşireyle birlikte, onu acil servise yetiştirdim.

Bir elimle ona ağrı kesici veriyordum, öbür elimle de uyanık kalması için amonyak koklatıyordum. Ona ulaşmalıydım. Bu son aşamada, kendini yalnız hissetmesini j istemiyordum. Ona bir sürü ağrı kesici verdim, ama uyumasını istemiyordum. Bencillik ediyordum. Onu uyutup gitmesine izin vermem gerekirdi. Ama orada olduğumu görmesini istiyordum. Orada olanın ben olduğumu, o değil, kocası değil.

i Başparmaklarımla, gözkapaklarını kaldırdım. Kim olduğumu görene dek onu salladım. Umursamadı. Buradayım. Seni seviyorum, dedim. Gözlerini kapattı, bana tiksiniymiş gibi baktı. Sonra yeniden acı içinde kıvrandı.

Artık sana ilaç veremem, dedim, seni tamamen kaybederim. Elini kaldırıp boğazını işaret etti. | Tren tünelin içine dalmıştı ve ürpertici karanlığın içinde ilerliyorlardı.

Kimdi o, Gamini? Anil onu göremiyordu. Omzuna dokundu, adamın kendisine doğru döndüğünü hissetti. Arada sırada titreşen hafif bir ışıktan başka hiçbir şey göremiyordu.

Adın ne yararı var ki? Ama bu bir soru değildi. Öyle-«sine söylemişti.

Tren birkaç saniyeliğine gün ışığına çıktı, sonra bir başka tünelin karanlığına gömüldü.

O gece tüm servisler kalabalıktı, diye devam etti Ga-ini. Vurulanlar, ameliyat edilmesi gerekenler. Savaş bo-'unca çok sayıda intihar eden olur. Başta insana garip <elir, ama zamanla alışırın. Ve sanırım o, bunu üstesinden gelmişti. Hemşireler beni onun başında bıraktılar, ma daha sonra yaralıların sınıflandırıldığı koğuştan

çağrıldım. Morfinin etkisiyle uyuyordu. Koridorda bir çocukla karşılaştım ve onun başında beklemesini söyledim. Uyanacak olursa, D bölümüne gelip beni bulacaktı. Saat sabahın üçüydü. Çocuğun uyuyakalmasını istemiyordum, bu yüzden bir Benzedrine hapını ikiye kırıp, ona yarısını içirdim. Daha sonra yanıma gelip uyandığını haber verdi. Ama onu kurtaramadım.

Trenin bir penceresi açıldı ve gürültü artmıştı. Anil şiddetli rüzgârı hissedebiliyordu.

Adını ne yapacaksın? Ağabeyime mi söyleyeceksin?

Biri Anil'in ayak bileğine bir tekme attı ve genç kadın soluğunu tuttu.

Leaf, Arizona'dan ayrıldıktan sonra, Anil altı ay boyunca ondan hiç haber alamadı. Oysa veda ettiği sırada, ona sürekli mektup yazacağına söz vermişti. Leaf, onun en yakın arkadaşıydı. Bir kez üzerinde paslanmaz çelikten bir direk resmi olan bir kartpostal göndermişti. Posta damgasında, Quemado, New Mexico yazıyor gibiydi, ama adres yoktu. Anil, yeni bir yaşam ve yeni arkadaşlar uğruna onu terk ettiğini düşünmüştü. *Armadillolara dikkat et senorita!* Anil'in buzdolabının üzerinde hâlâ, ikisinin bir partide dans ederken çektiydikleri fotoğraf duruyordu, onun ruh ikizi olan, arka bahçesinde birlikte film izledikleri bu kadınla. Hamakta sallanmışlar, ra-ventli kekler yemişler, sabahın üçünde birbirlerinin kollarının arasında uyanmışlardı, sonra da Anil arabasına atlayıp bomboş sokaklardan geçerek evine dönmüştü.

Bir sonraki kartta, bir uydu anteninin resmi vardı. Yine, ne bir mesaj, ne de bir adres. Anil kızgındı, kartı yırtıp attı. Birkaç ay sonra, Anil Avrupa'da çalışırken, Leaf ten bir telefon aldı. Onu nasıl bulduğunu bilmiyordu.

"Bu yasadışı bir telefon görüşmesi, bu yüzden adımı söyleme. Birinin hattına girdim."

(Leaf, henüz genç kızken, Sammy Davis Jr.'un çalıntı telefonundan yurtdışı aramalar yapardı.)

"Oh Angie, neredesin! Hani bana yazacaktın!"

"Üzgünüm. Çalışmalarına ne zaman ara vereceksin?"

"Ocakta. Birkaç ay boyunca. Sonra Sri Lanka'ya gidebilirim. "

"Eğer sana bir bilet gönderirsem, beni ziyarete gelir misin? New Mexico'ya?" "Evet. Oh, evet..."

Böylece Anil Amerika'ya döndü. Ve Leafle birlikte, Socorro, New Mexico'da, gökyüzünden saniye saniye bilgi toplayan, kocaman teleskopların bir kilometre uzağm-daki bir pastanede oturdular. On milyon yıl önce, çok uzaklarda olmuş şeyler hakkında bilgiler. Burada, tam burada, birbirlerinin yaşamları hakkındaki tüm gerçeklerle yüzleştiler.

İlk başlarda Leaf, astımı olduğunu ve bu yüzden Anil'in yaşamından çıkıp bir yıllığına çöle yerleşeceğini söylemişti. Toprak çalışmaları (Earthworks) ile bağlantı kurmuş ve Corrales yakınlarındaki *Şimşek Tarlası'nda* çalışmaya başlamıştı. 1977 yılında. Walter De Maria adında bir sanatçı, çölün ortasındaki, bir buçuk kilometre uzunluğunda bir alana dört yüz tane paslanmaz çelikten direk dikmişti. Leaf e ilk görev olarak yerleşim yerinin sorumluluğu verilmişti. Çölde çok güçlü rüzgârlar eser ve Leaf in fırtınaları gözlemesi gerekirdi, çünkü yaz ayları boyunca direkler, vadiye şimşekleri çekerlerdi. Tek istediği kovboy olmaktı. Güneybatıyı çok seviyordu. Şimdiyse Leaf, Anil'le kocaman teleskopların yakınında buluşmuştu — çölün üstündeki evrenden alman verileri, anlaşılır bir dile çeviren teleskop. Sonsuz gökyüzü tarihinin alıcılarının yanında yaşıyordu. Orada kimler vardı? O işaret ne kadar uzaktaydı? Rıhtımdan fora edip ölen kimdi?

Anlaşılan Leaf ti.

Her gün Pequod'da yedikleri yemekler sırasında, karşılıklı oturdular. Anil, çöldeki dev teleskopları, Leaf in sevdiği açık hava sinemalarına benzetti.

Konuştular, birbirlerini dinlediler. Anil'i seviyordu. Ve Anil'in de kendisini sevdiğini biliyordu. Abla-kardeş gibi. Ama Leaf hastaydı. Ve hastalığı artacaktı.

"Ne demek istiyorsun?"

"Sürekli... her şeyi unutuyorum. Hastalığımı teşhis edebiliyorum, anlıyor musun? Alzheimer'ım var. Bunun için henüz çok genç olduğumu biliyorum, ama çocukken beyin iltihabı geçirmiştin."

Arizona'da çalışırken, hiç kimse hastalığının farkına varmamıştı. Abla-kardeş gibi. Ve Anil'e gerçekten neden gittiğini söylemeden, çekip gitmişti. Tüm gücünü toplayıp doğuya, New Mexico çölllerine doğru gitmişti. Astım demişti. Oysa belleğini kaybediyor, yaşamla mücadele ediyordu.

Socorro'daki Pequod'da oturup tüm öğleden sonra fışıldadılar.

"Leaf. Hatırlıyor musun? Cherry Valance'ı kim öldürmüştü?"

"Ne?"

Anil sorusunu yavaşça yineledi.

"Cherry Valance," dedi Leaf, "ben..."

"Onu John Wayne vurmuştu. Hatırlasana."

"Bunu biliyor muydum?"

"John Wayne'in kim olduğunu biliyor musun?"

"Hayır aşkım."

Aşkım

"Sence bizi duyabilirler mi?" diye sordu Leaf. "Şu çöldeki kocaman kulak. Bizim sesimizi de seçebilir mi? Ben yalnızca alt olay örgüsünün küçük bir ayrıntısıyım, öyle değil mi?"

Sonra belleği bir an yerine gelir gibi oldu ve garip bir biçimde, şöyle dedi: "Sen hep Cherry Vallace'm öleceğini düşünürdün."

Öldü mü, diye sormuştu Sarath, Anil ona arkadaşısı Leaf ten söz ettiğinde.

"Hayır. O gece güneydeyken beni aradı, hani o ateşim olduğu gece. Birbirimizi sürekli arar ve uyuyakalana dek konuşurduk, gülerdik, ağlardık, başımızdan geçenleri birbirimize anlatırdık. Hayır. Kız kardeşleri ona bakıyor, şu New Mexico'daki teleskopların yakınında bir yerlerde."

Sevgili John Boorman,

Bende adresiniz yok ama Faber & Faber'den Bay Walter Donohue, bu mektubu size ulaştırabileceğini söyledi. Size kendim ve meslektaşım Leaf Niedecker adına, ilk filmlerinizi biri olan Dönüşü Olmayan Nokta'da yer alan bir sahneyle ilgili olarak yazıyorum.

Filmin başında, daha doğrusu giriş bölümünde, Lee Marvin yaklaşık bir buçuk metreymiş gibi görünen bir uzaklıktan vuruluyor. Bir hapisane hücresinin içine düşüyor ve ölmüş olabileceğini düşünüyoruz. Sonuç olarak ayağa kalkıyor, Alcatraz'dan ayrılıyor ve bir sürü boğazı aşıp yüzerek San Francisco'ya varıyor.

Bizler adli tıp uzmanlarıyız ve Bay Marvin'in tam olarak neresinden vurulduğu konusunda tartışmalarımız oldu. Arkadaşım, kaburgasından vurulduğunu ve kurşunun kaburgasını kırıp bedenine çok küçük bir hasar verdiğini düşünüyor. Bence daha ağır yaralanmıştı. Aradan çok uzun yıllar geçtiğini biliyorum ama belki kurşunun tam o olarak nereden girip nereden çıktığını ve Bay Marvin'e zaman geçtikten ve iyileştikten sonra nasıl oynaması gerektiği hakkında neler söylediğinizi anımsayabilir ve bizi bilgilendirebilirsiniz.

*Saygılarımla,
Anil Tissera*

Yağmurlu bir gecede, *walawwa'da* sohbet ediyorlardı.
"Gizemli olmayı seviyorsun, değil mi Sarath, hatta kendine karşı bile?"

"Açıklığın, mutlak doğruluk olduğunu sanmıyorum. Bu yalınlık, öyle değil mi?"

"Ne düşündüğünü bilmem gerek. Birinin nereden geldiğini öğrenmek için, onu parçalarına ayırabilmeli-yim. Bu da karmaşıklığın bir çeşit kabulü. Sırlar, açık havada güçlerini yitirirler."

"Politik sırlar, asla güçlerini yitirmezler."

"Ama çevrelerindeki gerilim ve tehlike yok edilebilir. Sen bir arkeologsun. Gerçek en sonunda gün ışığına çıkar. Kemiklerin ve tortuların içinde gizlidir."

"Kişiliğin, ince ayrıntıların ve ruh halinin içinde gizlidir."

"Bu yaşantımızı yöneten şeyler, gerçek bu değil."

"Bunlar yaşamı sürdüren gerçekler," dedi Sarath sessizce.

"Neden bu işi seçtin?"

"Tarihi ve tüm bu kır manzaralarının gizliliğine girmeyi seviyorum. Bir düşün içine girmek gibi bir şey. Biri bir taşı itekler ve altında tarih yatıyordur."

"Bir sır."

"Evet bir sır... Çin'de öğrenim görmek için seçilmiştim. Orada bir yıl kaldım. Ve Çin'de tek gördüğüm, bir otlak kadar bir yer oldu. Başka bir yere gitmedim. Orada kaldım, orada çalıştım. Köylüler küçük bir tepeciği temizlerken, bambaşka renkte bir toprakla karşılaşmış-

lardı. O kadar basit bir şeydi, ama yine de arkeolog grupları gelmişti. Gri renkli toprağın altında taşlar bulmuşlar, onların altındaysa, kerestelere rastlamışlardı -kesilmiş, yan yana dizilmiş ve kocaman bir salonu kaplayan bir parke gibi döşenmiş dev keresteler. Tek bir farkla tabii, bu bir *tavand*.

"İşte böyleydi, sana anlattığım gibi, daha ileri gitmek ve derinine inmek zorunda olduğun bir düş gibi. Keresteleri yerlerinden kaldırmak için, vinçler getirdiler ve altının su olduğunu gördüler - bir su mezarı. Üç devasa havuz. Mezarın içinde, eski hükümdarlardan birinin tabutu yüzüyordu. Ayrıca suyun içinde yirmi kadın müzisyenin tabutları ve yanlarında müzik aletleri vardı. Hü-j kümdara eşlik etmek için, anlıyor musun? Zitherlerle, *t* flütlerle, kavallarla, davullarla, zillerle. Onu atalarına teslim ediyorlardı. İskeletleri tabutlarından gün ışığına çıkarttıklarında, müzisyenlerin kemiklerinde, nasıl öldürüldüklerini gösteren bir hasara rastlamadılar, tek bir çatlak bile yoktu."

"Asılarak öldürülmüşlerdir," dedi Anil.

"Evet, bize söylenen de buydu."

"Ya da boğularak. Ya da zehirlenerek. Bir kemik incelemesi, gerçeği ortaya çıkarabilirdi. O zamanlar, Çin'de zehirleme geleneği olup olmadığını bilmiyorum. Ne zamandı?"

"İ.Ö. beşinci yüzyıl."

"Evet, zehirle tanışmışlardı."

"Cilalı tabutlar parçalanmasın diye onları polimerle-dik. Cilası, sumak özsuyuyla, renkli toz boyanın karışımından elde edilmişti. Yüzlerce kat. Sonra müzik aletlerini ortaya çıkardılar. Davullar. Sukabağmdan yapılmış ağız orgları. Çin zitherleri! Ve hepsinden öte - ziller.

"Arada tarihçiler de gelmişti. Müzik konusunda uzman, Taocu ve Konfiçyüscü bilginler sudan tam altmış dört tane zil çıkarttık. Müziğin çok önemli bir etkinlik ve o uygarlığın *düşüncesi* olduğu bilindiği halde, o güne dek, o döneme ait hiçbir müzik aleti bulunmamıştı. Yani yanlarında mal varlıklarıyla değil, müzikle gömülürler-

di. Sudan çıkartılan zillerin, çok gelişmiş bir tekniğin ürünü oldukları anlaşıldı. Anlaşılan, ülkenin her bölgesinin farklı bir zil yapma yöntemi vardı. Bu bölgelerde, sözcüğün tam anlamıyla, müzik savaşları yaşıyordu...

"Hiçbir şeyin bu denli önemi yoktu. Müzik bir eğlence aracı değil, bizi buralara getiren atalarımızla aramızdaki bağı, törel ve dinsel bir güçtü. Kerestelerden, tahtadan ve sulardan oluşan engelleri yıkıp kadınlardan oluşan bir orkestrayı ortaya çıkarmanın da, buna benzer gizemli bir mantığı vardı, anlıyor musun? Böylesi bir ölümü nasıl kabullendiklerini anlamam gerekir. Tıpkı, günümüzdeki teröristlerin, kendi iktidarlarının gücü uğruna ölürlerse, sonsuzluğa ulaşacaklarına inanmaları gibi.

"Oradan ayrılmadan önce, orada çalışan herkesin, zilleri dinlemeye geldiği bir gösteri düzenlenmişti. Bir yıldır oradaydım. Gösteri gece yapılmıştı, bir yandan onları dinlerken, bir yandan da bedensel olarak, karanlığın içinden yükselişlerini hissetmiştik. Ruhun iki yönünü belirtmek için, her zilin karşıt güçleri dengeleyen iki notası vardı. Belki de arkeolog olmama neden olan bu zillerdi."

"Öldürülmüş yirmi tane kadın."

"Kendine özgü değerleri olan, bambaşka bir dünya su üstüne çıkmıştı."

"Beni sev, orkestramı sev. Onu *beraberinde* götürebilirsin! Yalnızca uzak kültürlerde değil, her uygarlığın temelinde bu tür çılgınlıklar yatar. Siz erkekler duygusalsınız. Ölüm ve şeref. Kahkaham yüzünden bana âşık olan bir erkekle tanışmıştım. Aynı odada bulunmamış, hatta karşılaşmamıştık bile, sesimi kasetten dinlemişti."

"Ve?"

"Tıpkı her evli erkek gibi peşimden koştu ve ona âşık olmamı sağladı. Bu öyküyü duymuşsundur: Zeki kadınlar, nasıl aptallaşıp aslında bildikleri şeyleri bilmezden gelirler. Sonuna doğru artık kahkaha atmaz olmuştum. Artık zil sesi de yoktu."

"Seninle tanışmadan önce mi sana âşık olduğunu düşünüyorsun?"

"Şey, ilginç bir şey. Belki sesime duyduğu alışkanlıktı. Sanırım kaseti iki ya da üç kez dinlemişti. Yazardı. Bir yazar. Başlarını belaya sokacak zamanları olur. Öğretmenlerimden biri olan Larry Angel'ın konferanslarından birini yönetmem istenmişti. Çok sevimli, komik bir adamdı, düşünce tarzı ve doğrusal olmayan zihniyle olup bitenleri birbiriyle ilişkilendirmesi beni çok güldürüyordu. Sahnedeki masada oturmuştuk, onu seyircilere tanıştırdım, sanırım konferans sırasında mikrofonom açtı, o konuşmasını yaparken sürekli kıkırdamıştım. Yaşlı adamla ilişkilerim her zaman iyi olmuştu. En sevdiğim amca sendromu, azıcık cinsel ama kesinlikle platonik.

"Sanırım, sonradan erkek arkadaşım olan yazarın da çapraşık bir zekâsı vardı, bu yüzden esprileri anlıyordu. Defin höyükleri ya da buna benzer bir araştırmayla ilgilendiği için, bir kaset ısmarlamıştı, oldukça ciddi bir konuydu ve konu hakkında bilgi edinmek ve ayrıntıları öğrenmek istiyordu. Buluşmamız böyle oldu. Vekâleten. Öyle, çok önemli bir an değildi.... İlişkimizin sürdüğü üç yıl boyunca hep yükseklerde uçtuk."

Birlikte ilk maceraları: Anil, tıpkı bir Sri Lanka lokantası gibi küf kokan, pislik içindeki beyaz arabasını kullanıyordu. Cullis, Anil'in sesini kasetten dinledikten birkaç ay sonraydı. Akşamüstü trafiğinde ilerliyorlardı.

"Pekâlâ. Ünlü müsün?"

"Hayır." Cullis güldü.

"Azıcık?"

"Akrabalarım ve arkadaşlarım dışında, adımlı bilen yetmiş kişi ancak çıkar."

"Burada bile mi?"

"Hiç sanmam. Kimbilir. Neresi burası, Muswell Tepesi mi?"

"Kemerli geçit."

Anil penceresini açıp, bağırdı:

"Hey, duyduk duymadık demeyin — arabamda bilim yazarı Cullis Wright var! Yoksa Cullis Wrong muydu? Evet, ta kendisi! Bugün benimle birlikte!"

"Teşekkürler."

Pencereyi kapattı. "Yarın boşanıp boşanmadığını öğrenmek için, dedikoduları dinleriz." Penceresini yeniden açıp bu kez dikkat çekmek için kornaya bastı. Nasılsa trafiğin ortasında sıkışıp kalmışlardı. Belki de uzaktan kavga ediyorlarmış gibi duruyordu. Arabanın içindeki birine el kol hareketleri yapan ve yoldan geçenleri kendi tarafına çekmeye çalışan, yarı beline kadar pencereden sarkmış bir kadın.

Cullis» yolcu koltuğuna gömülüp Anil'in coşkusunu, eteğini dizlerine kadar kaldırıp, el frenini gürültüyle çektikten sonra, arabadan sarkmasını izledi. Şimdi kollarını sallayıp pislik içindeki arabasının tepesini yum-rukluyordu.

Sonradan Cullis'in unutamadığı, buna benzer anlar olacaktı - Anil'in, dikkatini dağıtmaya, endişeli bakışlarını çözmeye çalıştığı anlar. Küçük bir teybi kulağına iyice bastırarak, onu Avrupa'nın karanlık sokaklarda dans ettirmesi. 'Brazil.' *Bu şarkıyı hatırla.* Paris sokaklarında, yere çizili bir köpek resminin üzerinde dans ederek, Anil'le birlikte şarkının sözlerini söylemişti.

Cullis trafiğin içinde, sırtını arabanın koltuğuna sıkıca dayamış oturuyor ve pencereden yarı beline kadar sarkmış, çılgınca haykıran ve arabasını yumruklayan Anil'i izliyordu. Kendini buzun ya da metalin içine hap-solmuş gibi hissediyordu, Anil ise kafesinin yüzeyine vurup duruyordu, ona ulaşmak, onu dışarı çıkartmak istermişçesine. O yana bu yana savrulan giysilerinin tüm enerjisiyle arabaya girip de Cullis'i öptüğünde yüzünde beliren o vahşi gülümseme - adamı özgürlüğüne kavuş-turabilirdi. Ama evli bir erkek olarak, yüreği rehini.

Anil onu son olarak, Borrego Springs'teki Una Pal-ma Moteli'ndeki odada bırakmıştı. Arkasında, kendisini

anımsatacak hiçbir şey bırakmadan. Yalnızca saçı kadar kara bir kan, teni kadar karanlık bir oda.

Cullis yataкта uzanıp kol kasının seğirmesiyle, bıçağın sallanışını izliyordu. Küreksiz bir sandal gibi, uykuyla uyanıklık arasında gidip geliyordu. Bütün gece, otelin saatinin sesini dinledi. Kanındaki atışın duracağından, Anil ona uzandığında, arabanın tavanından gelen vuruşların susacağından korkuyordu. Ara sıra, sessizce yaklaşan bir kamyonun farları. Uyanık kalmaya çalışıyordu. Oysa genelde kendini koyvermeye bayılırdı. Yazarken sayfalara, suya dalarmışçasına süzülür ve yu-varlanırdı. Yazar bir haciyatmazdır. (Bunu anımsayacak mıydı?) Ya da yanında yüzlerce çanak, çömlek ve muşamba ve tel parçaları ve kukuletalar ve kalemler taşıyan bir eskici... onları yıllarca yanınızda taşır, sonra da küçük, gösterişsiz bir kitaba sığdırırdınız. Bohçalama sanatı. Sonra bir kez daha, yeni toprakları keşfe çıkardı. Nasıl kitap yazılır, Anil. *Nasıl*, diye sormuştun bana, Anil, *ihtiyacın olan en önemli şey ne*, diye sormuştun. Sana anlatacağım Anil...

Ama Anil, gece otobüsünün içinde vadiyi tırmanıyordu, ısınmak için gri renkli battaniyesine sarmıştı -yarı pelerin, yarı örtü. Pencereden uzak duran bakışları, arada bir ışıklandırılmış bir ağaca takılıyordu. Oh, Cullis bu bakışı biliyordu, kavga sonrası kendini toparlamaya çalıştığımdaki bakışlar. Ama bu sondu, ikinci bir şans yoktu. Bunu hem Anil biliyordu, hem de Cullis. Ağız da-laşlarıyla dolu aşk yaşamları, kısa süreli terk edişler, en güzel ve en kötü anlar ve tüm anıları, Oklahoma'daki ışıklı bir laboratuvar masasının üzerine yatırılmıştı sanki ve otobüs, dağların arasındaki küçük köylerden geçerek, sisin içindeki tırmanışını sürdürüyordu.

Hava soğudukça, Anil koltuğunda kıvrılıyordu. Hareketsizdi, gözlerini kırpmıyordu, Cullis'le geçirdiği son gecenin hiçbir ânını özlemeyecekti. Birbirlerine karşı işledikleri suçları, başarısızlıkları unutmamaya kararlıydı. Sonradan, ölümcül aşk öykülerinin farklı yo-

rumlarıyla karşılaşacağını bilse de, şimdilik yalnızca bu konuda kesin kararlı olmak istiyordu.

Şoförün dışında, otobüsteki tek nöbetçi oydu. Bir tavşan gördü. Baykuşun sesini duydu. Havada süzülen bu gemide tek bir ışık yoktu. Beş gün boyunca masasını toplayıp sonra da Sri Lanka'ya gidebilirdi. Çantasında bir yerlerde, Cullis'in iki ay boyunca, onu adada bulabileceği tüm telefon ve faks numaralarının bir listesi vardı. Listeyi ona vermeyi düşünmüştü. Cullis'in berbat olmuş yaşamı, sınıksız korkuları Anil tarafından sevilme ve rahatlatılmaktan duyduğu korku çevresinde dönüp durmuştu. Yine de Cullis, onun için, heyecan verici fırsatlar ve alışılmadık bölmelerle dolu harika bir ev gibiydi.

Otobüs vadinin tepesine tırmandı. Tıpkı Cullis gibi, o da uyuyamıyordu. Karısıyla arasında, Anil'in adı varken nasıl uyuyabilirdi ki? Karısıyla aralarındaki en sevecen anlarda bile, Anil'in varlığını duyacaktı, bir gölge gibi. Anil artık bunu istemiyordu. Bir zerre ya da bir akis, ona nerede olduğu hakkında bilgi vermek dışında kullanılmayan bir pusula olmak istemiyordu.

Peki Cullis, aradaki saat farkını hiçe sayarak, gece yarısını kiminle konuşacaktı? Anil, bir tapmakta, papazların günah çıkarmakta kullandıkları bir taşı sanki. Şimdilik her ikisinin de alınyazıları yoktu. Tek yapmaları gereken, geçmişlerinden kurtulmaktı.

Anil şarkı söylemeyi beceremeyenlerdendi, ama sözlerini ve sözcüklerin hızını ayarlamayı biliyordu.

*Oh, New York'taki ağaçlar yüksek açar,
Sonbaharda altın gibi parlar.*

*Bu yüzden gelirken asla hüznü olmanı,
Ama New York 'ta hüznüm artar.*

Anil, bu dizeleri fısıldadı, başı öne eğikti, göğsüne doğru. Sonbahar. Hüznün. Birbirlerine ne çok yaklaşıyorlardı.

Sarath ile Anil, gittikleri üçüncü köyde Denizci'yi teşhis ettirmişlerdi. Adı Ruwan Kumara idi ve bir *tap* dansçısıydı. Düşüp bacağını kırdıktan sonra, maden ocaklarında çalışmaya başlamıştı, köylüler yabancıların onu kaçırdıkları günü hatırlıyorlardı. On iki işçinin çalıştığı tünele girmişlerdi. İsyancıyı teşhis etmesi için, yanlarında bir *billa* —başına, yalnızca gözlerinde iki delik olan bir çuval geçirilmiş biri-getirmişlerdi. *Billa* bir canavardı, çocuk oyunlarındaki gulyabani, Ruwan Ku-mara'yı seçmişti ve götürülmüştü.

Artık kaçırıldığı tarihi biliyorlardı. *Walawwa*'ya döndüklerinde, ne yapacaklarını tasarladılar. Sarath, hâlâ çok dikkatli olmaları ve daha fazla kanıt toplamaları gerektiğini düşünüyordu, yoksa yaptıkları her şey boşa gidecekti. Colombo'ya gidip Ruwan Kumara'nın adının, hükümetin sakıncalılar listesinde olup olmadığını araştırmayı önerdi; böyle bir işin üstesinde gelebileceğine inanıyordu. İki gün sürecekti, sonra geri dönecekti. Anil'in kendisine ulaşamayacağını bilse de, ona cep telefonunu bırakacaktı. Sarath onu arayacaktı.

Ama beş gün sonra, Sarath hâlâ dönmemişti.

Anil'in, Sarath'la ilgili tüm korkuları yeniden su yüzüne çıkmıştı - bakan olan akrabası, gerçeğin ne denli tehlikeli olduğu hakkındaki görüşleri. Anil sinir içinde, *walawwa*'da tek başına dolaşıyordu. Altı gün olmuştu. Sarath'm cep telefonunu alıp Ratnapura Hastanesi'ni aradı ama Ananda taburcu olmuştu. Konuşacak kimse yoktu. Denizci'yle tek başına kalmıştı.

Anil telefonu yanına alıp çeltik tarlasının kenarına gitti.
"Kiminle görüşüyorum?"
"Anil Tissera'yla, efendim."
"Ha, şu ortadan kaybolan."
"Evet efendim, yüzücü."
"Hiç beni görmeye gelmedin."
"Sizinle konuşmam gerek, efendim."
"Neyle ilgili?"
"Bir rapor hazırlamam gerek ve yardıma ihtiyacım var."
"Neden ben?"
"Babamı tanıyordunuz. Onunla birlikte çalışmıştınız.
Güvenebileceğim biri olsun istiyorum. Politik bir cinayet söz konusu olabilir."
"Cep telefonundan arıyorsun. Adımı söyleme."
"Burada mahsur kaldım. Colombo'ya dönmem gerekiyor.
Yardımcı olabilir misiniz?"
"Bir şeyler ayarlamaya çalışırım. Neredesin?"
Bu daha önce Anil'e sormuş olduğu sorunun aynısıydı.
Anil bir an durdu.
"Ekneligoda'da, efendim. *Walawwa'da.*"
"Orayı biliyorum."
Hattan ayrılmıştı.

Ertesi gün Anil, Colombo'da, Gregory Caddesi'nde 7 terör karşıtı birliğin bulunduğu binadaki toplantı salo-nundaydı. Denizci'nin cesedi elinden alınmıştı. Bir araba - gelip onu *walawwa* 'dan almıştı, ama Dr. Perera arabada değildi. Anil, Colombo'daki hastaneye vardığında, Dr. Perera onu karşıladı ve kucakladı. Kafeteryada yemek yediler, adam Anil'in yaptıklarını dinledi. Ona daha ileri gitmemesini önerdi. Yaptığının güzel ama tehlikeli bir iş olduğunu söyledi. "Siz politik sorumluluk hakkında bir demeç vermiştiniz," dedi Anil. "O zamanlar farklı bir görüştediniz." "O bir demeçti," diye yanıt verdi. Labo-ratuvara döndüklerinde, iskeletin nerede olduğuyla ilgili bir karmaşa yaşandı.

Şimdiyse, aralarında ayaklanmaları bastırma yöntemleri konusunda eğitim görmüş er ve polislerin de olduğu resmi görevlilerle yarı yarıya dolu toplantı odasında oturmuş olan Anil, kendini kapana kısılmış gibi hissediyordu. Elinde gerçek kanıt olmadan, raporunu sunması gerekiyordu. Bu, araştırmasının güvenilirliğini sarsmanın bir yoluydu. Anil, masanın üzerinde duran eski bir iskeletin -büyük olasılıkla Tenekeci- başında durmuş, kemik analizinin ve mesleğine, geldiği bölgeye uygun olarak iskelet teşhisinin nasıl yapıldığı hakkında konuşuyordu, oysa istediği iskelet bu değildi.

Arka sıralarda, Anil'in görmediği bir yerde oturan Sarath, onun sakın açıklamalarını, ayaklarını yere basışını, mutlak sükûnetini, duygusal ya da kızgın olmayı reddedişini izliyordu. Sunduğu, bir avukatın savı, daha da önemlisi bir vatandaşın kanıtıydı; Anil artık yalnızca

yabancı bir yetkili değildi. Sonra onun şöyle dediğini duydu: "Sanırım, içimizden yüzlercesini öldürdünüz." *içimizden yüzlercesini*. Sarath kendi kendine düşündü. On beş yıldır bizden ayrı ve en sonunda içimizden *biri*.

Ama şimdi tehlikedeydiler. Sarath, salondaki düşmanca bakışların farkındaydı. Anil'e karşı olmayan bir tek o vardı. Ama artık bir şekilde kendini koruması gerekiyordu. AniPle iskelet arasında, gözlerden oldukça uzakta, yetkililerin ağızlarından çıkan her sözü ve görüşü, Anil'in kendilerine verdiği nazik ama acımasız yanıtları kaydeden teybi duruyordu. Sarath, Anil'in göremediği bir şeyi görebiliyordu — sıcak salondaki kaçamak bakışları (havalandırmayı, yarım saat önce kapatmış olmalıydılar, salondakilerin dikkatini dağıtmak için kullandıkları eski bir taktik); çevresinde mırıldanmalar başlamıştı. Duvarın dibinden kalkıp ön sıralara doğru ilerledi. "Özür dilerim."

Bütün bakışlar ona döndü. Anil başını kaldırdı, onu görmek ve sözünü kesmesini duymak onu şaşırtmıştı.

"Bu iskelet de mi Bandarawela bölgesinden çıkartıldı?"

"Evet," dedi Anil.

"Peki üzerinde ne kadar toprak bulundu?" "Yaklaşık bir metre kadar." "Daha kesin konuşabilir misiniz?" "Konuşamayız. Konuyla ne ilgisi olduğunu anlayamadım."

"Çünkü bu iskeletin bulunduğu mağaranın ardındaki tepe, sığırlar, ticaret, rüzgârlar ve yağmurlar tarafından aşındırılmıştı... Öyle değil mi? Biri şu kahrolası havalandırmayı açabilir mi, insan bu sıcakta doğru dürüst düşünemiyor. On dokuzuncu yüzyıldan kalma mezarların, toplu katliam alanlarının ya da sıradan mezarların yaklaşık tümünün -işin aslı hepsinin— üzerinde yarım metreden az toprak olduğu da bir gerçek değil mi?"

Anil heyecanlanmaya başlamıştı, bu yüzden sessiz kalmaya karar verdi. Sarath, dinleyicilerin kendisine dö-

nüp tüm dikkatlerin üzerinde yoğunlaştığının farkındaydı.

Toplantı salonunun ön tarafına doğru ilerledi ve Anil'in yanına gelmesine izin verildi. Masanın önünde, Anil'le karşılıklı duruyorlardı, Sarath öne doğru eğilip bir dizi maşanın yardımıyla, iskeletin kaburgaları arasında duran taşı çıkarttı.

"Bu taş, iskeletin kaburgalarının arasında bulundu."

"Evet."

"Bize, eski geleneklerden söz edin... Dikkatlice düşünün, Bayan Tissera, ortaya kuramlar atmayın."

Sessizlik olmuştu.

"Lütfen benimle bu şekilde konuşmayın. Emreder-miş gibi."

"Bize neler olduğunu anlatın."

"Cesetleri gömerler, sonra da genellikle, üzerindeki toprağın üzerine bir taş koyarlar. Bir işaret gibi, sonra ceset çürüdüğünde, taş iskeletin içine düşer."

"İçine mi düşer? Nasıl?"

"Bir dakika!"

"Bu kaç yıl sürer?"

Sessizlik.

Sarath çok çok yavaş konuşmaya başlamıştı:

"Genellikle en az dokuz yıl sürer, değil mi? Taş kaburgaların arasına düşmeden önce. Değil mi?"

"Evet, ama..."

"Değil mi?"

"Evet. Yakılmış olanlar dışında. Yakılan cesetler."

"Ama bundan da emin değiliz, çünkü cesetlerin büyük bir çoğunluğu geçtiğimiz yüzyılda yakılmıştı, şu tarihi mezarlıktakiler. Bildiğiniz gibi 1856 yılında bir veba salgını olmuştu. Bir tane de 1890'da. Birçoğu yakıldı. Burada duran iskelet en az yüz yıllıkmış gibi görünüyor - mesleği, alışkanlıkları ve beslenme tarzıyla ilgili yapmış olduğunuz ayrıntılı araştırmaya karşın..."

"Üzerinde bir şeyler *kanıtlayabileceğim* iskelete el konuldu."

"Anlaşılan çevrede fazlasıyla iskelet var. Sizce bu, el konulmuş olandan daha mı az önem taşıyor?"

"Elbette ki hayır. Ama el konulmuş olan beş yıldan daha kısa bir süre önce ölmüştü."

"El konulmuş. El konulmuş... El koyan kim peki?" dedi Sarath.

"Dr. Perera ile Kynsey Road Hastanesi'nde bulduğum sırada, alınmış. Oradan kayboldu." "Yani onu siz kaybettiniz. El konmadı." "Onu ben kaybetmedim. Dr. Perera ile kafeteryada konuşurken, biri onu laboratuvardan almış olmalı."

"Yani onu yanlış bir yere koydunuz. Dr. Perera'nın bu işle bir ilgisi olabileceğini düşünüyor musunuz?"

"Bilmiyorum. Belki. Kendisiyle o zamandan beri görüşmedim."

"Ve o iskeletin yeni ölen birine ait olduğunu kanıtlamak istiyordunuz. Elimizde delil olmasa bile."

"Bay Diyasena, size buraya İnsan Hakları Komisyonu'nun bir üyesi olarak geldiğimi hatırlatmak isterim. Bir adli tıp uzmanı olarak. Sizin için çalışmıyorum, beni siz işe almadınız. Uluslararası bir yetke için çalışıyorum."

Sarath dönüp seyircilere doğru konuştu: "Bu 'uluslararası yetke', hükümet tarafından buraya davet edildi, öyle değil mi? Doğru değil mi?"

"Biz bağımsız bir örgütüz. Bağımsız raporlar hazırlarız."

"Bize. Buradaki hükümete. Yani burada, hükümetimiz için çalışıyorsunuz."

"Benim burada anlatmaya çalıştığım, bazı güvenlik güçlerinin masum insanları öldürmüş oldukları. Benden duyduğunuz şey bu. Sizin bir arkeolog olarak, tarihin gerçekçiliğine inanıyor olmanız gerekirdi."

"Ben barışçıl bir topluma inanıyorum, Bayan Tisse-ra. Sizin öneriniz, bir kargaşaya neden olabilir. Neden hükümet yetkililerinin öldürülmelerini araştırmıyorsunuz? Havalandırmayı çalıştırabilir misiniz, lütfen?" Dinleyicilerin arasında alkışlar yükseliyordu.

"Öbür iskelette kesin cinayet kanıtları vardı. Burada önemli olan da bu. 'Bir köy, bir sürü başka köyün adına konuşabilir. Bir kurban, bir sürü başka kurbanın adına konuşabilir.' Hatırlıyor musunuz? Sizin de temsil ettiğinizden fazlasını ortaya koyacağınızı düşünmüştüm."

"Bayan Tissera..."

"Doktor."

"Pekâlâ, 'doktor'. Buraya, farklı bir mezardan çıkartılmış bir iskelet daha getirdim, bir yüzyıl öncesinden. Aradaki farkı görmemiz için, sizden bu iskeletin adli tıp incelemesini yapmanızı isteyeceğim."

"Bu çok saçma."

"Bu kesinlikle saçma değil. İki iskelet arasındaki farklılıklarla ilgili kanıt elde etmek istiyorum. *Somase-na*!"

Eliyle, salonun arka tarafındaki birine işaret etti. Tekerlekli bir sedyenin üzerinde, naylona sarılı iskelet getirildi.

"Bu iki yüz yıllık bir ceset," dedi Sarath yüksek sesle. "Yani, arkeolojideki çocukların tahminleri bu. Belki siz yanlış düşüncede olduğumuzu kanıtlayabilirsiniz."

Sarath kalemini masaya vuruyordu, alay edermiş gibi.

"Zamana ihtiyacım var."

"Size kırk sekiz saat veriyoruz. Üzerinde tartıştığınız iskeleti bırakıp Bay Somasena ile birlikte lobiye gidin, size eşlik edecektir. Gitmeden önce, araştırmanızı imzalamanız gerekecek. Bu konuda sizi uyarmalıyım. Bu iskelet, yirmi dakika sonra ana girişin önünde sizi bekliyor olacak."

Anil ona arkasını dönüp kâğıtlarını topladı.

"Kâğıtlarınızla, teybinizi burada bırakın lütfen."

Anil bir süre hareket etmeden durdu, sonra, az önce cebine koyduğu teybini masanın üzerine bıraktı.

"Bana ait bu," diye fısıldadı. "Hatırlasana."

"Onu sana geri vereceğiz."

Anil, salonun çıkış basamaklarına yöneldi. Resmi görevliler arkasından bile bakmadılar.

"Dr. Tissera!"

En üst basamakta, arkasını dönüp Sarath'a baktı, onu son görüşü olduğuna emindi.

"Bıraktıklarınızı geri almak için geri dönmeye kalkışmayın. Binayı terk edin. İstersek, sizi ararız."

Anil kapıdan çıktı. Kapı, arkasından havalı bir tıkırtıyla kapandı.

Sarath orada kalıp yavaşça konuştu, kalabalığın ortasında.

Sarath ile Gunesena, iskeletleri el arabalarına yükleyip yan kapıdan dışarı çıkarttılar. Karanlık bir geçide açılan kapıdan, otoparka vardılar. Bir süre hareketsizce durdular. Gunesena hiçbir şey söylemedi. Sarath, ne olursa olsun, o toplantı odasına geri dönmek istemiyordu. Bir elektrik düğmesi aradı. Sürekli yanıp sönen bir floresan ışığının çatırtısı vardı, bu tür binalarda sıkça rastlanılan türden bir ışık.

Ok şeklinde dizili kırmızı ampuller, geçidi aydınlatıyordu; loş ışığın içinde, iki iskeletin yüklü olduğu el arabasını ittiler, kırmızı bir ampulün altından her geçtiklerinde, kolları kızarmış gibi görünüyordu. İki kat yukarıda, Anil'in öfke içinde yürüyüp kapıları arkasından çarptığını görür gibiydi. Sarath, onu her koridorda durdurup belgelerini defalarca kontrol edeceklerini, onu sinirlendirip aşağılayacaklarını biliyordu. Üstünü arayacaklarını, küçük şişelerin ve saydamların, ceplerinden ve evrak çantasından çıkartılacaklarını, soyunmasını, sonra da yeniden giyinmesini isteyeceklerini biliyordu. Bu sorgulamadan geçip binayı terk etmesi en az kırk dakikasını alacaktı ve bunun sonucunda üzerinde konuyla ilgili hiçbir şey taşımayacak olacaktı, ne bir bilgi kırıntısı ne de bu askeri garnizona gelirken yanlışlıkla yanında taşımaya cesaret ettiği bir fotoğraf. Ama sonuçta buradan çıkabilecekti, Sarath'm tek istediği de buydu zaten.

Karısının ölümünden bu yana, Sarath dünyaya açılan eski yolu asla bulamamıştı. Karısının akrabalarıyla ilişkisini kesmişti. Açılmamış başsağlığı mektupları, hâ-

lâ karısının çalışma odasında duruyordu. Nasıl olsa, karısı için yazılmışlardı. Arkeolojiye dönmüş ve yaşamını işinin arkasına gizlemişti. Chilaw'a kazı gezileri düzenlemişti. Eğittiği genç kadınlar ve erkekler, Sarath'm yaşamı hakkında çok az şey biliyorlardı ve bu yüzden onlarla birlikte olmaktan mutluydu.

Onlara, kemiklere ıslak alçı parçaları yerleştirmesini, mika parçacıklarını toplamayı ve törpülemesini, bir nesneyi ne zaman taşıyabileceklerini ya da ne zaman kazı alanında bırakmaları gerektiğini öğretti. Onlarla birlikte yemek yedi ve işle ilgili her türlü sorularını yanıtladı. Konuyla ilgili tüm bildiklerini onlarla paylaştı. Onunla birlikte çalışan herkes, özel yaşamının çevresine ördüğü duvarlara saygı göstermesini bildi. Sahil kazılarıyla geçen günün sonunda, yorulmuş bir halde çadırına dönerdi. Öğrencileri daha yaşlı olduğunu düşünse de, henüz kırk yaşların-daydı. Akşamüstüne dek beklerdi, öbürleri yüzmeden dönünce, suya dalıp karanlığının içinde kaybolurdu. Bu saatlerde, derinlerde, insanın bazen sahile geri dönmesine izin vermeyen, açıklarda kalmasına neden olan dalgalar olurdu. Kendini tek başına dalgaların kollarına bırakırdı, bedeni dans edermişçesine dönüp dururdu, yalnızca suyun üzerindeki başı çevresinde olup bitenin, az sonra yükselerek, onu içine alacak olan kocaman dalgaların farkında olurdu.

Sarath çocukluğundan beri denize âşıktı. Küçüklüğünde, St. Thomas'ta okurken, deniz demiryolunun tam karşısındaydı. Ve hangi sahilde olursa olsun -Hamban-tota'da, Chilaw'da, Trincomalee'de- tekneleriyle denize açılan balıkçıları izlerdi, ta ki alacakaranlığın içinde gözden kayboluncaya dek. Sanki gidiş, ölüm ya da ortadan kayboluş, izleyicinin görüş alanından silinmek demekmiş gibi.

Çevresinde sürekli, ölümün örnekleri vardı. İşini yaparken, bir şekilde kendini beden ve kemiklerin ölüm-lülüğüyle, kayanın üzerindeki bir resmin ölümsüzlüğü arasında bir bağ gibi hissedirdi, hatta daha da ilginç, kaderin ya da düşüncenin sonucundan kaynaklanan

ölümsüzlüğü arasında. Bu yüzden altı yüz yıllık bir başın taşınması, yüzyılların yorgunluğu sonucunda, bir kolun ya da elin düşürülmesi, insan kaderinin bir parçasıydı. Kollarının arasında iki bin yıllık heykeller tutardı. Ya da elini, insan bedeni şeklinde yontulmuş ılık kayalara sürerdi. Esmer teninin onlara değişimini izlemek hoşuna giderdi. Bu onun zevkiydi. Başkalarıyla konuşmaktan, onları eğitmekten ya da güçten değil, yalnızca elini, günün saatine göre ısısı değişen, yağmurlara ya da alacakaranlığa göre gözenekleri artan bu *gal vihara'lara*, canlı taşlara, deydirmekten zevk alıyordu.

Bu taş, karısının eli olabilirdi. Esmerliği ve yaşı ona benziyordu, tanıdık bir yumuşaklığı vardı. Ve odasından arta kalan parçalarla, onu, birlikte geçirdikleri yılları kolaylıkla yeniden canlandırabilirdi. İki kalem ve bir eşarp, dünyasını tanımlayıp anımsatmak için yeterliydi. Ama *birlikelikleri* toprağın altına gömülmüştü. Karısının kendisini terk etme nedeni neydi, ne tür bir hata yapmış ya da suç işlemiş olabilirdi, Sarath bilmiyordu. Bir arazinin önünden geçerken, altı yüz yıl önce burada bulunan ve sonradan yanıp küle dönen bir toplantı salonunu hayal edebilen biriydi; bir boşluğa bakarken, bir duman lekesi, bir parmak iziyle, oradaki ışığı, akşam törenleri sırasında orada oturan insanların duruşlarını gözünde canlandırabilirdi. Ama Ravina'nın hiçbir şeyini toprağın altından çıkartamıyordu. Bu ona karşı duyduğu öfkeden kaynaklanmıyordu, yalnızca oraya geri dönüp karanlığın içinde konuşurken, aydınlıkmiş gibi dav-ranamıyordu. Oysa şimdi, bu öğleden sonra, farklı gerçeklere sahip dış dünyanın karmaşıklığına karışmıştı. Böyle bir ışıktaki hareket etmişti. Bunu asla affetmeyeceğini biliyordu.

Sarath ve Gunesena, el arabasını yokuş yukarı ittiler. Tünelin içi çok havasızdı. Sarath el frenini çekti. "Biraz su getir, Gunesena."

Gunesena başını salladı. Hareketinden, sinirlendiği belli oluyordu. Sarath'ı karanlığın içinde bırakarak uzaklaştı ve beş dakika sonra, elinde geniş ağızlı büyük bir su bardağıyla döndü.

"Kaynamış su muydu?"

Gunesena bir kez daha başını salladı. Sarath suyu içip yerden kalktı. "Üzgünüm, kendimi kötü hissediyorum."

"Evet efendim. Bir bardağım daha var."

"İyi."

Onu Kandy yolunun ortasında buldıkları gece, Gunesena'nın likör şişesinin dibini içtiğini, Anil'in de şeyi tuttuğunu hatırladı.

Bir süre daha el arabasını itmeyi sürdürdüler. Çift kanatlı kapıyı itip gün ışığına çıktılar.

Gürültü ve ışık, Sarath'm gerilemesine neden oldu. Askerlerin otoparkındaydılar. Birkaç şoför, otoparktaki tek ağacın gölgesi altında duruyorlardı. Öbürleri, havalandırması çalışan arabalarda oturuyorlardı. Sarath ana giriş kapısına doğru baktı, ama Anil'i göremedi. Artık dışarı çıkmayı başarabileceğinden pek emin değildi. Anil'e verecekleri iskeletleri taşıyacak olan kamyonet önlerinde durdu ve Sarath, iskeletlerin araca nasıl yüklendiklerini denetledi. Genç askerler, olup biteni tüm ayrıntılarıyla öğrenmek istiyorlardı. Bir şeyden kuşkulandıklarından değil, yalnızca meraklıydılar. Sarath biraz ara vermek ve sessizlik istiyordu ama olanaksızdı. Sorular resmi değil, kişiseldi. Nereliydi? Ne kadar süredir oradaydı?.. Tek kaçış yolu, onlara yanıt vermektir. El arabasındakinin kimliğini sormaya başladıklarında, elini sallayıp Gunesena'yı onların başında bırakarak uzaklaştı.

Anil binadan hâlâ çıkmamıştı. Ne olmuş olursa olsun, Anil'i bulmak için o binaya geri dönemeyeceğini biliyordu. Anil, aşağılama, küçük düşürme ve onur kırıcı

hakaretlerin üstesinden tek başına gelmeliydi. Onu son görüşünden bu yana, bir saat geçmişti.

Oyalanmalıydı. Çitin öbür tarafında, bir seyyar satıcı vardı, Sarath dikenli tellerin arasından biraz ananas satın alıp üzerine tuzla biber ekti. İki dilimi, bir rupi. Güneşten korunmak için lobide oturabilirdi, ama Anil'in kontrolünü kaybedip kendini daha fazla tehlikeye atmasından korkuyordu.

Bir buçuk saat olmuştu. Dördüncü kez, gelip de kapıya baktığında, Anil'i gördü. Orada duruyordu, kıpırdamadan, nerede olduğunu ya da ne yapması gerektiğini bilmeden.

Sarath yumruklarını sıkarak yanına geldi, kafası karıştı.

"İyi misin?"

Anil gözlerini Sarath'tan kaçırarak yere baktı.

"Anil."

Anil kolunu hızla çekti. Elinde evrak çantasının olmadığını fark etti. Ne kâğıt. Ne adli tıpla ilgili bir belge. Sarath, Anil'in ceketinin iç cebindeki deney tüplerini kontrol etmek için, elini göğsüne götürdü ama tüpler yoktu. Anil Sarath'ın bu hareketine tepki vermemişti. Bu şaşkın durumdayken, ne yaptığını anlamamış olabilirdi.

"Sana *walawwa*'ya. döneceğimi söylemiştim."

"Hayır söylemedin."

"Herkes, her şeyin farkında. Kardeşim de sana aynı şeyi söyledi. Sen Colombo'ya varır varmaz, herkes burada olduğunu biliyordu."

"Allah belanı versin."

"Artık gitmen gerek."

"Yo, sağ ol. Artık yardımını istemiyorum."

"Sana verdiğim iskeleti al ve kamyonete bin. Gunesena ile birlikte gemiye gidin."

"Tüm belgelerim içeride kaldı. Onları geri almam gerek."

"Onları asla geri alamayacaksın. Anlıyor musun? Unut onları. Hepsini baştan çıkartman gerekecek. Avru-

pa'dan yeni gereçler alırsın. Her şeyi yenisiyle değiştirebilirsin. Güvende olması gereken, yalnızca sensin."

"Yardıma için teşekkürler. O kahrolası iskeletin sende kalabilir."

"Gunesena, kamyonete bin."

"Dinle..." Anil, Sarath'a sert bir bakış fırlattı. "Ona, beni eve bırakmasını söyle. Oraya kadar yürüyebileceğimi sanmıyorum. Senin kahrolası yardımına ihtiyacım yok. Ama yürüyemem. Ben... içerdedim..."

"Laboratuvara git."

"Tanrım, kapat şu çeneni..."

Sarath ona sertçe vurdu. Çevredeki bakışların, Anil'in soluğunun, ateşten yanar gibi duran yüzünün farkındaydı.

"İskeleti alıp git ve üzerinde çalış. Fazla zamanın yok. Beni arama. Bir gecede bitir. İki güne kadar bir rapor istiyorlar. Ama sen bu gece işi bitir."

Anil, Sarath'm davranışı karşısında o kadar şaşırılmıştı ki, yavaşça önünde park etmiş olan kamyonete bindi. Sarath onu izledi. Pencereden, Gunesena'ya geçiş belgesini uzattı. Kamyonet uzaklaşırken, Anil'in alev alev yanan yüzünü indirdiğini gördü, sonra gözden kayboldular.

Onu bırakacak bir araç yoktu. Girişteki bekçilerin önünden geçip eliyle bir *bajaj'a* işaret etti ve şoföre ofisin adresini uzattı. Bir *bajaj'da*, asla geriye yaslanıp rahatça oturamazdınız; dikkatiniz dağılacak olursa, düşebilirsiniz. Sarath ileri doğru oturup başını elleri arasına aldı ve üç tekerlekli araç kalabalık trafiğin içinde ilerlerlerken, dış dünyayla ilişkisini kesmeye çalıştı.

Anil iskeleye tırmanıp üst güverte boyunca yürüdü. Öğleden sonra, bir liman. Limanın en sonundan gelen ılık ve korna seslerini duyuyordu. Açık havaya ihtiyacı vardı, karanlık kamaraya inmek istemiyordu. Rıhtımın ucunda, elinde bir fotoğraf makinesiyle duran bir adam gördü. Anil, adamın görüş alanından çıkmak için geriledi.

Orada uzun süre kalamayacağını biliyordu, artık orada kalmak gibi bir arzusu yoktu. Her yerde kan vardı. Bir katliamın sıradan izleri. Aklına, Nadesan Merke-zi'ndeki bir kadının ona söylediği geldi: "Vatandaşlık Hakları Hareketi'nden ayrılmamın bir nedeni, hangi j katliamın nerede ve ne zaman olduğunu hatırlayama-mamdı..."

Saat beşe geliyordu. Anil arak şişesini buldu ve kendine bir bardak doldurdu, sonra kamaraya giden daracık basamakları indi.

"Her şey yolunda mı, bayan?"

"Teşekkürler Gunesena. Gidebilirsin."

"Evet, bayan." Ama Anil, Gunesena'nın gitmeyeceğini, gemide bir yerlerde kalacağını biliyordu.

Anil lambayı yaktı. Sarath'a ait aletler orada duruyordu. Kapının, arkasından kapandığını duydu.

Biraz daha arak içip loş ışığın içinde sesinin yankıla-nışını duymak için yüksek sesle konuşmaya başladı, îböylece Sarath'm verdiği bu eski iskelele yalnız başına kaldığı hissine kapılmayacaktı. Bir lazer bıçağıyla, iske-

letin çevresindeki naylonu kesip aşağı çekti. Onu hemen tanıdı. Ama yine de emin olmak için, sağ elini iskeletin topuğunda gezdirdi ve kemiğin üzerine haftalarca önce attığı çentiği buldu.

Sarath, Denizci'yi bulmuştu. Anil yavaşça iskeletin üzerine bir lamba daha doğrulttu. Kaburgaları, bir geminin iskeletini andırıyordu. Anil elini, kavisli kemiklerin arasında dolaştırdı ve kaburgaların arasında duran teybi fark etti, düğmeye basıp da sesler kamaranın içini doldurana dek, bu olanlara inanmamıştı. Kasetteki bilgiler duruyordu. Tüm sorular. Ve Denizci oradaydı. Kaseti durdurmak için elini yeniden kaburgaların arasına daldırdı, ama tam teybi kapatacağı sırada, Sarath'm sesini duydu, çok açık ve net. Fısıldarken, teybi ağzına yakın tutmuş olmalıydı.

"Şu an askeri garnizonun altındaki tünelin içindeyim. Yalnızca birkaç dakikam var. Senin de fark ettiğin gibi, bu iskelet Denizci'nin ta kendisi. Yirminci yüzyıla ait kanıtın, yalnızca beş yıllık bir iskelet. Bu kaseti sil. Konuşmalarımı sil. Raporunu tamamla ve yarın sabah saat beşte orayı terk etmiş ol. Saat yedide bir uçak var. Seni havaalanına götürecek biri olacak. Ben olmak isterdim, ama büyük olasılıkla bu kişi Gu-nesena olacak. Laboratuvarından çıkmaya ya da beni aramaya kalkışma."

Anil kaseti başa sardı. İskeletten uzaklaşıp kamaranın içinde bir aşağı, bir yukarı yürüyerek, Sarath'ın kasetteki sesini dinledi.

Her şeyi yeniden dinledi.

Gaile Face Green'de, iki kardeşin rahatça konuşmalarının nedeni, Anil'in yanlarında olmasıydı. Anil'e öyle gelmişti. Ancak uzun zaman sonra, aslında ikisinin aralarında konuştuklarını ve bundan hoşnut olduklarını fark etti. İçlerinde, kendilerine çekidüzen verme isteği vardı, Anil bir arada bulunmalarının nedeniydı. Bu, onların konuşmasıydı, kendi ülkelerindeki savaş hakkında ve savaş sırasında ne yapıp ne yapmadıkları hakkında. Geçmişe göre, birbirlerine umduklarından çok daha yakındılar.

Anil şu an başka bir yaşama adım atmak üzere olsa, kendi seçtiği ve benimsediği ülkeye geri dönse, Gamini ile Sarath'm anıları yaşamının bir parçası haline gelir miydi? Oradaki dostlarına onlardan, Colombolu kardeşlerden söz eder miydi? Ve kendisinin, birbirlerini hırpalamalarına engel olmaya çalışan bir kız kardeş gibi aralarında durduğundan? Nerede olursa olsun, onları düşünecek miydi? Aynı dünyada doğmuş ve sonraki yıllarda birbirlerine girmiş bu garip orta sınıf çifti.

Anil, o gece ülkelerini ne çok sevdiklerinden söz ettiklerini hatırladı. Her şeye rağmen. Bu ülkeye karşı duydukları sevgiyi hiçbir Batılı anlayamazdı. "Ama buradan asla ayrılamazdım," diye fısıldadı Gamini.

"Amerikan filmleri, ingiliz kitapları - hepsinin sonunda ne olduğunu hatırlıyor musun?" diye sormuştu Gamini, o gece. "Amerikalı ya da İngiliz adam, bir uçağa binip ülkeden gider. Hepsi bu. Kamera da onunla birlikte gider. Adam uçağın penceresinden, bulutların arasında kaybolan Mombasa'ya ya da Vietnam'a ya da Jakar-

ta'ya bakar. Yorgun kahraman. Yanındaki kıza birkaç söz söyler. Eve dönüyordur. Savaş, her yönüyle sona ermiştir Batı için bu kadar gerçeklik yeterlidir. Hiç kuşkusuz, Batı'nın son iki yüz yıldır izlediği^ politik yazın. Eve dön. Bir kitap yaz. Satış rekorları kır."

insan Hakları Komitesi'nin görevlisi, elinde kurbanlarla ilgili cuma raporlarıyla geldi - yepyeni, neredeyse hâlâ kurumamış siyah beyaz fotoğraflar, bu hafta yedi tane vardı. Yüzleri örtülüydü. Raporlar, Gamini'nin, pencerenin önünde duran masasının üzerine bırakıldı. Onlara ilgilecek zaman buluncaya kadar, nöbet değişimi olmuştu. Teybinin kayıt düğmesine bastı ve yaraları ve nasıl olmuş olabileceklerini anlatmaya başladı. Üçüncü fotoğrafa geldiğinde, yaraları tanıdı, masum olanlarını. Raporları yerlerine bıraktı, alt kata indi ve koridor boyunca koşarak koğuşa girdi. Kapı kilitli değildi. Cesetlerin üzerindeki çarşafaları kaldırdı, ta ki göreceğini bildiği şeyi görene dek. Üçüncü fotoğrafı eline alır almaz, tek duyabildiği şey kalbi olmuştu, hızla atışı.

Gamini ne kadar süredir orada olduğunu bilmiyordu. Odada yedi ceset vardı. Yapabileceği başka şeyler olmalıydı. Bilmiyordu. Belki de yapabileceği başka şeyler vardı. Asit yanıklarına, bükülmüş bacağına bakabilirdi, içinde sargı bezleri, yara bantları ve antiseptiklerin olduğu dolabı açtı. Adamın koyu kahve yara izlerini oksijenli suyla silmeye başladı. Ağabeyini iyileştirebilir, sol bacağını doğrultabilir, sanki yaşıyormuş gibi her yara-sıyla teker teker ilgilenebilirdi, sanki yüzlerce küçük darbe izini tedavi etmek onu hayata döndürecekmiş gibi.

Dirseğindeki şu derin yara izi, şu Kandy Tepesi'nde bisikletten düştüğünde olan. Şu, sana kriket sopasıyla vurup açtığım yara. İki kardeş olarak, birbirimize asla sırt çevirmedi. Sen her zaman benim için, bir ağabeyden çok daha önemliydin, Sarath. O zamanlar doktor olsaydım, yaranı Dr. Piachaud'dan çok daha iyi dikedim. Aradan otuz yıl geçti, Sarath. Akşamüstü - benim dışım-

da herkes eve döndü, benim dışımda, en az sevdiğin akraban. Yanında asla rahat ya da güvende olamadığın kişi. Mutsuz gölgen.

Cesedin üzerine eğilmiş, yaralarını sarmaya başlamıştı, akşamüstü güneşi, ikisini birden sarmalamıştı.

Farklı türde pietâlar vardır. Bir keresinde gördüğü cinsel bir pietâyı anımsadı. Bir erkekle bir kadın, adam boşaldıktan sonra, kadın onun sırtını sıvazlıyor, kadının yüzünde adamın değişmiş fiziksel durumunu kabullenen bir bakış. Sarath'la karısını sevişirken görmüştü, sonra karısı gözlerini kaldırıp ona bakmıştı, çılgınlığına, kollarının arasındaki bedeni okşayan eli duraklamamıştı.

Başka pietâlar da vardı. Kocasını Ölüm'ün elinden kurtaran Savitra'nın öyküsü, bu yüzden bu şaşırtıcı efsanevi resimlerde, kocasına sıkıca sarıldığını görürdünüz - yüzü mutlulukla dolu, oysa kocasının yüzü allak bullaktı, bu korku dolu başkalaşımın ortasında, aşktan yaşama dönüş.

Ama bu pietâ iki kardeş arasındaydı. Ve bu yavaş ve karmaşık durumdayken, Gamini'nin tek bildiği, bunun Sarath'la süregelen bir konuşmanın sonu ya da bir başlangıcı olabileceğiydi. O anda ağabeyiyle konuşmazsa, kabullenmezse, ağabeyi yaşamından sonsuza dek çıkıp gidecekti. Şu anda kendisi de bir pietânın içindeydi.

Ağabeyinin gömleğini açtı, göğsü ortaya çıktı. Kendisinin kadar sert ve vahşi değildi. Bir *Ganesh'in* geniş göğsüydü. Asyalılara özgü bir karın. Üzerinde sarongu, bahçede ya da verandasında, çayı ve gazeteleriyle gezinen birinin göğsü. Yaradılışı nedeniyle Sarath, her zaman şiddetten kaçınmaya çalışmıştı, sanki içinde bir savaş yokmuş gibi. Çevresindeki insanları çıldırtırdı. Eğer Gamini Fare'ye, ağabeyi Ayı'ydı.

Gamini elinin sıcaklığını, ağabeyinin hareketsiz duran yüzüne koydu. Asla ağabeyinin ahnyazısıyla ilgili endişelenmemişti, her zaman kendi yazgısının ölümcül olacağını düşünmüştü. Belki de her biri, kendi çevrelerinde yarattıkları karanlığın içinde yok olacaklarını dü-

şünmüşlerdi. Evlilikleri, hükümetlerin, teröristlerin ve ayrılıkçıların arasında, bu iç savaşın ortasında sürdürdükleri iş hayatları. Aralarında asla bir ışık seli olmamıştı. Aksine kendi egemenliklerini arayıp bulmuşlardı. Sarath, astrolojik taşlar aradığı kurak topraklarda, Gamini ise Ortaçağ'dan kalma bir acil serviste. Her ikisi de birbirlerinden habersiz olduklarında kendilerini daha rahat, daha özgür hissetmişlerdi. Özlerinde birbirlerine çok benzedikleri için, fazla verici olamamışlardı. Her ikisi de korkularını ve kuşkularını göstermekten kaçmışlar, birlikteyken yalnızca güçlerini ve öfkelerini ortaya koymuşlardı. O gece Gaile Face Green'de Anil şöyle demişti: "Bir insanı asla gücünden tanımam. Gücü hiçbir şeyi belli etmez. İnsanları ancak zaaflarından tanırım."

Sarath'ın göğsü her şeyi söylüyordu. Gamini'nin mücadele ettiği şeydi bu. Oysa şimdi bedeni karşısında savunmasızca yatıyordu. Neyse oydu. Artık bir iddia değildi ya da Gamini'nin kabullenmek istemediği bir düşünce. Bir mızrak yarası vardı. Küçük bir sıyrık, göğsünde derin bir yara değildi, Gamini yarayı temizleyip sardı.

Tüm dişleri çekilmiş, burnu kesilmiş, gözleri sıvılarla doldurulmuş, kulakları parçalanmış insanlar görmüştü. Hastane koridorlarında koşarken, en korktuğu şey, ağabeyinin yüzüyle karşılaşmaktı. Bazı durumlarda görmekten hoşlandığı yüz. İğrenç becerileriyle ağabeyinin gururunu söküp atmış olabiliyorlardı. Ama Sarath'ın yüzüne dokunmamışlardı.

Sarath'a giydirdikleri gömleğin kolları çok uzundu. Gamini nedenini biliyordu. Gömleğin kollarını, manşetlerine kadar indirdi. Elleri birkaç yerinden kırılmıştı.

Hava kararmıştı. Oda, sanki gri bir suyla dolu gibiydi. Giriş kapısına doğru yürüdü, bir düğmeye dokundu ve yedi ışık birden yandı. Geri dönüp ağabeyinin başında oturdu.

Bir saat sonra, şehirde bir yerde patlayan bir bombanın kurbanları hastaneye getirildiğinde, Gamini hâlâ ağabeyiyle oturuyordu.

Başkan Katugala beyaz pamuklu giysisinin içinde yaşlı görünüyordu, şehrin dört bir yanında asılı duran ve onu yıllarca yücelten ve onurlandıran posterlerindeki haline hiç benzemiyordu. Adamın gerçek resmine baktığınızda, şimdiye dek ne yaparsa yapmış olsun, o dökülmüş beyaz saçlarının altında, yüzünün sevecenliğini fark ederdiniz. Endişeli ve korkmuş bir ifadesi vardı. Birkaç gündür oldukça gergindi, içinde kötü bir his varmış gibi, sanki idare edemediği bir mekanizma işlemeye başlamış gibi. Ama şimdi Ulusal Kahramanlar Gü-nü'ychı. Ve Gümüş Başkan, her Ulusal Kahramanlar Günü'nde olduğu gibi dışarı çıkıp halkıyla bütünleşecekti. Bu politik karşılaşmadan asla vazgeçmiyordu.

Önceki hafta, özel polis güçleri ve ordudan, kalabalığa karışmaması konusunda uyarılar gelmişti, işin aslı, bunu yapmayacağına söz vermişti. Ama öğleden sonra saat üç buçuğa doğru, Başkan'm halkıyla buluştuğunu fark ettiler. Katugala'nın özel timinin başı, birkaç polis memuruyla birlikte, bir cipe atlayıp ona bakmaya gitti. Colombo'nun kalabalık sokaklarında, yerini oldukça çabuk bulup yanma geldiler, bomba patladığı sırada, tam arkasında duruyorlardı.

Katugala, uzun kollu, beyaz renkli, bol bir ceketle, bir sarong giymişti. Ayağında sandaletler vardı. Sol bileğine saatini takmıştı. Lipton Meydanı'nda durup kurşun geçirmez aracının içinden kısa bir konuşma yapmıştı.

R. blucin şortla, bol bir tişört giyiyordu. Giysilerinin altında bir sıra patlayıcı ve iki Duracell marka pille iki mavi düğme vardı. Biri sol eli için, öbürü de sağ eli, her ikisi de birer telle patlayıcılara bağlıydı. Birinci düğme bombayı kurmak içindi. Bombacı istediği sürece, öyle kalacaktı. Öbür düğmeye bastığında, bomba patladı. Patlamanın olması için her iki düğmenin de ateşlenmesi gerekiyordu, ikinci düğmeye basmadan önce, istediğiniz kadar bekleyebilirdiniz. Ya da ilk düğmeyi kapatabilirdiniz. R. blucin şortunun üzerine başka giysiler de giymişti. Patlayıcıları bedenine dört yapışkanlı bantla tutturmuştu ve dinamitin yanı sıra, üzerinde yaklaşık bin tane bilye vardı.

Katugala, Lipton Meydanı'ndaki konuşmasını tamamladıktan sonra, kurşun geçirmez Range Rover'ıyla Gaile Green Face'teki kalabalık mitinge doğru, ilerledi. Bir yıl önce, bir falcı onun için, "*Yere düşen bir tabak gi bi parçalanıp, yok edilecek*" demişti. Şimdiyse çift yönlü yola girmeye hazırlanıyordu. Sürekli arabasının içinden çıkıp halkı selamlıyordu. R. bir bisiklete binmiş, kalabalığın arasında ilerlemeye çalışıyordu ya da belki de, bi sikletini eline almış yürüyordu. Katugala, halkın arasındaydı; ara yoldan sokağa doğru slogan atan bir grup yüzünden bir kez daha durmak zorunda kalmıştı. Onları yatıştırmaya çalıştı. Onu öldürecek olan R. çok iyi tanındığı Katugala'nın ev çalışanları arasından süzülüp ya vaşça bisikletini sürerek ya da yürüyerek Başkan'a yaklaştı.

Katugala'nın ölmeden yarım saat önce çekilmiş olan fotoğrafları, şu an askeri bir dosyada arşivlenmiş duruyor. Bazıları polisler tarafından, yüksek bir binanın üzerinden çekilmişti, bazıları da gazeteciler tarafından; hepsine el konulmuş ve asla geri verilmemişler ve asla gazetelerde yayınlanmamışlardı. Beyaz takımı içinde, kırılğan ve düşünceli halini gösteriyorlardı. Çoğu fotoğrafta yaşlı görünüyordu. Yıllardır gazetelerde, kötü çıkmış olduğu hiçbir resmi yayınlanmamıştı. Oysa bu fotoğraflarda, ilk göze çarpan yaşlıydı - özellikle de tam arkasmda-

ki, o gür beyaz saçları ve capcanlı haliyle görüldüğü, kartondan yapılmış kocaman maketin önünde. Ayrıca arkasında, son kez bindiği zırhlı arabası da görünüyordu.

Katugala'nın son anlardaki planı, kendi seçim bölgesindeki insanlardan oluşan alayla birlikte, Gaile Face Green'deki kalabalığın arasına karışmaktı. Aracına binmek üzere ilerledi, sonra fikrinin değiştirip döndü ve alaya bir kez daha selam verdi; işte bu şekilde koruma görevlileriyle birlikte iki farklı insan selinin arasında sıkışıp kaldı - onu destekleyenlerle, Ulusal Kahramanlar Günü'nü kutlayanların arasında. Biri tam o anda Başkan'ın aralarında olduğunu söylese, halk şaşkınlığa uğrardı. *Nerede Başkan?* Caddede, kalabalığın arasında, Başkan'ın varlığıyla ilgili tek kanıt, bir sahne dekoru gibi sallanarak taşman, kartondan yapılmış kocaman maketi idi yalnızca.

R. destekçilerin arasından mı gelmişti, yoksa grubun daha büyük kalabalıkla karşılaştığı köşede mi bekliyordu, kimsenin fikri yok. Belki de aracın yanında bekliyordu. Nerede olursa olsun, Katugala'yı sokakta göreceğinden emin olduğu günü beklediği kesindi. Üzerine yapıştırdığı tüm bu patlayıcılarla, R.'nin, başkanlık konutuna girmesi olanaksızdı. Koruma görevlileri bu konuda kimseyi affetmezlerdi. Asla ayırım yapmazlardı. Gelenlerin ceplerindeki kalemler bile kontrol edilirdi. Bu yüzden R.'nin, üzerindeki tüm zarar verici donatımla birlikte, ona halkın arasındayken yaklaşması gerekiyordu. Yalnızca silah değil, aynı zamanda nişancıydı da. Bomba, karşısında duran herkesi yok edecekti. Gözleri ve gözlüğü, tetikleriydi. Katugala'nın yanma yaklaştığında, düğmelerden ilkinde basmıştı bile. Giysilerinin içinde bir yerlerde, mavi bir ışık yanmıştı. Katugala'nın beş metre uzağındayken, ikinci düğmeye bastı.

Ulusal Kahramanlar Günü'nde, öğleden sonra saat dörtte, Başkan da dahil olmak üzere, toplam elli kişi öl-

durulmuştu. Patlamanın sonucunda, Katugala'nın bedeni parçalara ayrılmıştı. Bombanın ardından, herkesin aklındaki tek soru, Başkan'ın olay yerinden kimin tarafından kaldırıldığıydı, polis ve ordu görevlilerince mi, yoksa teröristlerce mi? Çünkü Başkan bulunamamıştı.

Neredeydi Başkan?

Yarım saat önce, Başkan'ın halkın arasına karıştığını haber alan ve Gümüş Başkan'a gitmek üzere hiç zaman kaybetmeden cipine atlayan koruma görevlisi, patlamadan birkaç dakika önce yanma gelmeyi başarmış, onu başkanlık konutuna geri dönmek üzere, zırhlı aracına binmeye ikna etmeye çalışmıştı. Bomba patladığında, mucize eseri adama bir şey olmamıştı. Patlamanın etkisiyle püsküren bilyeler, doğrudan Katugala'nın bedenini delip geçerek, korumanın hemen arkasındaki asfalt yola düştü. Ama patlamanın şiddetinden korkunç bir ses çıktı. Ve sağ kurtulanların, asla unutamadıkları şey, o sestir.

Bu yüzden, yalnızca patlamanın sesinin yankılandığı, o korkunç sessizliğin içindeki tek canlı oydu. Yakınlarında, üzerine karton maketindeki deliklerden sızan güneş ışınlarının vurduğu, Katugala'nın Gulliver'i andıran cesedinden başka, hiç kimse yoktu.

Çevresi ölümlerle doluydu. Politik destekçiler, bir astrolog, üç polis. Birkaç metre ötedeki zırhlı Range Rover hiç hasar görmemişti. Camlarında kan lekeleri vardı. Arabanın içindeki şoför yara almadan kurtulmuştu, yalnızca gürültüden kulakları zarar görmüştü.

Büyük olasılıkla bombacının bedeninden kopan deri parçaları, sokağın karşısındaki bir duvara yapışmış halde bulunmuştu. Katugala'nın bedeninden ayrılmış sağ kolu, ölmüş bir polisin midesinin üzerinde duruyordu. Öğleden sonra dört.

Saat dört buçuğa doğru, yeri saptanabilen her doktor, acil durum için Colombo'daki hastanelere çağırılmıştı. Patlamanın meydana geldiği yerde, yüzden fazla kişi

yaralanmıştı. Ve kısa süre içinde, patlama sırasında, Katugala'nın da kalabalığın arasında olduğu söylentisi yayıldı. Bu yüzden her hastane, yaralı Başkan'm getirilmesini bekledi. Ama asla gelmedi. Cesedi, yani geriye ne kaldıysa, uzun bir süre bulunamadı.

Halk ancak, insanlar İngiltere'den ve Avustralya'dan telefon açıp Katugala'nın ölmüş olduğunu duyduklarını söylediklerinde, durumun farkına vardılar. Ve sonra bir saat içerisinde gerçek, şehrin dört bir yanına yayıldı.

Kırk metre uzunluğundaki heykel, asırlardır Buduruvagala'daki arazinin ortasında duruyordu. Bir kilometre ötesinde, ünlü Bodhisattvas duvarı vardı. Öğlen sıcağında, çıplak ayakla yürür, üzerindeki resimlere bakardınız. Burası, en yakın köyden dört kilometre uzakta, çiftçilik açısından ümitsiz bölgeydi. Bu yüzden topraktan fırlayıp yüzlerini gökyüzüne dönmüş bu taş yapıtlar, bir çiftçinin gün boyunca tarlasında görebileceği tek canlı görüntülerdi. Kavruk otların içinde kaybolmuş ağustos-böceklerinin vızıltılarının arasında, sessizce duruyorlardı. Kısa yaşamlara bir süreklilik getiriyorlardı.

Uzun karanlık gecenin ardından doğan güneşin ilk ışıkları, önce Bodhisattvas'ın üst kısımlarıyla, tek başına duran Buddha'yı renklendirir, ardından taştan kaftanlarından aşağıya kayar, son olarak da, ormanların dışına çıkarak, sıcaktan yanan çıplak ayaklarıyla, kumların, kupkuru çimenlerin ve taşların üzerinde yürüyerek, bu kutsal heykelleri ziyarete gelen insan şekillerini aydınlatır.

Üç adam, yanlarında ince bambudan yapılmış bir merdivenle, bütün gece yolculuk etmişlerdi. Birilerine görünmekten korkarak, aralarında sessizce konuşmuşlardı. Merdiveni öğleden sonra yapmışlar, şimdi de onu Buddha heykeline dayamışlardı. İçlerinden biri bir sigara yakıp dudaklarının arasına aldı ve merdiveni tırmandı. Bir beze sarılı dinamit lokumunu, taşlardan birinin altına yerleştirdi ve fitilini, sigarasıyla yaktı. Sonra.

adam aşağı atladı ve üçü birlikte koşmaya başladılar, gürültüye doğru dönüp el ele tutuştular ve heykel parçalanmaya başladığında yere çömeldiler, Buddha'nın o kocaman, anlamı yüzü yıkılıp yere yapıştı.

Hırsızlar, metal çubuklarla heykelin altını araştırmaya başladılar, ama hazine bulamayınca çekip gittiler. Nasılsa, kırılan yalnızca bir taştı. İnsan hayatı değil. Bu kez yaşanan, politik bir olay ya da bir inanç çatışması değildi. Bu adamlar açıklıklarına çözüm ya da parçalanmış yaşamlarına bir çıkar yol bulmaya çalışıyorlardı. Üstelik de heykelin ve taşların çevresindeki bu 'tarafsız' ve 'zararsız' topraklar, işkence ve defin yerleriydi belki de. Buraları yalnızca birkaç çiftçiyle hacının yaşadığı ıssız bölgeler olduğu için, kaçırılan insanlar, kamyonlara yüklenerek buraya getirilir, yakılır ve gömülürlerdi. Buraları, Budizm ve değerlerinin, yirminci yüzyılın acımasız politik olaylarıyla buluştuğu yerlerdi.

Buddha'nın heykelini yeniden yapması için Buduru-vagala'ya getirilen sanatçı, güneyle biriydi. Taş oymacılığı yapılan köylerden birinde doğmuştu ve göz boyacılığı yapıyordu. Projeyi denetleyen arkeoloji bölümüne göre, adam bir alkolikti ama çalıştığı sürece akşamüzerin-den önce içmeye başlamayacaktı. İşle, içkinin çakıştığı kısa bir süre vardı, ama bu yalnızca sanatçının yaklaşılmaz olduğu akşam saatleriydi. Birkaç yıl önce karısını kaybetmişti. Ortadan kaybolan binlerce kişiden biriydi.

Ananda Udugama, oraya tan ağardığında gelecek, planlarını yere serecek ve emrindeki yedi işçinin arasında görev dağılımı yapacaktı. İşçiler, heykelin ayaklarıyla bacaklarını tutan toprağı küremişlerdi. Bu bölümler zarar görmemişti. Toprakta çıkartılmış ve heykelin geri kalanı tamamlanana dek, arı kovanlarının olduğu bir tarlada saklanmışlardı. Oradan yarım kilometre uzakta ve kocaman Buddha heykelinin yeniden yapımıyla aynı zamanda, bir başka heykel inşa ediliyordu - yıkılmış tanrıyı yenilemek için.

Ananda'nın yabancı uzmanların denetiminde ve rehberliğinde çalışacağı sanılıyordu ama bu ünlüler asla gelmediler. Çok fazla politik kargaşa yaşanıyor ve güvensiz bir yerd. Her gün buralarda, gömülmemiş yeni cesetlere rastlanıyordu. Kalutara gibi uzak bölgelerden kaçırılan kurbanlar bile, ailelerinin yanından alınıp buraya getiriliyorlardı. Ananda tüm bunları görmüş geçirmiş gibiydi. Ekibinden iki kişiye, cesetlerle başa çıkma görevini vermişti — onları etiketleyip insan hakları yetkililerine haber verme. Musonlar başladığında, cinayetler azaldı ya da en azından bu bölge artık bir cinayet yeri ya da bir toplu mezar olarak kullanılmıyordu.

Sonraları, Ananda'nın yaptığı işin çok karmaşık ve yenilikçi olduğu anlaşıldı. Sıcaklık değişimlerine, musonlara ve fırtınalarına karşın, otuz beş metre uzunluğundaki bir tabutu andıran çamur hendeğindeki işi başarıyla yönetmişti. Bu, bulunan taş parçalarının batırıldığı yapıydı. İçinde, otuz santimetrekarelik bölmelere ayrılmış bir ızgara vardı ve sınıflandırmadan sorumlu olan kişi, çıkartılan taşın, bedeninin hangi bölümüne ait olduğuna karar verdikten sonra, taş uygun bölmeye yerleştiriliyordu. Tüm bunlar kesin olmayan, deneysel çalışmalardı. İri kaya parçaları da vardı, parmak kadar taşlar da. Ayrım, mayıs ayındaki en şiddetli musonlar sırasında yapılmıştı, böylece tüm taş parçaları küçük su havuzcuklarına yerleştirilebilecekti.

Ananda çalıştırmak için birkaç köylü getirmişti, on işçi daha. Böyle bir projede çalışıyor görünmek daha güvenliydi, aksi halde orduya çağrılabilir ya da kuşku uyandırabilirdiniz. Köyden başkalarını da çağırırdı, erkek ve kadın. Eğer gönüllü olurlarsa, işe başlatıyordu. Sabahın beşinde orada olmalıydılar, Ananda'nın öğleden sonra yapacak başka işi olduğundan, saat ikide işi bırakıyorlardı.

Kadınlar ıslak ellerinden kayıp ızgaranın içine düşen taşları ayırıyorlardı. Bir aydan uzun süre yağmur yağdı. Yağmur dindiğinde, çimenlerden bir buhar yükseliyordu, giysileri on beş dakikada kuruyor ve konuşmaya

başlıyorlardı. Yağmur yeniden başladığında, fırtınanın gürültüsünde, sessizce, kalabalık tarlanın ortasında tek başlarına, oluklu bir çatıya vuran rüzgârın altında, taşları ayırmaya çalışıyorlardı. Taşları ayırmak birkaç hafta sürdü, kuraklık başladığında, heykelin kollarının büyük bir bölümü bir araya getirilmişti. On beş metre uzunluğunda bir kol ve bir kulak vardı. Ağustosböcekleriyle dolu çimlerin üzerinde, parçaları birbirlerine yaklaştırmaya başladılar. Mühendisler geldi ve yedi metrelik bir delgiyle, heykelin ayak tabanlarında oyuklar açıp, içine metal kemikler yerleştirilebilecek bir kanal oluşturan dek bacalarını yükselttiler, kalçalarla gövdesi, omuzlarıyla boynu arasında tüneller açtılar.

Montaj ayları süresince, Ananda zamanının çoğunu heykelin başıyla uğraşarak geçirdi. İki işçiyle birlikte çalışıp kayaları eritmek için bir yöntem uyguladılar. Yakından bakıldığında, yüz yamalıymış gibi duruyordu. Taşı bağdaşık duruma, tek bir karışım haline getirmeyi düşünmüşlerdi ama Ananda taşı o halde gördüğünde, onu eskisi gibi bırakmaya karar verdi. Onun yerine yüzün dinginliği ve nitelikleri üzerinde çalıştı.

Ananda'nın yeniden yapmaya çalıştığı Buddha heykeli kumlu yolda alabildiğine uzanırken, ufukta, öbür Buddha heykeli gökyüzüne doğru hızla yükseliyordu. Yol eğimliydi, heykelin başı, bedeninin en aşağısında duruyordu - bu en son birleştirme aşaması için gerekliydi.

Çiseleyen yağmurun altında, beş kazan erimiş demir fokurduyordu. İşçiler sacdan oluklar hazırlayıp içine kaynamış demiri akıtıyor ve eriyiğin heykelin ayaklarında kayboluşunu izliyorlardı, kırmızı renkli metal bedeninin içinde, oyulmuş kanallardan aşağı kayıyordu -otuz metre boyunca akan, kırmızı renkli dev damarlar. Sertleştiğinde, organları birbirlerine kenetleyecekti. Sonra yeniden yağmur başladı, bu kez iki gün sürdü ve köylüler evlerine gönderildi. Herkes orayı terk etti.

Ananda başın yanındaki bir sandalyede oturuyordu. Gökyüzüne, fırtınanın kaynağına bakıyordu. Yerden üç metre yükseklikte, bambu bir iskele inşa etmişlerdi. Şimdiye, bu kırk beş yaşındaki adam, içinde soğumakta olan kırmızı demiri barındıran heykelin yüzüne ve gövdesine tepeden bakmak için iskeleye tırmanıyordu.

Ertesi sabah da oraya çıktı. Yağmur sürüyordu, sonra birdenbire dindi ve sıcakla birlikte, yerden ve heykelden bir buhar yükselmeye başladı. Ananda bir telle bağlı gözlüğünü çıkartıp kuruladı. Artık zamanının çoğunu bu iskelenin üzerinde geçiriyordu, üzerinde Sarath'ın kendisine birkaç yıl önce vermiş olduğu Hint pamuğundan gömlek vardı. Sarongu yağmurdan ağırlaşmıştı.

Yüzün yeniden inşa edebildikleri bölümünün üzerinde duruyordu. Uzun zamandır, sajiatçıların özgünlüğüne inanıyordu. Gençliğinde birkaç tanesiyle tanışmıştı. Onların uyumuş olduğu sanatın eski yatağına sığılıyordunuz. Orası rahattı. Önce şerefli günlerini, ardından da sürgün günlerini görüyordunuz. Sürgünde oldukları yıllardaki kişiliklerini ve sanatlarını daha çok seviyordu Ananda. Kendisi artık yeni yüzler bulmuyor ya da yeniden yaratmıyordu. Buluş bir kıymıktı. Yine de, bu heykelin yeniden inşası için yaptığı tüm uğraşı bunun içindi. Yüzü. Yanağına yerleştirilmiş bir bambu iskelenin gölgesinde, bir araya getirilip kaynaştırılan yüz küçük taş parçası. Şimdiye dek heykelin üzerine asla bir insan gölgesi düşmemişti. Tüm yaşamı boyunca, bu uzak tarlaların içinden kuzeydeki yeşil yamaçlara doğru bakıp durmuştu. Savaşlar görmüş ve altında ölenlere barış sunmuştu. Şimdiye güneş ışıkları, yüzünün sanki kabaca birbirine dikilmiş gibi duran, bağlantı yerlerine vuruyordu. Ananda bunu gizlemeyecekti. Bir başkasının, başka bir yüzyılda yonttuğu gri renkli gözkapaklı gözleri gördü, her şeyi kabullenene bakışı; gözlere çok yakındı, aralarında mesafe yoktu, taş bahçede bir hayvan, gelecekte bir yaşlı adam gibi. Birkaç güne kadar, yüzü gökyüzüne yükselecekti, artık bu yapı iskelesinin üzerinde yürürken, altında olma-

yacaktı, Ananda'nın gölgesi Buddha'nın yüzüne vurma-yacaktı, eğilip yağmur suyuyla dolan deliklerinden su içemeyecekti, bir yiyecek, bir bolluk gibi. Bir zamanlar bir tanrıya ait olan gözlere baktı. Böyle hissediyordu. Bir sanatçı olarak, artık bir inancın büyüklüğünü övmüyordu. Ama biliyordu ki sanatçı olarak kalmasa, bir şeytana dönüşürdü. Çevresindeki savaş, şeytanların, intikam hayaletlerinin savaşıydı.

Yeni Buddha heykelinin Netra Mangala töreninden bir önceki geceydi ve insanlar civar köylerden, Buddha'ya sunmak üzere armağanlar getiriyordu. Meşalelerin üzerinde heykelin yüzü, sanki karanlığa yaslanmış gibi dimdik duruyordu. Saat sabahın üçüne doğru, şarkıların yerini, hafif bir davul eşliğinde okunan *sloka*'lar aldı. Ananda, ezberden okunan *Kosala-bimba-varnanava*'\ax\ duyabiliyordu, ayrıca tarlalarda yanan çomaklar, annelerle çocukların sabaha dek oturup izledikleri şenlik alevleri gibi heykelden yayılan ışık huzmelerinde cırıldayan böcekleri de. Davulcular gösterilerini tamamlamış, soğuk havaya karşın ter içinde dönüyorlardı, yol boyunca yakılmış yağ lambaları ayaklarını aydınlatıyordu.

Heykeldeki çalışmalar günler öncesinden tamamlanmıştı, birdenbire iki yüzü varmış gibi duruyordu, biri yamalı gri taştan, öbürü beyaz alçıdan, açık vadinin ortasında, birbirlerinden bir kilometre kadar uzakta duruyorlardı.

Ananda süslenip boyanmış, sazdan bir sandalyede oturuyordu. Yeni heykele bir göz töreni yapmaya hazırlanıyordu. Çevresini saran karanlık, yüzyıllar süren bir tarihçeyi yok etmişti. Parakrama Bahu gibi eski krallar zamanında, törenler yalnızca krallar tarafından yapılırken, şarkıları tapmağın dansçıları söylerdi, sanki cen-netteymişler gibi.

Adamlar karanlık tarladan aldıkları bambu merdivenleri, şenlik ateşinin ziliyle birlikte, heykele doğru yükselttiklerinde saat sabahın dört buçuğuna geliyordu.

Güneş doğduğunda, koca heykelin omzunda dinlendikleri görülecekti. Ananda Udugama ile yeğeni gece karanlığının içinde, heykele tırmanmaya başlamışlardı bile. Üzerlerinde de birer kaftan vardı, Ananda başına ipek bir türban bağlamıştı. Elleri kumaş çantalar taşıyorlardı.

Bu soğuk havada, yarı yola kadar tırmanmışken, onu dünyaya bağlayan tek şeyin, yanan şenlik ateşleri olduğunu düşünüyordu. Karanlığın içine baktığında, ufuktan yükselen ve ormanların üzerinden doğan güneşi görebiliyordu. Güneş, yeşil bambu merdiveni aydınlattı. Sıcaklığı kolunu ısıtıyordu, ışığı Sarath'ın pamuklu gömleğinin üzerine giydiği brokar giysiye yansıyor -sabah töreni için, kendi kendine giymeye söz verdiği gömlek. O ve o kadın Anil, her zaman için Sarath Diya-sena'nın hayaletini taşıyacaklardı.

Göz töreninin başlama saatinden birkaç dakika önce heykelin başına ulaştı. Yeğeni orada durmuş, onu bekliyordu. Ananda bir gün önce bu merdivene tırmanmıştı, bu yüzden son iki basamakta durursa rahat edeceğini ve verimli çalışacağını biliyordu. Kendini bir kuşakla merdivene bağladı, ardından da yeğeni ona keskileri ve fırçaları geçirdi. Altlarındaki davul sesleri susmuştu. Oğlan, heykelin boş bakışını yansıtmak için tuttuğu metal aynayı, amcasına doğru kaldırdı. Şekilsiz, göremeyen gözler. Ve gözleri olana dek -gözler her zaman en son yontulan ya da çizilen şeydi- o Buddha değildi.

Ananda yontmaya başladı. Aşağıdakilere yalnızca ince bir yüz ifadesi gibi görünecek olan, derin oyuğun içindeki kum tanelerini temizlemek için hindistancevizi yaprakları kullandı. Yeğeniyle arasında hiçbir konuşma geçmiyordu. Arada sırada merdivene yaslanıp uyuşmamaları için kollarını aşağı doğru sarkıtıyordu. İkisi de hızla çalışıyorlardı, çünkü az sonra güneşin yakıcı ışıkları üzerlerine vuracaktı.

Ananda ikinci gözün üzerinde çalışıyordu, tan henüz ağarmıştı, ama o brokar kaftanının içinde terliyordu.

Merdivenin üzerinde güvende olmasını sağlayan tek şey, kuşaktı. Her yerde alçı tozu vardı - heykelin başında, yanaklarında, omuzlarında, Ananda'nın giysilerinde, oğlanın üzerinde. Ananda çok yorgundu. Sanki tüm kanı, büyülu bir şekilde bedenine dolmuş gibiydi. Az sonra, aynadan yansıyan gözlerin göreceği ve ona bakacağı büyülu an gelecekti. Böylesine yakınında duran birine ilk ve son bakışı. O saatten sonra, heykel çok uzağmdakile-re bakabilecekti yalnızca.

Oğlan Ananda'yı izliyordu. Ananda, her şeyin yolunda olduğunu söylemek için başını salladı. Konuşmadılar. Daha bir saatlik işi vardı.

Çekicinin gürültüsü kesildi, artık yalnızca rüzgârın sesi duyuluyordu, ani ve sert esişi, ıslığı. Aletleri yeğenine uzattı. Sonra bir çantanın içinden göz boyalarını çıkarttı. Elmacık kemiklerinin üzerindeki dikey çizgiden manzaraya baktı. Soluk yeşiller, koyu yeşiller, kuşların hareketi, yakınlardaki sesleri. Heykelin sonsuza dek göreceği dünyanın biçimi buydu; yağmurun ışığında ya da güneşin ışığında içinde insan elementi olmasa da yanıcı bir iklim dünyası.

Gözler, şu an olduğu gibi, sürekli kuzeye bakacaktı. Tıpkı bir kilometre uzakta duran, Ananda'nın bir araya getirilmesine yardım ettiği hasar görmüş ve artık bir tanrıya benzemeyen taş heykel gibi, Ananda'ya göre o heykel zarif çizgilerini kaybetmiş, saf ve hüzünlü bir bakıştan başka bir yüzden başka bir şey değildi artık.

Ve şimdi insan heykel, insan görüşüyle, çevresindeki doğal tarihi tüm ayrıntıları görüyordu. Bir kuşun en ufak hareketini, her kanat çırpışını ya da Gonagola yakınındaki dağlardan yaklaşıarak, ovaların çevresinden dolanan şiddetli fırtınayı. Her rüzgârı hissedecekti, ve bulutların yarattığı pencere kafesini andıran her yeşil gölgeyi. Ormanda kıpırdayan bir kız vardı. Kilometrelerce ötede yağın ve mavi toz gibi üzerine doğru savrulan, yağmur. Yakılan otlar, bambu, petrol ve el bombası kokusu. Kolunun üzerinde, sıcaktan pul pul dökülen bir kayanın çatırtısı. Mayıs ve haziran aylarındaki o yağ-

mur fırtınalarına gözlerini kırpmadan bakan yüz. Orman ve denizden, güneydoğudaki dikenli çalıhıklardan, kurak tepelerden gelen ve Badulla yakınındaki yakıcı savanalara, oradan da sakızağaçlarıyla dolu sahillere, kıyı göllerine ve ırmak ağızlarına doğru esen ılıman ha-, va. Havanın yeryüzünün üzerindeki büyük çalkalanışı.

Ananda kısa bir süre, dünyayı bu açıdan izledi. Burasının baştan çıkarıcı bir etkisi vardı. Babasının keski-siyle yontup odakladığı gözler, ona bunu göstermişti. Kuşların ağaç oyuklarına dalışları! Sıcak hava akımları-Ij' nm içinde uçuyorlardı. Minicik yürekleri yorgunluktan hızla atıyordu, tıpkı Sirissa'nın boşluğun içinde kaybolu-şuyla ilgili uydurduğu öyküde öldüğu gibi. Küçük, cesur bir yürek. Sevdici tepelerde ve korktuğu karanlığın içinde.

Avucunda, yeğeninini endişeli elini hissetti. Dünyadan gelen bu tatlı dokunuşu.

SON